

729(1) \ T. 144933
C. 1206664

729(2) \ T. 144936
C. 1206669

admo-

seordia tua Dne super nos: Quem-
Eprecare super seruos tuos. Fiat mi-
conuerrere Domine aliquatulum. r.
Sa animam meam, quia peccavi tibi.
Id Ego dixi, Domine, miserere mei. r.
inationem. Sed libera nos a ma-
len. Pater noster. Et ne nos inducas
te elison. Chiste elison. Kyrie e-

Deinde Sacerdos dicit.

an sumas de peccatis nostris.
vparentum nostrorum: neque vindi-
re remissionis Domine delicta nostra,
Deinde repetitur Antiphona.

Gloria patri & filio.

quatribus eius.
Eple redimet Israel: ex omnibus ini-
copola apud eum redemptio.
ua apud Dominum misericordia: &
spect Israel in Domino.

custodia matutina usque ad noctem:
auit anima mea in Domino.
ustinuit anima mea in verbo eius: spe-
gem tuam sustinui te Domine.

uia apud te propitiatio est: & propte-
que quis sustinebit
iniquitates obseruaueris Domine: Do-
recationis mee.

int aures tuas intendentes: in voce de-
ne: Domine exaudi vocem meam
E profundis clamaui ad te Domi-
loa patri. Psalmus 129.

mini, si medicus Hierusalem.
omnis populi dñs: in atris domus Do-
ra mea Domino reddam in conspectu
hostium Iudis: & nomen Dñi inuocabo.
Disrupti vinculi: mea, tibi sacrificia
us tuus, & filius acillae tue.
Domine quia ego seruus tuus.

atus sum nimis.
od locus sum:
me, & conso-
andantur: quo-
num, ut videat
saluum fac illu-
mei, da in me-
misericordiae
rator & miser-
ut te in conspe-
stherunt animam
sunt super me: &
eam ex inferno
magna est super
ificabo nomen
eus meus in
retur cor meum, ut
in via tua, ingre-
us.
es tu, & faciens mira-
cum.
te Domine: & glori-
scunque fecisti, veniet,
ra tua.
in dñs Domine: & no-
s meam: & in-
meam: & in-

inclina precibus nostris

sancti Spiritus illumina cor nostrum

ut in his mysteriis digne ministrare, te: vt

er- pa charitate diligere mereamur.

Ev s, cui omne cor patet, &

nis voluntas loquitur, & quoniam

lm later secretum: purifica per infusionem

facti Spiritus cogitationes cordis nostri

vt perfecte diligere, & digne lavare

mereamur.

Re igne sancti Spiritus renes in-

stros, & cor nostrum Domine: vt li-

casto corpore seruamus, & mundo con-

placeamus.

En tes nostras, quæsumus, Do-

mine, Paracletus, quia te proce-

at, illuminet: & inducat in omnem, sicut

uus promissit filius, veritatem.

D si t nobis, quæsumus, Domine,

virtus Spiritus sancti, quæ & coda

nostra clementer expuret, & ab omni-

bus rucatur aduersis.

Ev s, qui corda fidelium sancti spi-

ritus illustratione docuisti: da no-

bis in eodem Spiritu recta sapere, & de-

ius semper consolatione gaudere.

Un scientias nostras, quæli-

mus, Domine, visitado purifica: vt

veniens Dominus noster Iesus Christus,

filius tuus, paratam sibi in nobis inueniat

in vnitatem Spiritus sancti, Deus, per om-

nia sæcula sæculorum. Amen.

Tum dicit Pontifex

Alcia me Domine caligas iuuenili-

tatis, & corrobora genua mea debili-

tis: vt indefessus valeam per semitam manda-

torum tuorum ad te pervenire.

MISCELLANEA SCRIPTORVM

UNIVERSITATIS CIVILIS

DVOBVS TOMIS

Distincta.

729

Opus antehac à M. ANTONIO DELRIO Regio in Brabantia Cancellaria Consiliario editum. Nunc verò multò feliciùs quam antea renatum, & à mendis propemodum innumeris quæ in priori editione resederant, studio ac diligentia PETRI BROSSII L. C. quàm accuratissimè repurgatum, multisq; Scriptoribus cum veteribus tum neotericis auctum atque locupletatum.

His accefferunt Indices duo : Prior Authorum atque Scriptorum Miscellaneorum, ex quorum libris has notas excerptimus:
Posterior Titulorum Pandectarum in hoc primo tomo explicatorum.

Tomus Secundus est Infra ad Codicem

*Joan. Mandijn
en mayor*

Apud Franciscum Fabrum & Samuelem Crispinum.

C I O . I O C . V I .

R. 3178

SECRET

Don't let me see you

Don't let me see you

NOBILISSIMO CLARISSIMOQ. VIRO DOMINO BRVLARDO,
Sillerio, Regis Christianiss. in sacro consistorio
Consiliario, & apud Heluetios
Legato, Petrus Brossæus I.C.
S. P. D.

DIFFICILIS iam diu visa est multis Iuris Ciuilis scientia, vir clarissime. Nam siue rerum multitudinem, siue earundem tractandarum modum spectemus, quem iuris authores tenuere, non minus obscuritate implicata, quam varietate & multitudine negotiorum exaggerata est tota illa disciplina. Vnde factum est ut non pauci ab ipso limine deterriti pedem retulerint, cum etiam post multos hinc exanilatos labores, cum opera sua fructum perexiguum se percipere viderent, quasi cursu mutato, aliud respiceret cœperint: quorum tamen incusanda est animi angustia, potius quam artis optima & præstantissima suscipienda vituperatio. Fact enim animi alacris in subeundis laboribus firmitas & constanti, ut breuia & Syrtes non aliter quam planum æquor sulcent nautæ non ignari. Vt enim in corporis nostri valetudine, contingit cibos lucundos licet vix ægè à ventriculo concoqui, illaudatos verò, si lucundè & auide arripiantur, optimè digerant: ita qui ad animi alacritatem laborem improbum adiunxerit, sentiet breui non leue opera sua pretium. Sic Seruium Sulpitium legimus ætate iam prouectum, summo studio ius ciuile apprehendisse, in eoq; tandem sic profecisse, ut (si

P R Æ F A T I O.

Tullio credimus) omnes qui omni ætate in ciuitate Romana iuris intelligentiam habuerunt , si unum in locum conferantur, non fuerint cum Seruitio Sulpitio comparandi. Nihil enim (ut ait ille) est adeò difficile aut arduum, quod volenti & cupienti facile non fiat. Idque cum mihi apud mentis oculos proponerem , cumque post annos aliquot euoluendis Græcæ & Latine lingue Oratoribus, Poëtis, Historicis, & Philosophis consumptos, in hac tandem iuris nostri disciplina, nulla difficultate inde dimotus, cõquieui. Lucundum enim visum est illud studium, & grata opera, quæ impenderetur in iis rebus discendis, quæ omnes vitæ humane partes exornaret, neque tantum priuatim prodesse, sed publicè, domi, militiaq; voluptatem summam cum maxima utilitate coniunctam adferret, quibus denique humana ipsa societas quodammodo cõtineretur. Fit enim legum nostrarum beneficio (ut in Authenticis est) ut patria tuto habitari possit, & propriæ facultates securè retineantur, adeò ut non immeritò Maiores nostri ciuitatis animam legem esse dixerint. quoniam quemadmodum sine anima corpus, ita sine lege stare ciuitas nulla possit. Cum autem non omnino infelicitibus auspiciis stadium illud ingressus, difficultates maximas & plurimas tandem emensus essem, ductum secutus præstantissimorum virorum, qui olim & nouissimè tanquam lumina quedam totæ uris ciuilibus prouinciæ longè latèque illustrarunt, facturum me operipretium existimaui, si candidatis nostræ disciplinæ veluti digitum ad fontes intenderem, ut ex labyrinthis illis, & viarum perplexis ambagibus, quæ sæpe iter ingressos remorantur, hoc veluti Ariadne filo possent emergere: ne qua salebra occurrere posset quam non statim compleretur illustri alicuius interpretis solertia. Dedi itaque operam ut ex omnibus ferè authoribus quid cuique loco accommodatè ab uno quoque dictum esset, ob oculos statim proponeretur, ut hoc veluti indice studiis deducerentur ad totius urbis vel potius orbis oracula, & in rebus dubiis & incertis quid sequendum esset intelligerent. Et quemadmodum statuæ illæ mercuriales aut columnæ in biuiis aut triuiis erectæ, viatoribus demonstrant qua sit iter flectendum: utq; in ipsis Comitibus Populi Romani mos ille fuit, ut Nomenclatores

singuli

P R Æ F A T I O.

singulorum ciuium qui prensatoribus occurrebant, nomina exprimerent, sic mihi propositum fuit in hoc opere, non tantum antiquos illos iuris Sacerdotes, sed etiam illos omnes qui suffragij ius in hac Republica habere possent studiosis commonstrare, ut, si forte consulere liberet,liceret. Secutusque sum hac in re cum aliorum quorundam tum maximè doctissimi Martini Antonij Delrio exemplum, qui ante annos aliquot paris industria monumentum edidit, sed quæ ille paucis & breuiter emisit, nos, locupletiora ut essent, conati sumus. Cumque fructum huius nostri laboris, quem priuato vsui destinatum apud me premebam, quidam optima spei adolescentes, ad se quoque pertinere e debere dicerent, committere non potui, quin illorum voluntati obtemperarem. Dedi itaque illorum amori, ut hoc quidquid est, lucem publicam intueretur, si quidem id volebam. Verum cum recorder, non tantum amplissimi illius ordinis tui (quem non minus ornas, quàm ille te) summæ tuæ prudentiæ, grauitatis, doctrinæ, & fidei, &c. sed potissimum illius humanitatis, quam mihi nuper coram exhibuisti, ut te hic appellarem mihi,

--Delius aurem

Vellit & admonuit:--

ut ait ille, ut & iudicem & defensorē nostræ huius & recens natæ elucubrationis haberem: quæ ut se non aspernare petat. Est enim hic ingenij nostri fœtus primus, cui si contingat ut viuax sit in Doctorum animis, dabo operam ut aliquando maturiores & robustiores illum consequantur. Vale

vir amplissime ex Musæo idibus

Februariis. 1590.

PETRI BROSSAE I. C. I N S C R I -
P T O R V M M I S C E L L A N E O R V M

*Iuris interpretationem ab ipsomet auctam
ad Lectorem, Epistola.*

Q U O D à plerisque fieri consuevit (amice Lector) ut initio cuiusque libri rationem instituti atque operis sui reddant, id nunc mihi videri esse faciendum: ne si facti mei consilium tibi sit aut obscurum aut incognitum, videar imprudenter fecisse. Mirari etenim quis posset & non absque iniuria quo spiritus stimulo pulsus, aut qua genij aura vectus, ego hâc iuris ciuilis interpretationem contexuerim & in lucem prodire operam nauarim. Verùm enimuerò ut & tibi facti mei ratio aliqualis constet, scopum meum significare paucis non grauabor.

Cùm ingentem eorum, qui ad ius nostrum scripserunt multitudinem considerarem, vtile censui, ad suos libros, titulos, suâsque leges (imò & paragraphos ac versiculos interdum) authores aut potius interpretes nostros referre: nō omnes aut qui ex professo commentarios ad ius nostrum *uulg. modis* reliquissent, sed qui miscellaneos ac recepto iam more saltuatim atq; satyratim legis cuiusq; sensum, atque intellectum nouum, & selectiorem pollicentur. Sunt enim hi authores magno studiosis omnibus vsui, in vnum quasi indicem à me ita reiecti, qui vti leguntur lectori summum laborem pariunt. Quain parte operis mei vsus sum maximè libris antehac editis ab Ant. Del-Rio, Zilero, Alphano quos omnes vna coniunxi nominibus eorū hoc loco adscriptis laudatisque, ut scias (Lector) per quos ipse in hoc opere atque instituto profecerim. Citantur autem rursus à superioribus, eorum libri qui Varia, Opiniones, Selectiones, Observationes, Aduersaria, Miscellanea, Quaestiones, Singularia, imò & Consilia & huiusmodi inscriptionis libros ad ius nostrum ciuile cōposuerunt. De quibus si me interroges hâc respondeam. Quæ pa-
truna

trum nostræ memoria præclare, atque ingeniose excogitata sunt, ea omnia paucissimis verbis ab his scriptoribus illo genere librorum esse euulgata. Sed cum apud eos authores iuris nostri capita tumultuariè sine ordine & delectu exposita essent eo factum puto, ut hi scriptores minus diligenter à nostris legerentur, quorum tamen summam vtilitatem esse constat. Ut lectorem eo onere leuarem, quasi per indicem quæque eorum capita ad iuris nostri ordinem redegei, ut ex hoc indice statim cognosceret quis ad quodque iuris nostri caput scripsisset aut non scripsisset. Adieci quoque ut hoc opus esset perfectum, præcipuas quæstiones quæ à Doctoribus nostris primæ notæ Bartolo, Baldo, Castrensi, Iasone & aliis, certis legibus disputari ac definiri summa vtilitate solent. Quin si quod verbum in ea lege obscurum est, ne hæc quidem prætermisi quæ ad eius intellectum (ut in scholis loquuntur) facerent. Habes itaque (amice Lector) priorem nostri instituti partem, cum reliqua propter temporis angustias excudi non potuerunt, in sequentes reieci nundinas. Hoc iam superest (Lector) ut si quid impolitum, neque cohærens hoc meo scripto offenderis, equi bonique habeas, fieri namque non potuit quin quædam minus commodè dicta, aut non suo loco posita esset. Nihil enim ut quidque cœptum aut ortum est ita perfectum esse potest. Vale & his quousque Deus meliora dederit frui, plura etenim paulo post, ad iuuanda iuris ciuilibus studia pro mea ingenij tenuitate in lucem proferam.

AD LECTOREM IN OPERIS

Brossiani commendationem.

Qui tribulos alit, esse ferax ager haud valet. & qui
 Neglectis regitur sordibus, hæret equus,
 Et trita aptatur serice malè simbria vesti
 Cæsæque gemma, auro non nisi clausa, nitet:
 Sic iuri, quo nil est purius, aptane prisca
 Squallida Barbaries temporis esse potest?
 Non secus ac tenebras luci qui offunderet, aut cui
 Candela in medio sole foret potior
 BROSSIVS ut tribulos, ut sordes, utq. tenebras
 Tolleret, atque pari ius frueretur ope.
 Ius purum puris ex fontibus irrigat, aptans
 Cuique suas titulo, cum breuitate notas,
 Iusque emicans puro tractat sermone, tuus sit
 Ut fructus culti, tam bene LECTOR agri.

INDEX AVTHORVM MISCELLANEORUM
ex quibus has notas excerptimus.

Egydij Bossi *Tractatus varij.*
 Andreæ Alciati *Parergon lib. 12.*
 Paradoxorum *lib. 6. Disput. li. 4. Prætermiff. lib. 2.*
 Antonij Angustini *Emendationum lib. 4.*
 Antonij Roscij *memorabilium lib. 3.*
 Antonij Goueani *variar. lectionum lib. 1. Eiusdem etiam animaduerforum lib. 2.*
 Antonij Guiberti *quaestionum libro 1. Eiusdem $\omega\omicron\lambda\omicron\iota\varsigma\omicron\pi\omicron\nu$.*
 Antonij Quæfadae *quaestionum li. vnus.*
 Antonij Vaccae *expositiones locorum obscuriorum in lib. 1. & 2. dig.*
 Antonij Contij. *Disputationum li. 1. Succisuarum lectionum lib. 2.*
 Angeli Politani *Miscellaneorum lib. vnus.*
 Alexandri ab Alexandro *genialium dierum lib. 6.*
 Antonij Gomesij *variarum resolutionum.*

B

Barnabæ Briffonij *Selectarum ex iure civili antiquitatum lib. 4.*
 Bernardi Vvaltheri *Miscellaneorum libro 2.*
 Baptista Pij *Annotamentorum lib. 1.*

C

Cuiacij *obferuationum libri 24.*
 Clari *sentent. iur. lib.*
 Corrafij *Miscellaneorum lib. 6. Epistolicarum quaestionum lib. vnus.*
 Connani *commentariorum iuris civilis.*
 Catelliani Cottæ *memorialia.*
 Constantij Landi *enarrationum lib. Eiusdem Prætermiff. lib.*
 Curtij Burgensis *eius $\sigma\upsilon\upsilon$ ad collegam Vinium li. 3. ad fratrem totidem.*
 Cælij Rhodigini *antiqvarum lectionum lib. 30.*

D

Duareni *disputationum Anniversariarum li. 2.*
 Didaci Couarruiæ *Prædicta. quaestio. lib. 1. variarum resolutio. lib. 4.*

E

Emanuelis Costæ *Selectonum lib. 2.*
 Eguinarij Baronis *Variar. quaestio. lib. 1.*
 Emanuelis Zores *Obferuationum lib. 1.*

F

Floridi Sabini *Succisuarum lib. 2.*
 Forcatuli *Necymantia dialogi 100. Cupido Iurisperitus, Penus iuris, Auariura. eiusdem, Sphæra legalis.*
 Francisci Sarmienti *Selectarum lib. 5.*
 Ferandi Adduensis *Explicationum lib. 2.*
 Francisci Hotomani *Illustr. quaestionum lib. 1. Obseruationum lib. 9. & Amicabilium responforum libri duo.*
 Francisci Zoanneti *Rerum quotid. lib. Eiusdem Restitutionum in Pandectas lib.*

G

Guillielmi Fornerij *Selectonum lib. 2.*

Gilber-

Gilberti Regij Noforeni *Enantioph.* lib. 2.

H

Hadriani Turnebi *Adversariorum* lib. 30.

Hieronymi Magii *Miscellaneorum* lib. 4.

I

Iacobi Menochii *de Arbitrarijs iudicum quaestionib.* lib. 2.

Ioannis Roberti *Sententiarum iuris* lib. 4. *Recepte iuris civilis lectionis* lib. 2.

Iacobi Reguardi *Variarum* lib. 5. *Protribunalium liber singularis*. item *de lege Scribonia* lib. *singularis*, item *Tribonianus seu de Vfusap. differentiis liber singularis*, *de Præiudiciis* lib. 2. *De auctoritate prudentum* lib. 2.

Ioannis Vandi *Variarum quaestion.* lib. 2.

Ioannis Aurpachi *Epistolarum iuridicarum* lib. 4. *Eiusdem singul. allegat.* lib. 2.

Ioannis Mercetij *Opmio.* lib. 2.

Ioannis Parladorij *Rerum quotidianarum* lib. 1.

Ioannis Guterij *Resolution. tractatus sine* lib. 3.

Iusti Lipsij *Epistolicarum quaestion.* lib. 5.

L

Ludouici Charondę *Verisimilium* lib. 3.

Ludouici Vitalis *Variarum lectionum* lib. 2.

Ludouici Carrionis *Antiquarum lection.* lib. 3.

Lapi de Castellono *Allegationes.*

M

Molinei *Ad difficiliores leges* lib. 1. *Labyrinthi de diuiduis & indiuiduis xvi. legum obscurarum, &c.*

N

Nicolai Belloni *Supputation.* lib. 4.

Nicolai Valle *de Rebus dubiis & quaestionib. in iure controuersis* lib. 1.

P

Petri Criniti *de Honeſta disciplina* li. 25.

Pardulphi Pratei *Geminationum* li. 1. *Inuersion.* lib. 1. *Sententiarum* lib. 1. *Catapodismatum* lib. 2. *Dicęlogię* li. 1. *de Veteri iurisprud.* lib. 1.

Peckij *de Reparatione ecclesiarum.*

Petri Martrelii *Nota in Iureconsultorum responsa.*

Petri Nannii *Miscellaneorum* lib. 10.

Petri Pithoei *Nota ad fragmenta Juriscon.*

Petri Victorij *Variarum lectionum* lib. 25.

Petri à Plaza *Criminalium Miscellaneorum* lib. 1.

Pilti Modicensis *Quęstiones aureę.*

R

Raynaldi Corfi *Indagationum* lib. 3.

S

Scipionis Gentilis *Parerg.* lib. 3.

T

Theodori Straitmanni *Harmonia vtriusque iuris.*

V

Vaconii Vacunę *Declaration. iuris civilis* lib. 6.

Vasquii Menchacensis *Illuſtrium controuersiarum* lib. 3.

Vdalrici Zafii *singul. intellect.* lib. 2. *Antinomiarum* lib. 2. *Singularium resp.* lib. 2.

PRÆTER HOS ADIECI DOCTORES TAM

Veteres quàm Neotericos eorúmque Consilia, Singularia, Decisiones, atque etiam authores Præcticos, nec non etiam Philosophicos artiumque humaniorum, qui passim hoc in opere citantur.

Doctores tam Veteres quàm Neoterici, tam iuris civilis quàm canonici passim hîc citati.

Bartolus.
Baldus.
Paulus de Castro.
Alexander.
Iason.
Azo.
Balduinus.
Hostiensis.
Dynus.
Petrus de Bellapertica
Cynus.
Signorolo de Homodeis.
Angelus.
Zabarella.
Salycerus.
Bellonus.
Fulgosius.
Cumanus.
Albericus.
Cæpola.
Rebuffus.
Lucas Apenna.
Alciatus.
Budæus.
Cagnolus.
Tiraquellus.
Gribaldus.
Donellus.
Costalius.
Arius Pinellus.
Gomesius.
Fort. Garzia.
Salomonius.
Dominicus à Sotto.
Viglius Zuichemius
Mynfingerus.
Melch. Klingius.
Thomas Linius.
Iul. Pacc.
Gothofredus.
Felinus.
Panormitanus.
Consilia Doctorum.
Antonij de Butrigario.
Alexandri.

Angeli.
Ancharani.
Aluarotti.
Baroli.
Baldi.
Bertrandi.
Bolognini.
Cæpol.
Cumani.
Pauli de Castro.
Curtij Senioris.
Curtij Iunioris.
Dyni.
Decij.
Federici.
Fulgosij.
Geminianij.
Immolæ.
Iasonis.
Oldradi.
Papæ.
Panormitani.
Ripæ.
Romani.
Socini.
Roland. à Valle.
Zabarellæ.
Zasij.

Authores præctici.
Præctica Vberti de Bonacursio ac de Beluifo.
Baldi.
Petri Iacobi.
Ioânis Petri de Ferrariis.
Marci Mantuæ.
Io. de Arnouo Neapolitani.
Duranti.
Masuerij.
Roberti Marantæ.
Oldendorpii.
Pilei.
Papiensis.
Nicolai Abbatis Panormitani.
Speculatoris.
Arresta Parisiensia.
Imberti.
Lanfranchi.
Singularia Doctorum.
Angeli.
Pet. de Bellapertica.

Ludouici Bolognini.
Pauli de Castro.
Cremensis.
Antonij. Corseti.
Petri Gerardi.
Hypoliti de Marsiliis.
Guidonis Papæ.
Petri de Rauenna.

Decisiones.

Afflicti.
Balbi.
Boerij.
Capellæ Tholosanæ.
Mathesilani.
Rotæ
Ioan. Bernardi Diaz.
Chassanei.

Authores philosophici artium humaniorum.

Appianus.
Aristoteles.
Augustinus.
Columella.
Cicero.
Martialis.
Dion.
Horatius.
Iuuenalis.
Liuius.
Plautus.
Sæca.
Terentius.
Terrullianus.
Virgilius.
Xenophon.
Gellius.
Macrobius.
Budæus.
Fenestella.
Florus.
Isidorus.
Plinius.
Ouidius.
Palladius.
Quintilianus.
Seruius.
Valerius.
Vitruuius.
Vegetius.
Varro.

INDEX

INDEX OMNIUM TITVLORVM

Pandectarum iuris civilis.

*Primus numerus librum, Secundus Titulum, Tertius vero paginam
huius editionis demonstrat.*

A	
 Bigeis.	47 14 867
Acceptatione.	46 4.842
Accusationibus & inscriptioni-	
bus,	48.2.872
Actione rerum amotarum.	25.2.485
Actionibus empti & venditi	19.1.390
Ademptione libertatis.	4.6.721
Ad exhibendum.	10.4.289
Adimendis vel transferendis legatis vel fi-	
deicommissis.	34.4.623
Ad legem Aquiliam.	9.2.267
Ad legem Corneliam de falsis & de s.c. Li-	
boniano.	48.10 886
Ad legem Corneliam de sicariis & venefi-	
ciis.	48.8.882
Ad legem Falcidiam.	35.2.639
Ad legem Flauiam de plagiaris.	48 15.892
Ad legem Iuliam de adulteriis coercendis.	
	48.5.876
Ad legem Iuliam de annonæ	48.12.890
Ad legem Iuliam de ambitu.	48.14.841
Ad legem Iuliam Maiestatis.	48 4 877
Ad legem Iuliam peculatus, & de sacrilegis,	
& de reſidis.	48 13.890
Ad legem Iuliam repetundarum	48.11 889
Ad legem Iuliam de vi priuata.	48.7.881
Ad legem Iuliam de vi publica.	48.6 880
Ad legem Pompeiam de parricidiis.	48.9.
	885
Administratione & periculo tutorum & cu-	
radorum qui gesserint vel non & agen-	
tibus vel conueniendis vno vel pluribus.	
	26 7 498
Administratione rerum ad ciuitates perti-	
nentium.	50.8.939
Ad municipalem & de incolis.	50.1.921
Adoptionibus & emancipationibus & aliis	
modis quibus potestas soluitur,	1.7.27
Adquirendo rerum dominio.	41.1.730
Adquirenda vel omittenda hereditate.	29.2.
	550
Ad s.c. Terryllianum & Orphitianum.	38.17.
	685
Ad s.c. Trebellianum.	36.1.648
Ad sc. Turpillianum & de abolit. crimi-	
num	48.16.892
Ad s.c. Velleianum.	16.1.359
Adsignandis libertis.	38.4.679
Adilutio edicto, & redhibitione, & quanti	
minoris,	21.1.423

Aſtimatoria.	19.2.403
Agnosendis & alendis liberis, vel parenti-	
bus vel patronis, vel libertis,	25.3.485
Albo ſcribendo.	50.3.933
Aleatoribus.	11 5.296
Alienatione iudicij mutandi cauſa facta.	4.7.
	203
Alimentis vel cibariis legatis.	34.1.619
Annis legatis & fideicommiſſis.	33.1.600
An per alium cauſæ appellationum reddi	
poſſint.	49.9.911
Appellationibus & relationibus.	49.1.906
Appellationibus recipiendis vel non.	49.5.
	911
Apud eum à quo appellatur aliam cauſam	
agere compellendum.	49.12.912
Aqua quotidiana & æſtiua.	43 20.770
Aqua & aquæ pluuiæ arcendæ.	39.3.700
A quibus appellari non licet.	48.2.909
Arboribus cædendis.	43 27.777
Arborum furtim cæſarum.	47.7 858
Auctoritate & conſenſu tutorum & curato-	
rum	26.8.502
Auro, argento, mundo, ornamentis, vnguen-	
tis, veſte vel veſtimentis, & ſtatutis legatis.	
	34.2.617

B	
Bonis damnatorum.	48.20.602
Bonis eorum qui ante ſententiam vel mor-	
tem ſibi conſcierunt vel accuſatorem cor-	
ruperunt.	48.21.904
Bonis libertorum.	38.2.677
Bonorum poſſeſſione contra tabulas.	37.4.
	664
Bonorum poſſeſſione ex teſtamento mili-	
tis.	37 13.673
Bonorum poſſeſſione furioſo, infanti, muto,	
ſurdo, cæco competente.	37.3.664
Bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas.	
	37.11.671
Bonorum poſſeſſionibus.	37.1.663

C	
Cadaveribus punitorum.	48.24.905
Calumniatoribus.	3.6.170
Capite minutis.	4.5.199
Captiuis & de poſſliminio & redemptis ab	
hoſtibus.	49.15.917
Carboniano edicto.	73.10.670

Index Titulorum

Castrenſi peculio.	49.17.921	Dote prælegata.	33.4.606
Cenſibus.	50.15.344	Dotis collatione.	37.7.668
Ceſſione bonorum.	42.3.756	Duobus reis conſtituendis.	45.2.819
Cloacis.	43.23.772	E	
Collatione.	37.6.667	Edendo.	2.13.108
Collegiis & corporibus.	47.22.8.0	Eſtractoribus & expilatoribus.	47.18.868
Colluſione detegenda.	40.16.730	Eo per quem factum erit quo minus quis in iudicio ſiſtat.	2.10.100
Commodati vel contra.	13.6.333	Eo qui pro tutore præve curatore negotia geſſit.	27.5.510
Communi diuidendo.	10.3.285	Eo quod certo loco dari oportet.	13.329
Communia prædiorum tam urbanorum quam ruſticorum.	8.4.262	Eum qui appellauerit in prouincia defendi.	49.11.9.2
Compensationibus.	16.2.361	Euctioſionibus & duplæ ſtipulatione.	21.2.430
Concubinis.	25.7.488	Exceptionibus, præſcriptionibus & præiudiciis.	44.1.779
Concuſſione.	47.1.67	Exceptione rei iudicatæ.	44.2.781
Conditione cauſa data, cauſa non ſecura.	12.4.315	Exceptione rei venditæ & traditæ.	21.3.436
Conditione ex lege.	13.1.328	Excufationibus.	27.1.504
Conditione furtiua.	13.1.327	Exercitoria actione.	14.1.3.1
Conditione indebiti.	11.6.318	Expilatæ hæreditatis.	47.19.8.8
Conditione ob turpem vel iniuſtam cauſam.	12.5.317	Ex quibus cauſis maiores viginti quinque annis in integrum reſtituantur.	4.6.200
Conditione ſine cauſa	12.7.326	Ex quibus cauſis pignus vel hypotheca tactæ contrahitur.	20.2.413
Conditione triticaria.	13.3.329	Extraordinariis cognitionibus, & ſi iudex litem ſuam feciſſe dicetur.	50.3.943
Conditionibus & demonſtrationibus & cauſis & modis eorum quæ in teſtamento ſcribuntur.	35.1.630	Extraordinariis criminibus.	47.11.865
Conditionibus inſtitutionum.	28.7.543	F	
Confefſis.	42.2.755	Familix erciſcundæ.	10.2.278
Conſirmando tutore vel curatore.	26.3.494	Fer is, & dilationibus, & diuerſis temporibus.	2.12.106
Coniungendis cum emancipato liberis eius.	37.8.669.	Fideicommiſſaria hereditatis petitione.	5.6.232
Conſtituta pecunia.	13.5.330	Fideicommiſſariis libertatibus.	40.5.717
Conſtitutionibus principum.	1.4.21	Fide inſtrumentorum & amiſſione eorum.	22.4.445.
Contrahēda emptione, & de pactis inter emptorem & venditorem compoſitis, & quæ res venire non poſſunt.	18.1.379	Fideiuſſoribus & mandatoribus.	46.1.824
Contraria tutelæ & vtili actione.	27.4.5.0	Fideiuſſoribus & nominatoribus, & hereditibus tutorum & curatorum.	27.7.511
Curatore bonis dando.	42.7.760	Finium regundorum.	10.1.277
Curatoribus furioſo & aliis extra minores dandis.	27.10.514	Fluminibus: ne quid in flumine publico ripæve eius fiat quo peius nauigeretur.	43.12.766
Cuſtodia & exhibitio.	48.3.874	Fonte.	43.22.772
D		Fugitiuis.	11.4.295
Damno infecto, & de ſuggrundis, & protectionibus.	39.2.693	Fundo ſotali.	23.5.461
Decretis ab ordine faciendis.	50.9.940	Furibus balneariis.	47.17.358
Decurionibus & filiis eorum.	50.2.931	Furtis.	47.2.849
Depoſiti vel contra.	16.3.362	Furti aduerſus nautas, caupones, ſtabularios.	47.5.857.
Diftractione pignorum & hypothecarum.	20.5.418.	G	
Diuerſis regulis iuris antiqui.	50.17.999	Glande legenda.	43.28.777
Diuerſis temporalibus præſcriptionibus, & de acceſſionibus poſſeſſionum	44.3.84	Gradibus & adſinibus & nominibus eorum.	38.10.682
Diuiſione rerum & qualitate.	1.8.35	H	
Diuortiis & repudiis.	24.2.468	Hæredibus inſtituendis.	28.5.527
Doli mali & metus exceptione.	44.4.785	Hæreditatis petitione.	5.3.222
Dolo malo.	4.3.185	Hære-	
Donationibus.	39.5.704		
Donationibus inter virum & vxorem.	24.1.463		

Digestorum siue Pandectarum.

Hereditate vel actione vendita	18.4.387
His quæ in testamento delentur, inducuntur, vel inscribuntur	28.4.526
His quæ pœnæ causa relinquuntur.	34.6.627
His quæ pro non scriptis habentur.	34.8.628
His quæ vt indignis auferuntur,	34.9.628
His qui effuderint vel deiecerint.	9.3.274
His qui notantur infamia.	3.2.139
His qui sui vel alieni iuris sunt.	1.6.25
Homine libero exhibendo.	43.20.777
I	
Impensis in res dotales factis.	25.1.484
Incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata.	47.9.859
In diem additione.	18.2.385
In integrum restitutionibus.	4.1.174
In iuriis & famosis libellis.	47.10.861
In iusto rupto, irrito facto testamento.	28.3.524
In ius vocando	2.4.82
In ius vocari vt eant, aut satis vel cautum dent.	2.6.88
In litem iurando.	12.3.314
In officioso testamento.	5.2.217
In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahitur.	20.2.413
In rem verso.	15.3.357
Inspiciendo ventre, custodiendoque partu.	25.4.487
In iuriis actione.	14.3.345
Instructo vel instrumento legato.	35.7.610
Interdictis, & relegatis, & deportatis.	48.22.904
Interdictis siue extraordinariis actionibus quæ pro his comperunt.	43.1.762
Interrogationibus in iure faciendis & interrogatoriis actionibus.	11.1.292
Itinere actusque priuato.	43.19.769
Iudicatum solui.	46.7.846
Iudiciis & vbi quis agere vel conueniri debeat.	5.1.269
Iure aureorum annulorum.	40.10.726
Iure codicillorum.	29.7.562
Iure deliberandi.	28.8.545
Iure dotum.	23.3.453
Iure fisci.	49.14.912
Iure immunitatis.	50.6.937
Iure iurando siue voluntario, siue necessario, siue iudiciali.	12.2.308
Iure patronatus.	37.14.673
Iuris & facti ignorantia.	22.6.447
Iurisdictione.	2.1.74
Iustitia & iure.	1.1.2

L

Legationibus.	50.6.938
Legatis & fideicommissis liber primus, lib. 30.	1.564
Legatis & fideicommissis liber secundus, lib.	

Legatis & fideicommissis liber tertius, lib. 32.	31.577
Legatis præstandis contra tabulas bonorum possessione petita.	37.5.666
Lege commissoria.	18.3.386
Lege Rhodia de iactu.	14.2.344
Legibus senatusque consultis & longa consuetudine.	1.3.15
Legitimis tutoribus.	26.4.495
Libellis dimissoriis qui apostoli dicuntur.	49.6.911
Liberali causa.	40.12.727
Liberatione legata.	34.3.621
Liberis & posthumis heredibus instituendis, vel exheredandis.	28.2.538
Liberis exhibendis, item ducendis.	43.30.777
Libero homine exhibendo.	43.29.777
Libertis vniuersitatum.	30.3.679
Litigiosis.	44.6.788
Locati conducti.	19.2.3.6
Loco publico fruendo.	43.9.765
Locis & itineribus publicis.	43.7.764

M

Magistratibus conueniendis.	27.8.512
Mandari vel contra.	17.1.367
Manumissis testamento.	40.4.714
Manumissis vindicta.	40.2.712
Manumissionibus.	40.1.711
Manumissionibus quæ seruis ad vniuersitatem pertinentibus imponuntur.	40.3.713
Migrando.	43.32.778
Militari testamento.	29.1.546
Minoribus viginti quinque annis.	44.120
Mortis causa donationibus & capionibus.	19.6.707

Mortuo inferendo & sepulchro ædificando.	11.8.301
--	----------

Muneribus & honoribus.	50.4.933
------------------------	----------

N.

Natalibus restituendis.	40.11.727
Nautæ, caupones, stabularij vt recepta restituant.	4.9.208
Nautico fenore.	22.2.441
Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur.	40.15.739
Negotiis gestis.	3.5.161
Ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat atque vltiore æstate fluxi.	3.9.766
Ne quid in loco sacro fiat.	43.6.764
Ne quid in loco publico vel itinere fiat.	43.8.764
Ne quis eum qui in ius vocabitur vi eximat.	2.7.89
Ne vis fiat ei qui in possessionem missus erit.	43.4.763
Nihil innouari appellatione interposita.	49.17.911
Notationibus & de legationibus.	46.2.830

Index Titulorum

Noui operis nuntiatione. 39.1.587
 Noxalibus actionibus, 9.4.275
 Nundinis. 50.11.941

O

Obligationibus & actionibus. 44.7.789
 Obsequiis parentibus & patronis prestandis. 37.15.674

Officio adfessorum. 1.22.71
 Officio consulis. 1.10.42
 Officio eius cui madata est iurisdictio. 1.21.69
 Officio iuridici. 1.20.68
 Officio praefecti Augustalis. 1.17.61
 Officio praefecti praetorio. 1.11.44
 Officio praefecti Vigilum. 1.15.50
 Officio praefecti urbi. 1.12.44
 Officio praesidis. 1.18.61
 Officio praetorum. 1.14.48
 Officio proconsulis & legati. 1.16.52
 Officio procuratoris Caesaris vel rationalis. 1.19.67.

Officio quaestoris. 1.13.47
 Operis libertorum. 31.10.675
 Operis noui nuntiatione. 36.1.687
 Operis seruorum. 7.7.251
 Operibus publicis. 50.10.941
 Optione vel electione legata. 33.5.607
 Origine iuris & omnium magistratuum, & successione prudentium. 1.2.9.

P

Pactis. 2.14.114
 Pactis dotalibus. 23.4.460
 Peculio. 15.1.352
 Peculio legato. 33.8.612
 Pecunia constituta. 13.5.330
 Penu legata. 33.9.614
 Periculo & commodo rei venditae. 18.6.388
 Petitione hereditatis. 5.3.222
 Pigneratitia actione vel contra. 13.7.337
 Pignoribus & hypothecis, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum. 20.1.408
 Poenis. 48.19.896
 Pollicitationibus. 50.12.941
 Popularibus actionibus. 47.23.870
 Possessoria hereditatis petitione. 5.5.231
 Postulando. 3.1.138
 Praescriptis verbis & in factum actionibus. 19.5.404.

Praetorius stipulationibus. 46.5.844
 Prauaricatione. 47.15.867
 Precario. 43.26.775
 Priuatis delictis. 47.1.849
 Probationibus & praesumptionibus. 22.3.441
 Procuratoribus & defensoribus. 3.3.1.4
 Pro derelicto. 41.7.748
 Pro donato. 41.6.748
 Pro dote. 41.9.749
 Pro emptore. 41.4.746
 Pro herede vel pro possessore. 41.5.747
 Pro legato. 41.8.749

Pro socio. 17.2.374
 Pro suo. 41.10.749
 Proxenetis. 50.14.944
 Publiciana in rem actione. 6.2.239
 Publicis iudiciis. 48.1.871

Q

Qui in fraudem creditorum facta sint, ut re-stituantur. 48.2.760

Quae res pignori vel hypothecae datae obligari non possunt. 20.3.415

Quaestionibus. 48.18.8.4

Quae sententiae sine appellatione rescindantur. 49.8.911

Quando appellandum sit, & intra quae tempora. 49.4.910

Quando de peculio actio annalis est. 15.2.357.

Quando dies legatorum vel fideicommissorum cedat. 36.2.658

Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conueniri possunt. 26.9.503

Quarum rerum actio non datur. 44.5.787

Quemadmodum seruicutes amittuntur. 8.6.265.

Quibus ad libertatem proclamare non licet. 40.13.729

Quibus ex causis in possessionem eatur. 42.4.756.

Quibus modis pignus vel hypotheca soluitur. 20.6.420

Quibus modis ususfructus vel usus amittitur. 7.4.248

Quibus non competit bonorum possessio. 38.3.684

Quibus rebus ad eundem iudicem eatur. 11.2.294

Qui & a quibus manumissi liberi non fiunt, & ad legem Aeliam Sentiam. 40.6.724

Qui petant tutores vel curatores, & ubi petantur. 26.9.197

Qui potiores in pignore vel hypotheca habentur, & de his qui in priorum creditorum locum succedunt. 2.4.416

Qui satisfacere cogantur vel iurato promittant vel suae promissioni committantur. 2.8.91

Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt. 40.8.724

Qui testamenta facere possunt, & quemadmodum testamenta fiant. 26.1.15

Quis a quo appelletur. 49.3.909

Quis ordo in possessionibus seruetur. 38.15.684

Quod cuiusque vniuersitatis nomine vel contra eam agatur. 3.4.156

Quod cum eo qui in aliena potestate est negotium gestum esse dicitur. 14.5.348

Quod falso tutore auctore gestum esse dicitur. 27.6.511

Quod iussu. 15.4.358

Quod legatorum. 41.3.763

Quod

Digestorum siue Pandectarum.

Quod metus causa gestum erit.	4.2.178
Quod quisque iuris in alterum statuerit, vt i- ple eodem iure utatur.	2.2.80
Quod vi aut clam.	43.24.7
Quorum bonorum.	43.2.763

R

Ratam rem haberi, & de rati habitione.	
46.8.847	
Rebus auctoritate iudicis possidendis vel vē- dendis.	42.5.57.
Rebus creditis, si certum petatur, & de condi- tione.	12.1.302
Rebus dubiis.	34.5.625
Rebus eorum qui sub tutela vel cura sunt, si- ne decreto non alienandis vel supponēdis.	27.9.13.
Receptoribus.	47.6.868
Receptis qui arbitrium receperunt, vt sentē- tiam dicant.	4.8.204
Regula Caroniana.	34.7.627
Rei vindicatione.	6.1.232
Re iudicata, & de effectu sententiarum, & de interlocutionibus.	42.1.50
Re militari.	49.16.919
Religiosis & sumptibus funerum, & vt funus ducere liceat.	11.7.297
Remissionibus.	43.25.774
Rem pupilli vel adolescentis saluam fore.	46.6.845
Requirendis vel absentibus damnandis.	4.17.894

Rerum amotarum.	25.2.485
Rerum permutatione.	19.4.404
Rescindenda venditione & quando licet ab- emptione discedere.	18.5.387
Ripa munienda.	43.15.766
Ritu nuptiarum.	23.2.449
Riuus.	43.21.771

S

Saluiano interdicto.	43.33.778
Senatoribus.	1.9.40
Senatusconsulto Macedoniano.	14.6.349
Senatusconsulto Silaniano & Claudiano, quo- rum testamenta ne aperiantur.	29.5.560
Sententiam passis & restitutis.	48.25.905
Separationibus.	42.6.759
Sepulchro violato.	47.12.866
Seruis exportandis, vel si ita mancipium ve- nerit vt manumittatur vel contra.	18.7.390
Seruitute legata.	33.3.606
Seruitutibus.	8.1.253
Seruitutibus prædiorum rusticorum.	8.2.259
Seruitutibus vrbiorum prædiorum.	8.2.255
Seruo corrupto.	11.3.294
Si à parente quis manumissus sit.	37.12.672
Si ager vectigalis, id est, emphyteuticarius pe- tatur.	6.3.240
Si cui plus quam per legem Falcidiam lice- rit legatum esse dicetur.	35.3.646
Si ex noxali causa agatur, quæadmodum ca-	

ueatur.

2.9.98

Si familia furum fecisse dicetur.	47.6.857
Si ingenuus esse dicetur.	4.14.730
Si is qui testamento liber esse iussus erit, post mortem domini ante aditam hereditatem subripuisse aut corrupisse quid dicatur.	

47.4.57.

Si mensor falsum modum dixerit.	11.6.296
Si mulier ventris nomine in possessione ca- lumnix causa esse dicetur.	25.6.488
Si pars hereditatis petatur.	5.4.230
Si pendente appellatione mors interuenerit.	

47.13.912

Si quadrupes pauperie fecisse dicatur.	9.1.267
Si quid in fraude patroni factum sit.	38.5.679
Si quis aliquem testari prohibuerit vel coe- gerit.	29.6.562
Si quis cautionibus in iudicio sistendi causa factis non obtemperauerit.	2.11.101
Si quis in ius vocatus non ierit, siue quis eum vocauerit quem ex edicto non debuerit.	2.5.87

Si quis ius dicenti non obtemperauerit.	2.3.81
Si quis omissa causa testamenti ab intestato vel alio modo possideat hereditatem.	29.

4.559

Si seruitus vindicetur vel ad alium pertinere negetur.	8.5.263
Si tabulæ testamenti extabunt.	37.2.664
Si tabulæ testamenti nullæ extabunt, vnde liberi.	38.6.680
Si tutor vel curator magistratus creatus ap- pellauerit.	49.10.912
Si ventris nomine muliere in possessionem missa, eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur.	25.5.488
Si ususfructus petatur vel ad alium pertinere negetur.	7.6.250

Solutionibus & liberationibus.	46.3.833
Sponsalibus.	23.1.448
statu hominum.	1.5.21

Statuliberis.	40.7.722
Stellionatus.	47.20.869
Stipulationibus prætorii.	46.5.844
Stipulatione seruorum.	45.3.821
Successorio edicto.	38.9.682
Suis & legitimis heredibus.	38.16.684
Supellectile legata.	33.10.614
Superficiebus.	43.18.769
Suspectis tutoribus & curatoribus.	26.10.504

T

Tabulis exhibendis.	43.5.764
Termino moto.	47.21.869
Testamenta quemadmodum aperiantur, in- spiciantur, & describantur.	29.3.558
Testamentaria tutela.	26.2.492
Testamento militis.	29.1.546
Testibus.	22.5.445
Tigno iuncto.	47.3.856
Transactionibus.	2.15.132

Index Titul. Digestorum siue Pandectarum.

Tributoria actione.	14.4.347	Vnde vir & vxor.	38.11.683
Tritico, vino, vel oleo legato.	33.6.609	Vfu & habitatione.	7.8.191
Tutelæ & rationibus distrahendis & vtili curationis causa actione.	27.3.508	Vfu & vfufructu & reditu & habitatione & operis per legatum vel fideicommissum datis.	33.2.683
Tutelis.	26.1.489	Vfufructu adcrecendo.	7.2.247
Tutoribus & curatoribus datis ab his qui ius dandi habent: & qui, & in quibus causis specialiter dari possunt.	26.5.495	Vfufructuarius quemadmodum caueat.	7.9.252
V			
Vacatione & excusatione muneru.	50.5.935	Vfufructu earum rerum que vfu consumuntur vel minuuntur.	7.5.250
Vbi pupillus educari vel morari debeat & de alimentis ei præstandis.	27.2.508	Vfufructu, & quemadmodu quis vtatur fruatur.	7.1.241
Ventre in possessionem mittendo; & curatore eius.	37.9.669	Vfuris, & fructibus, & causis, & omnibus accessionibus, & mora.	22.1.436
Verborum obligationibus.	45.1.798	Vfurpationibus & vsucapionibus.	41.3.740
Verborum significatione.	50.16.945	Vt ex legibus senatusve consultis possessio detur.	38.14.684
Veteranis.	49.18.922	Vt in flumine publico nauigare liceat.	43.14.766
Veteranorum & militum successione	38.12.683	Vt in possessionem legatorum vel fideicommissorum seruandorum causa esse liceat.	36.4.661
Via publica & itinere publico reficiendo.	43.11.765	Vti possidetis.	43.17.768
Via publica & si quid in ea factum esse dicatur.	43.10.765	Vt legatorum seu fideicommissorum seruandorum causa caueatur.	36.3.660
Vi bonorum raptorum & de turba.	47.8.359	Vtrubi.	43.31.778
Vi & de via armata.	43.15.766	Vulgari & pupillari substitutione.	28.6.536
Vnde cognati.	38.8.681		
Vnde legitimi.	38.7.681		

Finis Indicis Titulorum.

INDEX ANTIQVAE ET NOVAE LEGVM

INTERPRETATIONIS

PETRI BROSSII I.C.

IN QVO, VELVTI DIGITO, DE-
monstratur, unde & quibus ex auctoribus cum Veteri-
bus, tum Neotericis singularum penè legum singu-
lares intellectus, emendationes, & inter-
pretationes peti possint.

PANDECTARVM SEV DIGESTORVM
LIBER PRIMVS.

In hunc librum extant Francisci Balduini notæ.

Ad constitutionem Iustiniani, qua ratio docendi iuris præ-
scribitur & ad totum Digestum vetus.

N ha c iuris parte
scrip sit aduersaria
seu annotationes
Petri Castalius,
Espinarius Baro,
Franciscus Hoto-
manus. in nonul-
los Digesti Vete-
ris Titulos scripsit,
Æmilius Ferre-
tus, Azo referente

domino Fichardo in vita eius scripsit ma-
gnos apparatus ad Digestum Veteris, qui tamè
an supersint non constat. Vide P^olitian. mi-
scell. c. 93 Alciat. lib. 2. d. punct. c. 12. Duar. lib. 2.
disput. c. 6. Anton. August. lib. 2. en. d. cap. 1. &
lib. 3. cap. 3. Cuiac. lib. 2. d. sc. ca. 40 & Adrianum
Turnebum lib. 8. aduers. ca. 19. Forcat. Necyom.
iur. dial. 20. num. 5. Cortam in me morial. in voce
Dyponidium. Cæli Rhodig. lib. 5. a niq. l. ca. 38.
Turneb. lib. 26. aduers. cap. 34. Ar non. Vaccam.
vol. 1. l. expostitionum.

§. Illud autem.

Anton. Guiber. in polybistore cap. 6. & 7.

§. Et quod pene.

Constantius Landus enarrat. in tit. de iust. &
iur. cap. 5.

§. Illud verò.

Cuiac. lib. 5. obser. cap. 13. Constant. Land.
d. loco cap. 6.

Titulus j. De iustitia & iure.

De iustitia & iure copiosè Connanus, lib. 1.

Commentar. iur. ciu. Lortettus in tract. de iure.

Ludouicus Charondas, lib. 1. versimilium. Va-

conius Vacuna lib. 1. De clarat. iur. ciu. per totum.

Dominicus à Soto in libris de iustitia.

¶ De æquo & bono quædam Cælius lib. 7.

antiq. l. ca. 22. Anton. Vacca vol. 1. expostiti-

num hoc tit.

¶ In hunc tit. etiam scripsit Angelus A-

retinus: Constantinus Landus: Marcus Man-

A

tua, cuius paraphrasis Patavij editæ, ann. 1562. Anton. Vacca. Sig. de Homodeis. Vldaricus Zasius. Constan. Land.

¶ An aliud sit ius, & scientia iuris: & quæ præcipua sint, in omni arte & disciplina, Ius quare dicatur enucleatum, vide hic Baldum.

¶ An Iudæi Regem, & dignitatem habere possint, declarat hic copiose Zasius.

l. j. iuri operam daturum.

Ad hanc legem extant libri sex Petri Vellei Gueuaræ. Vacca hoc tit. Vide Goueannū, lib. 1. lectionum variarum, cap. 18. & 19. cum sequen. & Petrum Fabrum post comment. de r. gul. iur. Constan. Landum. Enarration. in tit. de iustitia & iure cap. 8. Fortunium Garziam. Marium Salomonium vide etiam Alciat. lib. 1. parerg. c. 29. ¶ De verbo Operæ: & utrū prius fuerit iustitia quam ius: an ius sit ars boni & æqui tradit hic Bald. Sed & de natura copule & siue aut. vide hic Bartolum, Bal. & Zasium.

¶ Quod principia in primis scienda sint: An æquum & bonum sint quædam diuersa ac separata: an ius ciuile sit toto orbe receptum, & quare iustitiam colere quid. Verborum, Ni fallor, & dictionis, Fortè, quæ vis sit, tradit hic Zasius.

Quod ius à iustitia rectè dici possit, etiam si in contrarium disputari possit, deffendens hic Vlpianum tradit, Alciatus lib. 1. parergon. cap. 19.

vers. Est autem.

Antonius Contius, lib. 2. successuarum, ca. 6. Ioannes Robertus, lib. 3. Receptarum sentent. c. 12. Iacobus Curtius, eius. ad fratrem, cap. 1. Ræuardus lib. 1. variorum cap. 2. Alciatus lib. 1. parerg. cap. 29. & 30. Vide Antonium Roscium. lib. 1. memorabil. c. 1. & 2. Corrasium lib. 2. Miscellan. cap. 18. Ferrandum lib. 1. explicat. cap. 2. Magium lib. 4. Miscell. cap. 1. Præcium dicaologia cap. 3.

§. Huius studij.

In hunc §. vide Ræuardum lib. 3. Variorum c. 12. Præcium. Dicaologia cap. 4. Vaccam hoc r. Constan. Landum dicto loco cap. 9. 10. 11. & 12. vt & Alciatum, libro secundo parerg. c. 25. Vacon. lib. 1. declar. cap. 6.

¶ De natura pronomini demonstrativi, Huius, vide Zasium hic, An utilitas priuatorū sit publica, An procreatio liberorum sit iuris naturæ, & quemadmodum ius publicum, consistat in sacris: Et ius priuatum differat à iure naturali, & an illicitæ conuentiones, & educatio parentum, sint iuris naturæ: Et an, & quomodo personæ publicæ possint alteri stipulari. Vide hic apud Bart.

Studium & positio, quid, Zasius hic, de natura verbi possit: Iniuria quænam dicatur publica: & quoruplex sit iniuria: An magistratus

sit publica persona, tradit hic copiose Bald.

§. Ius naturale.

Forcat. dialog. 37. & auarij, c. 2. Vide notas ad Claudianum Antonij Del rio in fine. Ferrandum lib. 1. explicationum cap. 3. Rainaldum Corsum indagatio. lib. 1. c. 10. & Ludouicum Alua. in Rubi. de lega. num. 124. Ludo. à Sard. in t. act. de naturalibus liberis, in prima parte. §. de copula carnali. nu. 6. vol. 16. tractat.

¶ An matrimonium possit prohiberi sub pœna per statum ciuitatis: An contractus dotis sit de iure naturali gentium, vel ciuili: An alimentatio patris de iure naturali: An filius prodigus, & qui iam omnia bona dilapidauit, debeat à patre ali. An legitima filiorū sit de iure naturali, explicat hic Bald.

l. Veluti. 2.

In hanc legē vide Constantiū Landū enar. in tit. de iust. & iur. c. 14. 5. & 16. & Vaccā hic. vt & Fortunium Garziam Vldaricū Zasium.

¶ An religio sit iuris publici vel priuati, vide hic Bart. Bald. & Zasium.

¶ An sit de iure publico patriæ parère. An patri, an filio quis magis subuenire teneatur: An liceat ciuitatem fraudare in gabellis: n possit pater filium bannitum occidere: tradit hic Bald. in utraque lectione.

¶ An & cur patriæ parendum sit, declarat hic Zasius.

l. Vt vim. 3.

In hanc legem omnium copiosissimè scripserunt Zoannetus, Hippolytus, Riminaldus, Vacca, vide Cuiacium li. 5. obs. c. 1. Antonium Roscium lib. 2. memorabilium. c. 7. Zoarem. lib. obs. c. 1. Rainaldum Corsum lib. 2. indag. 2. Gueuarram lib. 1. ad l. de iust. & iur. nu. 28. Menoch. de arbit. iud. casu 277. & seq. Constantium Landum, in hunc tit. c. 17. Huc pertinet quod notat Peckius de reparat. eccles. c. 37. nu. 2. Grammaticus Decis. 5. Vide Clarum. §. homicidium, à num. 24. Vide etiam in hanc legem Claudium de Seyfello. Fortunium Garziam, Marium Salomonium, Decium, Franciscum Curtium, Franciscum Zoannetum.

¶ Quod ad Glosas huius legis attinet, vide Socin in reg. 442. & 443. Et quod dicit circa hunc text. & materiam Ias. Inst. de actionib. §. item si quis in 6. coll. in prin. & post prin. vide. c. significasti. el. 2. de homicid. & Tul. de offi. in 3. chari.

¶ An vim vi repellere liceat vide ultra latissimè tractata per scribentes, præsertim Iasonem, ad §. item si quis. 6. col. in prin. Inst. de act. Ferrat. cau. 5. Cottam in verbo defensio. Socium r. 24. 442. & 443. Diaz. reg. 507. Tiraquel. de legib. connub. par. 7. glo. 1. num. 17. Corras. lib. 2. Miscell. c. 16. num. 2. Bologn. cons. 37. Cagnol. ad l. iura sanguinis. ad fi. & ad l. nemo ex his. n. 4.

5
6. 14. D. de reg. iur.

¶ Quando quis dicatur insultantem offendisse vel fecisse ad sui defensionem, vide Decium *consilio 459. § 6. 678. & Crauert. cons. 119. colum. fi. & in alio casu vide per Grammat. decis. 5 & Decium cons. 459.*

¶ Excedēs modum defensionis, an & quomodo puniatur vide Grammat. *decis. 98. Afflict. decis. 206. nu. 3. Felinum. ad c. dilecti. n. 13. cum seq. ex. de exceptio. In materia Socin. lun. cons. 135.*

¶ Sūmum imperatorem, an occidere liceat pro defensione sui corporis. vide Ludouic. Carrer. *in pract. crim. ad §. circa nu. 27. fol. 102.*

¶ An liceat se defendere pro tuitione rerū suarū, vt innuit Glossa hac lege, vide Carrer. *in pract. crim. fol. 103. n. 31. ubi laic. & Bar. hic n. 6.*

¶ Quid de offensis alterius, vt ait hic Glossa, vide post Bart. hic Decium. *cons. 678. usus. Corn. cons. 204. pro decessione. lib. 1. Decium, cons. 469. visa inquisitione. in materia per Carre. ubi §. car. 102. n. 43. 45. cum pluribus sequentijs.*

¶ An defensio sit licita, & quo iure introducitur, an liceat bñitos offendere, declarat hic Zasius.

¶ Vtrum ob offensam, alterius liceat, alteri vim inferre & quā consideretur inter se per sonarum contusiones, & an quis cogatur seipsum defendere, & quemadmodum quis dicatur, se ad tutelā sui corporis defendere, & an teneatur is qui fugere potuit, nec fugit.

1. Manumissiones. 4.

Huius legis materiam optimè explicat Ferrandus *lib. 2. explic. cap. 4. Anton. Roscius. lib. 2. memorabil. cap. 8. Constantius Landus enarrat. in hunc tit. cap. 18. & Vacca hic, vt & Fortunius Garzias: Ioan. Bapt. Cacialup. & Ioan. Croxus. An manumissio sit datio libertatis. An locatio mutet dominium. vide hic apud Bart.*

1. Ex hoc iure. 5.

De intellectu huius legis vide Forcatulum *Dial. 7. nu. 4. Constantium Landum ad hunc tit. cap. 23. & Vaccam, hoc titulo. & vltra scribentes hic, vide ad hunc textum Vaconium lib. Declar. iuris ciuilib. ca. 29. Fortun. Garziam ad l. 1. §. ius autem naturale: nu. 56. in tract. de vbi. fin. viriusque iuris. n. 448 Forcat. in necyom. iur. dial. 37. nu. 4. Rayner. de Mon. Vrbia. cons. 14. nu. 76. inter cons. diuers. in mat. vlt. volum. vol. 1. vide etiā ad ibi directā per Bartol. 6. colum. in princ. & latius per Iasonem in Institutio. de action. in princip. num. 35. cum sequen. vide etiā cōferentia per Socinū, in l. 1. in primis verbis. D. de acquir. pos. & ibi Hermet. Florent. 2. & 3. col. in hanc legem vide etiā repetitiones*

doctorum. i. fol. 33. nu. 56. & de hac de materia vide tract. docto. i. fol. 149. vlt. m. 448.

¶ De dictione Ex. vide Bart. hic & Alciat.

¶ Quæ dicantur bella licita, declarat hic Bart. & Bald.

¶ An emptiones & venditiones sint de iure gentium. Bar. an obligatio dicatur naturalis, necne: an actiones sint de iure gentiū, Bald. an obligationes ex quasi maleficio sint de iure gentium, necne: an in contractibus iurifgentium sit ciuilib obligatio: an exceptiones & seruitutes sint de iure gentium, necne, tradit hic copiose Bart.

¶ Tyranni quare non sint de iure gentium, an subditi regem Tyrannum expellere possint: an prouinciæ possint hodie sibi regem eligere.

¶ An iurisdictiones introductæ fuerint de iure gentium: an regna deferēda sint electio ne, an per successionē: an filius primo geniti præferatur patruo maioris ætatis: an duellū sit licitum: an in bello licitus sit excessus modicus: an contra reges infidelium viuētes nobiscum in pace, sit licitum bellum: an contra singularem personā, & propter debitum pecuniarium non solum possit indici bellū: an ex sententia trāsfertur dominium. an sententia lata super libello inepto, sit de iure nulla: an ex sententia oriatur obligatio naturalis: an ex sententia iudicis obligeat, quis in foro conscientiæ: an ex sententia confiscationis bonorum, & ex sententia mortis oriatur aliqua obligatio: an ex delicto oriatur obligatio de iure naturali: an bñit⁹ in ere & in psona possit aliquid in illo territorio acquirere, declarat hic pluribus Baldus Bellerum origo & finis quis: an & a quo iure commercia manauerint, & quomodo verbum commercii accipiatur, declarat hic copiose Alc. Tom. 1.

An emptio ad ius gētiū sit referenda, vide Plin. l. 8. c. 56. & Hot lib. 1. Inst. 2. §. 4 pag. 16.

1. ius ciuile est. 6.

Hui⁹ legis materiā optimè explicat Duare n^o de pact. pag. 16. Ferr. explic. lib. 1. c. 5. Const. Landus in hunc tit. cap. 25. Vacca hoc titulo.

¶ Hanc autem legē limita procedere, quoties per additionem, vel deductionem cōfunditur omnino, id quod erat de iure gentium, adeo vt ius ciuile à iure gentium non possit separari: secus si possit, vt & optimè declarat Paulus de Castro, in l. vt vim. D. de iustitia & iur. in 7. chart. argum. l. Pomponius scribit frumentum, D. de action. emp. adde Alexandrum. in l. 2. §. si quis simpliciter. D. de verb. oblig. & Imolam. l. scire debemus. eod. tit.

¶ In §. primo, huius legis vedendus est Plato, octauo de republica. p. 563. Ius ciuile scriptū sex partibus constat. §. constat. Inst. de iur. nat.

A ij.

declarat Alciat. 3. *respons. cap. 6.*

¶ Dos an sit de iure gentium, vide Campe-
gium *tract. de dote parte. 1. quest. 1.*

¶ Ius civile, quid. ¶ Matrimonium cuius iu-
ris sit, & an auctoritas in iurisprudencia ne-
cessaria sit, optimè Zasius *hic.*

l. ius autem civile. 7.

Explicatio huius legis petenda est ex Ræ-
uardo in *Triboniano pag. 18.* & ex Constantio
Lando *cap. 26.* & ex Hotom. *lib. 1. Instit. titu. 2.*

l. Nam & ipsum ius. 8.

Materiam huius legis pertractat Constan-
tius Landus, *hic cap. 27.* vide & in hanc legem
repetitiones doctorum. 1. folio 7. num. 7.

l. Omnes populi. 9.

Huius legis explicatio petenda est ex An-
tonio Roscio libro *secundo memorabilium cap. 3.*
& Vacca hoc titulo. Porro pro *legib. & mori-
bus.* Marius Salomonius reponit, *aut moribus*
quæ lectio, inquit Orosius, omnes relatiui
ambages excludit Constantius Lāus *hic ca. 28.*
materiam quoq. huius legis explicat Lu-
dovicus Gozad. Fortunius Garfia. Rainerius
de Forliui. Vide ibi dicta per Bart. *ins. colum. 24. 15. vers. quaro. 2. principaliter.* vide Alexand.
in l. 1. in 1. notat. ad leg. Falcid. & ad eius dicta in coll. 5. sub n. 16. vers. alius modus. ibi tunc quid placuerit maiori parti. intellige præsentium, per not. per glos. *in l. nulli quod cuiusque uniuers. & ad dicta per Bar. in 8. coll. sub. nu. 24. vers. ecce a lia. vide Ias. Inst. de action. in princip. n. 108.* & ad ibi dicta per Bart. *in 10. col. ibi si alienauerunt. facit lex cum lex. 1. de leg. & in l. leges & const. C. de leg. & ad ibi dicta per Bart. in 12. coll. sub nu. 33.* vide Alex. *in l. 1. §. si quis ita. D. de verborum obligation. & in 2. coll. & eundem in l. si quis. §. sedet. D. si quis caution. & ad dicta in ead. 12. coll. sub n. 35. vers. circa. 4.* vide hic quod dicit Aretinus in l. diuisione, in prin. 15. coll. D. sol. matrim. & ad dicta per Bart. *in 12. coll. ad glos. in l. fi. D. de consti. princip. Et ad ibi dicta per Bar. in nu. 16. vers. iuxta prædictam.* vide Alex. *in l. 1. coll. 11. cum sequen. & ibi Doct. communiter. D. de off. eius cui mand. est. iuris. & ad dicta per Bar. in n. 59. vers. quaro unde sumitur.* vide Doct. alias Deci. *in l. 2. §. appellata. D. si ceri. per. in 1. not. & Ozer. in Inst. de testam. super glossa illius tit. & ad dicta per Bart. in 6. q. principal. sub n. 57. vers. Sed an illa. vide Arc. in l. stipulatio ista in pr. D. de ver. sbl. ubi ponderat. illi. text.*

Hæc autem lex, quæ dat licentiam subdi-
tis statuendi, intelligenda est, dum ne per eos
quidquam statuatur contra ius superioris,
secundum Roland. a Valle *conf. 29. numero 7.*

¶ De relatio Quis, vel Qui. An solus prin-
ceps possit facere legem.

¶ An omnispopulus collegium, siue pars ci-
uitatis, possit facere statuta per se, & sine su-

perioris auctoritate: an excommunicati & in-
terdicti possint facere statuta. Quemadmo-
dum puniantur illi qui faciunt statuta, cum
non habeant potestatem. ¶ Quemadmodum
statuta fiant. ¶ De quibus seu super quibus
possint fieri statuta: an possint fieri statuta de
his quæ disposita sunt à iure diuino: an valeat
statutum, quod bannitus possit impunè occi-
di: an super his quæ disposita, vel prohibita
sunt, iure civili cōmuni possint fieri statuta:
an liceat statutū facere, super his quæ ab aliis
statutis eiusdē ciuitatis sunt disposita: an in
reuocando statuto, requiratur autoritas su-
perioris, quo tempore, ad quod, vsque tem-
pus, & quos ligent statuta.

¶ Quando statutum valeat, an sequentia, an
verò præcedentia liget. Quæ dicuntur nego-
tia præterita, decisa seu finita: an appellatio
suspendat effectum statuti: an statuta recipiāt
interpretationem correctiuam, restrictiuam
declaratiuam, extensiuam.

¶ An statutum prolatum per verba præteri-
ti vel præsentis temporis, trahatur ad futura
statuta qualiter in iudicium deducantur: an
statuta debeant produci, sicut alia instrumen-
ta. Quæ omnes quæstiones, fusiſſimè explicā-
tur à Bartolo hic. & Bald. An omnes populi,
per omnia viuant iure communi: an edita
quæ dantur durante magistratu, dicantur sta-
tuta municipalia necne: qualiter inter se dif-
ferant statuta populi & Episcopi, tradit hic
Bald. Statuta per quos condi possint, qualiter
& super quibus rebus fiant: an liceat banni-
tos occidere, vide hic Zasium.

l. iustitia est constans. 10.

De definitione iustitiæ & iurisprudentiæ
vide Alc. *lib. 1. parerg. cap. 39.*

De diuisione Iustitiæ vide Cont. *lib. 2. sub-
cessuar. cap. 7.* Turnebus *lib. 8. aduers. et. 20.*
Ioan. Mercer. *lib. 3. opinio. c. 4.* Præcium *dica-
logia cap. 5.* Vaccam hoc tit. Constantium Lan-
dum. *enarrat. in hunc titu. cap. 25.* vide Aristote-
lem. 5. *Ethic. 1. & sequen.* vide etiam in hanc
legem Marius Salomonium.

¶ An pactum & statutum sit seruandum

¶ Vir bonus quis dicatur.

¶ Quomplexiter dicatur iustitia, declarat
hic Bald.

Iustitia quomodo ius suum unicuique tri-
buat, & quomodo constans, & perpetua vo-
luntas dicatur, vide Zasium hic.

§. Iuris præcepta. 1.

Ad præceptum primum iuris, quod est ho-
nestè viuere, vide Robertum *lib. 3. receptarum
sententiarum cap. 12.*

§. Iurisprudencia est. 2.

Quod iurisprudencia sit diuinarum atque
humanarum rerum notitia, vide Brissoniū
lib. 3.

lib. quarto *seleff. cap. 16.*

I. Ius pluribus modis. 11.

Constantius Landus *enarrat. in hunc tit. cap. 30. & 31.* Vacca hoc titulo Taboretius in *Topico milit. forensi* & Vldaricus Zasius. vide *can. iunctum est 23. q. 2. & glossa in verbo hac an e.*

¶ An inspiciatur quod fieri debeat, licet contrarium ante factum sit. An iude inique iudicans ius reddat, tradit hic copiose Bart.

An sententia lata super libello inepto sit ipso iure nulla, an iniqua sententia valeat, tradit hic Baldus. ¶ An ius naturale semper sit bonum & æquum, ius dicere quomodo accipiat. ¶ An & quando sententia dicatur nulla. ¶ An aliquod sit ius iniquum, vide hic Zasium.

Tit. ij. De origine iuris, & omnium magistratuum, & successionem prudentum.

In hanc Rubricam vide quæ scripsit Præcius *Dicaulog. cap. 1.* & Vaccam hic.

Pro pri *enarrat.* est in Archiep. Florerino *Forum.* vnde Cuiacius ad hunc titulum *in paratit. & lib. 7. de leg. 25.* reponit *Antistitum.* In hunc titulum etiam scripsit Antonius Gatonus eruditus cōmentariis vna cum Gilberti cognati Nozerens de legalis studij ratione epistola, & Iulianus legibus de rusticis.

1. Facturus. 1.

Vide ad hanc legem Hiero. Cagnolum, & Ioannem Rainaudi. ¶ An præmia introductoria vilia. ¶ Verbofus quis non dicatur. vide hic Bald. vide Glossam tertiam *cap. senos. 15. extra de rescrip.*

1. Necessarium. 2.

Ad hanc legem scripserunt Cagnolus, Zasius, Orosius, Co. r. ius. Vacca hoc tit. Brissonius, *lib. 1. seleff. cap. 20.* Sed obiter Anton. Goueanus *lib. 1. variar. lect. cap. 12. cum tribus sequentibus.* Connanus *lib. 1. c. 12.* & Petrus Faber *post commentarium. D. de regul. iur. consulens prætere Valentini Forsterus. de iuris civilis historia.* vide etiam quædam apud Alciat. *lib. 1. prætermiff. pag. 269. Tom. 4.* ¶ Facilius foret hæc lex, si de vera lectione constaret. Varietatem plerisque in locis indicauit, Roscius & Catellianus *post tractatum de iuris peritis.*

¶ Præterea huius legis materia explicatur per Ioann. Rainaudi, per Ioannem Oldendorpium, & per Marcum Salomonium, vide Budæum in *annotationibus ad hanc legem,* qui dicit Iurisconsultum aberrasse.

¶ In hanc legem his nouissimis temporibus erudita, Iacobus Cuiacius cōmentaria edidit. ¶ Manus quo sensu hic accipiat, expli-

cat hic Cuiacius. ¶ Ciuitas quid, vide hic Zasius. ¶ Postea aucta. 2.

Cum ait Pomponius. *Quibus superbus Demarati Corinthij filius,* vide hic teste Orosio variam esse lectionem, alij enim legunt *Q. S. D. Corinthij filii filius.* Sed superior Florentina lectio Orosio & Cottæ placet. Idem tamen Orosius ex coniectura censet, fortassis pro *superbus*, legendum esse *Priscus*, mihi non displicet illa lectio quam Ludouicus Charondas post veteres Romanorum leges scribit, se in vno manuscripto inuenisse: scilicet, *Quibus superbus L. Demarati Corinthij.* F. N. id est filij nepos Pomponium temere reprehendit Corraus *epist. quæst. c. 20.* videndi Iacob. Ræuardus, *de Authoritate prudentum, cap. primo,* & Gilbertus Regius *lib. 1. enantioph. c. 20.* De magistratibus Romanis, scripsit cōmentarium Francisc. Horom.

¶ Cui *superbi* nomen tribuerint, declarat hic Cuiacius.

¶ Curia quid & vnde dicta.

¶ Alientum fons & origo.

§. Exactis deinde regibus. 3.

In hoc etiam §. duplex est lectio. Charondas dicto loco scribit in duobus manuscriptis leg. 1. *quadraginta annis.* cum hic legatur *viginti annis.* Quod ad legem Tribunitia (de qua hic) vide Goueanum. 1. Var. c. 21.

Quæ appelletur lex Tribunitia, tradit hic Cuiacius.

§. Postea ne diutius. 4.

Quæ vera sit huius loci lectio nō satis constat, quod ad tabulas illas eboreas attinet Turnebus *libro 30. aduersar. cap. 35.* mauult legere *æneus*, Corraus verò aliter in *epistola quæstio. cap. 25.* pro *æneus* Turnebi lectionem confirmat Halicarnassæus *lib. 10.* Linius *lib. 3.* Quintilianus tamen *lib. 4.* in triumpho Cæsaris Eborea oppida fuisse translata ait.

§. His legibus latis. 5.

Duplex est huius loci lectio, vbi dicitur. *Naturaliter enenire solet, ut interpretatio desideraret prudentium auctoritate necessariam esse disputationem fori* Goueanus *lib. 1. variar. ca. 24.* sic legendū cēset, *cœpit necessaria esse disputatio fori.*

§. Deinde ex his legibus. 6.

In hunc §. vide Corraus *libro 2. miscel. ca. 16. nu. 10.* Zasium in *cons. 10. numero 17 libro 2.* Forcat. in *Neryom an iuris. dialog. 83. numero 1.*

¶ Quod ad hæc duo verba, *Legis actiones,* i. legitime actiones attinet. Orosius hæc deleri nō vult, vide tamē Brissonius *lib. 4. seleff. c. 20.* Iac. Ræuard. *de author. prud. ca. 2. & protrib. cap. 4.*

¶ In fine huius §. est & alia varia lectio, cū enim dicitur, *omniū tamen harum & interpretandi scientia,* sic restituit Cuiac. *18. obser. co. 12.*

A iij.

Duodecim tabularum & interpretandi scientia.

¶ Pontificum collegium quis instituerit, vide hic apud Cuiac. Pontificum munus declaratur à Zasio hic.

§. Postea cum Appius Claudius. 7.

In hoc §. mentio fit Gnei Flauij, de quo etiam meminuit Cicero *primo de oratore*.

§. Deinde cum esset in. 8.

In calce huius §. meminit. Pomponius de lege Hortensia, ita ut ambigat Orosius utrū *Hortensia*, an verò *Horatia*. legendū sit, qđ posterius Cónan^o *li. 1. c. 1.* conatur intrudere. Sed id refellit optimè. Cōt. in notis ad §. *plebiscita*. *Inst. de iur. nat. gent. & civil.* & ibi Russard. A quo autem lata fuerit hæc lex Hortensia, vide Aulum Gellium, *lib. 15 c. 25.* & Plinium *lib. 16 c. 10.* Liuium *li. 8.* Gouean. *1. Var. capite 22.*

¶ An plebei & Magnati possint ipsi sibi ac per se legem ferre, vid hic Blad.

§. Eodem tempore. 10.

Hunc §. latissimè explicat Conn. *li. 1. cap. 15.* ¶ Edicta quare proponantur, declarat hic Bal.

§. Nouissimè. 11.

Pro intellectu huius §. 11. Consule Goueanum, *primo variarum cap. 24* & ibi Zasium.

¶ An Imperator debeat esse vnicus, vide hic apud Bald.

§. ita in ciuitate. 12.

Huius §. 12. materia explicatur à Mercerio *libro 2. opinionum capite 3.*

§. itemque vt essent. 21.

In hoc §. 21. Aediles vnde appellati fuerint, vide apud Halicarnassæum. *li. 6.* & Liuiū *lib. 3.*

§. Et cum placuisset. 24.

Ex hoc §. 24. oritur duplex lectio, sic enim communiter legitur *vti omnes magistratus se abdicarent, quo decem viri &c.* Orosius aliter legit, & in eius locum restituit. *vti omnes magistratus se abdicarent quo ad &c.*

In hunc vers. huius §. 24. qui incipit, *Iniū fuisse &c.* ibi vindicias filia sua à se abdisse. Varietas lectionis traditur ab Orosio & Zasio hic, Cotta post tractatum de iurisperitis, Alc. *in l. pecunia §. actionis. D. de verb. signif. & libro 8. parergon. capite penult.*

¶ De vindiciis nonnulla Turnebus *libro 13. aduers. cap. 27. & lib. 30. ca. 35.* Raynald. Corlus *lib. 2. indag. ca. 7.* Ræuardus *ad ll. 12. tabul. ca. 26.*

In fine huius §. in verbo *Vindiciis*. Orosius legit *Vindicij*. male itaque Claudianus.

Deductum Vindice nomē.
lex celebrat.

In fine huius §. hæc extant verba *partim in*.

carcere necati. quo quidem in loco tam Budæus & Zasius quàm Haloander addunt. *partim in exilium acti*, quod videtur admittere, Cotta vbi supra, vide Orosiū hic, & Hieronymum Magium *libro 1. Miscell. capite 7.*

§. Deinde cum post. 25.

Vide ad intellectum huius §. Halicarnassæum *libro 2.* & Liuium *lib. 4.*

In fine huius §. ibi, *viginti fuerunt*. est duplex lectio. Budæus existimat, legendum *seni fuerunt*, de quo dubitat Russardus, Zasius verò & Orosius vulgatam lectionem tuentur.

§. Deinde cum placuisset. 26.

Quemadmodum & cur creati Aediles Curules, vide Liuium *libro 6.*

§. Deinde cum esset. 29.

De magistratibus qui hastæ præfuerint, vide Ræuar. *pro tribunali. cap. 19.* & Cott. *dicto loco*.

In fine ibi, *Decemviri &c.* Quamuis Charondas post veteres Romanorum leges tradat in manuscripto haberi *15. viri* & Budæus, Zasius ac Haloander reponant *centumviri*, ego tamen cum Cotta *dicto loco*, Alciato, in *l. pupillu. §. decuriones ff. de verb. sign.* Orosio hic & Goueano *lib. 1. ca. 15.* retineo *Decemviri*, vide & in hanc rem Cuiacium *3. obser. capite 32.*

§. Eodem tempore. 30.

De triumviris monetalibus, vide Cuiacium *obseruat. lib. 3. capite 32.* Ræuardum *lib. 2. variorū cap. 18.* Vvaltherum *lib. 2. miscell. cap. 6.* deinde Quintum Fabium, Constantium Landum & narrat in *tit. de iust. & iur. cap. 25.*

§. Capta deinde Sardinia. 32.

Ad intellectum huius §. vide Petrum Pythoeum in *not. ad fragmenta. l. C. pag. 67.*

In ea verba deinde Cornelius Sylla, vide Antonium Vaccam *volum. 1. expositio*. hoc tit.

In medio huius §. post hæc verba. *De sicariis*. subiungit idem Petrus Pithæus *ca. 1. notat. mosaic. De veneficiis*.

In fine huius §. extant hæc verba. *Qui interfiscum & prima os.* ad quorum intellectum vide Brissonium *cap. 19. libro 3. select.* vbi coniciit hunc appellatum fuisse præfectum ærarij.

§. Et hæc omnia. 33.

Ex hac dictione *postea ferè*. quæ in hoc §. legitur, varia orta fuit disputatio, in ei⁹ locū reponit Haloander, *postea vero* Orosius, *postea vero alius*. cū hæc vsitata loquēdi ratio sit. Haloander autē ita legendū esse. ex coniectura tantū existimat fretus Fennestellæ auctoritate: cui iā pridē Aegedius Vvycius laruā detraxit.

Quod ad hæc duo verba attinet *la marā ferariā*. & quid hæc fuerint, vide Halicarnassæū. *4.* Varronē Liuium. *32.* & Seruium. *1. Aeneidos*. Nam si credimus Capitolino Marcus Antonius *lib. 123.*

nus Imperator, hoc magistratu Functus est.

§. Ergo ex his. 34.

Hic §. duobus modis legitur, & communiter ut hic. *Decem tribuni plebis*. Sed Charondas, ut & in manuscripto quodam aliter legendum censet, *decem viri trib. militum*, sed priorem ac communem lectionem retineo.

§. Iuris ciuilis. 35.

Tiberium Coruncanium, Oratorem ac pontificem fuisse, testatur Cicero in *Bruto*, & tertio de oratore.

§. Fuit autem in primis. 36.

In medio huius §. ibi, *Centimannus*. Doctores ibi dubitant, in eo Cotta existimat legendum esse *centimannus*, Haloander vero & Orosius *cacius*. Vulgata *centimannus*. Quibusdam placet lectio *cacius*, Haloander & Orosius confirmatur elegantius inscriptione, quam se ex antiquissimo quodam marmore exscripsit. Omifrius Panuinius in *comm. lib. I. Fastor. av.*

A P P I V S C L A V D I V S C. F.
CÆCVS CENSOR. COS. BIS.
DICT. INTERREX. II I. PR. II.
ÆD. CVR. II. Q. TRI. MIL. III.
COMPLVRA. OPPIDA. DE
SAMNITIBVS. CEPIT. SABI-
NORVM. ET TVSCORVM.
EXERCITVM FVDIT. PA-
CEM FIERI. CVM PYRRHO
REGE. PROHIBVIT. IN. CEN-
SVRA. VIAM APPIAM. STRA-
VIT. ET. AQVAM IN. VRBEM.
ADDVXIT. ÆDEM BELLO-
NÆ FECIT.

De hoc etiam *centimanno*, vide Zafium hic, & Appianum Claudianum.

§. Fuit post eos. 37.

Sempronium à populo Romano *sophon*, hoc est, sapientem appellatum fuisse hoc loco declaratur. de quo eleganter Curtius Burgenfis. *lib. I. c. 135. ad fratrem, cap. 28.*

In vers. Deinde *Quintus Mutius* hoc loco legi debere. *Q. Fabius* iam diu ante Alciatū. *lib. 4. parerg. cap. 4.* animaduertit Nebriffensis notauit teste Orosio. De hoc *Q. Mutio*. vide Gellium. *lib. 10. cap. 17.* Polyb. *lib. 3.* Liuium *lib. 21.* Appianum *lib. I. de bello Hispanico.*

De duabus tesseris, vide Turnebum *libro 30 aduers. cap. 35.*

§. Post hos fuit Tiberius. 38.

In vers. Deinde *Sextus Ælius*. scripsit Vval-

therus, *lib. I. Miscellan. cap. 33.*

In vers. *Attilius autem*. Attilij meminit Cicero in *Lalio*. Catone & secundo officiorum.

In fine huius §. meminit Pomponius SEXTI LELIJ, de quo vide Ciceronem primo de oratore. & *Tuscul. I.* Varronem 6. de lingua & *Plin. lib. 22. cap. 1.*

Marci Catonis meminit etiam, idem Pomponius in huius §. calce, de quo plura extant apud Ciceronem *I. de orator.* Liuium. 33. 34. 39. & Plutarchum in *Catone.*

§. Ab his profecti sunt. 40.

De Publio Rutilio Rufo vide Ciceronem. *I. ad Brutum. 3. de natur. deor. 2. de finib. 4. Tuscul. 2. offic. Valer. 2.*

In vers. Etiam *Sextus Pompeius Gnei Pompeij Patruus*. sic in vulgaris libris legitur, sic Pomponius Lætus, sic Haloander, sed Zafius aliter legendum censet *Frater nempe.*

§. Post hos Q. Mutius. 41.

Hic Zafius & Haloander legunt *Fabius*. Sed reprehenduntur ab Alciato *lib. 4. Parerg. c. 16.* de quo tamen Orosius ambigit. Porro huius *Q. Mutij* meminit Cicero, *lib. 2. de legib. & in Lalio*, ut & Appianus *lib. I. belli ciuili*, & Lucan 2.

§. Mucij auditores. 42.

Balbus Lucilius, Pomponius Lætus in libro de magistratibus Romanorum legit *Lucil. Balb.*

§. Seruius cum in causis. 43.

Quis fuerit Seruius, demonstrat Cicero in *Bruto*, pro Murena, & *Secunda Philippica*, ut & Aulus Gellius *lib. 2. cap. 10. & lib. 6 c. 8.*

In fine huius §. de *Seruo Cinna*. Cotta scribit quosdam hoc loco ex Cicerone in *epistolis*, & Seneca in *questionibus naturalibus* repone *Cecinna.*

§. Ab hoc plurimi profecerunt. 44.

In hoc §. enumerat Pomponius quosdam qui libros conscripserunt. Vox autem *Gaius*, est inducenda: nam, nec de Gaio, quem nostrū Iustinianus vocat, intelligi potest, quoniam is Seruij Sulpitij discipulus non fuit: scripsit enim ad S. C. Tertullianum & Orosianum, quæ diu post Sulpitiana tempora fuerunt lata, nec etiam vox *Gaius Aulo Offilius* potest adaptari, ut *Gaius Aulus Offilius* vocetur, quia G. prænomen est, à parentum gaudio ductum. testibus Valerio Maximo *lib. x.* Diomede, Velio Longo in *lib. de orthographia* Probo de *notis antiquis*. & Quintiliano *lib. 1. c. 13.* Aulus quoq. iuxta eosdem, & lapides antiquos prænomé est. Haberet igitur duo prænomena, quod foret absurdum. Neque. C. *Aulus Offilius* legas, nam *Aulus* nomen est, ut patet ex Liuij, Verrii, & Cassio. A. iij.

doro, in Fastis. Ofilus, quoque nomen non cognomen fuisse, patet, vel inde quod tria tantum cognomina in IVS desinere, scilicet, Pius, Ca prarius, Triarius, ab Onufrio in lib. de nominibus Roman fuit obseruatum, haberet ergo duo nomina, quod & ipsum ridiculum sit. Restat igitur ut legamus, Varus. C. Aulus Ofilus. scilicet ut nomen I.C. cuius prænomen fuerit Caius interierit, aut saltem inducta voce Caius legendum. Varus. Aulus Ofilus. Et quidem paulo post inquit, Alphenus Varus, & Aulus Ofilus.

§. Fuit autem. 45.

Vide Iacobum Curtium libro I. iug. ad fratrem capite 17.

§. Post hoc quoque. 46.

De Tuberone vide Ciceronem. I. de Orat. & Cæsarem I de bello civili.

Oratio satis pulcherrima. Hæc est genuina ac sincera lectio quæ placuit Pomponio Læto, Zasio & Orosio quos vide. malè tamen Budæus Sane legendum censet.

§. Post hunc. 47. & ult.

Primus D. Augustus. Connanus lib. off. capite 5. Ræuardus de auth. p. ud. cap. 14. Gilber. Reg. libro I. etiam capite 25.

Nervus lib. de quo I. I. j. de postul. malè ergo Pomponius Lætus.

Nervus alius, ut notavit Cotta Curtius libro I. iug. ad fratrem capite 22. Florentini codicis lectionem confirmat.

tit. iij. De legibus, & c.

I. Lex est. i.

Constantius Landus scripsit ad hanc legem Anton. Vacca, hoc tit. Curtius ad fratrem iug. libro 2. capite 14. Cotta in memorabil. in voce lex. Ioannes Robertus libro 3. receptar. sentent. capite 12. Forcatulus dialog. 2. nu. 4. Fornarius lib. I. select. capite 10. vide Paul. de Cast. de potestate leg. pœnal. lib. I. ca. 1. vide etiam Venturam Cæcum, & Marium Salomonium. Ad hunc locum post Bar. hic nu. 6. vide Rom. sing. 43. ad hoc Abbat ad cap. fin. col. 7. ex. de conuer.

¶ An mulieres aduocari possint in confessione statutorum, declarat hic pluribus Bart. Couarruias ad ca. alma mater. prima parte. §. 10. nu. 17. de sentent. excom.

¶ Huic definitioni & sequentibus adde Ciceronis descriptionem ex lib. 2. de legibus.

Quare facta sit lex: Quid in lege condenda obseruari debeat. Error iuris qualiter probetur. vide hic apud Bald.

I. Nam & 2.

De lectione huius Græcæ legis cum Forcatulo mihi non conuenit: sequor enim libros

Florentinos, de quo vide Alciatum lib. 4. dispunct. cap. 4. & Forcatulum, dialog. 1. numer. 23.

Lex est inuentio & donum Dei, vel est sanctio sancta iubens honesta, prohibens contraria, definitur etiam in capite 7. ad Romanos, ubi Diuus Paulus inquit lex quidem sancta & mandatum sanctum iustum & bonum. §. lex. Inst. de iur. nat. Stoici dicunt legem esse orationem grauem & rectam, quæ facienda imperet, non facienda prohibeat, sic etiam Demonsthenes λέγειν ὅτι ἐν ταύτῃ βασιλικὴ ὁ νόμος, ὃ δ' αὖτὸς δίδωμι τοῖς πολιτέων ἀγαθὰ καὶ τὰ κατὰ ἀπαρρησιάζει, id est lex dicitur esse omnium regina, eadem videtur bona præcipere & contraria prohibere: & paulo post dicitur, est igitur lex commune bonum, sine quo nihil vnquam boni fieri posset, & Herodotus ait, Si quis omne legum genus proponeret hominibus & optimas sibi consideratis omnibus deligere iuberet singuli suas recepturi esset.

I. iura. 3.

Cotta in voce lex. & Alciatus lib. 2. dispunct. capite 8. & lib. I. pare. gon. capite 7. Vacca hic.

¶ Rarum quid appelletur tradit hic Bart.

¶ Ad quæ iura adparentur, vide hic Zasium.

I. ex his. 4.

¶ Actus binus an dicatur frequens, & an inducat consuetudinem, declarat hic Baldus.

I. Legis virtus. 7.

¶ Loricottus de iure axiom. 9. Prateius Dicallegia capite 6. Constant. Land. ad hanc legem, Vacca hic.

¶ Legis virtutes quæ. ¶ An aduocati præfentes esse debeant torturæ, & interrogationi, vide hic Bart.

¶ Virtus quid ¶ Si lex imperat & vetat, & contemnitur mandatum, quæ pena sit. ¶ An lex, an vero iudex dicatur punire: an in criminalibus interrogatoria dari possint, an consilium legis sit obligatorium, an & quomodo dignoscuntur verba præceptiua à verbis consilij. An idem sit impedire & vetare cum legis virtus sit impedire. tradit hic Bald.

I. iura. 8.

¶ Cuiacius libro 15. obser. capite 8.

¶ Regula quid, & an exceptiones inter regulæ præcepta censeantur, tradit hic Baldus.

¶ An Statutum loquens de vna persona, trahatur ad aliam, declarat hic Bart.

¶ Adde huic legi Alciat. lib. 2. dispunct. cap. 8.

I. Non ambigitur. 9.

Antonius Vacca hic.

¶ An solus Princeps possit condere legem, An populus Rom. possit reuocare potestatem Imperatoris, an statutum possit legitimare ipsum, vide hic apud Bart.

¶ Habitu.

¶ **Habitus quod modis dicatur.** ¶ An populus Romanus possit Imperatorem inutilem, mēte captū & ebriosum, dignitate Imperatoria priuare, vel dare ei coadiutorē, v. hic Bald.

I. Neque leges. 10.

¶ An de similibus ad similia procedendum sit, explicat hic Bart.

¶ An omnia lege comprehendi possint, vide hic Zasius.

I. Et ideo. 11.

Vacca hoc titulo.

Interpretatio per quem fiat, tradit hic Zas.

I. Non possunt. 12.

Antonius Vacca hic Mercerius *lib. 1. opinio- num. cap. 5.* In sententiam huius legis incidit, quod tradit Aristoteles *l. 1. i. peluc. ca. 9.* Glos. *fam. cap. 11. ext. de iud.*

¶ **Articulus, quid & vnde dictus.** Quomodo sit respondendū. ¶ An legislator omnia declarare possit: an ius commune siue consuetudo recipiat interpretationem, & quā, vide Bart. & Bald. hic.

¶ **Dubitatio an & quomodo resoluatur,** tradit hic Zasius.

I. Quod vero. 14.

Huc pertinere videtur, *l. etsi nihil. D. de reg. iur.* idem autem reperitur in *l. quod contra.* quæ ad ius vlcapionum referenda est.

I. In his quæ. 15.

An exceptio sit de regula, v. hic apud Bart.

I. Ius singulare. 16.

Aulus Gellius *libro 1. ca. 20.* Reuad. *ad l. 12. tab. ap. 2.*

I. Scire leges. 17.

¶ **Scientia, Veritas, Opinio, & Dubitatio** quid, Scientia in quo constet, vide hic apud Baldum.

¶ **Quot modis dicamur scire leges:** & v. bo quomodo intelligēda sint, declarat hic Za.

I. Benignius. 18.

Ioannes Robertus *lib. 3. sentent. iur. cap. 12.* Vacca hoc tit.

Statuta quomodo interpretenda. ¶ An per matrimonium possit inuitus quis legitimari: Legitimatio quid. In legitimatione naturæ quid attendatur, declarat hic Bald.

I. In ambigua. 19.

An significatio vocis melior semper sit eligenda, & qualis debeat esse lex.

I. Non omnium. 20.

Verum exemplum dicit Cuiacius *l. 8. obser. c. 12. inueniri in lib. 1. D. de reing. v. Menoch. de arbit. in a. li. 2. ca. 82. nu. 14 & 15.* item Vaccā hoc tit. Lancell. *Polit. ad l. finem quæ habent*

C. fam. erefc. nu. 90. Zasius in repet. h. l. Micch. Vrcur. in tract. de regim. mūd. 2. prin. 3. par. n. 10.

¶ **Ratio quid, & quotuplex:** An lex infringi possit per subditos, vide hic Bald in vtraquē lēctura.

¶ **Hæc. l. videtur loqui de habente potesta- tem legis condendæ, & nō de Iuriconsultis,** & sic de supremo principe, quod verbum *n. m. ioribus* videtur demonstrare. Et vide Bar. in *l. si quis mihi bona. §. vltim. ad prin. de acquir. bar.* vbi ait rationē non esse quærendam ab Imperatore, & similibus, secus à I. C. Declara hæc l. vt per Abba. in *cap. si quado. in 2. col. de rescrip.*

¶ Adde 7. *Repetit. fol. 386. num. 90.*

I. Et ideo. 21.

Sapere quando debeamus, tradit hic Bald.

I. Cum lex. in. 22.

Verbum *Quicunque*, quam interpretationē habere possit, explicat hic Bald.

I. Minimè sunt. 23.

Vacca hoc tit.

An & quomodo testes examinandi sint, & Opiniones communiter receptæ, an, quando, & quomodo obseruandæ, ostendit hic Zasius.

I. In ciuile. 24.

Vacca hoc tit. *fil. 20. num. 273. Repet. 5.*

I. Nulla iuris. 25.

An quod inductum fauore, sit retorqueri in odium possit pluribus tradit hic Bart.

¶ An Iudæus possit renunciare fauori publico Iudæorum, examinat hic Bald.

I. Non est nouum. 26.

Reuadus *ad leges duodecim tabularum ca. 11.*

¶ **Quot & quibus modis ponatur lex,** demonstrat Bart. hic.

¶ **Si iure communi pœna quædam impossita sit,** per statutum alia, quænam sublata intelligatur, demonstrat hic Bald.

¶ An odiosum in fauorem mutari possit interpretatione, vide hic Zasius.

I. Contra legem. 29.

Fraus quot & quibus modis quandoq. committatur, vide hic apud Bart.

I. Fraus enim. 30.

Alciarius *lib. 1. parerg. cap. 7.*

Quis magis puniendus sit, an qui expressè facit contra legem, an qui dolo & per fraudem. ¶ An emancipatio possit fieri simulato. ¶ An simulatus titulus sit titulus. ¶ An prohibitum vna via, possit alia via attentari, declarat hic Baldus.

¶ **Fraus quot modis committatur,** vide hic Zasius.

I. Princeps. 31.

Corraſius *lib. 2. Miscellan. cap. 25. & lib. 4. ca. 4.* Gueuarra *lib. 4. ad lib. 1. de iust. & iur. nu. 23.* Menchaca *quaſt. illuſt. lib. 1. c. 1. cum ſeq.* Menochius *de arbitra. ind. lib. 1. q. 7. nu. 70.* Benediſt. Capra. *in regul. conſul. 4.* Cuiacius *lib. 15. obſer. cap. 30.* Grauert. *de antiq. temp. 1. pari. ſect. Ioan. Bap. Ferret. conſ. 32. n. 35 & ſequen.* Fortu. Garzias *ad leg. 1. D. de paſt. nu. 16. & ſeq.* Chaffan. *in catal. glori. num. 10. pari. conſ. 18.* Felin. *ad c. 1. nu. 34. de conſt.* Quomodo intelligatur hoc, quod leges ab omnibus ſint ſeruandæ, & an papa vel Imperator legibus cōſtringantur, eaſque ſeruare teneantur, *vide can. cuncta 9. q. 3. Burchar. lib. 15. Decret. cap. 42.*

¶ Hoc dictum interpretatur etiam Ariſtoteles *lib. 1. Polit. cap. 9.*

¶ An & quæ priuilegia habeat Auguſta, declarat hic Bart.

I De quibus. 32.

Vide Menochium *lib. 2. de arbitrar. ind. cap. 33. & 84.* Ræuardum *de auctoritate prudenti. cap. 16.* Vaccam hoc tit. Cuiacium *lib. 20. obſ. cap. 1. & Vldaricum Zaſium.*

Facit ad hanc legem, *can. in his 11. diſt. glosſa in cap. in generali. de elect. in 6. & in ca. & ex literis. de cōſuetud. adde l. conſuetudinis. C qua ſit long. cōſ. quæ aliquatenus diſcordare videtur.*

¶ An & quomodo conſuetudo decennio introducatur, declarat hic Gloſſa. An & à quo tempore incipiat currere iſtud decēniū, tradit hic Bart.

Conſuetudo quid, & quot modis ſumatur: An conſuetudo poſtquam redacta eſt in ſcripturā, deſinat eſſe conſuetudo: An & in quo differant uſus, mores, cōſuetudo, vide hic apud Albericū, ſtylus, & præſcriptio, pactum, & in quo differat præſcriptio à cōſuetudine: Quemadmodum, & à quibus inducatur conſuetudo: Qui actus in conſuetudine requirantur. An & quantum tempus requirat conſuetudo, vide hic Bart. & Albericum.

§. Inueterata. 1.

Pro intellectu huius §. vide Tractatus Doctorū volumine 1. fol. 320. nu. 180. cum ſeq. Bart. *in l. omnes populi. in 4. quaſt. D. de iust. & iur. & addita per Bar. ibi in 10. vel 14. col. vide Alex. in l. poſt dotem in pen. col. in prin. D. ſ. l. mar. & Decium in cap. 2. extr. de reſcript. vide Placentin. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil. char. 6. circa ſinem verſ. nec obſtat.*

An per ſententiam arbitrorum inducatur conſuetudo: An & qualiter conſuetudo in iudicio proponatur, & probetur. Conſuetudinis effectus quot & qui, An & quos liget conſuetudo locorum, declarat hic Bart.

An & in quibus cauſis conſuetudine vten-

dum ſit. An ex actibus ipſo iure nullis conditionalibus arbitrorum, min⁹ ſolemnibus ad probationem, augmentibus ſolemnitatem legalem nouam materiam & formam præbentibus. denique an ex non actionibus oriatur, & inducatur conſuetudo, vide hic Alberic. An conſuetudo liget infantes furioſos.

I. Diuturna. 33.

Facit ad hanc legem, *cap. cum in tua. cum glo. de conſuetu. lib. 6.*

¶ Conſuetudo quibus, & quot modis dicatur. ¶ An valeat conſuetudo, vt in vendendis rebus ecclēſiæ non requiratur decretum, declarat hic Bald.

I. Cum de conſuetudine. 34.

Antonius Vacca hoc tit.

¶ An & quomodo conſuetudo firmetur. An conſuetudo dicatur tacitum pactum, tradit hic Bald.

An, quot, & quibus modis intelligatur dictio *Etiam*. vide hic Alberic.

I. Sed & ea. 35.

Conuenit cum hac Lege quod à Cicerone *lib. 2. de Inuent. Rhe. & lib. 2. ad Herenn. & in paratit.* & quod à Plat. *l. 4. de Legibus* dicitur.

An valeat argumentum de conſuetudine ad pactum: An valeat cōſuetudo, vt valeat teſtamentum, coram duobus teſtibus. An teneat conſuetudo, quod ſolus primogenitus ſuccedat, vide hic Bal.

I. Immo magnæ. 36.

An ſcriptura ſit de eſſentia conſuetudinis, ac legis, declarat hic Alberic. An tantam auctoritatem habeat cōſuetudo, vt merè priuatſ poſſit conferre iuriſdictionem: An in matrimoniis & ſpiritualibus ſit obſeruanda conſuetudo: declarat hic Bal. ¶ De diſtione *Immo* ¶ An conſuetudo poſſit impedire matrimonia. An per ſententias arbitrorum conſuetudo indicatur, tradit hic Bald.

I. Si de interpretatione. 37.

¶ An & qualis debeat eſſe interpretatio, declarat hic Bald. in vtraque leſtura. Verba obſcura in lege poſita, an & quomodo interpretanda ſint. An ſolus Princeps poſſit concedere, & interpretari legē: explicat hic Alberic.

I. Nam imperator. 38.

¶ An & quæ deciderit conſuetudo, explicat hic Baldus.

I. Quod non. 39.

¶ An de ſimilibus ad ſimilia procedatur, vide hic Baldum.

An conſuetudo induci poſſit per errorem, tradit hic Alberic.

I. Ergo omne. 40.

Cuiac. *lib. 14. obſ. cap. 16. & in paratit. pag. 4. Tit.*

Tit. 4. De constitutionibus principum.

Ad hanc rubricam vide Azonem in *summa de leg. & constit. & ext. de constit. per totum* cum ibi not. per Host. Innocen. & alios.

¶ Constitutio, decretum, siue editum quid: An hodie populus Romanus possit condere legem, notat hic Albericus.

Quod reges leges condere possint Rip. in *Rub. de const.*

1. Quod principi. i.

Gueuarrā lib. 4. num. 24. Vacca hic Alciatus in l. bona ciuitatis. D. de verb. sig. Corrasius lib. 6. miscell. cap. 8. & ad Rubricam. j. de offic. consul. & ad leg. i. inf. de off. præs. prator. Duarenus lib. 2. disputat. cap. 19. Charondas lib. 1. verisimil. ca. 2. Emanuel Soares lib. 1. obser. cap. 37. Menchaca de isto loco maxime cap. 44. & 45.

An possit hodie populus legem condere. An faciat ius generale sententia interlocutoria principis.

¶ An priuilegiū personale egrediatur per sonam cui conceditur, & an possit alteri concedi. ¶ An possit imperator auferre alicui dominiū rei suæ. ¶ An & quando valeat rescriptum impetratum per mendacium, explicat hic Albericus.

1. In rebus nouis. 2.

¶ An & quando nouæ res constituendæ legesque mutandæ, vide Plat. dialog. 4. de legi. & in lib. ciuili siue de regno. Aristot. lib. 2. polit. cap. 5. & li. 5. Ethycor. c. 10.

¶ An omnis nouitas præsumatur mala vide hic Bald.

1. Beneficium. 3.

Beneficia principum latissimè, vt sint interpretanda, declara vt per Iasonem in l. imperii. nu. 14. D. de iurisdi. omni. iur. Cott. in memorabil. in verbo priuilegia latiss. Hippol. sing. 483. in materia Bald. conf. 82. vol. 3.

Hanc legem optime explicat Petrus de Bellapertica.

¶ Differentia beneficij & rescripti quæ: an & quæ sit beneficij interpretatio quanto tempore duret beneficium, declarat hic Bart.

Beneficium, quid: an ex rescripto, beneficio, vel præcepto oriatur ius ante presentationem rescripti: an quæatur ius ignorantibus an in dubio beneficia præsumantur realia vel personalia. vide hic Bald.

1. Ai. 4. & vltima.

Vacca hoc tit.

Tit. 5. De statu hominum.

1. Omne ius. i.

Duarenus lib. 1. disputa. cap. 55. Vacca hic. 10 tit. Instit. de iur. pers.

An omnia sint hominum gratia constituta vide hic Bart. An si quis donet omnes res suas videatur donare nomina debitorum. ¶ An & quæ sit differentia inter res & bona, explicat hic Bart.

1. Cum igitur. 2.

Vacca hoc tit. Hotom. lib. 1. obs. iur. D. cap. 14. Præcius dialogia ca. 2. Cōstant. Land. enarrat. tit. de iust. & iur. cap. 4. Cēpol. ad Rub. D. de adi. edict. nu. 3. Botticell. ad Rub. D. de ver. obl. nu. 60. Patr. Crisp. ad Rub. de leg. i. n. 86. Cagn. ad Rub. de orig. iur. ad prin. & ad Rub. de reg. iur. nu. 5. Plo. in repet. l. si quando. C. unde vi. ad prin. Vacon. li. 4. declar. 116. Cam Plaut in tract. de no. Crauert. lib. 1. c. 14. Mant. ad Rub. C. de impub. num. 4. Alciat. lib. 1. disputat. cap. 27.

Quid sit perpetuum edictum, de quo vide Alci. li. 2. disputat. c. 27. Pro declar. illorum verb. his proximis atque cōiunctis titulis & c. vide Marc. Mantuam in Rub. C. de impub. num. 4.

1. Summa itaque. 3.

¶ An statuliberi, adscriptitij, sint liberi, necne explicat hic Bart.

¶ An numerus pluralis resoluatur in singularem, & an homines adscriptitij sint serui, tradit hic Albericus. §. 1. Instit. de iure pers.

1. Libertas est. 4.

An bona capta in bello ab hostib. efficiantur capientium: Alber. hic l. 7. de liber. caus.

§. Seruitus. 1.

Constat. Land. enarr. in tit. de iust. & iur. c. 19.

1. Et seruorum. 5.

Pro intellectu huius legis, vide Vaccā hoc tit. & Ioan. Robert. lib. 2. recept. sentent. cap. 13.

¶ Quotplex sit seruorum conditio, vide hic Glossam, & Albericum.

An noccat filio matris calamitas. Albe. hic.

§. Serui autem. 1.

¶ An, quot & quæ necessaria sint, vt seruus liber fiat, explicat hic Accurs.

§. Ingenui sunt. 2.

¶ An mulieres etiam pregnantēs possint expelli de ciuitate, & quis bannitus dicatur, vide hic Bald.

§. Ex hoc quæsitum. 3.

Variè hunc textum emendant & explicat Goueanus lib. 2. variat. edict. cap. 11. & Regard. lib. 5. error. cap. 13.

1. Libertini sunt. 6.

Huius legis sententia explicatur ab Anro. Angust. in l. 2. D. de excusat. iuror. & Ferrando.

lib. 2. explic. cap. 18. Mercerio lib. 1. opinio. ca. 10. Vacca hoc tit.

¶ Quæ appellatur iusta seruitus, declarat hic glossa: An idem sit iustum & verum, vide hic Baldum.

Libertinus non dicitur nisi cui iusta seruitus adempta est h. l. verum quæ iusta dicatur seruitus satis constat, quæ nempe vel iure gentium vel civili probata est. l. 5. b. tit. l. 34. ff. de stip. ser. §. 1. Insa. de libert.

l. Qui in utero. 7.

Vide Arium Pinellum. C. de bonis maternis. text. in c. qui maronius. de consecrat. distinct. 4. fol. 102. num. 7. repetit. 8.

¶ Homicidium, unde dicatur: vide hic Alb.

l. Imperator Titus. 8.

Pro his Titius Antoninus, Oroscius legit Pius Antoninus.

¶ An instrumentum tabellionis, propter malam grammaticam vitietur: An tabellio possit suum errorem corrigere post publicationem instrumenti: An tabellio qui fecit instrumentum, sine die, & consulule hoc possit reficere, & ea reponere, si eorum recorderetur: declarat hic Bart.

¶ An & quomodo error probetur. ¶ An valeat pactum, ut credatur scripturæ priuata.

¶ An credatur scripturæ massarij communis, vide hic Baldum.

l. In multis. 9.

¶ An mulier possit esse arbitratix, tradit hic Bartolus.

l. Quæritur. 10.

Summaria huius legis explicatio petenda est ex A. Gell. lib. 9. Noct. Att. cap. 4. multos citat Menochius de recuperan. p. §. ff. remod. 9. num. 15. Optimam rationem decidendi tradit Forcatul. dialog. 68. in fi.

¶ Hermaphroditus quis dicatur, explicat hic Accursius, & Albericus.

An Hermaphroditus succedere debeat, vide hic Baldum.

l. Paulus. 11.

Ad intellectum huius legis vide Fran. Sarmientum lib. 1. select. cap. 15. Vaccam hoc tit.

¶ De conuictione. Aldobrandinus ad titul. de nupt. in principio num. 29. scribit in Pandectis Florentinis legi, conditione eamque lectionem tenet, sed haud dubie Noricam editionem dicere voluit in qua sic legitur, ut iuxta Oroscium eleganter: Ego tamen non video cur Florentinam lectionem repudiemus: Alias hæc lex incipit Eum qui.

¶ Adde fol. 171. num. 4. tractatum. 6. & folio 251. num. 4. Tract. 6.

¶ An in materia legitimacionis sequamur ius civile, an ius canonicum, vide hic Bald.

Hac autem lege constat quod nati ex iniusto concubitu in potestate parentum non sunt ut in §. penult. Inst. de nup. & e contrario qui ex iustis nuptiis nascuntur in patris sui potestate sunt.

l. Septimo mense. 12.

Hanc legem explicant Ferrand lib. 1. explic. cap. 6. Concennatus lib. 2. quæst. cap. 9. Aulus Gellius lib. 3. cap. 10. 16. Vacca hoc tit. Audio eleganter ea de re in dialogis suis Italice conscriptis Spironem Spironi differuisse.

¶ Filius natus in septimo mense dicitur legitime natus, & an idem sit de nato in sexto, & octauo mense, vide Afflict. l. c. 236. nu. 4. & Boer. decif. 229. in 2. part. in tract. de arbit. in d. lib. 2. c. 1. c. 50. nu. 29.

¶ De tempore partus, vide Plutarchum. §. de plac. philos. cap. 18. Censorinum in l. die natali. Macrobi. lib. 1. cap. 6. in forma. Scipion.

l. Non sunt liberi. 14.

Ad faciliorem huius legis intellectum, vide Vaccam hoc tit. & §. 7. num. 32. Repetitionum. 5.

l. Arethusa. 15.

De intellectu huius legis, vide Ioan. Robert. lib. 2. element. in cap. 2. §. 5. Vaccam hoc tit. Franc. Hotom. lib. 1. b. or. cap. 30. in fi.

¶ Si quatuor nati sint, nec appareat quo ordine natiui & quis liber sit, vide hic Baldum.

¶ An possit conditio dandi, quæ est facti, per alium impleri Albericus hic.

l. Idem erit. 16.

¶ An & quis primo loco presumatur natus. An & quæ dicatur quæstio facti, siue iuris, declarat hic Bald. Interlocutoria iuris & facti, quæ dicatur: An condemnatur victus victori in expensis in interlocutoria iuris & facti: An libertas relicta propter incertitudinem sit nulla. Albericus hic.

l. In orbe. 17.

Pro intellectu huius legis, vide Vaccam hoc tit. Io. Ignæum in rep. ad l. necessarias, §. nō alius. D. ad Syllan. in 3. parte num. 273. & seq. & nouissime post multos de quibus ibi Ari. Pintel. in rep. ad Rub. C. de bonis maternis 2. parte num. 51. & seq.

l. Imperator. 18.

Vide Vaccam hoc tit.

¶ An filiam in ipso adulterio deprehensam, prægnantem impunè pater possit occidere. Vide hic Bald. Bart. & Alberic.

¶ An sicut differatur executio corporalis matris, & differatur etiam tortura. ibidem.

¶ Conceptus antequam mater damnaretur ad mortem, quare sit liber. An pater damnatus retineat matrimonium, & filios in potestate.

¶ An differatur executio mulieris prægnante relegata in aliqua insula, donec pepererit.

¶ An de

¶ An debeat conservari mulier postquam peperit filium, pro lactando eo, an vero duci ad supplicium. Alberic. hic.

1. Cum legitimæ. 19.

Huius legis mens, ac sententia optimè explicatur à Mercerio *lib. 2. opin. cap. 9.* & Vacca h. tit.

¶ Filij infidelium, quorum vnus ad fidem conuertitur, quem sequantur patrem vel matrem, declarat hic Albericus.

1. Quis furere cœpit. 20.

¶ An iurisdicção & dominium æquiparentur, vide hic Bart.

1. Homo liber. 21.

Pro explicatione huius legis, vide Vaccam hoc tit.

1. Vulgo. 23.

Optimè hanc legem explicat Gabriel Palyotus in *tract. de nobis, & spuris fil.* & Hoteman. *vol. 1. var. disput. cap. 4.*

An paria sint non esse, & non apparere legitime: An & quis spurius fingatur: An & qui naturales dicantur filij, declarat hic Bald.

Spurij vulgo concepti dicuntur hac lege qua de re Liuius *lib. 10.*

1. Lex naturæ. 24.

Ad intellectum huius legis, vide Merceriū *disco. cap. 9. & can. liberi. 32. q. 4.*

1. Ingenuum. 25.

Quæ sit huius legis sententia, declarat præses Couarruias *practic. quas. cap. 13.* Arius Pinnellus. *Cod. de bonis maternis.* Socinus *reg. 365.*

¶ An & quis sit legitimus actor vel reus: An & quibus verbis debeat esse formata sententia, vt faciat ius in causa status: An & quomodo sententia faciat ius. An sententia in petitione hereditatis faciat ius, & quare, vide hic Bald. Res inter alios acta an alijs præiudicet. Vt sententia faciat ius, quot & quæ necessaria sint. An & quando sententia faciat ius cōtra omnes Alber. hic. vide *glos. in c. quamuis 35. ext. de seni. & re iudic.*

1. Eum qui. 27.

Vide Mercerium *lib. 1. opin. cap. 8.*

Tit. 6. de his qui sunt sui.

¶ An & vnde seruitus habuerit originem. An quæ & quomodo quæstra per seruum domino acquisita censeatur. An plus puniatur, committens in fraudem legis, quam si committat cōtra ipsam legem: An & quomodo probeatur meretrix & filiatio. Alber. hic.

1. de iure. 1.

Vacca hoc titulo. Constant. Land. *enarratim.*

tit. de inst. & iur. cap. 29.

¶ An seruus si committat maleficium, possit eum dominus punire, vide hic Bartolum & Bald.

¶ An cognito vno de contrariis, cognoscat & aliud: An potestas dominorum in seruos sit de iure gentium vel ciuili, Albericus hic.

§. igitur in. 1.

¶ An sicut per seruum ita per libertum, vel vassallum nobis adquiratur.

§. Sed hoc tempore. 2.

¶ An possit dominus per seruum occidi sine causa. Alber. hic.

1. Si dominus. 2.

Pithæus in *not. ad fragmenta. 10. pag. 26.*

Rescriptum huius legis interpretatur Macrobius *lib. 1. Satur. cap. 11.* concordat etiam cū hoc textu *can. deuotissimam 12. q. 2.*

1. Item in potestate. 3.

Vacca hoc titulo.

¶ De potestate parentum in filios, vide Gellium. *lib. 2. cap. 7.* Plat. *dialog. 2. & 4. de legibus.* Deuter. *cap. 27.* Vale. *lib. 5. tit. de parentum seruitute.*

An Iudæi habeant filios in potestate: tradit hic Bald. & Alberic. videndus Arius Pinnellus. *C. de bonis maternis.*

Notabimus autem hic liberorum varias esse species, quidam enim legitimi & naturales sunt, vt ij de quibus hic loquimur qui ex iustis nuptiis procreati sunt, alij sunt legitimi tantū, nimirum per adoptionem quæstriti. Qui autem ex iustis nuptiis nascuntur, in patris potestate sunt, ex contrario nati ex iniusto concubitu parentum in potestate non sunt. *Proprium ciuili Romanorum.* Quasi diceret patria ciuili Romanorum potestas iuris est ciuilis, vt ait hoc loco Gaius, cuius rei hæc est sententia, vt neque dedititius, neque Latinus, neque alius peregrinus patriam in ciuem Romanum potestatem habeat: hoc enim quod hic dicitur non de paterno imperio quod naturæ ordine, atque lege gentes omnes vsurpant, sed de vñac potestate quam ciues Romani sibi propriam ac peculiarem instituerunt qua de re vide Dion. Halicarnass. *lib. 2.*

1. Filium eum. 6.

Vide pro intellectu huius legis Franciscum Niconitium.

¶ An quomodo, quot & quibus modis probeatur filiatio, Alber. hic. ¶ An sit impossibilis eius probatio, An coram iudice seculari possit probari matrimonium, & an per instrumentum: & per dotalia instrumenta probeatur. Bald. hic.

I. Si qua poena. 7.

Vacca hoc titulo.

Perperam in vulgatis libris legebatur, paterfamilias.

¶ Si pater præterit filium bannitum in gre & persona, an fiscus nomine banniti possit dicere testamentum nullum: An filio bannito banno capitali debeatur legitima, declarat hic Baldus.

I. Patre furioso. 8.

Ad intellectum huius legis, vide Pitoeum supradicto loco pag. 81. Hannib. de Cano. ad l. nemo potest. de legat. l. nu. 556. Socin. Iun. conf. l. nu. 57. lib. 1. Francisc. Nicom. ad Rub. D. solut. matrim. num. 11. Vbi exornat hanc regulam Socin. Iun. conf. 31. num. 56. lib. 2. Paris. conf. 28. nu. 11. lib. 1. Idem Soc. Iun. in repet. l. naturaliter. §. nihil commune. nu. 137. D. de acquir. posses. Marc. Mant. sit. g. 70. num. 1 folio 84.

I. Filiusfamilias. 9.

In publicis causis parentum iura interquiescere, ait Gellius libro 2. notum autem apud 2.

¶ An filiusfamilias in publicis iudiciis possit accusare sine consensu patris. Alber. hic.

I. Si iudex. 10.

Vide Ruardum libro 2. de præiudic. capite 8.

¶ An sententia lata super incidenti minori, præiudicat super incidenti maiori: An sententia lata in principali, excludat incidentem questionem.

¶ An filius possit pacisci de non petendis alimentis futuris. An prælatus teneatur alere pauperes parentes, vide hic Bald.

I. Inuiti. 11. & vltima.

Lectionem huius legis immutat Connanus lib. 2. comment. cap. 14. Sed reprehenditur à Cuiacio lib. 10. obser. cap. 23. Quædam Mercurius lib. 2. opinion. cap. 7.

Perperam itaque quidam pro vel reponendum putant Semel. Adde Socinum regula 158.

¶ Si filius bastardus non sit in potestate patris, an pater possit eum legitimare inuitum v. hic Bart. An possit quis legitimare in patrem sicut in filium: An per matrimonium legitimetur infans: tradit hic Bald.

Tit. 7. De adoptionibus, &c.

Ad hunc titulum refert quæ scripsit Aulus Gellius lib. 5. ca. 19. Antonius Vacca volum. 1. expositionem hoc tit. quos vide.

Adoptio quid: Albericus hic.

I. Generalis enim. 2.

Alciatus lib. 9. parer. cap. 5 Ferrand. explic. li. 2. cap. 19. Cuiac. lib. 7. cap. 7. & lib. 9. obseruat. c. 37. Guil. Fornarius lib. 1. select. ca. 9. item Vacca hoc tit. Hanc tamen rogationem negat

Cuiacius esse stipulationem dicto lib. 9. obser. cap. 37. vide glossam tertiam in fine cap. sedes ext. de rescript.

Adoptio an possit fieri autoritate principis: Albericus hic.

§. Illud vtriusque. 1.

Ad huius loci intelligentiam, vide Antonium Augustinum lib. 3. emend. cap. 5.

I. Si consul. 3.

¶ An tabellio siue notarius sibi suoque in negotio possit instrumentum facere, vide hic Bar. & Bal. an notarius possit scribere proprium testamentum, ita ut sit publicum: An magistratus facta donatione possit insinuare: An comes sacri Palatii possit legitimare filium coram seipso. An in eadem causa possit quis esse iudex & tabellio: An notarius possit conficere instrumentum de sua procuratore, vide hic Bal.

I. Magistratum. 4.

¶ De legis actione vide Alc. lib. 3. parer. ca. 2. Brillon. lib. 4. select. ca. 29. Gueuarram ad l. 2. nu. 1. ff. de off. praef. Vacca hoc tit. & Cuiac. lib. 7. obser. cap. 17. Vide etiam Tacitum, lib. 12.

I. Cum nepos. 6.

Contius, lib. 1. dec. subse. cap. 4. Huius legis ratio additur in institutionibus ne scilicet inuito suus hæres agnosceatur.

I. Cum adoptio. 7.

Vacca hoc tit.

I. Quod ne. 8.

Vacca hoc titulo.

I. Etiam. 9.

Vacca hic.

¶ An cæcus matrimonium possit contrahere, tractat hic Bald.

I. Si is qui. 11.

Contius dicto lib. 1. cap. 6. Vacca hic.

I. Qui liberatus. 12.

In fine huius quidam addebant, ex l. 37. §. 1. J. ord. Sed si semel fuerit adoptivus, amplius adoptari non potest, quod tamen nec in Florent. nec in manuscriptis reperitur, & rectè, ut docti quidam viri iudicant.

¶ An emancipatus, ab auctore mortuo, propter ingratitudinem possit reuocari per patrem suum, in potestate sui patris, declarat hic Barr.

I. In omni ferè. 13.

Ex hac lege constat, quod finita adoptione, finiantur omnia iura inde provenientia. Vnde hic colligunt quidam, Causa finita finiri effectum, & principali remoto remoueri accessorium, ut pluribus ostendit hæc Glossa. An extincta restitui possint. An patria potestas extincta aliquando reuiuiscat. An & qualiter

liter pater filium emancipatum in sua potestate habere possit. An semel liberatus, dicatur in perpetuum liberatus. Hæc omnes questiones tractantur à Baldo hic.

I. Sed etiam. 14.

Emancipatione filij adoptiui, nepos adoptiuus perdit iura quæ sita, per adoptionem, aliud in naturali, nec enim nepos aui potestate, liberatur patris emancipatione, hac lege.

I. Si Paterfamilias. 15.

¶ An qui sui arbitrij nō sint, possint aliqua suo arbitrio seruare. vide hic Bald. An & quæ sit differētia inter impossibilē adfectionem, & impossibilē exceptionem, vide eundem.

¶ An filius adrogatus aliquid, pro se retinere possit, vide hic Bart.

§. Qui duos. 1.

Id quod quis nō potest facere tanquā ipse, facere tamen potest, tanquam alius, *adde gl. in l. filius 22. ff. de inoff. testam.* qua de re vide Euerardum in loco de tanquā, seu de respectu. *adde glo. singularem in l. 7. in fin. j. de senator. in l. uem 6. ff. quod cuiusq. uniuers. & in gl. l. 24. D. de acquir. poss. Quod etiam declarat Bart. hic.*

§. In adrogationibus. 2.

Ad intellectum huius §. vide Mercerium *lib. 1. opin. c. 8.* & Cuiacium *6. obser. 20.* Ad hunc locum, etiam optimè faciunt ea quæ dissertit Cicero, pro Domo sua ad pontifices.

¶ An & quo anno quis dicatur senex, variè exaggitat hic glossi. Vnum notat, senem interdum dici 70. anno vel 75. interdum 60. interdum alia ætate definiri, pro more provinciarum, qua de re vide Glossi. *in l. non aliter 61. D. de legat. 3. & Menoch. 2. de arb. iud. 1. cas. 59.*

An & quo ætatis, anno generare possit mulier, vide hic Gl. cui *adde l. pen. C. de nup. Menoch. 2. de arbit. iud. col. 58. & 89. nu. 56. 57. 58.*

§. item non. 3.

Plures quis adrogare non potest, h. §.

I. Adoptio enim. 16.

De tutelis Leonis constitutio *Novel. 26. vbi permittit castratis ius adoptandi.*

¶ Adoptio an & in quibus personis locum habeat, declarat hic Labolenus: quas etiam examinat hic Vefembecchius.

Constat ex hoc loco. Adoptionem naturam imitari: *ut & Insti. de adoptionibus.* Sic ars naturam imitatur quantum potest, *qua de re Bar. nu. 1.* quod etiam declarat, Vefembecchius hic nu. 3.

I. Nec ei. 17.

Hanc legem omnium copiosissimè explicat Cuiac. *lib. 3. obser. cap. 38.*

An filius viuo patre, dicatur habere spem successionis, declarat hic Baldus *num. 6.*

An arrogatio impuberis rumpat substitutionem, vide eundem, *num. 1.*

§. Eorum. 1.

An Tabellio possit alteri adquirere obligationem, vide Bart. hic, & Alex. *conf. 75.* An adquirere possit obligationem ex contractu iurifgentium: An & quis possit tabelliones creare. Bart. hic, cui *adde Innoc. in cap. cum p. tabellio. de fide instr. Spec. in tit. de instrument. edit. §. restat, vers. sed si quis possit.* & ibi Ioann. Andr. & quod notat Bald. *in Rub. de fide instr. adde Oldr. conf. 75.*

An instrumentum factum in territorio, ex forma statuti, valeat extra territorium, explicat hic Bart.

§. Interdum &. 4.

Præuignum adoptare possumus, *ut l. nonnullam 32. §. Imperator. in f. b. l. adde etiam quæ scripsit D. Gotho. ad l. 1. sup. ubi pupil. adoptare etiam licet ciuem alienæ ciuitatis, ut l. 7. in adoptionem. C. de ado. plures etiam sunt quos adoptare possumus, de quibus passim in tit. de adoptionibus. D. C. & Insti.*

§. Satisfactio autem. 5.

Satisfactio sumitur quandoque pro cautione cum fideiussione, *ut hic declarat Bald.*

An notarius possit alteri stipulari: verbis directis in absentem: An possit adquirere alteri ex contractu de iure ciuili: An ciuitas possit creare notarios, vide hic Bald. *cui iunge textum, in l. 2. D. de off. procons. & ca. Romana. §. contrahente. de foro competenti.*

I. Non aliter enim. 18.

An notarij stipulatione ius quæratur omnibus quorum interest: an notarius in contrahibus stipulari possit, pro altero contrahentium, stipulationes procuratoriarum an quædam, & quomodo fiant prætoriarum, an decretum valeat ubi non est cognitum de causis: An cauere debeat rem pupilli saluam fore: an instrumentum confectum à quocumque profuit, ei cuius interest, vide apud Bald.

I. His verbis. 19.

Nota hic in fine, quod si datio fuerit omiffa, datur utilis actio, in arrogatore, & hic vnus casus secundū Bart. *ad leg. 1. ff. de verb. oblig. in prin.* in quo fingitur stipulatio, licet non interueniat, an autem hoc sit verū quod hic intelligatur de utili actione ex stipulatu, vide Rip. *ad l. 1. num. 13.* *adde Corrat. ad l. 1. D. de ver. oblig. nu. 9.* Iac. Nig. *n. 71.* & alio modo per Paul. Leon. *in repet. dist. l. 1. n. 70.* vel dic quod iste tex. intelligitur quod arrogator præstat:

cautionem quæ licet cum satisfactione fieri
soleret, fuit tamē satisfactio omiſſa unde da-
tur utilis aduerſus arrogatorem ex cautione
appoſita ſine ſatisfactione quaſi ſi ſatisfactio
uiſſet appoſita non in arrogatorem compe-
reret utilis actio, ſed in fideiuſſorē vide ver-
ba hic in fine, ſi ſatisfactio omiſſa fuerit, non
excludit cautionem ſimplicem ſine ea, quia
nō aliter permittebatur arrogatio, *ll. præc. &
§. cum autem Inſt. eod. ita videtur ſentire So-
cin. Iun. in d. l. i. n. 21.* Quod autem hic dicitur
an intelligatur de actione & ſtipulatione an
de utili actione notat Albericus hic qui ita
ſentit dum dicit: dari utilem ex teſtamento
quia non erat verus hæres allegando textū
in l. cau. cog. ff. de vulg. & pup. ſubſt. facit textus
& gloſſa in *l. ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti.*

§. Sed etſi. i.

An appellatione pupilli, pupilla etiā con-
tineatur necne, declarat hic Accur. qua de re
vide Dec. in *l. ſcæminarum. nu. 90. D. de reg. iur.*
maſculi etenim appellatione continetur ſcæ-
mina, *ut l. quæ duos. in ſin. ff. de leg. 3. vbi ſexus
maſculinus, ſemper ſcæminum continet.*
hanc etiam regulā. ponit Socin. in ſuo tract.
*fall. in reg. 255. fol. 39. qua de re etiam Iaſon in
l. ſi quis id quod, de iurisd. om. iud.*

l. nam & 21.

ſcæminæ ex reſcripto principis adrogari
poſſunt, *ut hic.* Quomodo autem hoc intelli-
gatur, an actiue, an vero paſſiue declara, vt
per Accurſi hic.

l. Si adrogator. 22.

Pro intellectu huius legis vide Ræuardum
de auctoritate prudentium c. 6. & Signorol. de
Homod. Hæc autem lex ſubtiliſſima, ac dif-
ficiliſſima eſt, vt ait hic Bart.

An & quomodo ſuccurratur hæredi impu-
beris: An & quo iure impubes petat quar-
tam, an & qua actione reſtituantur bona ad-
rogari, vide hic Bart.

l. qui in adoptionem. 23.

Cuiacius lib. 7. obſer. cap. 1. Vacca hoc tit.

Adoptio ad eas perſonas ſuas radices ex-
tendit ad quas cura agnationis poteſt per-
uenire non ad alias, an omnes qui inter ſe
coniunguntur, ſine interpoſitione ſcæminæ
ſint agnati, vide hic Bald.

A adoptio enim.

Adoptio non ius ſanguinis, ſed ius agna-
tionis adfert: immo etiam cognationis, *ut §.
cognationem m. ff. unde cognati.*

l. neque abſens. 24.

Abſens & diſſentiens, non adrogatur nec
adrogat, *h. i. & in l. poſt mortem ſeq. ff. h. i.*

An agnatio inter abſentes fieri po-

¶ An legitimatio fauorabilior ſit quàm arro-
gatio, vide hic Bald. num. 1. & 2. An emanci-
patio fieri poſſit per procuratorem, *ibid.*

l. poſt mortem. 25.

Vacca hoc tit. & Petrus de Bella pertica,
vid. Imol. in *l. Aquilius. in 2. col. ff. de adop. & ad
dicta per Bart. in §. neque. in ſi. vide Iaſon l.
admonendi. num. 15. ff. de iureiur. vbi per eum
adducuntur plura ſimilia. Et ad ſi. huius tex.
vide Bart. in *l. Gallus. §. forſitan. col. 2.**

An pater contra emancipationem aſe fa-
ctam, & diuturnitate temporis corroboratā
venire poſſit, tractat hæc lex. ¶ An autem fa-
ctum ſuum improbare, aut peruertere, cui-
quam liceat, vide Bart. hic & Albericum.

¶ Poteſt tamen venire contra factū pro-
priū, quando eſt contra legē etiam ſi ſit iura-
tum Secundū Fed. de Sen. conſ. 172. quem re-
fert Imo. in *c. cum contingat. ex. de iureiur. Iaſ.
in l. ſi donat. C. de colla. vide Felin. in c. lator. de
re iudic. in prin. de hac materia vide Bald. in l.
ſi creditorib. C. de ſeru. pign. dat. manū. & per Ca-
no. in cap. diuerſis fallaciis de cleric. coſueg. & in
c. ſi quis preſbyter. de reb. ecclēſ. non alien. & per
Bal. in l. 1. C. de liberal. cau. in ca. neſtri. de electio.
adde etiam Pet. de Anchar. conſ. 215.*

§. Neque. i.

Circa materiam huius §. vide Alexan. conſ.
62. Rom. conſ. 95. vide quæ ſcripſit Bart. in *l. ſi
emancipati in una oppoſitione. Glo. mag. C. de co-
lo. & ibi vide Iaſonem.*

An poſſit pater filiū emancipare per pro-
curatorem: An per procuratorem fieri poſſit
legitimatio. Præter hic dicta a Bartolo, ad-
de eundem in *l. Gallus. §. forſitan. ff. de liber. &
poſthū. vbi notat quod abſens adrogari poteſt
per reſcriptum.*

l. Quem filius. 26.

Nepos meus non eſt, quem filius meus e-
mancipatus adoptauerit, ait Iulianus hic.

An emancipatio tollat agnationis iura,
tradit hic Bald.

l. ex adoptiuo. 27.

Quis in iure ciuili adoptiuū locum obti-
neat, collige ex hac lege

l. Liberum. 28.

Cum ſuperiorib. legibus abundē dictū fue-
rit, de adoptionib. agitur nūc de emancipa-
tionib. quæ eſt altera pars huius rubricæ.

Patre liberato à vaſſallagio, quo caſu non
liberentur filij, *traſit hic Bald. num. 1.*

l. Si pater. 29.

Cōcludit hæc lex, quod in adoptione ver-
borum expreſſio non requiratur Nam vbi
ternō non eſt neceſſarius, ibi ſolus ſufficit
conſenſus, *l. 48. ff. de verbor. obligat. vide Fabr.*

Inſtit.

Inst. de action. post Felyn. §. 1.3. coll. post princip.

¶ An pater interponere possit auctoritatem suam nutrian etiam tutor: an patris nusus in adoptione sufficiat, Bald. hic.

¶ Vide Castr. in l. Gallus. §. 2. quid sit tantum. col. 6. de lib. & posthum.

I. Et qui vxores. 30.

Adoptare filios possunt, qui vxores non habent, vel habere possunt.

An spadones & castrati adoptare possint, & quæ sit spadonum & castratorum differentia, in adoptando, vide hic glossam.

I. Non potest. 31.

An pater quando cogitur emancipare filiū, cogatur ei assignare legitimam: an per instrumentum emancipationis, probetur presumptiue filius esse legitimus, vide Bald. hic num. 1. & 1. ¶ An ex causis, ex quibus pater cogitur emancipare filium, cogatur filius emancipari, vide eundem dicto loco.

¶ Limita vt per Sozin. in reg. 286.

I. Nonnunquam 32.

Cuiac. lib. 3. obs. 1. 38 Vacca hoc tit.

An vitricus possit esse tutor priuigni, vide hic Bar. cui adde l. 1. & ibi Bart. Cod. de contr. ind. tuto.

§. Imperator. 1.

Continet hic. §. rescriptum Titij Antonini, quo quidem cauetur vt tutor priuignum suum adoptare possit, cum in contrariū officere videatur, l. 2. nec ei. 71. sup. h. t. vbi declarat Vlpianus, quod tutor aduultum, tutor vero pupillum adoptare non possit, facilis tamen est solutio, nisi scilicet subsit causa. Hic autē subest legitima causa, nempe vt coniugalis concordia retineatur: & ita conciliantur hæ duæ leges.

I. Quæsitum. 34.

Molinæus ad l. 1. §. sed si mihi. num. 56. D. de verb. oblig. alias incipit. l. si tibi.

I. Per adoptionem. 35.

Vacca hoc titulo.

An nobilis per adoptionem, fiat plebeius, Vide hic Bald. num. 1.

I. Emancipari. 36.

Vide omnino quod notat Innocent. in cap. translationem, & in cap. nouit. ext. de off. legat.

Quo loco filius emancipari debeat, declarat hic Paulus ad materiam Glossæ hic, vide Gl. in l. ab ea. in fi. infra de probat. Hæc autem lex limitatur duobus modis, & not. Per. de Anch. conf. 32.

An iurisdicctio voluntaria, habeat locum determinatum in sui exercitio, an legitimatio sit actus voluntariæ iurisdictionis: an &

quis dicatur legitimatus, vide hic Bal. in vtraque lectione, num. 1. & 2.

§. Apud proconsulem. 1.

Quod sacrum non debeat actibus prophari, declarat hic Bald.

I. Adoptare. 37.

Adoptio plerūque naturam imitatur, *Inst. eodem hoc titulo.*

§. Eum quem. 1.

Quis, nisi semel, adoptari potest, qua de re vide Bald. hic.

I. Adoptio. 38.

Hæc lex frequēs est, & quotidie allegatur, vult enim vt in confirmatione adoptionis, non iure factæ, requiratur citatio illorū qui ex confirmatione possunt lædi.

An adgnati sint citandi, vide hic Bart. An quando princeps aliquid disponit, vel rescribit in præiudicium tertij, requiratur citatio ipsius, vide omnino quæ habes apud Bar. in l. si verberatus, inf. de rei vind. vide alia ad Bart. in l. de in quoque, inf. de re ind.

An libellus sit necessarius, quando petitur confirmatio an causa falsa vitiet privilegium. An sit necessario citandus promotor, si appellatum sit à sententia lata, super inquisitione. an confirmatio sententiæ exemptionis peti possit, à qua non est appellatum, vide hic Bal.

An citatio tolli possit, vide Bart. ad l. etiam. D. de inst. & iur.

I. Nam ita 39.

Citari qui debeant, necne, declarat hæc lex.

Quando pater facit legitimare filium, an citandi sint agnati & cognati: an legitimatio valeat, quando citati sint contumaces: an & quid sit legitimatio: an presens sit citandus, vide hic Bal. nu. 1. 2. & 3. cui adde Felin. in c. 1. de iudic. & in c. cum oporteat, de accus. in c. 1. col.

¶ An in insinuatione instrumentorum, sit citandus aduersarius, Bald. hic, num. 5.

I. Adrogato. 40.

Si adrogo aliquem, efficitur in mea potestate, & filij sui: secus in adoptione est, nā pater naturalis retinet nepotes in sua potestate.

§. Non tantum. 1.

¶ An & quæ dicatur plena pubertas, præter hic dicta ab Accursio, adde Bald. hic.

I. Si pater filium. 42.

Vacca hoc titulo.

Agit hæc lex de pupillari substitutione, quæ maximè noranda est.

An & cui fiat substitutio pupillaris, vide hic Bart. nu. 1. adde Arct. in §. 3. Inst. quib. mod. ius patr. pot. solui.

I. Etiam. 42.

Infans in adoptionem dari potest, Infans autem, quis & ad quam vsque ætatē dicatur, vide Menoch. *de arbit. iud. l. cas. 57.* cui adde l. *infantis 3. C. qui admitti ad bon. poss. & l. si infans 11. 18. Co. de iure deliberan. l. 14. D. de Cōsul. vide Vefembec. tit. ad leg. Cornel. de fisco. nu. 25. & cap. 1. de desponsat. impub. lib. 6. secus autem est in arrogatione. Nam infans adrogari nō potest, etiam proximo consilio, & adoptari potest, & emancipari ex rescripto principis, l. *inubemus. C. de emancip. liber.**

De quatuor hominum ætatibus, vide Isidor. *pag. 1102. cap. 3. de ætatibus hominum. C. i. de orat. cap. 1. in infans 275.*

I. Adoptiones. 43.

Ræuardus de *Author. prudent. cap. 6. Con. titus dicto lib. 1. cap. 6. Vacca hoc titulo.*

I. Si is qui. 44.

Duaren. *lib. 2. disput. cap. 14. Cōtius d. cap. 6. Corra. episto. quæst. ca. 4. Vacca hoc tit. Gellius l. 5. cap. 19.*

Adoptio loco nepotis non valet, nisi nominetur filius, ex quo adoptatur: licet adoptari possit is qui filium non habet: *adde Glossam in verbis Filio, in fine in fra eodem.*

¶ An incertitudo omnia vitiet, & vide hic Bald. *enī adde Fel. in cap. imputari circa principium ext. de fide instrum.*

Ex Gellio *lib. 5. c. 19.* hic videtur legendum, Ut ei tam iure legisque nepos &c quæ lectio confirmatur supradictis omnibus auctoribus.

I. Onera. 45.

Quæ onera incumbant patri adoptiuo, ratione filij adoptiui, declarat hæc lex, tenetur enim eum alere & sustentare, *ut hic declarat Glossa. Vide autem Felin. in cap. in præsentia de probat.*

I. In seruitute. 46.

Vacca hoc titulo.

Tit. 8. De diuif. rerum.

Antonius Vacca ad hunc titulum. Quædā etiam notauit Franc. Hotom. *lib. 8. obser. ca. 4.*

I. Summa. 1.

An licitum sit ædificare in mari sicut in littore: an in aquis fluminum, publicorum possint ædificia constitui. ¶ An insula occupanti concedatur, an vendito agro, videatur vendita ripa fluminis agro coherens, vide hic Bald.

Quid sit insula, vide Felin. *in cap. Rodolphus in 17. col. de rescript.* An mutato alueo, dicatur æquum flumē docet Bald. *hic. nu. 30.* ¶ An in

dubio res præsumatur esse alicuius, vide eundem Bald.

I. Quædam. 2.

Vacca hoc titulo. 1.

An & quomodo mare esse commune intelligatur, vide hic Bald. ¶ Nota, quod aer, mare, flumina, littora. vsu, id est, aucupio piscatione communia dicuntur: Iurisdictione & protectione communia, sed proprietate nullius.

I. Item lapilli. 3.

Vacca hic.

Gemmarum & lapillorum quæ sit differentia, declarat hic glossa. gemmæ vnde distæ, vide Isid. *cap. 6. lib. 16.* An & quando in flumine liceat facere molendinum, an ius habendi molendinum in flumine publico, præscribi possit. ¶ An & quis dicatur occupare aquam, an is qui cœpit ædificare, an ille qui tantum ædificauit. ¶ An & quanto tempore perdat ius præoccupationis, declarat hic copiosissime Baldus.

I. Nemo igitur. 4.

Vacca hoc titulo.

§. Sed flumina. 1.

Flumina omnia, & portus, publica esse declarat hic Marcius, cum tamen flumina quæ ad tempus fluunt, non sint publica, *ut hic declarat glossa.*

I. Riparum vsus. 5.

Forcatulus *dialog. 86. num. 1. Vacca hoc tit.*

Ex mari reducere. ¶ Hæc est Florentina lectio. Alij ita, & ex mari deducere. onus aliquod & in his reponere. Verum hic ablatiuū Mare retinendum puto: qua in re videndus Fortaculus supradicti loco. ¶ An ripa quæ est in prædio quod venditur videatur etiam vendi: an sepe mēsurari debeat, vide hic Bald.

§. In mare. 1.

Congruit cum hoc §. 1. *quod in littore 34. D. de acqu. rer. dom. vbi Neratius ait quod in litore quis ædificauerit eius erit. meminit enim casæ, ut optime notar ibi Gothof. quod etiā de quocūque edificio intelligere possumus. ut in l. Aristo 10. inf. hoc tit.*

Casam. ¶ Hoc verbum satis frequens in iure est, *ut in §. 5. Inst. de re. diuif. l. penult. D. de vsufr. l. 41. §. 3. D. de cap. 3. l. 5. & l. 6. D. de acqu. rer. dom.* vnde autē dicatur casa, tradit Festus *pag. 264.*

I. In tantum. 6.

Vacca hoc titulo.

An autem & quomodo ædificium rapiat ad se solum, vid. hic Bald. ¶ Et an mutato loco, mutetur priuilegium, docet Idem. Bald.

§. Vniuers.

§. Vniuerſitatis. 1.

Traſtat Iuriſconſultus hic de rebus vniuerſitatis, & primo tradit, quæ ſint vniuerſitatis, & non ſingulorum.

Theatra. ¶ Theatrum vnde, dicatur, declarat hic Gloſſa, verum malè, Theatrum enim dicitur *non ad ſpectandum*, à ſpectando, quod populus in eo ſtans, & ſpectans deſuper ludos ſcenicos contemplaretur, vt tradit Iſid. *lib. 15. cap. 2. idem etiam lib. 18. cap. 42.*

¶ Cùm autem ait hoc loco Iuriſconſultus, theatra vniuerſitatis eſſe, congruit id quod ſcribit Cicero *lib. 3. de ſinib. bon. & mal. Quem admodum (inquit) Theatrum, cum commune ſit, reſtè tamen dici poteſt eius eſſe eum locum, quem quiſque occupat, ſic in urbe mundòve communi, nò aduerſatur ius, quo minus ſuum quidque cuiuſque ſit.*

¶ Stadium eſt octaua pars milliarij, còſtans paſſibus 125. hoc primum Herculem ſtatuiſſe ferunt, eumque hoc ſpatio determinaiſſe, quod ipſe ſub vno ſpiritu confeciſſet, ac pro inde. an ſtadium appellaiſſet, quod in fine reſpiraiſſet, ſimul ſteſiſſet. Vnde autem dicta ſint ſtadia, declarat hic Gloſſa.

An Vniuerſitas plurium, vel ſingulorum ſit, & cur, tradit hic Bald.

An ſi vnus de vniuerſitate eſt condemnatus, executio fieri poſſit in bonis vniuerſitatis, latè tradit Bald. *in l. etià C. de execu. rei in.*

¶ An vnus ex collegio poſſit eſſe teſtis in cauſa collegij, faciunt ea quæ tradit Bald. *in l. ſed eſt hac. §. qui manu mittitur. D. de in ius voc. Cynus in l. parentes C. de teſtibus.*

§. Vniuerſitatis. 1.

An teſtis vniuerſitatis, poſſit eſſe teſtis in cauſa vniuerſitatis, adde Bald. *conf. 339. 352. & 370. vide etiam Lanfran. in praxi cap. 8. nu. 70. Bart. in l. omnibus Cod. de teſtibus l. nullus. D. de teſtibus. qua de re Conſule Albericum hic.*

An theatra vniuerſitatis ſint adde Cicer. *lib. 3. de ſinibus honor. & malo.*

§. Sacræ res. 2.

¶ Res ſacras, ſanctas & religioſas, in nullius bonis eſſe, tradit hoc loco Marciſanus: quod congruit cum iis quæ in l. i. dixit: cui adde Harmen. *lib. 2. tit. 1. §. 73.*

§. Sacræ autem. 3.

Quæ dicantur res ſacræ, declarat hic Iuriſconſultus.

Etiam diruto ædificio, locus ſacer remanet. Ratio diuerſitatis inter ſacrum & publicum locum eſt, quòd in ſacro nihil interueniat, quòd priſtinà cauſam mutet Diruto vero ædificio, in littore poſito, interuenit noua cauſa, quæ ius mutet, quia mare ruſſu occupat &c. *hic in principio & l. pen. 7. eod.*

§. Religioſum. 4.

¶ Agit nunc de rebus religioſis quæ ſunt nullius.

Et licet poſtea ratum habuerit, Mala Haloandri lectio, quæ negatiuam inculcabat, ratiſhabitio enim mandato comparatur, *l. ſemper. inf. de reg. iur. l. vlt. C. ad Macedon.*

§. Cenotaphion. 5.

De Cenotaphio vide Alciat. *lib. 10. parerg. cap. 12. & Cottam in voce Cenotaphium. Sed omnium copioſiſſimè Forcatul. dial. 1. nu. 27. & 28. Briſſon. ſelect. antiq. lib. 2. c. 15. Vacca hoc tit. Rimi. Inſt. de donat. ad princ. num. 46. & ſeq.*

¶ Cenotaphium, imaginarium ſepulchrum eſt, de quo etiam meminit Virg. *lib. 3. Aeneid.* quod à Græco nomine *σνεος*, quod inane & τάφος, quod ſepulchrum eſt originem traxit, Cuius etiam verbi meminit Suetonius *in Claudio c. 1. & in l. 42. D. de relig. & ſumpt. fun. i. f. & l. 6. §. 1. D. eod. & Dionyſius Halicarnaſæus lib. 1. vide etiam Budæum hic quod ad intellectum huius §.*

Hoc autem verbum ſumitur aliquando pro ſimulachro aut imagine quod gallicè dicimus *une representation de ſepulchre, ou un ſepulchre dans lequel il n'y a rien dedans: mais ſert tant ſeulement de monſtre.*

I. Sed diui. 7.

Forcatulus *l. num. 28.*

I. Sanctum. 8.

¶ Differunt autem Sacrum, Sanctum & religioſum. ¶ Nam Sacrum dicimus ædificium conſecratum Deo. ¶ Sanctum murum qui ſit circa oppidum. ¶ Religioſum ſepulchrum, vbi mortuus ſepultus aut humatus eſt. ait Feſtus. ¶ De Sancto adde Ciceronem *pro Archia.*

§. Sanctum autem. 1.

Pro intellectu huius §. vide Crinitum *lib. 7. de honeſt. diſcip. cap. 3.*

¶ Quod ad hanc vocem *Cerycia* attinet, male Alexander ab Alexandro legit *in obſerua. qua de re vide etiam Budæum in annot. ad Pandect. pag. 52.*

Sagmina quæ, vide Feſtum, de Sagminib. exemplum, & apud Liuium *lib. 1. de his etiam meminit Plinius lib. 12. cap. 2.*

I. Sacra loca. 9.

Conſtant. Land. Præterm. *c. 10. Vacca hoc titulo.*

Quæ dicantur loca Sacra, declarat hoc loco Vlpianus.

§. Sciendum. 1.

An Princeps donare poſſit quod publicum eſt, vide hic Bald.

B. ij.

§. Illud notandum est. 2.

De Sacrorum euocatione, quid sit, & qualiter olim fieri solita, vide *Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 8.* similiter & *Liuium, lib. 5. ab urbe condita.*

¶ Notanda autem est hic differentia, inter sacrum locum, & sacrarium.

¶ Sacer enim locus est, locus cōsecratus, at Sacrariū est locus, in quo Sacra reponuntur, sicut donariū est, in quo collocantur oblata.

¶ Sacrarium autem nuncupatur ab inferēdis & deportandis Sacris, hæc *Isidor. lib. 15. Orig. cap. 5.* de hoc Sacrario meminit etiā *Cicero lib. 13. epist. famil. epist. 2.* hinc Sacrarium Cereris appellatur de quo meminit quoque *Cicero in oratio. 9. in Verrem.* similiter etiam dicimus Sacrarium scelorum, ut ait *Cicero in Ora. 2. in L. Carinam.*

§. Res sacra. 5.

Res sacra non recipit æstimationem, concordat *cap. 2. cum glossa. l. exi. de reli. & ven. san.* licet sacra quandoque recipiant æstimationem, ut puta ex causa speciali, ut in *l. sancimus. & in Auth. præterea. C. de sacros. eccles.*

I. Aristo ait 10.

Vide Vaccam hoc titulo.

Coniunge cum hac lege *l. 50. D. de acquir. rer. dom.*

I. Si quis. 11.

Limita hanc legem, ut habeat locum tempore belli, nō tempore pacis, *Bart. de Capua in sing. 5.* vide per *Boer. decis. 232* & per *Iasonē in materia ad leg. si quis nec causam. nu. 20. ad fi. D. si cert. pet. Rom. sing. 743.* facit textus in *l. 3. §. in bello. D. de re mil. vide Cagnol. ad regulam non vult hæres, & in adiectionib. ibi ad Deci. Sil. nup. lib. 4. n. 46. versic. 5. lum.* ¶ Qua pœna puniatur transcendens valū, vel foueam, vide *l. desertorem. §. nec non. D. de re mil.* ¶ Quot & quæ sint rerum diuisiones, paucis hic declarat *D. Gotho.* ¶ Ad glossam finalem hic & *Bart. in principio adde Felin. in suo tractatu, quando conatus puniatur in 4. col. ad principium, Soc. in reg. 31. Attentatio Berthac. in suo repert. in verbo venenatio, Cremenf. sing. 50. defensari, & latē Deci. contra cōmunem opinionem, in reg. non vult hæres num. 2. de reg. iur. & ad l. c. r. i. conditio §. fin. nu. 7. D. si cert. pet.* ¶ An deprehensus in crimine seditionis statim puniri possit, absque ordine iudiciario, & quæ sint pœnæ apponentium scalas ad fenestras, declarat hic *Bald.* An & quo casu frater fratrem occidens non puniatur, vide eundem.

¶ An & quando quis dicatur velle vel nolle, vide *Bald. in l. si pradium. Cod. de adilit. aff.* ¶ Qua pœna puniatur fodiens iuxta murum castrī, ut muri cadant, vide *Bald. in l. pergit. C.*

de sepul. viol.

Tit. 9. De Senatoribus.

In hunc titulum scripsit *Vacca. Ferrandus lib. 1. explicat. 7. Briffonius lib. 3. selet. c. 16. Cato Papiensis, Marius Salomonius & alij.*

¶ Qui dicantur senatores, optime hic explicat *Cuiac. in paratitlis.* ¶ Senatores autem à Senectute dici non ambigitur, quos initio *Romulus* elegit centum, quorum consilio *Respublica* administraretur, itaque etiam patres appellati sunt.

Senatus vnde dicatur, declarat hic *Bart.*

I. Consulari 1.

Ferrandus dicto libro primo, cap. 7. & 8. vide Petr. Fabr. 1. Semestr. 2. & Cuiacium Nouell. 62. eundem 24. obs. c. 3. Gellium lib. 4. cap. 10. & Ant. Augustinum lib. 2. emend. cap. 2. Briffon. lib. 3. selet. antiq. cap. 16.

¶ An masculi potius succedant in regno, quàm fœminæ. ¶ Filia regis Franciæ quare non succedat in regno. ¶ Et an mater regis dicatur regina, vide hic *Bald.* ¶ An dignitas maior sit in masculo quàm in fœmina, vide hic *Bart.*

§. Consulares autem. 1.

Quæ dicantur consulares fœminæ, declarat hoc §. *Vlpianus.*

I. Cassius. 2.

Menoch. lib. 1. de arbit. c. 27. Vacca hoc tit.

Iudex esse nō potest remotus à Senatu tãquam infamis, nec testimoniū perhibere potest ¶ Circa regulam huius legis, vide *Ang. in §. hinc nobis. in Auth. de hæres. & fal. & alios in l. non ignorabū circa §. Cod. ad exhib. sequitur Felin. in cap. scribam, extr. de presumpt.* ¶ An mercator semper præsumatur mercator, vide *de Fran. de Aret. l. cetera, §. sed si quis. D. de leg. 1. Felinū in proem. decretor. Moder. in l. si prius 3. q. 1. §. oppo. D. de oper. nou. nunt.*

¶ Infamatus quando possit esse testis. Et an remotus ob crimen ab officio possit habere aliud officium, vide hic *Bart.*

¶ An comes condemnatus in ceterum, propter falsum, perdat comitatum.

¶ An notarius infamis possit conficere instrumenta. ¶ An testimonium sit dignitas. ¶ An condemnatus de falso ex forma statuti sit infamis de iure.

¶ An ex accusatione damnatus sit infamis. ¶ An infamia hominis, per famam probari possit, vide hic *Bald.* cui adde *Alex. de Imol. in §. tormenta. de quaest. & omnino per Felin. in cap. inquisitionis. §. quesuisti. in fin. de accusat.*

¶ An rebannitus possit esse procurator ciuitatis. An propter infamiā repellatur quis ab here.

ab hereditate, vide hic Bald. ¶ An remotus propter culpam ab officio, ad aliud possit aspirare, vide l. i. Cod. si quac. pred. pot. vide quæ notat Bart. in l. i. C. si reffor. prouin.

I. Senatorem. 3.

Vacca hoc titulo.

I. Qui indignus. 4. .

Marcus Vertranus de iure liberorum. Ad hunc etiam locum vide Anton. Augustin. in cap. 14. de excusationibus ad Modestinum. & Alciat. lib. 2. dispunct. cap. 14.

¶ Quis dicatur dignus. ¶ Persona quot mo dis profit personæ. An consuetudo introducere possit, vt minor habeat iurisdictionem in maiorem.

¶ An indignus officio, sit indignus beneficio, vide hic Bald.

I. Senatoris. 5.

Duarenus lib. 2. dispunct. cap. 29. Hotom. illust. quæst. 42. Vacca hoc tit. Ioannes Aurpachus li. 2. epist. iuridic. cap. 23. ¶ Quomodo & quem Senatoris filium intelligere debeamus, declarat hoc loco Vlpianus.

§. Si quis &. 2.

Forner. lib. 2. elect. cap. 20. ¶ An & quando delictum patris noceat filio, vide Bart. in l. 3. D. de interd. & reieg. & per Bald. in l. 2. C. de ingrat. lib. vide Ioan. Fab. in l. i. Inst. de ingen. adde Glossam plenior in l. dui fratres. 17. in verbo fuisse D. de iur. patron. ¶ An nepos succedat in feudo aui, non obstante patris delicto. An nepos in feudo patris delinquentis succedat vide hic Bald.

I. Fœminæ. 8.

Vacca hoc tit. Cuiac. lib. 24. obseru. cap. 3.

¶ An dignitas procedens à patre, sit maioris efficacix quàm procedens à marito, vide hic Bald.

I. Filiam senatoris. 9.

Cuiacius in hanc legem 24. obseru. cap. 3.

I. Liberos. 10.

Ad hunc textum in fine, vbi Bald. notat, ad de Decium ad reg. Fœmina num. 97. D. de reg. iur. & ad c. nouit colum. 2. ext. de indic. Alciat. ad leg. Familia. D. de verb. sig. pulchrè & latè Tiraquellus in tractatu de nobilitate, cap. 18. n. 20. cum sequent. Cuiacius 24. obs. cap. 3.

¶ An priuilegium concessum sub nomine liberorum, extendatur vltra nepotes, vide hic Bart.

I. Senatores. 11.

Dignitas senatoria non mutat proprium domicilium.

¶ An domicilium nouum per antiquum mutetur, vide hic Bald.

¶ An adeptio dignitatis, originis domicilium tollat. ¶ An & qualiter clerus differat à populo, vide hic Bald.

I. Nuptæ. 12.

Bellonus lib. 4. supput. cap. 10. Hotoman. lib. 1. obser. c. 15. Gilbertus Regius lib. 2. enantioph. cap. 2. Vacca hoc titulo, Cuiacius 24. obseruat. cap. 3.

An princeps possit dispensationem suam reuocare, vide hic Bald.

§. Senatores autem. I.

Vide Cottam in voce Senatores.

Qui à Patriciis.

Patricij Iustiniani ætate dicebantur Patres Reipublicæ, auctore Suida, vt toto tit. Cod. lib. 12. de consilibus & patriciis, Patricij etiam dicebantur populi Romani, qui à primis Senatoribus oriundi erant, qua de re Suet. in August. cap. 2. Verum malè hic Accursius, cœtuat viros confundit cum Senatoribus. qua de re vide gloss. in l. 2. de orig. iur. & l. vlt. C. de petitione hereditatis.

Consulibus, ¶ Consularibus potius legendum esse, existimat hic Budæus, vbi de Senatoribus & de Senatu fuisse admodum differis.

Tit. 10. De officio consulis.

Vacca ad hunc titulum.

Quo ætatis anno quis consul esse possit, de clarat Cicero in Philip 5. in fin.

¶ Et qualis debeat esse consul, vide etiam Ciceronem lib. 4. in Verrem, & in Oratore in Lucium Pisonem, est & Nouel. 101. quæ tractat de Consulibus.

¶ Consulis officium in quibus consistat, declarat hic Cuiacius, in paratilis. Verū præcipuum eius officium est, vt ex Senatusconsulto consilij causam examinet. ¶ Consulium autem creatio, ex eo ortum habuit, quod cum expulsi essent, Reges Romæ constituti sunt duo, penes quos summum ius esset, qui ab eo quod plurimum Reipublicæ consulere, consules appellati sunt, de his meminit Harmen. lib. 1. tit. 1. §. i. ibi enim dicit quod bini quotannis consules creabantur, vt essent qui rerum tam bellicarum quàm ciuiliu curam susciperent. ¶ Appellati autem sunt consules à consulendo, sicut reges à regendo, & leges à legendo. nam cum Romæ Regum superbam dominationem non ferrent annua Imperia, binisque consules sibi fecerunt, merito ergo consules vel à consulendo ciuibus, vel à regendo cuncta consilio dicuntur. ¶ De cōsulū potestate vide l. 2. §. 16. D. de origine iuris, & Cicero 3. de legib. de que consularis dignitate, vide quæ notat, & in Authent. de cō-

B iij.

fulibus, Franc. Hotom. lib. 7. obser. cap. vli. pag. 170.

I. Officium. i.

De officio consulis vid. Ias. post Bart. quē allegat. *Inst. de Act. in princ. in 9. coll. vide Alex. in princip. l. si iuri de re iudic.* consulis officium circa manumissiones versatur, hoc est consulis, est consiliū præbere, manumittere volentibus, id est rogare aut conuocare iudices, ad examinandas manumissionis causas, si opus sit: atque ita solemniter manumittere. consulis etiam officium erat vigilare, adesse animo, semper aliquid pro Repub. aut cogitare, aut facere, aut dicere, *ut ait Cicero plurib. locis.* Præterea, boni consulis nō solum videre, quid agatur, verum etiā præuidere quid futurum sit, ait etiam Cicero in ora. quadam.

¶ Quod & quale debeat esse consulis iuramentum, vide omnino, *cap. veniens ex. de iur. iur.* & Speculatorem in illo eodem tit.

An Consul possit ponere locum tenentem in loco vbi inferior præscripsit iurisdictionem. ¶ An iudex superior possit inhibere inferiori, ne sua iurisdictione vtatur. ¶ An quis possit emancipare filium coram suo collega, vide hic Bald.

¶ Cōsiliū quid esset, ignorauit planè hic Accursius. Verū discere ex Theop. *Inst. qui & quib. ex caus. manumiss.* consiliū sapissimè pro contentu accipi, *l. si pater 4. §. fin. l. seruus. 6. l. pupillus 24. D. de manum. vind. §. eadem leg. Inst. quib. ex caus. manu. licet.*

¶ Iurisdictione, an, quomodo, & quibus modis pluribus competere possit, vide hic Bald. num. i.

§. Consules. i. Nomina ediderit.

Accursius hic nomina interpretatur probationes causarum, verū malè. nam edere nomen, idem est quod curare nomen inscribendum, & veluti eius nomen profiteri in actis quem manumissuri sumus, quod quidem fiebat ante cognitionem consulis, similiter etiam dicimus dari nomen, vt dare nomen militiæ in l. 3. *de re milit.* verū de his plenè vide Budæum hic.

¶ An consul habeat iurisdictionem cōtentiosam, vide hic Bart. & l. 2. §. exactus. D. de orig. iur. facit quod habetur in l. 3. *de arbit.* est & textus, & ibi Imo. in l. si cui libertas. D. de condit. & demon. Ang. in l. 2. *de in ius vocan.*

§. Consules. 2.

Ranardus c. 1. & c. 13. pro tribun. Cuiacius lib. 7. obs. c. 17. Gilbertus Regius lib. 1. iur. inq. c. 29. & 30. Vacca hic Bened. Capra in reg. conclus. 17. Cuiacius 18. obs. 38.

An consules creati possint minores vigin-

ti annis. ¶ An iudex vnus amittat iurisdictionem, propter alterius præsentiam. An manumissio quæ fieri debet causa cognita sit voluntariæ iurisdictionis vide hic Bald.

Tit. 11. De off. præf. prætor.

In hunc titulum vide Alciatum ad tit. de off. præf. prætor. lib. 12. Co. Petrum Martesium. Notar. cap. 1. Vaccam ad hunc tit. & Budæum hic. ¶ Instituta autem est hæc dignitas, ab Augusto, vt colligere est ex Suetonio & Tacito. & ex Petr. Fabro. lib. 1. Semeft. cap. 1. & seqq. & Cuiac. lib. 2. obs. c. 14.

¶ Præfectus prætorio quis fuerit, declarat hoc loco glossa Rubricaria.

¶ Præfecti prætorio officiū ex eo sumpsit originem, vt æquales essent magistris militum. cū enim apud veteres summa potestas Dictatoribus committeretur, sibi elegerunt militiæ gratia magistris equitum, qui secundam post eos potestatem gererent. Cum autem totius Reipublicæ gubernatio, ad Imperatores translata esset, electi sint è principibus præfecti prætorio, ad similitudinem magistrorum equitum. ¶ Ideo autem præfecti prætorio appellati sunt, quia scilicet præsticiebatur prætorio imperiali vbi causas examinabant. ¶ De præfectorum prætorio potestate vide Cassiod. lib. 6. epist.

I. Breuiter. i.

¶ Numero plurali vtitur hoc loco, cū ait, præfectorum prætorio: ratio est, quoniam interdum duo interdum tres vna creabantur, vt omnium diligentissimè notat Pet. Fab. 1. Semeft. 1. ¶ Tractat hoc principio Aurelius. Vnde officium præfecti prætorio sumpsit originem. ¶ An princeps eligatur ad regendum, vel ad destruendum, vide hic Bald. ¶ An à sententia regis appelletur, vide Bald. cons. 407. lib. 1.

§. His cunabulis. i.

Vide in hunc S. Erasim. Chul. 1. cent. 7. pron. 3.

¶ Tractatur hoc loco de priuilegiis quibusdam concessis præfectis prætorio, quæ enumerantur in Glossa prima huius legis. ¶ An appelletur à sententiâ P. prætorio, in præfectis prætorio eligendis quæ concurrere debeāt.

§. Subnixa. 2.

Cōtinetur hoc §. 2. præfecti prætorio priuilegium, ne scilicet à sententiis eorū minores ætate, ab aliis magistratibus, nisi ab ipsis præfectis prætorio restitui possint, & hoc est speciale priuilegium, de hoc vide l. in causis 46. in fi. & l. præfecti 17. D. de minor. 25. an.

Tit. 12. De off. præf. vrbi.

In hunc.

In hunc titulum vide Critinum *lib. 1. le bo nest. de capit. cap. 12.* Vaccam hic. Gellium *lib. 15. cap. 8.* Cuiac. *13. obs. 1.* vide etiam Suetoniū in *Augusto. cap. 37.*

¶ Præfectus vrbis est, cui ab Imperatore commissa est vrbis administratio *l. 1. §. cum vr bem. hoc iur.* ¶ Præterea præfectus est maior omnib⁹ magistratibus in vrbe, habetque duplex privilegiū, vt scilicet liberare possit à patria potestate, & à curiali conditione. *vt l. ult. C. de decurion.* ¶ De origine vetustissima huius magistratus, vide Tacitum *lib. 5. Gell. lib. 4. cap. ult.*

I. Omnia. 1.

Tota hæc lex continet priuilegia quæ habet præfectus vrbis. Primo igitur præfectū vrbis de omnibus criminibus cognoscere posse tradit, tam extra quam intra urbem, ad centesimum miliarium.

§. Seruos. 1.

Brissionius *lib. 4. select. cap. 8. P. Pitheus in notis ad Fragm. 1. C. pag. 97. Corrasius epist. quæst. cap. 26.* Vacca hic.

Secundo loco præfectus vrbis cognoscere potest de querelis, pro seruis contra suos dominos.

§. Sed & patronos. 2.

Tertio loco præfectus vrbis cognoscit de querelis porrectis per patronos agentes contra liberos.

§. Relegandi. 3.

Quarto loco præfectus vrbis, potestatem habet relegandi, & in insulam deportandi.

§. Initio. 4.

Quinto loco præfectus vrbis potestatem habet vrbis regendæ.

§. Si quis seruum. 5.

Sexto loco: Præfectus vrbis cognoscit de adulterio serui cum domina.

Iusta serui aduersus dominum deprecatio est confugiendo, vel ad ædem sacram, vel ad principis & imperatoris statuum, vel in vrbe ad præfectum vrbis, *l. 1. 4. D. de pign. act. Sene. 3. de beneficiis.*

§. Sed ex interdict. 6.

Septimo: præfectus vrbis cognoscit de interdictis quod vi aut clam: & vnde vi: vt præfecti vrbi officium generale sit tam in criminali quam in ciuili.

§. Quod autem. 8.

Nono: præfectus vrbis cognoscit de seruo qui de domino queritur, Iubet etiam ne mæcipia prostituantur.

Si famem qua eos premant. De vera huius loci lectione vide Hoto. *li. 8. obs. c. 10. p. 184.*

§. Præterea. 9.

Decimo: præfectus vrbis curare debet, vt nummularij se probe gerant. nummularios autem hic pro argētariis accipit, *vt in l. 2. §. c.*

§. Cum patronus. 10.

Ioan. Robert. *lib. 3. sent. cap. 17.* Vndecimo: præfectus vrbis pro modo culpæ potest corrigere & castigare quoquo modo voluerit, & cognoscere de patrono qui de liberto queritur.

§. Cura carnis. 11.

Duodecimo: præfectus vrbis curare debet, vt carnes & victualia iusto, ideoneque pretio vendantur.

¶ Forum suarium.

Forum suarium inquit Varo *lib. 2. de ling. latin.* est in quo sues venduntur: vt bouarium, in quo boues, & piscarium, & olitorium in quo pisces oleraue venduntur, sicut forum cupedinis, in quo Cupedinarij negotiantur.

Forum autem quot & quibus modis intel ligatur, vide Felt, in voce Forum. ¶ An quis cogatur vendere rem suam viliori pretio, vi de Bart. in cap. 1. ext. de empt. & vend. ibi enim agit de poena illorum, qui vt carius vendant frumentum, merces, & similia falsificant.

§. Quis quoque. 12.

Cuiacius *lib. 8. obs. cap. 28.* Lipsius *lib. 3. epistol. quæst. epist. 18.*

Decimo tertio, Quies populi & disciplina spectaculorum ad præfectū vrbis pertinet.

¶ Milites stationarios appellat, qui in stationibus depositi erant, qua de re vide Plin. *lib. 10. epist. Sueton. in Tiber. c. 37. l. 3. §. de re milit.*

§. Et vrbe. 13.

Cuiacius *lib. 2. obs. cap. 14.* Brissionius *lib. select. cap. 14.*

Decimo quarto: præfectus vrbis, vrbe interdicare potest.

§. Diuus Seuerus. 14.

Decimo quinto & vltimo, præfectus vrbis cognoscit de collegio illicito.

I. Adiri etiam. 2.

Argentariis. Argētarij trapezitæ sunt, qui pecuniam tam suam, quam alienam fœnori dabant, rationes negotiationis conficientes. quos autē argentarios appellamus, Iustinianus vocat sæpe argenti distractores, quæ appellatio ex eo ducta est, quod argentum vendant (argenti enim nomine cuiuscumq. materiæ nummus significatur.) Nummularij tamen non ab similes sunt argentariis. Nā hos siue ars, siue vsus longus tractandarum & permutandarum pecuniarum ita erudiuit, vt hi auri, argenti, ærisue qualiter probe nosse existimentur, hæc Cuiacius.

B iiij.

I. Præfectus. 3.

Vacca hoc titulo. Franc. Hotom. lib. 4. obs. capite 22. pag. 95.

Extra territorium per se iudicare non potest: sed potest causam delegare: Nam magistratus extra territorium pro privato habetur. Præterea præfectus vrbi extra urbem potest iubere iudicare, licet in quibusdā libris contrarium legatur. De vera huius legis lectione, vide Bart. hic.

Tit. 13. De officio Quæstoris.

In hunc tit. scripsit Ant. Ros. li. 3. memorab. capite 7. Briss. libro 1. selest. capite 17. Addendus Gell. libro 13. capite 13. Vacca hoc tit. Tacitus lib. 2. annalium: latius repetit Quæstorum originem. Tullium Hostilium nempe fertur antiquitus tertium Romanorum regem primum in Repub. quæstores introduxisse.

¶ Vnde autē dicti sint quæstores, satis constat à quærendo, nempe quod sc. conquiret pecunias publicas & maleficia. Varro lib. 4. de lingua latin. Constituti denique quæstores, vt præessent erario fisci & populi, vt pecunias publicas tractarent, vt ait Cicero in Q. Cæciliū orat. 4. l. 2. §. deinde 12. de orig. iur. quæ de re vide Feneft. capite 3. de magistr. de his etiam quæstoribus meminit Tacitus lib. 11. Cicerō in Diuum. in Verrem. & orat. 3.

¶ Quæstura autem olim legitimus fuit annus, quæ tamen ætas legibus annalibus, præscripta non semper obseruata fuit, quæ de re sic ait Capitolinus in Marco, Gratia ætatis facta, quæstor est designatus. Sic & etiam Spartianus in Iuliano. Quæstor ante annum quam legitima ætas sinebat designatus est. verum vt opinor exigebatur ætas 18. annorum: vt L. quidam. C. de decurio.

¶ De quæstoris officio vide lib. 1. C. tit. 30. & l. 1. §. 22. de orig. iur.

I. Origo 1.

In hanc legem vide Præterium Geminianum. capite 3.

Gracianus vnde sic dictus, declarat Cicero 3. de legibus, ab amicitia scilicet Gracchis. perperam itaque hoc loco quidam legunt, Gratianum.

¶ Quod in iudicando, & consulendo, non sit recedendum à communi opinione, tradunt DD. ad cap. nouimus, de verborum signific. ponunt Bart. & alij in l. 1. C. de pæ. iud. qui ma. iud. Alex. ad leg. qua deris, num. 14. D. solut. ma. trimo Felinus, ad capit. præderis in §. sexta, colum. 3. ad fin. num. 17. de offi. deleg. Dec. cons. 366. colum. 3. num. 7. vers. 3. & cons. 99. colum. pen. & 259. visis in principio. Cal. Corne. in fin. me.

morab. in vers. opinio communis. vbi lim. nisi mulioribus rationibus & legibus posset confutari. quia tunc ab ea esset discedendum. Alex. ad leg. cum prolatus. colum. penult. D. de re iudic. Felin. ad cap. 1. colum. pen. ex. de const. Iason. ad Auth. nouissima, num. 22. Cod. de inoffic. testam. pro hac limitatione pondera, l. item si verberatum, in fine. D. de rei. vin. & cap. nouimus, iuncta glossa, a plurib. de verb. sign. Moder. Gemi. in repet. ad leg. Diffamari. in 99. quest. num. 113. C. de inge. & manum. Neuiz. in sua Syl. nup. lib. 5. Ferret. cons. 176.

De communi opinione vide Rip. ad leg. 4. §. hoc autem iud. num. 107. D. de dam. in fact. Socin. Iunior. cons. 107. numero 40 lib. 3. lim. in do. te. Nam opinio vnius doctoris, pro causa dotis præfertur communi opinioni secundum Felin. ad Rubr. ex. despons. in nouo priuilegio, numero 8. & ad cap. 1. numero 54. de constit. communis opinio consideratur ex pondere & auctoritate doctorum Aleiat. libro 4. parerg. cap. 18. & lib. 1. de presumpt. reg. 1. presumpt. 51. Quæ sit communis opinio. Ferrat. caut. 31. Crot. ad l. 4. §. Cato. numero 151. D. de verborum oblig.

Communis opinio quomodo cognoscatur, Moder. ad leg. diffamari. quest. 99. numero 84. Gossad. consilio 39. numero 17. An decisio contrariæ præualeat communi opinione, in addit. ad Dec. ad l. iura sanguinis, in vers. contrarium, D. de reg. iur. Vbi sunt duæ opiniones contrariæ, vt puta Canonistarum, & legistarum, tenenda est opinio Canonistarum, de quo vide Lanfran. ad cap. quoniam contra, in versis. tertium, col. 2. in fi. de probat.

§. Ex quæstoribus. 2.

Vide Cuiacium in paratitulis pag. 9. & 10.

¶ Quod ad hanc vocem Candidati: vide etiam Lampridium in Alexandro.

¶ Varia fuerunt Quæstorum genera, ij nā que quos Vlpianus dicit hic prouincias fortiri solitos, comitandæ rei militari, primum creati fuerunt. Cum Imperatoribus enim populi Romani mittebantur, hoc est, cum consulibus, & prætoribus, ad administrandam rem pecuniariam, & prædam, & manubias, in rationes publicas referendas, vt videre est apud Liuium multis locis.

§. Hodieque. 3.

Ant. Aug. lib. 2. emend. cap. 1. Gilbertus Regius, lib. 2. (et artoq.) capite 2.

Florentiæ legebatur, vt indifferenter Græca figura: An autem Florentini librarij errauerint, iudicent viri docti.

§. Ex his. 4.

Dion. lib. 54.

Tit. 14. de officio Prætorum.

Anto.

Antonius Vacca hoc tit.

Prætor a præcundo dictus est, quasi prætor: verum prætor, aut erat urbanus, aut peregrinus.

¶ Ut Fenestella de magistrat. cap. 19. & Varro 4. de lingua Lat. in Isidor. lib. 7. orig. cap. 4. & libro 9. cap. 3. Urbanus ex eo appellatus, quod in urbe ius diceret. de hoc meminit Cicero. pro Cluentio. Peregrinus autem quod plerum inter peregrinos ius diceret: ut l. 2. D. de orig. iuris.

¶ Hinc prætura dignitas prætoris.

¶ De potestate prætoris, vide Ciceronem in Verrem, & pro Cæcinnæ, vide etiam tit. C. de off. prætor.

¶ De numero prætorum, vide hic Vvesem bechium. De prætorum numero, electione, & officio: vide l. tres tantummodo 4. C. de episco. audient.

1. Apud filium familias. 1.

Pater manumittere potest seruum suum apud filium suum prætorem: ratio est, quoniam in priuatis negotiis pater filium, vel filius patrem iudicem habere potest. l. in priuatis 77. D. de iudic. secus autem in cõtentiosa iurisdictione: ut l. qui iurisdictioni 10. D. de iurisd. om. iud.

1. Sed etiam. 2.

Filius prætor factus, liberatur patria potestate, ut hic.

1. Barbarius. 3.

Vide Marcum Mantuanum f. 140. Repetit. 5. f. 18. num. 234. Ad quid allegetur & limiteur Soz. reg. 166. & quando habet locum in regul. 127. & Ioann. Fab. Instit. de testamen. in penult. coll. & ibi Bauer. in 4. col. Et vide Bar. in actuariis, nu. 2. ibi. Nec obstat, l. Barbarius. de muner. actuar. lib. 12. vide Dec. in consil. 407. versic. & diligenter. Pro intellectu d. l. Barbarius, vide Sozin. in reg. 128. ubi ponit septem fallentias ad illum tex. vide Bart. ibi in 2. lect. colum. 8. nu. 8. de off. prætor. In quo loquitur d. l. Barbarius, vide Bart. in l. generalis, num. 3. C. de tab. libr. 10. vide eundem in l. actuarios, num. 2. C. de muner. actu. lib. 12. vide Glossam in cap. cum deputati 16. ext. de iud.

¶ Pro intellectu huius legis difficillimæ, vide Goueanum lib. 1. lectio. c. 6. Anton. Guibertum lib. 1. quest. cap. 11. & 20. Contium lib. 1. disput. c. 22. Ioan. Robert. lib. 1. resect. lect. 22. 38. Briffonium lib. 4. sect. c. 20. Adrianum Turneb. libr. 7. a. 2. vers. cap. 7. illustr. quest. 7. Lapum allegatione 89. & 130. Vaccam hic. Ant. Mercat. 1. not. 18.

¶ Cõmunis error facit ius limita hunc textum ut per Socin. in reg. 127. Plaut. hic in repetitione qui reprobat communem intellectum hanc Niconit. ad Rub. D. de oper. non. num. nu.

234 Cotta in suis memor. in verb. opinio communis, Abb. & Felin. ad c. ad probandum, extr. de re iud. Ferr. cons. 8. n. 3. cons. 9. & 10. per totum, & cons. 69. n. 2. & 19 Dec. cons. 407. versic. & diligenter, Alex. cons. 77. nu. 7. volum. 2. Ad hunc textum Corset. in sing. verbo Error communis, Felin. ad c. sicut, n. 31. ext. de re iudic. Paris. cons. 1. n. 58. lib. 1. vide etiam Cuiacium 18. obs. 33.

¶ Quis fuerit hic Barbarius Philippus, de quo mentio hic fit, declarat Glossa, ita ut existimet Accursius prætorẽ Romæ, fuisse melius autem, ut opinor, Vlpianus ait eum prætura functum esse, aliud etenim est prætorum esse, aliud fungi prætura, sicut diuersa sunt esse in seruicute, & seruum esse. lei quoque D. ex quib. cau. maior. similiter possidere, & esse in possessione, l. 3. vlt. D. de acq. possess. ita etiam existimat D. Gothof. ¶ De materia huius legis, vide Felinum in c. cum dilectus, de rescrip. Frederic. in cons. 202. Panor. in cap. dilectus, de præben. Alexan. cons. 76. vol. 2. Item ad hanc legem vide Innoc. in c. cum super, de off. deleg. Ioan. Andr. in c. mora, de reg. iur. in 6. Verum limita hanc legem, ut per Bald. in l. nihil ff. de manum. vna, & de hac lege notat Bald. in l. non mutat. C. de liber. cau. Bart. in tract. de Tyrannide, in 11. q.

¶ Magis in imperatore obseruandum: Vt pote qui potestatem omnem populi consecutus, ad hoc etiam legibus solutus sit, l. 1. D. de const. princip. l. princeps, D. de legib.

1. Prætor. 4.

Ioannes Robertus lib. 2. receptar. sentent. cap. 23. ¶ Huius legis ratio est quia tutela est omnis, & suspectus præsumitur, qui se ingerit. eadem ratio est, & in iudice.

Tit. 15. De officio præfecti vigil.

Præfecti vigilum officium est, per totam noctem vigilare, & calceatum armatumque oberrare cum instrumentis ad extinguenda incendia idoneis atque omnes inquilinos admonere, ut curam adhibeant, ne per negligentiam (ut quandoque fieri solet) incendijs casus oriat, l. si venditor 11. D. de peric. & com. rei vend. l. si seruus. 27. §. si fornacarius. 1. D. ad l. Aquil. Vnde vocatur indagator incendijs & furum: ut toto tit. Cod. de off. præfect. vig. Hinc eleganter Cassiodorus de præfecto vigilum ait, Furtum cum facere in furibus, dum illos noctu circumuenit.

1. Apud vetustiores. 1.

In hanc legem vide Briffonium libro 2. sect. cap. 8. Vaccam hic; Dion. 55. Sueton. in August.

¶ Cur præfecti vigilum fuerint inuenti & creati, qua de re dixi in Rubrica huius Tituli.

De materia huius legis vide Alexandrum *conf. 50.* ¶ Incendiarij an & quæ poena sit, vide distinctè Cyn. in l. *data, c. qui accus. non poss.*

¶ An & quando connumeretur inter casus fortuitos incendium, vide Ang. in *tract. maleficiorum*, in verbo *Incendiario*, & in §. *præterea*, *Inst. quib. mod. re contrah. oblig.* & Bald. in §. *cognoscit* l. 1. 3. huius tit. num. 2.

1. Nam salutem. 3.

¶ An præfectus vigilum spectabilis sit, dubitatur hoc loco. Placentinus etenim existimat non esse spectabilem, ratio est, quoniam in Codice ponitur post præsidem, qui est clarissimus. Verum eum esse spectabilem certum est, quæ de re vide hic glossam in voce *spectabili*.

¶ Spectabilium autem medius est ordo. Spectabilis dignitas media est inter senatorias. Supra spectabiles sunt illustres, infra clarissimi, quæ de re meminit lex Nullus. 60. *C. de dignit. lib. 10.* Fran. Hotom. *lib. 8. obs. cap. 12. pag. 184.*

§. Cognoscit. 1.

Quod incendium præsumatur culpa inhabitantium, adde l. *si vendita*, D. de *peric. & com. rei vend.* & l. *qui in sulam*, §. *fin.* D. *loca.* vide Gramm. *decis. 3. in causa.* & Afflict. *decis. 57. illo die.* Socinus *reg. 178.*

An quando maleficiū est commissum in confinio, utraque ciuitas teneatur, vide hic Bald.

§. sciendum. 3.

In hunc §. scribit Covarruias, *lib. 4. variar. reso. cap. 3.* Ruardus, *lib. 1. varior. capite 8.* Turneb. *libro 19. aduers. capite 14.* Vacca. *hic.*

Coerrare est frequenter ire. Perperam autem existimat Accursius. Coerrare idem esse, quod frequenter præcipere, cum hoc alie num prorsus sit à significatione verbi.

An *calceatum*, an verò *caligatum* legendum sit, dubitat quidam, ut ducatur à caliga militari indumento, quod cognomentum inducit Caligulæ Imp. verum tamen *calceatum* potius legendum esse existimo. tamen si *Falsciatum* legi potius debere putet Hotomanus, id est falciibus muralibus, quibus ædes in flammam diruerentur instructum.

¶ Hamæ. Vas est aquarium rotundioris forme, & ventris globosioris, quo ad extinguenda incendia solebant uti veteres.

¶ Dolabra. Instrumentum est, per quod ignis vel flamma in tignis recepta quasi dolando abraditur, ne progrediatur.

§. Ut curam. 4.

Præfecti vigilum cura hæc esse debet. Ne incendium negligentia aliqua oriatur, dein de admonere debet inquilinos, ut unusquisque aquam in cœnaculo habeat.

Cœnaculo. ¶ Cœnaculū est superius mentis domus, quod inquilini Romæ habitare solebāt, quasi corpusculum, suis quoque mēbris constans. Dictū autē est, cœnaculū à cōmunionē vescendi. Antiqui enim publicē, & in cōmune vescébantur, nec vilius conuiuiū singulare erat, ne in occulto delicię luxuriā gignerent. hæc *Isid. li. 15. orig. c. 3.* Hinc cœnacularius ex eo dicitur qui totas domos conducit, ut singula cœnacula inquilinis, locet quęstus faciēdi causa, l. *si vero plures*, §. *1. si quis ff. de his qui effud.* & ibi D. Goth. optime notat. Unde Vlpianus in l. *saccularij. D. de extraord. crim.* ait in aliena cœnacula se derigere.

§. Aduersus. 5.

Capsarij erant homines qui mercede constituta à domino balnei seruanda, in balneis vestimenta suscipiebant. Verum non ineptè existimat Accursius capsarios dici eos qui pueris euntibus, in scholam libros portabāt: v. in l. *23. si collactaneus*, D. de *manum. vind.* quo pertinet illud Iuuenalis Satyr. 10.

Quisquis adhuc vno partu colit esse Mineruæ. Quem sequitur custos angusta Vernula capse. id est seruus capsarius.

Et in hac significatione vsurpatur à Suetonio in Nerone *cap. 36.* cum ait, Constat quosdam cum pedagogis & capsariis vno prandio pariter necatos; de hoc capsario meminit *lex si collactaneus 15. D. de manum. vind.* vel si malis capsarij sunt qui nobiliorum ciuiū filiis ad scholas euntibus libros deferunt in capsura. Capsa autem dicta est, quod res in ea conditas capiat, ut ait Plin. *libro 8. capite 3.* Capsarum modus includitur.

An flagellatio, fustigatio, & criminales omnes causæ sint meri imperij, necne, declarat hic Bald.

Tit. 16. de officio proconsulis & legati.

Qualem oporteat esse Proconsulem, pulchrè docet Cicero *lib. 1. epist. ad Q. Fratri. epist. 1.* vide Vaccam *ad hunc tit.*

¶ Proconsul autem est, qui cum potestate Consulis in provincias mittebatur: ita & optime dictum est proconsulem extra urbem morari. Dictus quasi consul procul missus. Alia est Isidori opinio. Existimat enim Proconsules subiectos fuisse consulibus, & ait dictos esse proconsules, eo quod vice consuli fungerentur, *lib. 9. orig. cap. 3.*

¶ At legati proconsulis nihil proprium habent, nisi à proconsule eis mandetur, l. *legati hoc titul.* Sequitur ergo quod mandata iurisdictione aliquid propriū habeat. quæ de re Cuius, *lib. 7. obs. cap. 21.* Verum in eo duo sunt specia-

specialia. primum, quod cognitio cuiuslibet criminis ei demandari possit, quod tamen non reperitur in alio. Item pronuntiatur de crimine suspecti tutoris, quamvis alius delegatus non possit, §. *de um, inst. de suspect. tutor.* Pœnam autem grauiorem irrogare non potest: *ut in l. si quid, hoc tit.*

Quid differat proconsul à Præside, optime declarat Cuiac. 20. *obs. cap. 37.*

¶ Quis primus proconsul creatus fuerit, optime declarat Linius lib. 3. *dec. 1.* & Fenest. *cap. 11. de magistrat.*

¶ Proconsulis officium est moderatè, & prudenter versari, innocentibus parcere, *l. so leni, hoc tit.* & inquirere in malos, *l. congruit 13. infra de officio præf. & alia eiusmodi.*

¶ Insignia proconsulis sunt securis, & fascies.

¶ An proconsul sit spectabilis, nec ne, declarat hic Bald. in Rub.

I. Proconsul. 1.

In hanc legem Briffonius, lib. 3. *select. ca. 14.* Iacob Rauardus. *de author. pr. ent. cap. 6. & 7.*

¶ Proconsul ubi & quo loco, & quam potestatem habeat, declarat hoc loco Vlpianus, potestatem etenim non habet, nisi in ea provincia quæ ei sola demandata est.

¶ An insignia dissent à dignitate, & an aliud fuit dignitas, aliud insignia dignitatis, vide hic Bald.

I. Omnes. 2.

Guevarra *ad leg. 3. infra de officio præf. num. 5.* Charondas lib. 1. *veris. cap. 3.* Goueanus de *Iurisdictione pag. 6.* & Vacca hic.

¶ Proconsules statim atque urbem egressi sunt, habent iurisdictionem, non quidè contentiosam, sed voluntariam: quoniam iurisdictionis voluntaria potest extra territorium ius dicentis exerceri, nisi id quod expediendum est competat de iure speciali, quæ de re vide Romanum *sing. 49. & 48.* ubi optime notat duo maxime necessaria esse, vt iurisdictionis contentiosa extra territorium exerceri possit: Consensum nempe partium, & iudicis proprii territorij. ¶ Quæ autem sit iurisdictionis voluntariæ & contentiosæ differentia, declarat hic *Glossa prima.*

¶ An iurisdictionis extra territorium prorogari possit, An iurisdictionis voluntaria delegari possit, vide hic Bald. *num. 3. & 4.*

§. Apud. 1.

Pro intellectu huius §. vide Cuiacium 1. *obs. cap. 1.*

¶ Quæ sit proconsulis & legati proconsulis differentia, maxime ex hoc §. patet: nam Proconsul, vt iam diximus supra, iurisdictionem habet voluntariam non contentiosam, legatus proconsulis, neque voluntariam, ne-

que contentiosam iurisdictionem habet, quamvis reuera videatur habere, vt in *l. apud proconsulem. 17. D. de manum. vin.* ubi aperte dicitur *apud proconsulem*, postquam urbe egressus est vindicta manumittere possimus: sed & *apud legatum eius manumittere possumus.* Varij varias attulere solutiones quas vt cuique sederit: ita quisque videre possit: sed omnium optime mihi videtur consiliaffe vir summæ doctrinæ Iacobus Cuiacius addita & adiecta negatiua: Verum quoniam nostrum non est tantas componere lites, iudicabis, beneuole lector.

Quod apud proconsulem nemo manumittere possit Cuiac. *al. loco cui aduersatur, l. apud proconsulem, D. de manum. vend.*

Legis actio.

Quid sit legis actio, vide *l. 10. infra de officio iurur.*

I. Nec adoptare. 3.

Vide hic Robert. 1. *anim. cap. 21.* cui contradicit Cuiacius 18. *obs. 38.*

¶ Legatus Proconsulis non potest adoptare: ratio est, quoniam non est apud eum legis actio, ita vt optime ex hoc loco constat, Legatum proconsulis omni prorsus legis actione carere: & ita is demum manumittere potest, qui legis actionem habet: *vt l. 4. de adopt. & l. ult. C. de vind. lib. 8.* & a Paulo lib. 2. *sent. quem adm. filij sui iuris efficiat.*

I. Obseruare. 4.

Quæ cura de mandata sic proconsuli, satis ex hoc loco constat, imprimis etenim obseruare debet, ne in hospitibus præbendis provinciam oneret.

¶ Rationem ad hanc legem, vide apud Abbatem in *c. post cessionem per. cul. de probat. Adde. fol. 26. num. 15. Repetitionum 1.*

§. Nemo proconsulum 1.

¶ Strator quis, vide Cottam in *voce stratores.* Rauardum libro 1. *varier. 10.* Cuiac. 11. *obs. cap. 1.* Gouean. lib. 1. *lect. cap. 42.* Vacca hic. *Adde tit. eod. lib. 12. de stratoribus.* ¶ Dicit autem stratores a sistendo vel a stando, aut potius sternendo, vt Cicero lib. 3. *epist. Ad te stratores meos, & liatores cum literis mitterem, & lib. 9. præsto mihi fuit prætor cum eius literis,* quibus ne venirem denuntiabat. Horum etiam mentio fit in *l. 1. C. de custod. reor.* Quidam tamen prostratoribus stratores legunt.

§. Proficisci. 2.

Cuiacius lib. 6. *obs. cap. 20.* Vvaltherus libro 1. *miscellan. 13.* Tacitus libro 3. Corrauius hic.

Ab ipsis ratio, & vindicta exigatur.

Quid potest conueniri, maritus pro uxore? Ne-

35

gat lex 2. & 3. C. ne uxor pro marito: verum facilis est solutio: factio etenim alterius tenemur, si culpa nostra factum: illud alteri nocuit: Vide Tacitum 3. *anal.* sic etiam rectores ciuitatum vxores secum ducere non debent: tenentur etenim pro ipsis. Nonnunquam enim furto vxoris tenetur maritus, non quidem furti: sed in factum actione.

¶ An iudex qui non vult audire allegationes, vel probationes faciat litem suam, vide Bald. hic num. 18. & Innocen. in cap. *pastoralis*, de cau. poss. Lanfran. in clemen. *sape*, vers. de plano, de verb. sign.

¶ An pendente appellacione iudex qui tulit sententiam iniquam possit conueniri.

An si sententia est nulla, iudex faciat litem suam.

¶ An iudex qui male iudicauit, præsumatur per ignorantiam, vide hic Bald.

§. Antequam. 3.

¶ Debet de aduentu suo, mittere edictum.

Quod se fecisse scribit Cicero libro 2. *epi.* *ol.* ad Appium, & quid edictum hoc continere debeat, declaratur hoc §.

An & quomodo ciuitas dicatur turbari, vide hic Bald.

§. Rectè autem. 4.

Proconsul antequam ad fines alicuius provincie accedat, mittere debet decessori se ea die fines ingressurum. Ratio est, quoniam incertus hic & inopinatus aduentus sæpissimè turbat, aut contumelia afficit provinciales & impedit eorum actiones & negotiationes.

Nora hic quod consuetudini standum est.

§. Ingressum. 5.

Epidemia, est accessus ad ciuitatem aliquam observari plerumque solitus. Epidemiam vocant medici morbum populariter vagantem, siue vndique sparsum.

¶ *καταπλου*. Hoc est portum ad quem plerumque proconsules applicare solent.

Asiam applicare per mare in provincia proconsul veniat. Per mare. Budæus hic.

¶ Pro more: Asiam applicari legendum esse maualt.

§. Post hæc. 6.

Forcat dialog. 79. numer. 5. & in *auario* cap. 9. num. 3. Turne. libro 30. *aduers.* cap. 26.

¶ Postquam Proconsul provinciam ingressus est, quid agere debeat, demonstratur hoc §.

¶ An semper ratihabitio retrahatur, Ratificatio quid operetur, an operetur in præiudicium tertij. An sit infamis ex ratihabitio ne condemnatus: An requiratur scientia ra-

tificationis in ratificatione: An factum possit ratificari: An sententia nulla possit ratificari: An de ratificatione quis possit criminaliter puniri: An & qualiter probetur ratificatio: An ubi peccatum est in forma, valeat subsequens ratificatio, vide hic Bald.

l. Aliquando. 5.

Hæc lex videtur ob stare, §. superiori, ubi enim dixit non posse, Proconsulem iurisdictionem mādare legato suo antequam provinciam sit ingressus, hac lege dicitur eum posse: sed hic est casus specialis.

¶ An quis iurisdictionem habere possit, & non exercitium.

¶ An vicarij habeant iurisdictionem ordinariam, & an is possit facere alium vicarium: An vicariatus commissio possit probari per testes: An & quomodo cognoscatur, an quis sit vicarius delegatus ad vniuersitatem causarum: An pater ex causa possit constituere filium vicegerentem: An mandatum factum à vicegerente arctet & dominum: An mortuo domino expiret officium vicarii. hæc omnes quæstiones tractantur hic copiosissimè à Bald.

l. Solent. 6.

Scripsit in hanc legem Vacca *hoctis*. Ferradus, lib. 1. *explic.* cap. 9. Lorient. de *iurisd.* axio. 7. Gillotus de *imperio* & *iurisd.* libro 1. c. 7. Belon. libro 3. *suppur.* cap. 17. Ioan. Robert. libro 4. *sen.* ap. 22. Menoch. libro 1. de *arbi.* l. 2. q. 43. & 5. Longoual. ad *l. imperium*, D. de *iurisd.* omni. iud. numero 80.

Quod sententia maior & potissima pars iudicii sit.

¶ An potestas gladii committi possit, notat hic Bald.

¶ Ex hac igitur lege constat eum qui non possit condemnare, multominus posse absolueret, & vice versa: qua de re vide Felin. in cap. cum *inferiet*. de maior. & obed. Vide etiam quæ notat Socin. in Rub. D. de *acquirenda possessione*.

§. Sicut autem. 1.

In arbitrio proconsulis est mandare, vel non mandare iurisdictionem, ita etiam si proconsuli liceat mandata iurisdictionem tollere, atque adimere, hoc tamen facere nō debet inconsulto principe, quoniam hoc honestas requirit, licet reuera facere possit hoc.

§. Legatos. 2.

Legati principem consulere non debent: sed potius proconsulem suum. Vnde proconsul ad consultationes legatorum respondere debet.

§. Non vero in totum. 3.

¶ Curtius libro 3. ad fratrem cap. & ita etiam legit

legit Forcat. in penul. capite 18. licet aliter tamen iuris Politia. miscell. capite 95.

¶ Proconsul non debet passim Xenia recipere, licet quandoque possit: non tamen ea quæ in munus transeunt, quamvis pontifex idem permiserit postea suis delegatis *constitutum*, §. in sup. & ex. de rescrip. & esculentum, vel poculentum mea liberalitate oblata, quod paucis consumi possit diebus acciperent.

¶ Xenia dona sunt hospitibus dari solita. Vnde Martialis librum Alterum distichorum Xenia inscripsit, sic & Apuleius Xenii munus hospitale appellat. De Xenii Vitruvius lib. 6. cap. 10. & deriuatur à Græco ξένος, qui hospitem significat.

¶ An emere liceat victualia à subditis: An possint rectores recipere esculentum & poculentum: An assessoribus liceat recipere Xenia, vide hic Bald.

I. Si in aliam. 7.

Vacca hoc titulo.

¶ Cum honori suo. Ratio est, quoniam, vt rectè ait Aristoteles *primo Ethicorum*, laus est in honorante, non in honorato.

Ferias dare. ¶ Ferias dat Proconsul quoties eas confirmat, & obseruat, nouas etenim dare non potest. ita etiam legatus tenetur obseruare ferias consuetas. Metropolitana ciuitas dicitur caput suæ provinciae.

§. Aedes sacras. I.

¶ Sarta testæ quæ sint. Sic in archetypo Florentino legitur, mihi tamen magis arri-det Taurel. lectio si legamus sarta testæque sint.

§. Cum plenissimam. 2.

Proconsul plenissimam habet iurisdictionem. hinc fit, vt omnium partes qui Romæ vel quasi magistratus, vel extra ordinem ius dicunt ad ipsum pertineant. Accursius tamen excipendum putat Consulem & præfectum prætorio quasi consul maiorem Romæ potestatem haberet, quam proconsul in prouincia, aut etiam præfectus prætorio.

I. Et ideo. 8.

Proconsul post principem in ea prouincia quæ sibi demandata est maius imperium habet.

I. Nec quicquam 9.

Adhuius legis intellectum vide Alciatum lib. 2. para. cap. 3. Alex. ab Alexan. libro 4. gener. dier. cap. 19. Gillotum libro 2. de iurisd. capite 17. Loriottum de iur. el. axiom. 59. Coras. libro 1. miscell. capite 4. Brissonium lib. 3. selet. ap. 18. Cuiacium libro 4. obser. capite 40. Vaconium libro 6. declar. 80. & 81. Vacca hoc tit.

Nihil est in prouincia quæ proconsuli demandata est, quod non per ipsum expediatur.

Quod de causa fiscali cognoscere possit procurator Cæsaris notant ad hoc Doctores hunc textum.

§. Vbi decretum. I.

Zoannetus refert. ad D. capite. 15. Ræuardus protribun. capite 8. folio 366. numero 53. Repetitio num 1. ad l. omnia quacunque, D. de reg. iur. folio 319. numero 158. Repetitio num 1. D. de procur. & leg. Arch. in l. 3. C. de sen. ex pericu. recit. numero quinq. folio 317.

¶ Causæ in quibus plena causæ cognitio, & decreti interpositio requiritur non sunt delegabiles: Alciat. ad caput. cum sedem, ex. de off. ordin. & libro 2. para. cap. 3. Budæus hic. Vacon. lib. 6. declar. capite 232. Ioan. Long. ad l. imperiū, numero 158. D. de iurisd. om. iud. & vide repetitio. ad hunc §. Pet. Stell. & Mar. Salom. vbi de intellectu latissimè & nouiter Marc. Mantuan.

¶ Per Libellum. Libellus est, quam vulgo requestam appellamus, qua de re Tranquillus in Augusto ca. 53. idem etiam in Domitiano capite 17. & in Aug. capite 50.

¶ Decretum an quot modis sumatur, vide Mar. Soc. in cons. 25. incip. visis.

¶ An in officio iudicis sit necessarius libellus. vide hic Bar. in l. 4. §. hoc autem, D. de dam. infect. An in officio iudicis requiratur litis contestatio, An quæ sit differentia inter sententiam & ibi decretum, vide Bald. & alios in l. iusto. D. de acquir. poss. & Cyn. in l. cum proponas, C. de bonis au. hor. iud. poss.

¶ An iurisdicctio voluntaria delegari possit, vide hic Bal. in secunda lectura.

§. Circa. 2.

Proconsul, circa aduocatos patiens esse debet: sed cum quodam moderamine, ne fortasse nimis contemptibilis videatur.

§. De plano. 3.

Ræuardus d. loco protrib. capite 7. Proconsul cognoscit de plano inter parentes, & liberos: patronos, & liberos obsequia non præstantes.

¶ Planum, & de plano quid, vide Marfil. sing. 102. gloss. in extrauag. ad reprimendam, in verbo de plano. quomodo in crimine laesa maiestas procedatur.

Clausula de plano, in rescriptis apposta, quid importet: An litis contestatio requiratur in causis summariis, vide Bart. hic, & in l. si constanter, in 4. & 3. question. D. soluto matrimonio.

De materia huius §. vide Barto. in l. §. in lege, in pr. D. loc. & in l. si iur. familias, in prin. D. de donat. An in causa de plana requiratur libel-

Ius, litis contestatio, & alia, vide quæ notat Bart. in l. 1. §. si. D. de prator. stip.

§. Obseruare. 4.

Vt sit ordo aliquis postulationum.

§ De ordine postulandi, vide Ciceronem pro Pronicio.

§. Aduocatos. 5.

Proconsul indulgere debet petentibus aduocatos, quibusque aliis indulgere debeat, declaratur hoc §.

l. Meminisse. 10.

Proconsul de causis cognoscere debet, & omnia administrare vsque in aduentum successoris. Hinc satis constat officium proconsulis non finiri, donec successor aduenerit, eumque aduenisse scuerit, unde Romanus singulari 39. scribit. Proconsuli deberi salarium totius tempore quo exercuit officium non adueniente successore, sic etiam rectè potest exercere officium suum, vsque in aduentum successoris sui, quæ de re vide Bart. in l. eum §. de iurisd. om. iud.

Vsque ad aduentum. Vsque, dictio, quem admodum sumatur, vide Bar. & Bald. hic, vide omnino de hac dictione quæ notat Bar. in l. a caligato, C. de nup. & Oldend. conf. 49.

§. Legatum. 1.

Proconsul non debet remittere legatum suum, antequam de prouincia recedat, quod confirmatur autoritate Diui Hadriani.

De materia huius §. vide quæ notat Bar. in l. 1. C. ut omnes iudices rati ciuiles quæ criminales.

l. Si quid erit. 11.

In hanc legem scripsit Briffonius lib. 3. sect. 1. c. 9. vide Harmenop. 6. tit. 14. Cum superioribus legibus abundè satis de proconsule tractauerit ad officium legati transit. Et initio quidem notat, causas quæ animaduersionem requirant ad legatū proconsulis non pertinere, modicam tamen coercionem legato esse permissam. Obiter autem notandum est, tria esse genera legatorum, primo enim loco sunt legati proconsulum, ut toto hoc titulo, qui habent iurisdictionem delegatam à proconsule ad vniuersitatem causarū. Secundo loco sunt legati, qui mittuntur ex prouinciis ad principes, ut in tit. de legation. l. 2. de iud. Tertio loco sunt legati principis, hoc est rectores prouinciæ, l. legatus, de offi. præs. & hoc de iure ciuili. Iure vero canonico, tria etiam sunt genera legatorum, primo sunt legati missi qui non habent iurisdictionem nec collationem quique hodie appellantur Nuntij. Secundo sunt legati nati, quod officium legationis annexum sit episcopa-

tui, ut in cap. 1. de off. legat. & hi habent iurisdictionem in sua prouincia, at non collationem beneficiorum. Tertio sunt legati à latere, qui collationem habent beneficiorum totius prouinciæ, quique iurisdictionem habent ad instar proconsulum, cap. 2. ext. de offi. legat.

l. Legatus. 12.

Ioann. Robert. d. c. 22. Politian. in Miscell. cap. 78. Vacca hoc tit.

Duplex est hic lectio, quidam enim habent negatiuam Non Alij. carent ea.

§ An & quomodo delegatus iudicem dare possit, declarat hic glossa. Coniunge autem ad intellectum huius legis, l. cum prator 12. §. 2. non autem, D. de iudicis. vbi tractatur hæc materia.

§ An delegatus ad vnam causam, possit subdelegare certum articulum causæ, vide hic Bart.

§ Legatus Proconsulis ante mandatum sibi iurisdictionem, ius dandi iudicis non habet, post mandatum iurisdictionem iudicem dare & iubere, iudicare potest, non vi mandati quidem: sed ex lege speciali quæ hoc ei dedit, nam & proconsul ipse ius dandi iudicis non habet nisi ex lege, d. l. cum prator 11. D. de iudic.

l. Legati. 13.

Gillotus lib. 2. de iurisd. ca. 23. Cuiacius lib. 7. obs. cap. 21. Vacca hoc tit.

Legati proconsulis nihil sanè proprium habent, nisi eis demandatum sit à Proconsule: attamen legatus proconsulis iurisdictionem propriam habet post subdelegationem, vide Glossa in l. mora de iurisd. omnium iudic.

l. Proconsules. 14.

Vacca hoc titulo.

Fascibus Male existimauit Accursius, fasces pro mensibus, verum fasces proconsulares hic intelliguntur, de quibus vide Vopiscum. Fasces etiam erant Fasciculi virgarum, intra quas virgas securis obligata erat, ita ut ferrum in summo fasce extaret, quare autem obligatæ fuerint fasces cum securibus, ratio est, ut interea, dum dissoluerentur mora quadam magistratuum ira deferuisset, ut auctor est Plutarchus iussit autem lictores fasces & secures quas præferbant, soluebant & expediebant: atque virgis primis, deinde, securi percutiebant, quæ de re Lilius lib. 1. de cad. 1. hinc etiam summittere fasces Plin. lib. 7. c. 30. Conf. duodecim fasces: prætores urbani binos: prouinciales, senos præferbant. de his meminit Cic. in Verrem libro 5. & pro Aulo Cluentio: & de lege Agraria contra Rullum. adde Socin. reg. 211.

l. Et

1. Et legat. 15.

Vacca hoc titulo. ¶ Tutores dare possunt legat. proconsulum, quamvis reuera non possint: ut ait *l. nec mandante, in princip. D. de tutel. & curat. dat. ab his*, Verum legatus proconsulis tutorem non dat ex delegatione, sed legis beneficio.

1. Proconsul. 16.

Bellon. libro 1. *supput. cap. 1.* Vacca hic.

Statim atque Proconsul, Romæ portam ingressus est, deponit insignia magistratus, hoc est deponit iurisdictionem, etiam voluntariâ, & omnia iurisdictionis suæ insignia.

Tit. 17. De offic. præfect. Augustalis.

Adhunc titulum scripsit Antonius Vacca, Præfectus Augustalis dicebatur, qui omnia tributa per Ægyptum in cura & prouidentia sua habebat. ¶ Dicitur autem est Augustalis, quia Augustus primus eam dignitatem ei præfecto qui Alexandriam inhabitauit concessit.

1. Præfectus. 1.

Præfectus Augustalis eo ipso imperium amittit, quod successor intrauit Alexandriam.

Præfectus Ægypti. ¶ Præfectus Augustalis in Ægypto ab Augusto constitutus est, post victoriam Actiacam victis Antonio & Cleopatra, Strabo 7. causam constituendi vide apud Tacitum. 2.

Tit. 18. De offic. præsidis.

In hunc titulum extant commentaria Petri Vellei Gueuaræ, Vacca hic.

Præsides rectores sunt prouinciæ dicti, ex eo quod præfunt. Isidor. libro 8. *orig. capite 4.* vel quia alicuius loci tutelam præfidentialiter tenent, ut ipsemet ait libro 9. *tit. 3.*

¶ Præsides autem quales, & per quos eligi debeant, vide *Auth. præsidis, Cod. libro 1. titu. 4. l. 19 Quint. libro 3. capite 9.*

¶ Præses etiam quandoque pro auxiliatore sumitur, ut declarat Lilius libro 6. *ab vrbe*. hinc præsidis qui vulgo patriarum gubernatores dicuntur, inter eos etiam sunt legat. re-gis, qui & vicarij dici possunt.

1. Præsidi. 1.

Vacca hic.

Præsidi nomen ita generale est, ut eius appellatione contineatur quicumque rector prouinciæ, vide *Cuiac*. Si quidem proconsulis appellatio specialis sit. 20. *obs. cap. 37.* His obiter adiciendum, Præsidentem tribus modis sumi scilicet largius & largissimè.

¶ An præsidis appellatio omnes magistratus comprehendat, vide hic Bald.

1. Præsides. 2.

Præsides prouinciæ adoptare potest, & mandare apud se, cui coniunge, l. 5. *D. de manum. vindict.*

1. Præsides. 3.

Præsides prouinciæ cognoscit de criminibus in sua prouincia, per quoscumque commissis, & donec est in prouincia eos punire potest. At si excesserit, priuatus est. Quantum ad exercitum, in sua prouincia habet imperium, & in extraneos præses. Extra prouinciâ, quemadmodum, & in quibus dicatur priuatus, declarat hic Gloss. sic etiam rex extra regnum non est pro rege habendus.

¶ Si quid manu. ¶ Potius legendum esse putato: si quod malum.

1. Præsides. 4.

Præsides prouinciæ, post principem habet omnibus maius imperium, in ea prouincia, quæ ei demandata est, idem etiam de proconsule in l. 8. *ubi diximus*.

¶ Ac quis forum sortiatur ratione delicti, an iudex extra prouinciâ habeat iurisdictionem, vide hic Barr.

1. Præsides. 5.

Præsides prouinciæ dare, nec tutorem nec præsidem potest, cui congruit, l. *ultim. D. de offic. prætor.*

1. Illicitas. 6.

Præsides prouinciæ, prohibere debet illicitas exactiones, & violentia factas: & extorras metu venditiones & cautiones, vel sine pretij numeratione, nec sufficiunt hæc: nam & prouidere debet, ne quis iniquum lucrum aut damnum sentiat.

§. Veritas. 1.

Vide allegatos ab Antonio Del Río in *respet. l. transigere. C. de transact. numero 138.* Addatur Pileus *quest. 108.* Aulus Gell. lib. 14. *ca. 1.* Benedict. Capra in *Regu. conclusio. 32.* Vacca hic.

¶ Iudex debet ferre sententiam, secundum allegata & probata, non secundum conscientiam. Adde Felinum ad *cap. pastoralis, §. quia vero, num. 23. cum seq. ex. de off. deleg. Marf. sing. 266. index, Coras, libro 4. miscel. capite 20.* Guido Pap. *quest. 20. vel 29.* Cuiac. 12. *obser. 19.* Hotom. *q. illust. 25.* quod extenditur, etiâ in criminalibus ubi iudex iudicare debet secundum allegata & probata, & notat Iason in *§. si minus, Inst. de action. l. mol. cons. 23.*

¶ An verò iudex teneatur iudicare secundum conscientiam, vid. Dom. Flo. in *l. si irruptione. ad h. infra si. regund.* & quod not. Doct. in *l. ceteri iuris. Cod. de iudic.*

¶ Quotuplex autem sit conscientia, ponit Bald. in l. fin. vers. non tamen, Cod. de perm. iud. qui mal. iud.

¶ Quid sit conscientia, tradit idem Bald. in cap. nisi cum pridem, ext. de renunc.

¶ An error veritati noceat, vide hic Bald.

§. Ne potentiores. 2.

Ad officium præsidis provincie pertinet ne potentiores opprimant tenuiores, hoc est, ne impotentes opprimantur à potenti- bus, ipse etenim permittere non debet, vt grauentur pauperes & inopes, & sanè iudex, hoc est præses provincie, debet esse pro- fector pauperum, iis namque si se grauatos sentiant, ad præsidem habent regressum.

Securitas quid, quanto tempore duret, & quot sint eius effectus, declarat hic Bart.

§. Illicita ministeria. 3.

Præses provincie prohibere & deprehen- sa coercere debet illicita ministeria, sub præ- textu adiuvantium militares viros, ad con- currendos occasione militum homines pro- cedentia, ille etiam cohibere debet illicitas exactiones quæ sub specie quadam tributo- rum exigi ab aliquo possunt.

§. Neque licita. 4.

In hunc §. Brissonus lib. 4. select. cap. 4.

An iudex ecclesiasticus imponere possit maiorem pœnam, quàm perpetui carceris, vide hic Bald.

l. Ne tenuis. 5.

Cotta in voce Limine. Tiraquell. connub. leg. 10. num. 28. Zoannetus restituit. adff. cap. 21. vbi pro lumine, limine legendum putat, vt limè hic pro casa tenui & humili sumatur: perpe- ram itaque Accursius hic loquitur de cande- la ac lucerna.

l. Nequid. 6.

Humanæ fragilitatis casus medico non im- putatur sed imperitiæ, cap. tua nos. ex. de ho- mi. Nam medicus non semper sanare potest, sicut etiam orator nò semper persuadet, sed si per imperitiam aliquid commiserit, ei sa- nè imputari debet.

§. Qui vniuersas. 8.

Bellonus, lib. 1. supput. cap. 1. Gillotus de iu- risdict. lib. 1. cap. 7. Zoannetus restituit. ad. D. c. 22. Vacca hic, vbi per vniuersas provincias intelligit integras.

Vniuersi qui provincias aliquas regunt, ius gladij habent, hoc est merum imperium ha- bent, possuntque in metallum damnare: ita vt hinc colligere possimus, quod qui me- rum imperium habent, condemnare possunt ad mortem, necnon etiam in metallum.

¶ An rector provincie bannire possit, vide

quod notat Bar. in l. Imperium, D. de iuris om. iudic.

¶ An metallo dari, & in opus metalli dam- nari differant: anque metalli dari grauius sit quàm deportari, vide hic glossam finalem huius §.

¶ An bannire sit meri imperij, vide hic Bal. numero 3.

¶ An vfusfructus finiatur per bannum, an- que iudex ecclesiasticus bannire possit, vide eundem.

§. Præses provincie. 9.

Multa remitti potest, ex causa necessitatis & paupertatis præside provincie, hoc est si præses aliquem pecuniariter condemnaue- rit, nec ille condemnatus soluere possit, re- mittitur ei pœna propter inopiam: quod si fiat postea soluendo, non debet tamen po- stea exigi.

¶ An necessitas à pœna, & multa excuset, & quæ illa sunt, vide Tiraq. de pœn. temp. can. 33. Meno. de arbi. iudic. cap. 182. Sebastian. Me- dic. tract. de for. casib. par. 1. q. 6. & quod mul- ta, necessitatis causa remittatur, vide hic Barr. & Alber.

Reprehensa. Quidam legunt apprehensa. Alij deprehensa, Budæus vero legit repressa. Verum Reprehensa potius legendum esse e- xistimo.

l. Præses provincie. 7.

Ad officium Præsidis provincie pertinet, vt ædificia in eius provincia, reficiantur, quod si quis in eo fue- it minus obediens, po- test præses provincie eum compellere. In- uitus enim ædificare, & de nouo restituere & destruere, quis cogi potest. Ratio autem hu- ius legis est, quoniam ciuitas ædificiis defor- mari non debet: quasi diceret iurisconsultus possessorem domus, quæ deformitatem in- ducit, iudex potest cogere, vt eam reformet, vt optimè declarat hic Bald.

l. Sæpe audiui. 8.

Ioan. Robert. lib. 4. sentent. cap. 23. Gouean. lib. 1. lect. cap. 33. Si Imperator remittat nego- tium aliquod ad præsidem provincie, & ita scriptum sit in rescripto Imperatoris, Eum qui præest provincie, adire potes vel poteris, sanè non cogitur præses, nec proconsul, multo- que minus eius legatus de hoc negotio co- gnoscere, sed in arbitrio præsidis provincie est, an velit cognoscere, vel alij delegare.

¶ Cæsarem nostrum, Hadrianum nempe intelligit.

¶ Vide Ruin. post Bartol. super gloss. in verb. possess. in l. Gallus, in princ. in 7. char. de liber. & peshu.

I. Ex omnibus. 10.

Vacca hic.

Correctores autem hi appellantur, quibus aliqua pars provinciarum mandata est, ut videre est in l. *unic. circa princ. Cod. ut omnes iud. vide tamen Zasium 2. comment. 2. §. 8.* Præsidis provinciarum potestas ita ampla est, ut cognoscere possit in provincia quæ ipsi demandata est, de omnibus de quibus alij magistratus Romæ cognoscunt.

I. Omnia enim. 11.

Idem reperit hæc lex quod superior. Verum in summa ait, quod negotia omnia provincialia pertineant ad præsidem provinciarum.

¶ An præses provinciarum relegare possit ambigitur, verum vide l. *relegatorum. §. 2. de interd. infra.*

¶ Romæ varios iudices. Sunt quibus placet, varios indices valent, sed tamen priorem lectionem retinendam esse censeo, ut iudices hic pro magistratibus sumantur.

I. Sed licet. 12

Quamvis præses provinciarum, omnium Romæ magistratum vice & officio fungi debeat, non tamen spectandum est, quid Romæ factum, sed quid fieri debuerit: quæ de re vide Anton. Aug. l. 4. cap. 8. Ratio huius legis est, quoniam exemplis non est iudicandum, licet aliquando iudicare possit, ex iis quæ fiunt.

I. Congruit. 13.

Præses provinciarum, non solum debet provinciam malis hominibus purgare, sed etiam in mare, ut notat Bart. in l. 1. vers. 8.

¶ An & quatenus liceat inquirere in maleficos, præter allegata hic à Bar. adde gloss. ex traug. *ad restituendam in verbo inquisitionem.* Clarus §. *sentent. §. vlt. quest. 3. 12.*

§. Furiosus. 1.

Huius §. mens ac sententia optimè declaratur à D. Gothof. hic: quem vide.

¶ Furiosi an parricidij, homicidij, tutelæ male administratæ, iniuriarum, teneantur. An testamentum & codicillos facere: an spolia, matrimonium, & stipulationem contrahere: an testes, iudices, & tutores esse possint, omnium fusilimè tractat hic idem D. Gothofr.

I. Diius Marcus. 14.

Ad intellectum huius legis vide Ioannem Aupachum lib. 2. alleg. cap. 41.

Quod afflicto non sit addenda afflictio, vide Iasonem ad leg. *extincto. n. 30. D. de vulg. & pupil. & ad l. furiosum nu. 7. Cod. qui testam. fac. poss. Cæpol. caut. 2.* Corsetum singul. diligenter. Quod propter furorem homicidium non puniatur, vide Bald. *conf. 348. lib. 3. Angel. in tract. malefic. in verbo scienter. columna 3. ver. quid in furioso.* Corta in vers. *Homicidium. Ca-*

gno. ad l. 5. D. de regul. iur. Iodoc. in prax. crimin. ca. 84. numer. 6. Viuius lib. 2. comm. opin. in ver. *Furiosus.*

Cum satis furore ipso puniantur. ¶ Hoc est etiam quod ait Cic. de *Aruspicum respons.*

Quæ potest homini maior esse poena furore.

Non fortè eo momèto. ¶ Quidam hic cum legendum esse existimant, alij Num ex emendatioribus libris. verum vtrius modo legatur parum interest.

¶ Si cum possit videri sentire. Perperam in quibusdam libris legitur, cum si possit videri sentire. ¶ Ordine esse. ordo quid, vide hic apud Budæum.

I. Illud obseruandum. 15.

Vacca hic.

Iubet hæc lex, ut præses provinciarum, non exeat provinciam nisi voti causa, dum tamen non stet extra provinciam per totam noctem ita ex hoc loco facile colligere liceat, quod quædam voti ratione conceduntur, quæ alias non concederentur.

Abnotare. ¶ Quid sit abnotare, optimè declarat hic Accursius. post Bar sic etiam anno 1320. constitutione Philippina interdictum esse comperi consiliariis parlamenti, ut ne ab vrbe abnotaret, duxat quominus omnibus concessibus curiæ interessent, circa comitatum, aut regium, aut cancellarij. cum princeps curiæ, qui tum supremus appellatur.

I. Senatusconsulto. 16. c

Loriottus de consanguin. axiom. 38. Vacca hic.

¶ An præscriptio desinat currere, propter impedimentum superueniens anque actio ex delicto, durante magistratu possit intentari, & an satisfactio impediatur sequestrum fieri, declarat hic Bald.

¶ Lis quare in delictis contestari magis debeat, quàm in alio: an impedito currat præscriptio, & an impedimentum tollat præscriptionem inchoatam, vel inchoandam, vide hic Bart.

I. Si fortè præses. 17.

Præses provinciarum antequam successoris cognouerit aduentum, tutorem dare potest & auctoritatem manumittendi præstare.

I. Plebiscito. 18.

Præses provinciarum, nec donum, nec munus capere debet, nisi esculentum poculentumve quod intra dies proximos prodigatur. Officiales similiter non possunt munera accipere cui congruit id quod legit. in *Deuter. n. c. 10.* quod scilicet munera exsecant oculus sapientum, & mutant verba iustorum, secundum Ang. in l. dubium. C. de testib. vide etiam Bart. in l. *Aquilus. ff. de donat. Alex. conf. 206. vol. 2.*

¶ Quid differat Donum, munus & xenium,

optimè declarat hic Glossa quare eam vide. Coniunge cum hac lege l. qui officij D. de contrah. empr.

I. Obseruandum. 19.

Vacca hic. Hotom. lib. 4. obs. cap. 23. pag. 95.

Iudex siue potius magistratus non debet esse leuis suis officialib⁹, seu subditis, ne alias cõtemnatur. Ratio est, quoniam plerumque accidit, vt ex conuersatione æquali contemptio dignitatis nascatur, qua de re vide Cæpol. conf. 49.

§. Sed & in. 1.

Aristoteles 1. Rhetoric. in princip.

Præses prouinciæ quando cognoscit improbos, ac nefarios homines, nõ debet aduersus eos clamare, ad lachrymandum etiam facilius esse non debet, si quidam accedant ad eum, id enim non est constantis & recti iudicis, cuius animi motum vultus detegit.

I. Legatus. 20.

Bellonus d. cap. 1. Forcat. dialog. 60. num. 2. & 4. Vacca hic.

Præses prouinciæ tria nomina habet, quoniam aut appellatur legatus Cæsaris, aut præses prouinciæ, aut rector, siue corrector prouinciæ, quæ duo vltima idem significant.

¶ Hic de Constantini donatione loquitur Glossa, qua de re alibi. ¶ An iurisdictioni quis renunciare possit, Bald. hic.

Prouinciæ abdicando. ¶ Abdicare se, est dicere se nolle amplius magistratum esse, siue se abdicare tutelæ libro. Regul. Vlpian. est dicere, nolle se amplius tutorem esse: quæ abdicatio tutelæ, vt ipso iure nulla est, si fuerit tutela legitima, ita abdicatio legitimi magistratus sanè non valet, ac proinde si præses prouinciæ, cui prouinciam princeps decreuit, se abdicauerit, non definit esse præses non amittit imperium. Liuius lib. 6. & 37.

I. Præses. 21.

Si seruus vel ancilla corruptus vel corrupta sit, & de hoc cognoscat præses prouinciæ, eum seuerissime punire debet. Ratio adiungitur, quoniam plus punitur qui bonum corrumpt, quam qui malum deteriorauit.

Tit. 19. De officio procuratoris Cæsaris.

Cuiacius hic in paratit. pag. 13. Briffon. li. 3. selet. cap. 18. Procuratorem Cæsaris & rationalem eundem esse, optimè declarat. Verum differentiam quãdam hic notat Vvesembichius, quoniam qui fisco præsent, in vrbe præfecti ærario dicuntur, vt notat Gouean. lib. 2. de iurisd. at qui in prouinciis mittuntur, propriè dicuntur procuratores Cæsaris. Procura-

tor autem Cæsaris inter quos & de quibus iudicet, tradit Cuiacius supra dicto loco, veruntamen procurator Cæsaris est, qui ex mandato Cæsaris causas, & negotia agit. Ad intellectum huius Rubricæ, vide quod notat Iason hic in lectura de materia ista.

I. Quæ acta. 1.

Cuiacius lib. 1. obseruat. cap. 34. Vacca hic.

Quæ procurator Cæsaris gessit, ita rata & firma sunt, ac si princeps ipse fecisset, dum tamen hoc ad principis commodum conuertatur, qua de re vide Tacitum lib. 12.

§. Si rem. 1.

Si procurator Cæsaris, rem Cæsaris vèdat vt suam, dominium transferre non potest, quamuis nihilominus vendere & transigere, quo ad commodum Cæsaris possit, quoniam bene gerere rem Cæsaris debet.

§. Est hoc præcipuum. 2.

Si seruus Cæsaris hæres instituatur, Procurator Cæsaris iubere potest seruum, vt seruitutem adeat, sic etiam si Cæsar instituatur hæres, si iste procurator adeat istam hereditatem, acquirit eam Cæsari.

I. Quod si ea. 2.

An procurator priuati, aut adire aut repudiare hereditatē possit, declarat hic Glossa.

I. Curatores. 3.

Quia huius pœna. Sic legitur Florentinæ, idque tuetur Rufardus, Norici libri habent, Quia pœna quos defendit Aldobrandinus in comment. lib. 1. Instit. pag. 79. col. 4. verum priorem lectionem pleriq. retinet. Cuiac. 19. obs. 13. Rober. 1. anim. 21. in fi. Ant. Mercator resp. 1. cap. 21. ¶ Procuratores Cæsaris deportationis pœnæ, infligere non possunt, ratio est, quia huius pœnæ constituendæ auctoritatem non habent, quoniam propria eorum iurisdictionis est de fiscalibus & pecuniariis causis.

§. Si tamen. 1.

Procurator Cæsaris potest colonos improbos à colonia remouere, tumultuosus enim & curiosus prohiberi potest, ne accedat ad alium locum.

§. Deinde neque. 2.

Postquam coloni improbi, semel à procuratore Cæsaris, colonia fuerint remoti, non possunt ad eandem iterum reuerri.

Tit. 20. De officio iuridici.

Pro intellectu huius tituli vide Briffonium 4. selet. cap. 20. Deest autem hic vox Alexandria, quæ subaudienda est, & colligere licet ex Cod. eod. titulo.

¶ De iuridico mētio fit in l. 41. §. Lucius Titus D. de

D. de fideicommiss. libert. & in §. nos autem. Inst. de Artiliano tutor. & in l. sancimus. 30. C. de episc. audient.

¶ Iuridicus autem Alexandriæ est, qui mandata iurisdictione à principe in ciuitate Alexandrina Ægypti habet, sic appellatus, quia iura dicit, ut ait Isidor. *Orig. lib. 10. vnde iuridicus dici, quo rite ius dici potest, & actio iuridica quæ secundum ius est, Plin. lib. 3. cap. 1.*

I. Adoptare. 1.

Adoptare quis apud Iuridicum Alexandriæ potest. Ratio est, quoniam data ei est legis actio, de qua legis actione mentio fit in *l. nec adoptare. 3. D. de off. proconsul.*

I. Iuridico. 2.

Tutoris datio cõstitutione Diui Marci cõcessa est iuridico Alexandriæ, hoc est qui Alexandriæ agit, quæ iure magistratus non competebat. *l. muto. §. tutoris. D. de tutel.*

Tit. 21. De officio eius cui.

Bellonius *lib. 1. supput. cap. 11. Vaconius lib. 6. Declarat. cap. 77. & 78. Vacca hic.*

¶ Ad hanc Rubricam scripserunt Marcus Mantua, Sebastia. Sapia. Marcus Anton Bel- lar. Franciscus Coscius Senensis Ecclesiæ Decanus & Camillus Plautius. ¶ An idem honor habendus delegato qui eius auctori: an & qui præferendus ordinarius, an delegatus principis: an & quis sit delegatus: an & quis possit sibi facere vice geretem: an delegatus teneatur de imperitia sui delegati, declarat hic Alciatus. Existant Camilli Plautij ad hanc rubricam cõmentariorum libri duo. Hic Titulus non est idem cum Titulo *C. de officio eius qui vicem & lib. 1.* alius enim is cui mandata est iurisdicção, alius is qui vicem obinet iudicis. Præterea is de quo agitur in Titulo *C. constituitur à principe*, non ab ipso magistratu cuius vicem gerit & iurisdictionem propriam habet. Verum is de quo agitur hic cõstituitur à magistratu ut vicem eius subeat, & non habet iurisdictionem propriam, sed alienam & consequenter non suo nomine, sed alieno agit, non se dicit pronuntiare, sed Lucium Titium eum à quo mandata est iurisdicção.

I. Quæcumque. 1.

Ad faciliorem huius legis intellectum, vide Alciatum *lib. 2. paradox. c. 1. & 6 & libro 3. dispunct. c. 4. Gillorum lib. 2. de iurisdicção. ca. 2. 4. 7. 10. Bellonius lib. 1. Supp. c. 1. & 2. & 14. lib. 3. ca. 6. & 9. Cuiacium lib. 15. obser. c. 39. Iohann. Robert. libro 4. recept. sentent. cap. 22. Charondam de iurisdicção. lib. sing. pag. 47. & 54. Cuiac. in parat. pag. 14. Vaconium lib. 6. declarat. 79. Vaccam hic. Longoual. ad l. imperium. D. de iurisdicção. omn. iud. num. 147. vsque ad num. 159. & 190. Balb. decis. 480. Tiraquell. in tract. cas.*

san. caut. l. lim. nu. 71. & Baronem lib. 1. Quæstion. annuvers.

In hanc legem scripserunt Pau. de Oriano, Marcus Mantua, Iacobus de Nigris, Sebastia. Sapia, Marius Salomon, Marcus Anto. Bel- larina & Camillus Plaut.

¶ An imperator & delegatus principis possit delegare, causam meri imperij: vide hic Bart. ¶ Huius rei fortissimum argumentum. Argumentum à contrario sensu fortissimum esse ait, hoc loco Papinianus, quod sanè intelligendum est, dummodo contradicção, aut aliud absurdum ex eo non sequatur, ut norant Doctores in *l. conuenticulam. C. de Episc. & clericis*, quando autem habeat locum argumentum à contrario sensu, & an hoc habeat locum in contractibus, vide Bald. in *l. vendit. actio. Co. de actionib. empti. & Alexand. consil. 5. & 95. lib. 4.*

§. Qui mandatam. 1.

¶ Delegatus non habet Iurisdictionem propriam, sed fungitur officio vice delegantis, etiam si habeat modicam coercionem. ¶ An delegatus iurisdictionem propriam habere possit, vide primo glossam, hic postea Bart. in *l. iur. prator. in princip. D. de re iudic. & in l. fin. C. d. eod. Bald. hic.*

¶ An imperium merum possit delegari, declarat hic Bald.

¶ More maiorum. Sic in *l. more maiorum. D. de iurisdicção. omn. iudic. & in l. pœna. D. de parri- cidij.*

¶ Adde huic legi quædam ex repetitione 6. fol. 571. num. 37. & 1. fol. 319. numer. 150. & 5. fol. 350. num. 150.

I. mandata. 2.

Loriottus de iurisdicção. axiom. 31. Vacca hic. Iacobus de Nigris.

¶ Iurisdictione à præside alicuius prouinciæ mandata, is cui mandatur cõsilium, exercere non potest. ¶ Quid autem esset cõsili- um, ignorat hoc loco Accurs. quia de re vi- de Vlpian. in Frag. & Theophil.

¶ Adde Alciat. lib. 2. parad. c. 1. in ult. col.

¶ Adde ex repetitionum. 1. fol. 308. num. 23. & fol. 314. num. 40.

§. Si tutores. 1.

Delegari non potest venditio rerum mi- noris, quod intelligendum est, nisi præses ab- esse debet, ut notat hic Albericus, quod au- tem tutor vendere possit, sine decreto rem minoris, cum ei à testatore permissa est alie- natio, vide Angel. consil. 185.

I. Et si prator. 3.

Vacca hic. Iacobus de Nigris. Quamuis delegatus fuerit, aliàs iudex or- dinarius, in causa delegata fungitur vice de- legantis.

¶ Quomodo autem hæc lex intelligenda sit optimè in additionibus, vide Glossa in cap. ex parte 2. glossa prima ext. de rescrip. 2. lib. decre tal. iii. 3. pag. 3.

I. Cognitio. 4.

In hanc legem vide Robert. d. cap. 22. Loriottum d. axiom. 31. Gillotū. D. lib. 2. cap. 23. Vaccā hic, & Cuiacium in paratit. pag. 12. & Iacobum de Nigris: Vaconium in lib. 6. declar. 80.

Innuir hac lege I. C. Macer. quod suspecti tutoris cognitio delegari possit, ita ut procul cognoscere possit, de suspecto tutore, ut legato suo cognitionem eā delegare possit, quamvis tutores dare non sit iurisdictionis, sed commissionis factæ per legē, ut not. hic Bald.

¶ An confirmatio tutoris possit delegari, anque delegatus ad causam, possit dare minori curatorem, declarat hic Bald.

¶ Adde glossam §. si verò. in verb. iudex, in Auth. de exhib. & introduc. reis. & Bart. in l. 4. §. si intra de damno infect. & in l. i. lubeat canere. de iurisdic. omnium iudic.

§. Ut possessio. 1.

Theodorus Streimannus Harmonia 283. Vaconius libro 6. declar. 80.

Hoc §. continentur quinque casus, quorum cognitiones aliis delegari possunt.

I. Mandatum. 5.

In hanc legem scripserunt Robertus cap. d. 22. Bellonus d. cap. 6. Gillotus D. cap. 10. Vaconius lib. 6. declar. 84. Vacca hic. Iacobus de Nigris. Sebastian. Sapia. ¶ Iudex delegatus delegare non potest, licet modicam coercionē habeat: ita ut ex hac lege manifestè cōcludere possimus, delegatum delegare non posse, ut pluribus declarat hic glossa prima.

¶ Adde folio 316. num. 91. Repetitionum 1.

§. Mandata. 1.

Si alicui causa delegatur, merū imperium aut mixtum ei sanè non delegatur, verum modica tantum coercitio. ¶ De materia huius legis, vide gloss. in cap. ex literis. ext. de off. delegat. & Angelum in l. Magistratibus. 1. D. de iurisd. om. iud. ubi copiosè declarat in quo nō consistat modica castigatio. & quod iurisdic. tio sine modica coercionē nulla est. ¶ Ad eius declarationem, vide Panorm. in cap. cum contingat. ext. de foro compet.

Tit. 22. De officio adfessorum.

In hunc titulum vide Briffonium lib. 1. sect. 1. cap. 12. Menoch. de arb. iud. casu 253. Vaccā

hic. Iacobum de Nigris, Marcum Mantuam, Sebastianum Sapiam. ¶ Adfessor est, quem sibi iudex ad decisionem causarum associat.

¶ Siue autē scribatur per D. siue duplex SS. parum refert: verū cōmuniter scribitur per D. habita ratione significationis Quapropter affessor, præsidis pars videtur esse. Lomnis. C. Theod. de his qui admi. vel off. pub. ger. trad. sist. unde sic ait Cicero primo de Divinatione. & pro Cluentio, namque & Athenienses omnibus semper publicis cōsiliis, diuinos quosdā sacerdotes, quos Mari rex vocant, adhibuerūt & Lacedæmonij regis suis augurem, affessor em dederunt. ¶ An affessor dicatur habere dignitatem. Affessor quis vide hic Alciatum. In iure verò affessor minorem iudicē significat, quos in cōsiliis adhibere solebant, ut videre est in l. pen. & ult. huius tit. & l. 1. C. cod. quidque causas delegare poterant, quos nescio an aliquando pedaneis appellati fuerint, à quorum ordine nihil differre dicuntur. No uella 60. quamvis pedaneos datos aut delegatos iudices significare existimem, ad vnam atque alteram causam. ¶ Affessores perpetuos suis præsidibus illis totum seruire, quibus causæ partem Iustinianus committi per mittit. & Non 82.

I. Omne officium. 1.

In hanc legem Cuiacius lib. 7. obser. cap. 29. Vacca hoc titul. Iacobus de Nigris. Hac autē lege declarat I. C. quod sit affessoris officium. Ac primo consistit in cognitionibus causarum, tam civilium quam criminalium. Secundò in postulationibus, ut scilicet videat, an sit infamis, is qui postulat, necne. Tertiò in libellis conuentionalibus recipiendis, si bene concipiantur necne. Nā si malè cōceptus fuerit, iudex potest eum respuere, imò etiā discindere, parte etiam non petēte, ut notat gloss. in l. 2. C. ut nemo priuatus. Ratio quoniā liber de re illicita factus, seu rem illicitam continēs, non est à iudice recipiendus. Quartò in edictis generalibus, in cōmuni totius ciuitatis, & in omniū personis. Quintò in decretis specialibus, ut scilicet permittatur causa vna, vel non. Postremò in epistolis iudicibus alterius ac lōginquæ prouinciæ mittendis pro exequendis sententiis & testimoniis audiendis.

An affessores iudicare possint, & in causa assidere dicatur, vide hic Bart. cui adde Bald. in Auth. ad hac Cod. de iudic. immo est ab ipso lacerandus, ut ait gloss. in l. 1. D. si consil. mod. dixer. Potest etiam iudex libellum ineptum lacerare, ut notat Bald. cons. 106. & cons. 182.

I. Liberti. 2.

Iacobus de Nigris. Liberti assidere aduocare ac postulare possunt, verum quamvis infames non prohibeantur legibus assidere, attamen

attamen non possunt adfessoris officio fungi, *l. 2. neque Cod. de dignit.* quamuis reuera arbitri esse possint, *ut l. 7. de arbit.*

l. si eadem. 3.

Brissonus *d. c. 12.* & Iacobus de Nigris.

¶ Huius legis intellectus facilis erit, si ita ponamus exemplū, Gallia & Anglia in duas prouincias fuit diuisa. i. sub duobus præsidi- bus constituta, quamuis reuera olim ab initio, vna eadem terra ac prouincia esset, certe is qui natus erit in Anglia, adfidere poterit in Gallia, & e cōtra etiam si quis in sua prouincia non possit adfidere, nisi eum priuilegio ac permissione principis.

¶ Ad id quod dicit ibi gloss. tu vide Riminald. in *Rub. solut. matrim. char. 40.*

l. Diem functo. 4.

¶ Pro intellectu huius legis consule Charondam *lib. 1. r. rissimilium c. 3.* & Forcat. *dial. 62 per totum*, disputans contra Alciarum *lib. 4. dispunct. c. 20.* Menoch. *de arbit. iud. cas. 254.* Martresium in *notis c. 2.* Ioan. Baptist. Caccial. Marcum Mantuum, Iacobum de Nigris, Sebastian. Sapia, Hieron. Cagno.

¶ Si præsides prouincię decedat, qui habuerit adfessorem, sanè is sit affessor salariū totius temporis petere poterit, etiam si non completum tempus. Ratio autem est, quoniā tēpus pro cōplero habetur, quod impleri per nos non fiat.

¶ Legato Cæsaris, Legatum Cæsaris accipit hic Contius pro Præside, quę quidem interpretatio desumpta est, *l. pen. sup. de off. pref.*

¶ Præstitum. Malè ac perperam, & contra latinę loquentium cōsuetudinem existimat Accursius præstādum legendum esse, malim itaque præstitutū vt id ad tempus referatur.

Vide Alciat. qui legit præstitutū, nō præstitum, & totam l. declarantem, in *l. 4 cap. 2. dispunct.* ¶ Principalis intentio istius l. est, vt defuncto legato Cæsaris, nondum expleto officio eius, quod salarium debeat cōmunatibus residui tēporis, nec est verū quod Doct. dicunt, quod legatis præstitum est, hoc præstandum, quia est violare tex. Nam illa non fuit intentio I. C. patet in *l. diem functo. D. locati.* vbi loquitur per verb. *præstandū.* Præterea non est faciendā vis in illis verbis, quia sunt verba narratiua, & veniūt in consequē tam præcedentium.

l. Consiliarij. 5.

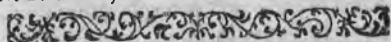
Iacobus de Nigris.

Affessor postulare non debet in ea causa in qua fuit affessor. vide tamen Alciat. *lib. 4. dispunct. cap. 20* vbi disputat an consiliarius pro affessore, & vice versā affessor pro consiliario sumi possit.

l. In consilium. 6.

Affessor quis & procurator simul in terra sua, esse potest.

¶ Curatoris Reipublicæ. Falsò ac mendose curator Reipublicæ hic ab Accursio pro Cæsaris procuratore seu rationali sumitur, cum potius sit curator ciuitatis & municipij, qua de re tractat Corra. *3. miscell. 6.* & Antonius Vacca *hic.* ¶ Præterea malè hic Reipublica & fiscus pro eodem sumuntur: sed de hac re nihil ad hunc locum, vide Pyrrhum in *l. 1. C. de iure filii.*

LIBER II.

Tit. 1. De Iurisdictione omnium iudicum.

Iurum qui de Iurisdictione antea scripserant sententias confutauit, Longouallius, edito copioso tractatu Longouallij; Gillotus: Gillotti. Lorientus: Lorienti, Baro: Baronis Goueanus, & Duarenus Goueano pro Barone respondit Eduardus Henrisonus. Scripsit etiam Charondas ea de re tractatum. Multa quoque Vacconius *lib. 6. declar. 78.* Mansit res per se satis aperta incertior quam antea, sape nimirum litigando veritas amittitur. ¶ Quod autem ad inscriptionem huius tituli attinet quidam legunt simpliciter de Iurisdictione. Vulgata est de Iurisdictione omnium iudicum. ¶ In hanc Rubricam etiam scripsit Sebastianus Sapia, & Christophorus Hegendorph.

¶ Malè Cuiacium in paratilis definire iurisdictionem quidam existimant: sed re propius ac diligentius considerata non rectius, quam alij.

l. Ius dicentis officium. 1.

In hanc legem scripserunt Vacca, Duarenus *lib. 1. dispu. cap. 53.* Ioan. Robert. *lib. 4. recept. sent. c. 22.* Bellonus *lib. 1. supp. c. 7.* & 8. Corra. *lib. 3. miscell. c. 18.* Corra. *epist. quest. c. 2.* & *cap. 9.* Iacobus Concenat. *lib. 1. quest. cap. 4.* Anto. Guibertus *lib. quest. cap. 10.* Vvaltherus *lib. 1. miscell. cap. 1.* Præcius *sententia. cap. 6.* Sebastian. Sapia Zasius, Alciatus *fol. 35. num. 64. Repetitionum 1.*

Iurdictio quid. ¶ An dare bonorum possessionem, hodie sit mixti imperij.

¶ An iudicem delegare sit iurisdictionis. ¶ An officiū iudicis & iurdictio sint idem, & in quo differat à iurisdictione. ¶ An & quotuplex sit officiū iudicis, an iurdictio cohæreat territorio, declarat hic Bart. & Zas.

¶ Si iudex iniquè iudicet, an dicatur ius.

¶ Officiū iudicis quid, quàm latū, merces.

narium, & nobile quid. ¶ Sententia quo iudicis officio feratur & exequatur. ¶ An iudicare sit munus publicum: Territorium quid, vide hic Zas.

I. Cui. 2.

Supradicti authores omnes in hac legem etiam scripserunt, & præsertim Zas.

Dum regi regnum commissum est, omnia commissa sententur, sine quibus regnū gubernari non posset: imò fortius si quis præscripserit iurisdictionē in loco, videtur præscripsisse potestatem condēdi statutum, vt scribit Anch. in c. 1. de const. princeps etenim vicarius Dei in temporalib. dicitur vt notat Glossa sing. in princip. Rub. de hered. vel act. vend.

¶ Concesso vno, omnia videntur concessa, per quæ deuenitur ad illud. Adde Marf. sing. 176. concessio Felin. ad c. præerea. colum. pen. D. de off. deleg. nu. 4. Bald. ad l. 1. col. pen. num. 9. Cod. si rector provincie. Sed quando consequens est, maius non videtur concedi ei cui permittitur antecedēs, quod est minus, Bar. hic. Rom. ad l. illud. D. de adquir. hered. Iaso. ad l. properandum. §. & si qui. lem. col. 3. nu. 9. in fi. C. de iudicis. Cotta in memor. in verbo concessione, & vide quæ habes ad l. rem mobilem. D. de procurat.

An delegatus, citare verbo & re, & mittere in possessionem ex primo decreto possit, tradit hic Bart.

Nota autem hic quod cui principale permittitur & accessorium conceditur c. præter ea ext. de off. de leg. & ca. prudentiam. §. sexta. & cap. suspicionis. ibid.

I. Imperium. 3.

Præter citatos ad Rubricam & ad l. iuncta. l. 2. §. p. adde Bellonum lib. 3. sup. c. 4. & 5. Præteritum sentent. c. 7. Martresium in notis c. 3. Corrasium lib. 3. miscell. c. 17. Couarruiam libro 1. resolut. var. c. 20. Vvaltherum lib. 1. miscel. ca. 2. Ferrandum lib. 3. explicat. c. 1. Cuiac. in parat. hic & lib. 4. obser. c. 15. Vaccam hic Viglium §. Inst. quib. non est perm. face. testam. Optimè Bartholomeus Faius in præfatione, ad opera Connam. De sententia & lectione huius legis vide Ant. Fab. lib. 4. coniect. c. 4. pag. 19. Her. à Sue rin. iur. c. nil. l. 6. Fab. Opinellum Gaspal. Vales. Franc. Hoto. lib. 7. obs. c. 16. pag. 166.

¶ De gladij potestate nonnulla Turnebus lib. 12. aduers. c. 6.

¶ Copiose repetiit hanc legem Hippolyt. de Riminaldus, vltra ea quæ latissimè ponūt omnes scribentes, de materia Imperij, & an hic sit differentia, vide Alciat. lib. 2. parad. 7. & 8. & ad hunc textum vide Plaut. pero. in repet. l. 1. D. de offic. eius mand. est iuris. num. 78.

¶ Quæ sunt meri & mixti imperij, delegari non possunt vt hic not. gloss. adde Socin. reg. 84. delegari. ¶ Præter supradictos adde Cu-

iac. lib. 21. obs. cap. 30. qui hanc legem omnium copiosissimè explicat.

¶ An delegatus subdelegare possit: Iurisdictionis in genere sumpta, quid & vnde dicatur: an imperium merum & mixtum comprehendatur, sub iurisdictione: an & quare dicatur merum imperium, quid sit, quibus iudicibus competat, an possit delegari. Alciat. hic. mixtum imperium, quare sic appelletur, quid sit, quibus, quotuplex competat, quot eius sint gradus: Iurisdictionis strictè sumpta quid, quot eius sint gradus: hæc omnes questiones fusissimè tractantur à Bar. hic. Alciato & Zasio. Hæc autem lex diuidit imperiū in merum & mixtum, merum definit à maiori parte sui gladij, hoc est vitæ adimendæ quod & in hac lege hæc verba demonstrant, Ad animaduertendū facinorosos homines, quod sit eleganti forma loquendi, non ergo dicendum est ad animaduertendum in facinorosos homines, & Varro repudiandam omnem artem atrociorē inueniendum frenos.

¶ An sententia & merū imperium opponatur, vt species: an notare aliquem infamia sit meri imperij: an sententia lata in causis sumariis, sit diffinitiva mera: an concessa iurisdictionis generaliter veniat merū imperiū: an corporis coercitio modica sit meri imperij: an accusatio sit ius distinctū, ab officio iudicis, & ab hac actione: an solus princeps & dux habeat merū imperium: an populus Romanus, præfectus prætorio possit facere legem.

¶ An mutilatio membri sit pœna capitalis: an missio in carcerem, vt leuis sit multa meri imperij: an sit ius multandi, transeat in delegatum: Alciat. hic.

¶ An & quæ sit iudicium differentia. ¶ Quis possit interponere auctoritatem in arrogatione. ¶ An facultas creandi tabelliones sit reſeruata soli principi. ¶ An præfectus prætorio possit sententiam nullam confirmare.

¶ An restitutio in integrum sit de iure digestorum, vel de iure Codicis.

¶ An missio in possessionem sit ex primo vel secundo decreto possit delegari: vide hic Alciatum. ¶ Imperium variè sumptum. Gladij potestas in quibus consistat: Magnum, maius, maximum, paruum, minus imperium merum: magnum, mediocre, paruum, mixtum imperium. Iurisdictionis maior, magna, parua quid. ¶ An & cuius sit imperij tortura, incarceration, excommunicatio, crimen ciuilitè intentatum.

¶ An & quid iurisdictionis importet. Zasius hic.

I. Iubere cauere. 4.

Vacca hic. Bellon. libro primo supputat. cap. 4.

¶ In pos-

¶ In possessionem mittere & iubere cauere imperij est, non iurisdictionis, sed quo sensu an comparare, id est, an quia iustus ille imperij est, & iurisdictionis, magis tamen imperij quam iurisdictionis, ut vult Accursius an potius electiue, ut iustus ille sit imperij mixti, non iurisdictionis, ut dicit Bart.

¶ Circa materiam huius legis, vide Bapt. Caccialup. in sua reperit.

I. More maiorum. 5.

Bellonus lib. 1. *supput. cap. 11* Lorient. *de morte axi. m. 16*. Vacca lib. 6. *tecl. rar. 84*. Menoch. *de arbit. iud. lib. 1. quæst. 68*. Vacca hic.

¶ Delegatus delegare non potest, etiam si principis vel populi delegatus, ordinarius & delegatus proconsulis deleget. Ratio est, quoniam is demum iurisdictionem mandare potest, qui eam suo iure ordinario non alio beneficio habet.

More maiorum. ¶ Quod hic dicitur more maiorum, alibi dicitur moribus l. 1. § 1. D. *de officiis cui mand. est iurisdictione l. pona. 9. D. de parricid.*

¶ An & per quem iurisdictione ordinaria detur. ¶ An, quot & qui sint vicem gerentes. ¶ An & qualem habeant conseruatores iurisdictionem.

¶ An delegatus subdeleget. ¶ An, quotupl. ceter & quibus modis detur, vide hic Zaf.

¶ Vtrum morte principis extinguatur delegatio facta a principe.

¶ An & quis det iurisdictionem ordinariam, & delegatam, vide hic Bart.

Adde huic legi, ex repetitionum. 6. folio 571. numero 29.

I. Et quia. 6.

Limitat. Socin. in reg. 254.

¶ Princeps dat iurisdictionem ordinariam quinque modis Lege oraculo, priuilegio, consuetudine, & vetustate. de quibus modis, vide Glossam hic, & textum in quo hi quinque modi coniuncti in can. *conquisitus. 9. q. 3.*

Adde folio 317. numero 108. Repetitionum 1. & folio 534. numero 113. Repetitionum 3.

I. Si quis. 7.

Corraffius lib. 4. *miscel. cap. 16*. Menoch. *de arbit. iud. cas. 281*. Forner. lib. *sele. cap. 24*. Cuiacius lib. 10. *obs. 10*. Duarenus lib. 5. *dispur. capite 48*. Hotoman. lib. 1. *obs. in D. cap. 14*. Vacca hic. His adde Cuiacium lib. 11. *obs. cap. 24*.

In hac lege continetur edictum Prætoris, de albo corrupto.

§. In seruos. 3.

Vide Aristot. lib. 5. *Hecatonomion* & Xenophon. 1. *apomnim.*

I. Si familia. 9.

Zafius lib. 2. *intellect. cap. 8*. Charondas lib. 1. *versim. cap. 3*. Cuiac lib. 8 *obs. cap. 20*. Alciat. lib. 2. *parad. cap. 16*.

Familia quid, vide hic Alciatum legem 4. in fi. l. 166. 195. 196. D. *de verb. sign.*

I. Qui iurisdictioni. 10.

Duarenus *u. l. i. p. cap. 51*. Lorient. *de consang. axion. 33*. Vacca hic Vldaricus Zafius.

Recusationum materia tractatur hac lege, quemadmodum fiat, scilicet ut recusentur iudices suspecti, in qua quidem materia regula est, neminem esse idoneum, ut in sua causa ius dicat, quæ tamen regula varias recipit exceptiones. Ut in principio, qui in sua ipse causa cognoscit ac iudicat l. *prox. D. de iis qui in iustiam delent.*

¶ An filius possit esse arbiter in causa patris, declarat hic Bartol. Pater an & quando filij sit iudex ¶ An & quando vindicare se liceat. Zafius hic.

I. si idem cum. 11.

Charondas dicto loco, Vacca hic. Vldaricus Zafius.

De Coacervatione debitorum, hac lege tractatur, ita ut huius legis talis fingi possit questio, an variarum summarum deductarum in iudicium fieri debeat coacervatio, quod quidem asserit hæc lex in principio. Negat autem responsum primū huius eiusdem legis, quod ut concilies, tres distinguendi casus. Primus cum vna quidem est actio, sed communis plurium, quo casu fieri separatio non potest. ut hæc eadem l. 8. § 1. m. Secundus cum vna est quidem actio, & vnus propria, sed varia habens capita, seu varias species, quo casu fieri etiam separatio potest, l. *si cui ad § 1. D. de appell.* Tertius quum actiones plures ad diuersas causas pertinentes. eidem contra eundem comperunt, quo casu sequere distinctionem Bartoli.

§. Sed & si mutua. 1.

De mutuis petitionibus hoc paragrapho tractatur, cuius quidem §. tres hic adferuntur ab Accursio intellectus, quos vide. Obseruandum est tamen duos priores, licet prima fronte veri videantur, non explicare mentem huius §. ita ut solus tertius conueniat.

I. Magistratibus. 12.

Vacca hic.

Magistratus simpliciter sumptus quos contineat. ¶ An confessio coram inferiore iudice facta, coram superiore præiudicet, vide hic Zafium.

I. eum qui. 13.

Menoch. *de arbit. iud. lib. 1. quæst. 2*. Vacca hic. Pro intell. vide Dec. in l. 1. n. 27. Contrariū C. iij.

tamen dicunt Fulgo. *D. de offic. eius cui.* vide Socin. in l. i. *D. quis & à quo.* col. 7. *ver. contra istam concl.* vide Gloss. in *ver. qui magist. in prin. D. quod quisque iur.*

An iudex ordinarius, quisquis ille sit, delegare possit, quæque ad delegationem requirantur, vide hic Zasium.

I. Est receptum. 14.

Zasius lib. 2. *sing. respons.* 19.

De prorogatione iurisdictionis, hic tractari potest, de qua, & quid sit prorogatio iurisdictionis, quidve operetur, vide Glossam l. leg. 1. *C. hoc tit.* An & qui possint iudicare in causa propria, vide hic Zasium.

I. si per errorem. 15.

Vldaricus Zasius hic. Corrasius lib. 4. *miscel. cap. 1. & epist. quas.* cap. 16. Cuiacius l. obs. 32.

¶ Loco autem præsidis, præsentem reponit, Cuiac. dicto loco.

¶ Vide Socin. *regul.* 212. Hoto. *obs. lib. 4. c. 18.*

Prorogatio in quibus fiat: declarat Zasius *initio huius legis.*

I. solet. 16.

Vacca hic.

An sit differentia inter eum cui delegata est vniuersa iurisdictionis, & illum cui delegata est species iurisdictionis. ¶ Delegare vnam speciem quid sit.

¶ An ille cui delegantur causæ castri, vel villæ possit eas subdelegare.

¶ An delegatus dicatur habere aliquam iurisdictionem, copiose Bart. hic.

¶ An & quoruplex sit delegatio causarum. vniuersale & generale quomodo differant.

¶ An possit recusari iudex familiaris aduocato, explicat hic Zasius.

I. Prætor sicut. 17.

Pileus *quas.* 96. & 124.

I. si conuenerit. 18.

Couarruias ad *exp. quamuis.* parte 1. & 4. num. 7. *de pact. lib. 6.*

¶ Hanc legem quemadmodum cæteras omnes Africani, elegantissime & optime explicat Cuiacius, edito commentario ad omnes Africani leges. vide Guterium *resolut.* parte 1. cap. 28. & Vldaricum Zasium.

¶ Quando locum habeat hæc lex, vide *dec.* 48. *Ioffredi & repetitio. nu. 6. folio 207. nu. 5.*

Pactum de litigando coram iudice, non suo quis stare non cogitur, ultra scrib. hic, de intellect. per Alciat. lib. 2. *parad. cap. 17.* Corrasius lib. 4. *miscel. ca. 5.* Sapia. ad l. 1. num. 16. *D. de iudiciis.* Bald. *dec.* 48. Gozad. ad l. 1. *Si quis in conscribendo.* num. 5. *C. de pact.* per Decium ad cap. 1. *ex. de iudic. nu. 92.* ubi Rip. nu. 48. Gondi *Villam tract. de leg. quas.* 8. m. 35. 14. vol. tract.

¶ Nemo videtur inuenisse veram rationem decidendi ad hunc textum, *ut ibi per eos.* Dic tamen consideranda esse hæc sequentia. quod prorogatio sit odiosa. *not. ad cap. 1. & 2. de rescrip. in 6.* Item quod etiam videtur non omnino esse cepta iurisdictionis, donec iudex qui prorogatur non acceptauit. Abbas ad cap. 1. *de iudic.* Nam si litigatores ipsos spectes, verum est eam perfici. Non tamen ibi negatur, non requiri consensum iurisdic. Vnde locus est pœnitentiæ, ante litem contestatam. Ratio dubitandi procedit ex materia fauorabili, non in odiosa.

¶ Vide Matth. *sing.* 106. nu. 4. folio 159. & col. 3. folio 34. Couarr. & Gloss. in cap. 1. *de iudic.*

I. Cum quædam. 19.

Zasius lib. 2. *intellect.* ca. 18. Lorioctus. *de Turtelis axiom.* 51. Prateius. in *vers. cap. 2. & geminat. cap. 97.* Sebastianus Sapia.

¶ Vide gloss. *Instr. de patria potest.* in verbo, *individuam.* & quod ibi Aret.

¶ De præuentione facta, ante mutationem fori, & domicilij, hic à quibusdam tractatur.

§. Quotiens. 1.

Vide Romanum *sing.* 40.

I. Extra territorium. 20.

Vide ad hanc legem repetitionem Hippolyti de Marsiliis. Corrasius lib. 4. *miscel. cap. 4.* Vaccam hic: Sebastianum Sapiam, & Vldaricum Zasium: & quibus adde Gothof. hic qui pluribus hanc explicat.

¶ Adde & l. *si quis ex aliena.* *D. de iud.* Marc. Mant. folio 842. & *statuto.* §. 1. *de consti. in 6.* Marc. Mant. *sing.* 141. Marc. Mant. *sing.* 671. nu. 1. fol. 946.

In hanc legem scripsit Hyppolitus de Marsiliis Bononiensis, Marc. Mant. *sing.* 42. num. 1. fol. 842.

Tit. 2. Quod quisque iuris.

In hunc tit. extat Corrasij commentario dicto loco, & Vacca hic.

¶ Hic autem titulus, appendix est tituli, de iurisdictione omnium iudicum, qui quidem materiam difficilem, & subtilem continet, vt testantur Bartolus & Zasius hic, ita vt commendabilis sit, de iure naturali, diuino, humano, & ab ipsa æquitate.

I. Hoc edictum. 1.

In hanc legem vide Duarenum lib. 1. *dispo. cap. 49.* Ferrandum, lib. 1. *explicat. cap. 12.* Cuiacii in *parat. pag. 15.* Lorioctum *de iure axiom.* 44. Vaccam hic Alciatus. Horom. lib. 8. *obs.* cap. 12. pag. 184.

An statutum magistratus iniquum retorqueretur.

queatur contra subditos: An statuta statuentes ligent, vide hic *Zafius*.

Hic nota dictum sapientis Catonis, in moralibus distichis scilicet *patere legem quam tu ipse iuleris*.

§. Hæc autem verba. 2.

Cuiacius lib. 8. obser. cap. 22.

Verba futuri subiunctiui, quando veniant sub præterito vel futuro: An & quando conatus puniatur, *Zafius* hic.

1. Hoc edicto. 2.

Vacca hic.

An & quare in potestate requiratur dolus, & non in assessor, vide hic *Bar.*

¶ Iudex dolose ius iniquum pronuntians, ad quid teneatur, *Zafius* hic.

1. Si quis iniquum. 3.

Loriottus de priuilegiis axiom. 3. *Cuiacius disto loco.* *Vacca* hic.

¶ Vide *Gloss. in l. si quis non dicam rapere, C. de Epscop. & clericis. in gloss. qua citat hanc l. & tollit contrarium, de quo ibi in gloss. in verb. licet usus non sit.*

¶ Pœna debita ex causa iniquæ impetrationis, non euitatur, licet ei renuntietur, de quo per *Innoc. in cap. ex conuastione, de restit. spoliat. ex.*

¶ An & in quem retorquutio habeat locum, De iure nouo & quomodo retorqueatur, An & quomodo proprius motus non expressus, intelligatur expressus, *Zafius* hic.

§. Si procurator. 1.

An procurator semper obliget dominum si delinquat. An procurator iuri pro domino impetrato, uti possit, *Zafius* hic.

§. Ex causa. 7.

Solum reperiri non potest, ubi subest causa naturalis obligationis.

Tit. 3. si quis ius dicenti non, &c.

Ad Rubricam & leg. 1. huius tituli vide *Zafius in Glossa tom. 5. & lib. 1. intellect. cap. 2.* *Duarenus lib. 1. disput. cap. 50.* *Augustinum lib. 3. emend. cap. 7.* *Ioan. Robertum lib. 2. recep. sent. cap. 8.* *D. lib. 4. cap. 21. & 22.* *Cuiacium in paratit. pag. 16.* *Menoch. de re iur. poss. reme. 1. num. 84.* *Camillum Plautium Vldaricum Zafium, Hippolytum de Marfi.*

1. Omnibus. 1.

Ex initio huius legis constat quod cuique magistratui iurisdictionem suam iuri licet supremo quidem supremam & inferiori inferiori, nec enim rex ferre debet ut alius quisquam (demptis eius officialibus & vassillis) iurum & mixtum imperium habenti-

bus) ullam auctoritatem imperiumve in suos subditos & regnicolas sibi vindicet.

Vide supradictos Doctores. *Tractatum 2. fol. 298. num. 298.*

Gratiæ dominicæ perdendæ pœna quæ.

¶ Duumviri qui & quomodo puniant, *Zafius* hic. *Franc. Hotom. lib. 8. obs. cap. 12.*

§. Is videtur. 1.

Vide *Zafius 1. intellect. 2.* *Duarenus 1. disput. 50.* *Oldend. 1. clas. 2.* *Robert. 4. sent. 21.* *Alciatum hic pag. 214.* *Cuiacium lib. 24. obs. cap. 25. & cap. 31.*

An ut quis dicatur inobediens, requirantur tria edicta. *Bar.* hic.

¶ An quando iurisdicatio offendi dicatur: An & quotupliciter contumacia consideretur: An & quot modis extremum dicatur: An & quæ contumacia puniatur, vide hic *Zafius*.

§. Si procurator. 2.

An & quando contumacia procuratoris noceat domino, *Zafius* hic.

§. Hoc iudicium. 4.

Menochius. de Arbit. iud. caus. 153. & 280.

Tit. 4. De in ius vocando.

In hunc titulum vide *Duaren. lib. 1. disput. cap. 1.* *Gouea. lib. 1. disput. cap. 47.* *Ioann. Robert. lib. 3. sent. iur. cap. 1.* *Ioan. Vandum libro 2. Variar. quest. quest. 26.* *Nannium lib. 10. miscell. c. 1.* *Cuiac. lib. 10. obs. cap. 10.* Ex quibus discet quid sit in ius vocare, & quomodo id olim fiebat, *Ruardum tit. ad leg. 12. ab. cap. 5.*

¶ Ad hunc titulum vide *Præteium lib. 1. capodisemat.*

An & quando citatio sit de processu iudicij, *Zafius* hic.

1. In ius vocare. 1.

Præter hic à D. Gothofredo copiose dicta, vide supradictos scriptores omnes, præsertim *Duarenus lib. 1. disput. cap. 1* & *Robert. 3. sent.*

¶ An offerre libellum sit vocare in ius: An iudicium, sine citatione procedat. *Bar.* hic.

¶ Vocare in ius quid, an citatio semper sit necessaria: an testis ad testificandum citari debeat, *Zafius* hic.

¶ In ius autem vocare nihil aliud est, quam ad eum vocare, qui ius dicturus sit, hoc est ad iudicem. ego tamen ex iure iudicem habeo: imo præterem has duas voces in ius accepisse me animos pro loco, in quo ius reddi solet, ut & in l. pen. verba. *l. D. de iust. & iur.* Sed ut vocari quis potest ad varia & varia occasione, atque effectus varios. Sic etiam citandi verbum, accommodatur varie pro variis, causa, occasione, scopis, sine citatione. Citatur enim testis, hoc est,

vocatur in ius, non quidem iuris experiundi causa, hoc est, ut ipse ius experiatur: sed testimoniij dicendi causa, ut testatur in l. *testimonium*. D. de testibus. sicut apud Liuium lib. 1. Senatores citat Rex ad se non quidem iuris experiundi causa, ut in hac lege: sed tantum ut sese apud ipsum fiant, coramque eo ad quid piam respondeant, conuenit etiam huc illud Plauti in *Curculione scena quarta*, ubi verbum citandi usurpat pro in ius vocare, sub eis quidem verbis allegoricis, ubi tu es, qui me venerio libello citasti &c.

1. In ius vocari. 2.

Corrasius lib. 1. *miscell. cap.* 10. 11. & 12. Ioan. Robert. *l. cap.* 1.

¶ Quod ad hanc vocem semouere, diuersimode legitur, primo enim Ræuarius libro 1. *variar. cap.* 6. reponit semoueri, quod reprehendit Cuiacius lib. 13. *obs. cap.* 29.

¶ In causa publica, Ingeniose Ræuarius lib. 2. *varior. cap.* 15. reponit in *capitolium*: sed sequor Cuiacium dicto *cap.* 29. Ræuarius *protribun. cap.* 9. his adde Cuiacium lib. 21. *obs.* 9. Hotom. lib. 3. *obs. ca.* 21.

An incarceratus possit recommendari.

¶ An funesti possint in ius vocari.

¶ An & quod consul imperium habeat, Zasius hic.

1. Quia semper. 5.

Mercerius lib. 2. *opin. on. cap.* 18. Constat ex hac lege patres omnino esse in certos ut testatur Telemachus odys. 2. dicens nondum quispiam exploratum habet quis suus sit pater, & sane soli patres sunt quos nuptiæ demonstrat, ut ait hoc loco Paulus sic Hotom. *Inst. lib.* 1. tit. 9. *de pat. potest.*

1. Adoptium 8.

¶ An parentis nomine veniat adoptiuus, optime hic D. Gothof. Franc. Hotom. lib. 2. *respons. amic. cap.* 14.

§. Patronum. 1.

In ius vocari non possunt patroni, & hi qui habentur pro patronis. Nomine enim patroni continentur, quicunque habentur pro patronis. Patronus autem idem est, quod defensor siue orator. Sed hic dicitur qui ex iusta seruitute manumisit. ¶ Tamen patronus quis esse potest, sine effectui iuris patronatus l. si quis tutor. 3. D. de iure patron.

§. Sed etsi ad. 2.

Guerra in *Topic. Cicero. fol.* 70.

1. is quoque. 9.

In ius vocari non debet is, qui ex causa fideicommissi manumittit.

1. Sed si hac. 10.

An mora tollat ius patronatus, declarat

hic Bald. & Zasius. Franc. Hotom. lib. 8. *obs. cap.* 12.

§. Patronum. 2.

Menoch. De arbit. ind. *cas.* 201.

Obreptionem. ¶ An ubi est obreptio, privilegium ingenuitatis esse possit, anque ea reddat actum nullum, declarat hic Bald.

§. Sed si ius. 3.

Ius anulorum donare, quid esset apud antiquos, satis constat, ita ut existimari possit, idem esse quod hodie equitum facere.

¶ Natalibus autem restituere hodie idem est, quod nobilitare. Hinc nobilitationem natalium restitutionem vocamus, & vice versa.

§. Qui manumittitur. 3.

Vniuersitas quid. ¶ An esvniuersitatis sint singulorum. ¶ An & quomodo seruus vniuersitatis manumittendus. ¶ An & quomodo singuli vniuersitatis testimonium, pro vel contra vniuersitatem ferant. ¶ An & quādo testimonium in re propria recipiatur. vide hic Zasius.

¶ An privilegium patriæ concessum, singulis dicatur prodesse, declarat hic Bald.

§. Liberos, Parentes. 5.

Liberi q. ¶ Deportatio quid, vide hic Zasius.

§. sed si per. 6.

Ioan. Robert lib. 3. *sent. cap.* 9. Brissonius lib. 1. *l. l. cap.* 3.

An deportatus perdat honorem, & an banniti redintegrentur, in eorum bonis etiam venditis, cum à principe restituerentur, vide Bald. hic.

§. Liberos autem. 9.

Idem existat in l. *liberorum* 120. D. de verb. sig.

§. si libera. 10.

An vassallus vassalli sui, quis esse possit, vide hic Bald.

§. Prætor ait. 12.

Pudorem non suggillat. ¶ Quid esset pudorem suggillare, non intellexit Accursius hic: quamvis verbum hoc sapissime in iure nostro reperiatur, hinc fit ut quidā suggillare legendum esse putent. Verum suggillare propriè de facie dicitur. cum confusa facies liuidis maculis dehonesta est, qua de re Plin. lib. 31. *cap.* 9. hinc metaphorice pro iniusta infamiae nota ponitur. Plin. lib. 2. *cap.* 45. Tertul. in *Apologet.* ita ut suggillare idem sit, quod pudorem & existimationem lacerare: ut suggillatio maiestatis, *Liuius lib.* 8.

¶ An & ubi cognitio causæ necessaria, declarat hic Zasius.

§. Semper. 13

An

An magistratus fiscum, sine venia in ius vocare possit vide Glossam singularem in l. bene à Zenone, in verbo iussione: C. de quadrien. præscript. Rom. sing. 10.

I. Quamuis. 11.

An & quotuplex sit causæ cognitio. vide hic Zafium.

I. Generaliter. 13.

In ius vocare non possumus, generaliter eas personas, quibus reuerentiam præstare debemus, sine iussu & mandato prætoris. vt exempli gratia, senibus exhibenda est reuerentia: nec eos igitur in ius vocare possumus.

Quæ autem sint personæ illæ, quæ in ius vocari non possint, vide hic Zafium.

Et an discipulus præceptorem in ius vocare possit, ibid.

I. Libertus. 14.

Quis dicatur actor, an exceptio compensationis sit mera defensio. An possit compensare iurans non opponere, vide hic Bald.

I. Libertus. 15.

An oblatio libelli, habeat vim citationis. vide hic Bald. & Spec. in tit. de lit. contest. §. sequitur, vers. item dicunt quidam.

I. Quæsitum. 16.

Libertus alieno nomine Patronum in ius vocare potest sine venia, hoc est, sine permisso prætoris, vt ait hæc lex. Cui obitat. l. si manus missi. C. de obsequ. patro. præst. vbi dicitur quod patronum in ius vocare libertus, sine venia non potest. Quo loco notanda etiam sunt hæc, quod scilicet libertus aduersus patronum litigare sine atrocitate verborum teneretur, hoc est audaciam, siue atrocitatem in patronum exercere non debet. patronis enim debitum honorem præstare debet libertus, vt ait l. mater tua. 5. C. de oper. lib.

Obstat præterea lex. l. C. si tutor vel curat. cuius hæc species, libertus erat tutor alicuius pupilli, & habuit contutorem patronum suum, patronus malè egit, fuit suspectus, certe libertus non potest eum in ius vocare accusando, vel famosam actionem instituendo, licet sit tutor pupilli, & alieno nomine agat: sed alijs postulantibus, quæ vt soluenda sint, ambigunt nonnulli. Accursus enim frigidè admodum soluit, verum dicemus libertum, actionem famosam, ne alieno quidem nomine instituere posse, aduersus patronum: sed alias actiones civiles, quæ non infamant patronum.

I. Eum pro quo. 17.

In hac legem Lorientus de pact. axiom. 356.

Quod quis apud acta, hoc est coram iudice, siue coram notario actorum & causæ, vt maiusculi Zafius, promissit, adimplere cogitur,

Ratio autem est, quod promissio in iudicio facta, vim confessionis obtineat. Responsum autem hoc, ideo sub hoc titulo collocatum fuit, quoniam qui in ius vocabatur non semper ibat, sed cauebat infra titulo in ius voc. vt eant. Docet igitur quomodo agatur cum eo qui cauit nomine in iudicio vocati, vide Lorient. d. loc.

An in criminalibus quis sit, fidei iussoribus committendus, declarat Bald. hic, qua de re vide Alex. conf. 179.

Vid. Aret. Inst. de inutil. stip. §. alteri in glo. x. in prin. Vid. etiam Soc. in l. i. D. si quis in ius vocat. non iur. nu. 14. char. 38.

I. Plerique 18.

Ioan. Robert. d. li. 3. c. 1. Tiraq. de retrac. lign. gl. 3. nu. 8. Capola ad l. qui neque, alius solutus, D. de verb. sign. vt per Bald. in addit. ad Spec. in tit. de cit. in 2. col. vers. an nuncius. per Hipp. de Marfil. in suo sing. 248. in dicto muliere per Ias. in l. stipulationes. post Bald. quem alleg. in ult. col. D. de verb. oblig.

Nemo inuitus potest extrahi de domo sua: quod limita, si esset suspectus de fuga, vt per Ias. ad l. vinu. nu. 4. D. si cer. per. qd ampliat etiam ad ecclesiam, de quo vide etiam ibi per Doct. adde Capol. cauiet. 51. Hippol. not. 189. Mod. Ancon. in tract. de mercat. in tit. de noui. 2. part. nu. 5. Rim. Inst. per quas pers. §. item nobis. nu. 30. Dec. ad l. nemo de domo sua. D. de reg. in. Ferra. caus. 22. latissimè per Phil. Port. in suis conclus. de reg. lib. 3. concl. 20. vbi ponit ampliari. 14. & 18 limitat Marf. sing. 189. Petr. Duen. reg. 288. Chassan. in consuet. Burg. tit. des iustices, Rubr. I. Ratio autè huius legis est, quoniam domus tutissimū cniq. refugium, ac receptaculum: præter ea vim inferre videtur, qui aliquē de domo sua in ius vocat, iniuriarū etenim tenetur, qui inuitum ex sua domo extrahit, vt notat Mynsing. 4. obs. 69. verū citari quidē in domo potest: sed non inde extrahit: citari, inquam, verbaliter nō autē realiter. qd si quis in agro vinea, vel in itinere reperiatur, certè poterit in ius vocari, nō solū verbaliter sed etiam realiter. An inquilinus capi possit in domo conducta. Et an capi possit, quis in domo affinis, ipso affine inuito & prohibito. An possit quis citari in hospitio. & in eo capi. An mulier pro causa criminali, possit extrahi de domo, vide hic Bar. An quis possit in ecclesia citari, aut in palatio dominorū, an & quo casu debitor extrahit possit de domo sua, pro debito pecuniario, declarat hic Bal. in vtraque lectura. Intelligi debet in casu dubio, vt procedat, quando quis extraheretur ex causa odiosa, nō si ex causa fauorabili. Marc. Mant. sing. 118. num. 2. fol. 857. De domo cum loquitur, an habeat locum in nauī. 79. num. 88. Tiraq. de retractu.

1. Sed etiam. 20.

Vide Cuiacium *lib. 2. obs. cap. 38.*

1. Sed et si. 21.

Ad faciliorem huius legis intellectum consule Robert. d. ap. 1. Cuiacium *lib. 7. obs. cap. 15.* Reuad. *pro tribun. cap. 3.* Mynsing. 4. *obs. 69. prima parte.*

¶ Aduersari videtur, hæc lex legi, plerique. cum ait, è domo in ius vocari posse. & contrarium asserat lex plerique: Sed hæc lex intelligenda est, si ex publico conspicitur, vel si præstet aditum.

¶ An materfamilias in ius vocari possit, declarat hic Accursus. & facit l. 1. *Cod. de off. diuers. iud.*

1. Neque impuberes. 22.

¶ Impuberes (qui constitutus est in patris potestate) citari non potest.

¶ Citari etiam non possunt impuberes, puellæ, filia families etiam cum venia, sed si puellæ sui iuris impuberes sint, citari quidem possunt.

1. Si siue. 25.

Vide Glossam in can. qui contra 23. c. 24. q. 1. & in fine eiusdem Glossæ.

Titul. 5. Si quis in ius vocatus non ierit. Siue quis eum vocauerit, quem ex edicto non debuerit.

Omnia verba quæ vulgo in hac Rubrica sequuntur, præcedenti Rubricæ addi debuisse contendit Cuiacius in *paratilis pagina 16.* ut vocatio in ius constet vi & authoritate, prodita sunt à prætoribus edicta, quibus sub comminatione multæ necessitas parendi vocato imponitur, hic autem proponitur edictum.

1. si quis in. 1.

Loquitur hæc lex de fideiussore, & in summa vult eum non videri fideiussorem dedisse, qui eum dedit qui fori privilegio tutus sit, nisi ei renunciauerit.

Specialiter renunciauerit. ¶ Specialiter quis privilegio suo renūciare potest, specialiter inquam: generalis enim renūciatio non valet: ut l. vlt. *Cod. quando mul. tutel. offic. fung. potest.* Gloss. in l. 4. §. *quæstum. de cautionib.* Ferrarien. *in forma contra plures reos debendi. 39. in verbis alijsq. omnibus legibus.* Masuerus *in u. de obli. & renunt. num. 20.*

¶ An privilegij renūciatio, faciat idoneum eum qui alias non esset, an privilegio ipso facto renūciare possit, vide hic Bald.

1. Ex quacunque. 2.

Pro intellectu huius legis vide Benedict. Capram in *reg. concl. 9.* Petrum de bella Perica, Anton. Gaillum 1. *obs. 48.*

Citatus in termino debet comparere: alias multabitur, nisi ex causa excusetur, vel non interfuerit actoris ipsum in termino comparere. adde huic materiæ, si aduersarius opponat, quod iudex non est competens ex eo, quod res de qua agitur, non est ibi sita, an iudex de eo prius cognoscere debeat, quam de principali, Tiraquell. *de re tract. §. 8. gloss. 5. numero 17.*

¶ Item an iudex possit pronuntiare procedendum in causa reservata cognitione exceptionis, si in ea tractetur de incompetencia iudicis, quod non, vide per Grammat. *de cis. 65. col. pen. vbi.*

¶ Si vnus fuit citatus ab vno iudice, alter non citat, an debeat comparere, etiam sub secundo, & si non compareat, sit contumax, vide Innoc. in *cap. cum paratilis, ex. de app.* Guid. pap. 9. 276.

¶ An appellari possit à sententia, qua quis pronuntiauit se esse iudicem, vel non esse, vide hic Bart.

Clericus qui existimatur laicus citatus comparere debet. Dec. *consilio 241. numero 2. & 3.*

§. si quis. 1.

Si vocatus inius non venerit, punitur, nisi sit rusticus: Nam rustico poena remittitur.

¶ Citatus etiam die feriato, impune etiam potest non comparere, quoniam citari ad diem feriatum non possumus, nisi de ea re agatur, quæ, die etiam feriato expediri solet.

¶ An rusticitati parcendum sit, vide Menoch. 2. *de arbit. iud. 199.*

¶ An & quis videatur multandus, declarat hic Gothofred. & quot requirantur, ac necessaria sint, ut quis possit multari, vide hic Bartol.

1. Cum quis. 3.

¶ In obligatione facti post moram succedit obligatio & actio, ad id quod interest.

¶ An obligatio ad interesse succedat, in promissionibus facti, sine poena non inferatur, vide hic Bald.

Tit. 6. In ius vocati, aut eant, aut satis vel cautum dent.

In hunc titulum, vide Cuiacium *lib. 7. obs. cap. 16. & lib. 10. cap. 10.*

Satisfare iudicio fisci quid sit, optime declarat Cuiacius in *paratilis.*

¶ Satisfare, & cautum dare, quid sit, dilucide explicat Bart. hic.

¶ Hodie

¶ Hodie autem necessarium est, ut vocatus in ius personaliter compareat, olim enim hoc non erat necessarium, nam mittebant alios quosdam qui satisfabant sistere.

l. Edicto. 1.

Ad hanc legem scripsit Corrasius libro 4. miscel. cap. 10.

Fideiussor iudicio fisci, locuplex esse debet considerata rei qualitate.

¶ An & qualis fideiussor esse debeat, declarat hic Bald.

l. Item pro. 2.

Patronum pro liberto fideiubere posse constat, ex hac lege, & contra libertum pro patrono.

l. Quoniam. 3.

¶ Fideiussor pro locuplete, in necessariis personis accipitur.

l. Qui duos. 4.

Aulus Gellius lib. 2. cap. 14. addit textum in cap. debeat procurator. cum Gloss. de regulis iuris. ex.

Ex promissione non videtur eos fuisse.

¶ Sitisse legendum esse quidam existimant autoritate Gellii, supra dicto loco, quamvis apud Ciceronem pro Quintio fuisse, vbi que legatur, Plaut in Curculio. act. 1. scen. ult.

Tit. 7. Ne quis eum qui in ius voc. vi exim.

¶ An & quis dicatur eximere, optimè declarat hic Vvesemb. quem consule.

¶ De pœna eximentis, secundum qualitatem personarum, vide Alexand. consilio 35. in 2. volum.

An pœna hoc edicto locum habeat, quando quis vocatur in ius per delegatum, vide Bar. in cap. 1. ex. de off. deleg.

Quod eximens non teneatur creditori solvere, id quod exemptus debebat, ut si pro eo fideiussisset, vide Capol. cons. 9.

l. Hoc edictum. 1.

Bossius tit. de captiv. num. 8.

¶ Huius edicti quæ sit ratio. maxime ex initio huius legis constat, proposuit enim prætor edictum hoc est ut vnius pœna, metus esset multorum, hoc est, ut compesceret eos qui in ius vocatos, vi eximerent.

¶ De hoc edicto, vide quæ dicat Roma. cons. 320.

¶ An teneatur domini & servorum, & familiarium delictis.

¶ An & quot modis citatio consideretur, vide hic Bald.

¶ Quot & qui sint casus quibus non licet

quem trahere in ius, enumerantur hic à Bar. num. 2. qua de re vide Alex. in l. fin. C. de in ius voc. Capol. cons. 69.

§. Offilius putat. 2.

Offilius existimat hic eum hoc edicto non teneri, qui non dolo aliquem eximit, Offilius autem ratio est: quoniam si deliquit qui vocat, non deliquit qui eximit. in pari etenim delicto potior est causa defendentis.

l. Nam cum. 2.

Deteriore tamen loco. Delictum vbi est ex parte vtriusque actoris scilicet & rei deterior est conditio petentis. Sed quod ad textum attinet notandum est eum non videri, vi eximi cui sit ius ibi non conueniri.

¶ Repetit. fol. 37. nu. 145.

l. Quod si servum. 3.

Edictum propositum in hac Rubrica cessat, quando quis servum existimet in ius vocatum. ratio est, quoniam persona non est quæ in ius vocari poterit.

¶ Repetit. 1. fol. 30. num. 31.

l. Sed eximendi. 4.

Quid differat inter se eximere, & eripere, satis ex hac lege colligere licet. Differunt enim, ut genus, & species. quoniam, Eximendi verbum generale est, ut significet quoquomodo auferre, ut puta si quis non rapuerit quem: sed moram fecerit quominus in ius veniret, ut actionis dies existeret, vel res tempore amitteretur, is exemisse videtur, at eripere est de manibus auferre per raptum.

¶ Præterea is dicitur aliquem eripere qui in itinere aliquem rapit, quemadmodum rapere is dicitur mulierem qui eam de itinere trahit. Eximere autem sapissime in iure usurpatur: ut in l. sed & si D. ex quib. cau. maior. vbi iudex actionem eximere dicitur, cum per delationem eius effectum est, ut iam agi lege non possit, & actio exempta cum iam desit agi posse. sic etiam dicimus, Diem eximere, & eximere crimini, hoc est eximere ex reis. & abolere delationem, aut crimen impactum.

§. Item si quis. 1.

Hoc edicto non tenetur is qui per calumniam in ius vocatum exemerit: hoc est eximens habentem privilegium speciale ne vocetur, non tenetur hoc edicto.

§. Prætor ait. 2.

Eximi quis potest sine dolo malo: veluti cum iusta causa est exemptionis.

l. Si per alium. 5.

Hoc edicto tenetur, siue per se, siue per alium quis in ius vocatur exemerit, quasi diceret æque tenetur is qui mandat fieri ac-

ipse faciens, vt optime notat hic Bart.

§. In eum. 1.

An & qualiter rei æstimatio fiat, declarat hic Bart.

¶ An solutio eximentis liberet reum principalem, vide hic Bald.

§. Docere. 2.

Vt condemnatio sequi possit, probationes necessario concludere debent.

¶ In hunc autem. §. vide Alex. *conf. 94. in 4. volum.*

¶ An negatiua probata sit ex eo quod contrarium probatum non sit, vide Bal. *conf. 263.*

Verba sunt. ¶ Ex hoc loco notanda est regula, verba cum effectu accipienda esse. cui congruit. l. i. §. i. D. *quod quisque iur.*

§. Hoc iudicium. 3.

Pœna præstita ab vno, non liberat alium: quia totum est pœna tam ex parte rei quam actoris, non idem tamen est, in edicto de eo per quem factum erit: quoniam si vnus ibi præstiterit, cæteri liberantur.

l. Is qui. 6.

Ad intellectum huius legis, vide Bart. in l. *quoties, D. si fam. furt. fec. dicat.*

Tit. 8. Qui satisfacere cogantur, vel iurati promittant, vel suæ promissioni committantur.

In hunc tit. Præteius *lib. 1. Catapodismatum.*

¶ An in casu in quo quis tenetur satisfacere, si sit euidentissimè idoneus, releuetur ab onere satisfaciendi, vide Bart. & Alex. in *addit. l. quicumque. C. de fund. patrum. lib. 11.* faciunt quæ scripsit Bart. in l. *sciendum. in prin. infra eod. & vide Aret. in l. si quis stipularius. §. 1. de verb. obliga.* vbi etiam ponit, quod si aliquis esset, non soluendo facultatibus, tamen soleret esse obseruator fidei, & promissorum, an esset idoneus, vt per eum.

l. satisfactio. 1.

Idem est satisfactio, quod satisfactio. Nam satisfactio dicimur, ei cuius desiderium implemus, ita satisfacere dicimur aduersario nostro quum pro eo, quod à nobis petiit, ita cauit, vt eum hoc nomine securum faciamus, datis fideiussoribus, ita vt hinc necessario quis inferre possit, satisfactiones requirere si fideiussores.

¶ An liberetur promittens satisfactiones sub pœna, dando fideiussorem, & an securitatis verbum intelligatur, datis fideiussoribus, declarata vt per Bal. hic.

l. Fideiussor. 2.

Pro intellectu huius legis, vide Aulum Gellium *lib. 30. cap. 5.*

¶ Qualis debeat esse fideiussor iudicio sisti, satis ex initio huius legis constat, debet enim esse locuples, non solum in facultatibus, sed & inconuenienti facilitate. ¶ Qualiter autem intelligatur hæc conuenienti facilitas, optime demonstrat hic Bald.

§. Si quis his. 2.

Satisfactio iudicio sisti duobus casibus non valet. Primo si præstita fuerit ei qui in iudicio esse non potest: Secundo si ab eo qui non potest se obligare: & ita satisfactio non tenet, vbi non tenet iudicium. ¶ An autem filiusfamilias, sine consensu patris possit esse fideiussor contractus, & fideiussor iudicii, hoc pulchrè à Bald. hic declaratur.

§. Prætor ait. 2.

Corrasius *lib. 5. miscell. capite 10. & libro 2. capite 2.* Cuiacius *lib. 7. obs. capite 11.* & Loriottus *de eo quod interest. axiom. 10.*

¶ An qualicumque fideiussor datus, inter coniunctos valeat, dic & docet Bald. hic.

§. Quod ait. 3.

Nunc hic ordine explicantur. Verb. editi: & primum hæc verba Liberolue suos. Quæ vt intelligi debeant, vide hic textum.

Et filius fideiussor. ¶ Filius fideiussor, pro patre esse potest, etiam si in alterius potestate sit: vt puta si filius accusatus sit, filius fideiubere pro eo potest, estque fideiussor idoneus, vt notat hic Bald. & post eum Raphael Cumanus.

§. In fideiussorem. 5.

Pro intellectu huius §. Consule Loriottum *de eo quod interest. axiom. 10.* Corrasium *lib. 2. miscell. cap. 2.* hoc autem vult hic §. quod fideiussor iudicio sisti teneatur, ad verum interesse, nisi incertam quantitatè intercesserit.

¶ An fideiussor iudicio sisti propriè sit fideiussor, declarata vt per Bar. hic.

l. siue in duplum. 3.

Fideiussor iudicis ad quid teneatur, declarat hic Bald.

l. si decesserit. 4.

Loriottus *de morte. axiom. 9.* Cuiacius *19. obs. 19.* Huius legis talis potest effingi species, Fideiussit quis pro aliquo, vt cum sisteret, is autem moritur, & tunc præcipit iudex, vt dñ exhibeat. Sanè tale præceptum non valet, nec tenetur is, si non exhibuerit, non enim reus principalis liberat fideiussorem à necessitate sistendi: vide Socin. *reg. 131.*

Ex hoc loco colligere facile est, quomodo æquiparentur inter se mors naturalis, & civilis, quæ de re facit. l. i. §. *pen. D. de bon. possess. cont.*

cont. tab. Bald. in Auth. si qua mulier. C. de episc. & cler. can. placuit. 16. q. 1. in gl. & Bald. hic.

¶ An & quo tempore debitor incipiat esse in mora, an & quo modo obligatio pœnalis tollatur, declarat hic Bald. An appellatione mortis veniat ciuilibis, vide Oldrad. *conf. 274.* Pet. de Anchar. *conf. 317.*

I. Si vero. 5.

Hæc lex idem repetit, quod superior: verum addit quod fideiussor quantitatis non liberatur reo ciuilibiter, vel naturaliter moruo.

Pro condemnato. Barrolus ait, quosdam legere, non pro condemnato.

¶ An sententia lata contra reum liberet fideiussorem, An fideiussio iudicio fisci præstetur ante litem contestatam. An fideiussorem dare possit condemnatus de capitali crimine, An confiscatio criminalis tollat naturales obligationes, vide hic Bald. ¶ An fideiussor iudicio fisci liberetur bannito vel deportato reo.

§. Qui pro. 1.

In hunc locum Ioan. Robert. *lib. 3. recept. sent. cap. 1.*

Hoc vult hic §. quod scilicet actione iniuriarum teneatur, is qui recusat idoneum accipere fideiussorem.

Euidenissimè. ¶ Ex hoc loco constat quod probatione ea non indigent, quæ notoria sunt: qua de re vide Corset. *in sing. notorium.* paria autem sint notorium & sententia iudicis qua de re Bald. hic.

Non quælibet iniuria. ¶ Id est non parua, non vulgaris, qua de re Ant. August. *lib. 2. emend. cap. 1.*

¶ An & cui incumbat onus probandi, vel ei qui dicit, aliquem esse diuitem, vel ei qui negat esse pauperem. ¶ An & quomodo paupertas, probari possit, dilucidè satis explicat hic Bart.

I. Quotiens. 6.

Satisfidatio non valet si non sit idoneus, vt puta si quis foeminam in fideiussorem dederit, paria sunt non fieri, & male fieri, & ita qui vitiosè satisfidat, satisfidare non videtur.

An & quo casu filiusfamilias æquiparetur seruo, declarat hic Bald.

I. Si fideiussor. 7.

Sumpta est hæc lex ex tit. de petit. hæred. vbi de satisfidatione agitur, & fideiussione.

Fideiussor iudicio fisci, idoneus non est qui habet fori præscriptionem, & exempli gratia, quidam clericus pro fideiussore datus fuit, sanè non teneatur dominus eum recipere,

re, quod si non possit alio modo satisfidare, denunciare poterit illi fideiussori, vt si forte accipiat, non possit vt fori præscriptione, renuntiare etenim licet priuilegio fori.

§. Si necessaria. 1.

Fauetur ei qui est in necessitate, si quis se in eam non posuerit. ex hoc autem loco notatur differentia, inter satisfidationem voluntariam, necessariam, & iudicialem.

An & quæ dicatur necessaria satisfidatio, vt ei Franc. *conf. 87.* & quod magis succurratur de qui in necessitate positus est, vide Iason. *in repet. l. admonendi. D. de iureiur.*

§. Si satisfidatum. 2.

Ioan. Robert. *d. cap. 2. lib. 3. Menoch. de arb. iud. lib. 2. cap. 87.*

In materia sequestri vltra Barto. hic adde, quod sequestratio regulariter prohibita est, & si fiat sine causæ cognitione, & partis citatione est ipso iure nulla, vide Dec. *conf. 366.* pro declaratione, adde quod sequestrum præstita cautione reuocatur Barto. hic. fallentias vide per Felin. *ad cap. examinata. de iudic.*

Res de qua litigatur sequestrari potest, quoties persona suspecta est: præterea tollitur sequestrum dato fideiussore vel etiam lite finita: An quot, & quæ faciunt aliquem suspectum, vide hic Bart.

¶ In sequestro, quid permitti debeat: An sequestrum factum in prima causa duret, in causa appellationis: An sequestrum factum ex mora rei reuocetur ex mora actoris: An sequester fructus vendere possit, vide Bald.

I. De die. 8.

Actori potius quàm reo fauemus in his quæ pertinent ad litis ordinationem, & aduersus hanc regulam communem, vide quæ scripsit Ias. *ad l. exigendi. C. de procurat. Repet. l. 6. fol. 467. num. 93. & 127.*

¶ Iudex vtrum possit moderari dilationes, vide quæ habentur per Felin. *in c. personas: de appell.* An iudex possit breuiorem terminum præscriptionis assignare, An & cui in iudicio magis fauendum sit, an actori, an reo, declarat hic Bald.

Moderato spatio de hoc à iudice restituendo.

In hunc locum, vide Cuias. *lib. 22. obs. cap. 26.*

§. Qui mulierem. 1.

Anton. Quesada *lib. 1. quæst. iur. cap. 14.*

¶ Fideiussores idonei non sunt mulier, & miles, nisi in rem suam, quibus adiungi potest minor, & clericus præter hic dicta ab Accur. vide Romanum *sing. 122.*

Nisi hæc personæ in rem. ¶ Minor habens curatorem, potest sine eo se obligare fideiubendo pro suo procuratore, Ang. Fulg. & Paul. de Cast. hic, & sequitur Ludouic. Rom. hic, & Ias.

Advers. Quidam. ¶ An sententia lata contra maritum super re dotali noceat vxori necne: vide hic Bald.

§. Si seruus. 2.

Cuiacius *lib. 14. obs. cap. 39.* ¶ Fideiussor idoneus non est seruus, ideo debet de nouo cauere, quod & in minore, & muliere etiam locum habet. minor etenim, & mulier equiparantur inter se in iudiciis, & par fauor impenditur iis, l. *vlr. C. de iur. & fact. ignor.*

§. Si fideiussor. 3.

Si fideiussoris datio euanesceat, de nouo cauendum est, quasi diceret si stipulatio confusa sit ex accidenti, a capite renouari debet.

§. Tutor. 4.

Satisfactiones necessariz dicuntur, quæ ex necessitate præstantur, vt rem pupilli saluam fore, de restituenda proprietate finito usufructu, de restituendis legatis hæredi euncta hereditate, aut eo quod amplius quam per legem Falcidiam liceat, acceptum erit: de legato post diei, & conditionis euentum legataris præstando.

¶ An remitti quis possit ad eum locum, ad quem semel declinauit, declarat hic Bald.

Advers. planè. Circa hunc versiculum vide singularem ponderationem Alexan. in l. *si finita*, §. *Julianus. D. de dam. inf.*

§. Iuberur. 6.

¶ Hoc §. ponitur forma qua iurare de calumnia debet, qui petit remissionem in municipiū.

¶ An & quomodo periurium facile committatur, vide hic Bald.

§. Hoc autem. 7.

Culpa facit perdere beneficium reuocandi in municipium.

l. Arbitro. 9.

De vero sensu istius legis, vide Iason. in l. *nemo potest. de leg. 1. in l. est. 2. numer. 67. folio 90.*

¶ In hanc legem scripsit Ioann. Vandus. l. *1. quæst. iur. ca. 14.* Notabilis sanè hæc lex, quæ diuersimodè ligitur pro diuersitate lectionum, quæ hic citantur à Bart. in summa vult hæc lex, quod appellari possit à sententia de legatis vel reprobantis fideiussorem: appellari autem à sententia arbitri, non possit: Imò potest, verum non potest nisi certis casibus, Viui. 2. *comm. conclus. 18.* potest tamen iudicis officium implorari aduersus iniquam arbitri sententiam: sed & doli exceptio opponi. l. *non distinguemus*, §. *cum quidam. infra de arbit.* Speculat. titulo de *comprom.* in verbo *liceret appellare*: Alij putant appellari posse à sententia arbitri necessitate legis, vel statuto electi à iudice, vel parte: non ab eo qui electus est voluntate partium, Mynsig. 4. *obs. 69.* Lanfr.

in *prax. cap. 3. numero 209.*

¶ An pendente appellatione ab interlocutoria, possit procedi in principali negotio, An appellatio ab interlocutoria possit iustificari ex noua allegatione vel probatione, vide hic Bald.

l. Si ab arbitro. 10.

Fideiussor vide idoneus si ab arbitro fuerit approbatus. Hæc autem lex pertinet ad stipulationes prætorias, quæ satisfactionem exigunt. Satisfactio est datio fideiussorum: quotiens autem à promissore stipulatori offeruntur fideiussores, plerumque non solum eos nisi probatos stipulator accipere, & probatos quidem ab arbitro in eam rem, à prætore dato qui veluti quidam in ea re specialis iudex esse videtur, cum & ab eo si iniquum eius arbitrium esse dicatur, appellari possit tanquam à iudice. l. *vlr. qui & a quibus appell.* vel vt quibusdam videtur, sine appellatione, arbitrium eius prætor qui eum dedit, corrigere potest, si ad eum huiusce vel querela deferatur appellatione, vel querela opus est: alioquin ab eo probari fideiussores pro idoneis, pro assiduis, & locupletibus habentur, vt initio huius legis declarat Paulus.

§. Qui ex causa. 1.

Fideiussor videtur etiam idoneus, si sponte à parte fuerit acceptus, nisi inopia superuenerit. habet enim, quod sibi imputet, l. *1. §. illud sciendum. D. e separat.*

l. Iulianus ait. 11.

Hæc lex satis est in se difficilis, hoc autem in summa vult, quod satisfactionem non perimat mutatio contingens ex parte actoris.

¶ An & quomodo satisfactio firmetur. Quo modo procurator efficiatur dominus instantiæ absque mandato. An primæ causæ stipulatio porrigatur ad causam appellationis, declara vt per Bald. hic.

l. Inter omnes. 12.

Ad huius legis intellectum facit quod notat Menoch. de *recuper. poss. remed. 3. numer. 235.* cauetur indistinctè pro debito sub conditione ex vltima voluntate: alias non, nisi causa cognita.

Conditione possidentem hereditatem. Ex hoc loco notandum est quod hereditatem inuadens pendente conditione, non perdit ius suum, conditione adueniente, licet occurrerit propria autoritate.

¶ An pro relictis in vltima voluntate ante diem, vel conditionem, indistinctè debeat præstari cautio, notat hic Bart.

l. Sed & si plures. 13.

Singu-

Singulis cauendū est, etiam si plures substituti fuerint vt l. 3. *D. ut lega. seruand. cau.* Hęc autem lex pertinet specialiter ad stipulationē prætoria, quam hères institutus sub cōditione, qui interim cōditione pendente agnouit bonorū possessionē secundum tabulas, vt potest l. 5. & 6. *D. de bon. poss. sec. tab.* substituto præstat de hæreditate non deminuēda: & cōmittitur hęc stipulatio si hères institutus deficiente cōditione institutionis inueniatur aliquid in ea hæreditate fecisse deterius, & tunc bonorū possessio ei premature, vt videtur à prætore data siue re cōstituitur, siue effectu siue ad irritum recidit. l. 12. h. r.

I. Filius familias. 14.

In hanc legem Ioann. Robert. d. ca. 21. Lo-riott. de consang. axiom. 41.

¶ Si filius patrē defendat, vice versa pater filiū uterq. tenetur satisfacere iudicatū solui.

I. sciendum. 15.

Ad eius limitationem vide glos. in prin. solu. mai. quam ponderat ibi Bar. in ult. coll. post pr. & Socin. 55. Cogita si ad id, quod allegat glo. huius l. pen. possit etiam allegari g. l. §. cum autem, in verbo, teneat. Instit. de hæreditatib. quæ ab intestato defer. repet. 5. fol. 350. nu. 15. 6. n. 23. pag. 342. & fol. 343 Suares consiliorum.

Ad facilitatē huius legis intellectum, vide Ruardum ad leg. 12. tab. pag. 18. Robert. d. ca. 21. Immobilia possidens nō tenetur satisfacere iudicio fisci: secus autē est si non possideat hanc autem regulam limita, vt per Alexand. in l. qui bona. §. si quis. *D. de dam. infect.* quod etiam hoc non procedat in illustribus. Vide l. quouens, & ibi Bart. C. de dignit. lib. 12.

¶ An possessor modicorum immobilium satisfacit uti mobilium possessor, vide Curtiū tract. de sequestratio. c. 2. num. 36. & seq.

De fideiussione iudicio fisci, de qua loquitur hęc lex, vt & de fideiussione iudicatū solui, qualiter quis teneatur eam præstare, siue conueniatur proprio nomine, siue pro alio intercedat, vide Alex. in cons. 160. vol. 5.

¶ An idoneus sit fideiussor qui non possidet, declara vt per Bar. hic. An possessio patris pro sit filio. An & quis dicatur immobilium possessor, vide hic Bal.

§. Possessor autem. 1.

Ad hanc legem refert Mölineum ad consuet. Parisiens. tit. 2. in rub. num. 28. Quoniam autem initio legis de possessore immobilium locutus est Iureconsultus, ideò hoc. §. declaratur quis dicatur possessor, quo ad euitandam satisfactionem.

§. Creditor. 2.

Possessor verus nō est creditor qui pignus accepit, quamuis possessionem habeat, aut

sibi traditā, aut precario debitori concessam quasi diceret creditor nō habet possessionē, rei sibi pignoratæ, etiam si eam concesserit precario suo debitori, præterea creditor pignus possidere dicitur, quo ad quædā, contra etiam ad quædam non possidet, quorundam opinione possidet quidē, Zasius 2. resp. 38.

§. si fundus. 3.

Possessores intelliguntur vxor & maritus, si fundus in dotem datus sit, propter possessionem eius fundi: ita vt satisfacere non cogantur, rem enim dotalem maritus & vxor simul possidere dicuntur, & notant plerique in l. in suis. 11. *D. de lib. & posthum.*

§. Diuersa causa. 4.

Aliud est in eo qui fundi petitionem personalem habet, tunc enim duo non possidet: vt §. superiori. sed vnus tantum.

§. Tutores. 5.

Si tutor nomine pupilli conueniatur, excusatur à satisfactione, si possidet fundum ipsius tutor, vel pupillus.

¶ An si tutor cōueniatur nomine proprio, possessio pupilli sufficiat, declara vt per Bar. in l. 1. §. imperator. *D. de oper. nou. nunt. l. post mortem. D. quando ex fact. tutor. l. procuratore. qui ff. de procur. Inno. in c. quod quibusdam. de fideius.*

§. si fundum. 6.

In hanc legem Anto. Quæstada lib. 1. quæst. iur. cap. 14.

Possessorem ab onere satisfaciendi releuat, possessio, res quæ est in controuersia, & hoc quantum ad aliū qui de ea re controuersia non facit, secus autē in eo qui controuersia facit.

§. Possessor autem. 7.

Vt quis possideat immobilia, inspicitur tempus cautionis præstandæ, non autem tempus præcedens, aut sequens.

I. Qui iurato. 16.

Couarruias ad c. quamuis parte 1. §. 3. n. 10. de pact. in 6.

¶ Peierasse nō videtur, qui iurato promissit iudicatum solui: si ex cōcessa causa hoc deseruerit: in omni etenim iuramento intelligitur excepta autoritas legis, & superioris, vt facit l. fin. in princ. *D. ad municip.* qualiter autē consideranda sit autoritas superioris, vide late, & pulchrè Alex. in cons. 24.

¶ An periurus repellatur iuramento honoris, & oneris, à beneficio, testimonio, & an admittatur ad agendum pro ecclesia sua, declara vt per Bald. hic.

tit. 9. Si ex noxali causa agatur, quemadmodum caueatur.

Ad facilitatē totius tituli intellectū, sciendum.

D. j.

dum est, quid sit noxalis actio: dicitur autem quoties seruus noxiam, id est damnum dat, qui etiam propterea, quod noxiam committit, noxia appellatur, ut passim toto titulo videbimus.

l. si quis cum. 1.

Hac tota l. inf. proponitur edictum, & postea explicantur eius verba ordine.

§. In eadem. 1.

¶ Quid sit in eadem causa sistere discit ex hoc §. videtur enim quis sistere in eadem causa, quando ius actoris deterius non facit.

¶ Vers. sed & si noxæ. ¶ Ex hoc vers. nota, quod caput noxa sequitur.

l. sed alio iure. 2.

¶ Quibus causis non liberetur quis noxæ deditus, declara hic in textu.

§. si absens. 1.

Difficilis sanè est hic §. pro varietate lectionum, ita ut facile summari non possit, quem sanè optimè reperit, hic Bart.

¶ An contumax, qui nō comparuit, sit denovo citandus ad audiendum interponi primum decretum. An reo absente amici sint citandi, qui inter se coniuncti sint saltem in genere, an missus ex primo decreto lucretur fructus. An expulsus ex primo decreto, habet aliquod interdictum. An interdicto uti possidetis interponi possit, primum vel secundum decretum. An exceptio peremptoria opponi possit per secundum decretum, & an in secundo decreto appelletur, vide has omnes quaestiones fufissimè tractatas à Bal. hic.

l. si cum usufructuario. 3.

Vsufuctuario non defendente seruum in noxali causa, denegatur persecutio fructus, vide Rim. in l. 4. §. Cato. 12. col. & si. cum seq. de verb. oblig.

¶ An ex contumacia procuratoris interponatur secundum decretum contra dominum, declara ut per Bald. hic.

l. si cum vno. 4.

Qui alium ex necessitate defendit, videtur suo nomine esse in iudicio, quod enim commune est, meum est. §. præterea, ut notat glo. in l. 1. §. 1. de leg. & in l. illud. 46. §. de rit. nup. defensio hominis est indiuidua, & quod diuiduum est, non potest diuerso iure censi.

l. si seruum. 5.

Cuiac. lib. 10. obs. c. 22. Gilbertus Regius lib. 2. var. cap. 51. præterea ad intellectum huius legis, vide Bald. in l. obseruare. §. proficisci. ff. de offic. procons. & leg. vide Bened. de Plum. in l. statuliber. inf. de statulib. in princ. Bart. in l. omnes populi. D. de iust. & iur. & in l. 1. infra de pænis. Hæc autem lex non pugnat cum l. 1. §.

de pænis. quod enim hic. *Aliter de seruo*, dicitur referendū esse, non tam ad genus pænis, quàm ad cognitionis ordinem & rationē, ob genus etenim pænis ius actoris non fit deterius, certum autem est aliam esse formā cognitionis cum liber homo, quàm cum seruus accusatur l. 2. D. de cust. reor. l. Domitianus. inf. ad Turpil. & toto tit. D. de quaest. vide tamē hic Duarenum, & Cuiaciū, supra allegato loco.

Qualiter de seruo supplicium. Punitur seruus in delictis grauius quàm liber in pecuniariis causis, concordat text. in l. in se uorum. D. de pæn. in l. pedius. D. de incend. rui. nauis. & l. 3. §. 1. D. ad l. Corn. de siccar. idē etiam dicitur de ignobili, quia plus punitur quàm nobilis. Bald. in l. quidam. D. de pæn. Bart. in l. nemo. C. de sum. trinit. Gloss. in cap. non cogantur. distinct. 41.

l. sed si statuliberum. 6.

Nō agitur hac lege de pœna statuliberi, an scilicet puniatur, ut seruus an ut liber (ut qui dā existimarunt) & ita in contrariū non facit, l. statuliberi. ff. de statulib. verum huius legis quaestio est, an qui promisit statuliberum sisti, promissioni steterit, & satisfecisse videatur, si liberū steterit, & sane videtur cum nō promisit, quod non potuit facere ne statuliber ad libertatē proueniat, quæ statuto tēpore omnib. inuitis, illi cōpetit, nec stipulator quoq. id à fideiussore stipulatus videtur, cū sciret libertatem eius impediri non posse.

Tit. 10. De eo per quem factum erit, quominus quis in iudicio sistat.

Hic titulus coercet dolum eius qui impedit aliquem iudicio sisti, quid autem differat hic titulus à superiori, ne quis cum, qui in ius vocat. fuerit vi eximat, quatuor sunt insignes differentia, quas explicat hic Accursius quem consule.

l. æquissimum. 1.

Actio ad interesse datur in eum cuius dolo factum est quominus quis in iudicio sistat: æquissimum enim est, ut ait Iuriconsultus dolum eius coercere qui impedit aliquem iudicio sisti.

§. Fecisse autem. 1.

¶ Quis dicatur dolo malo facere, discit ex hoc §.

§. Dolum autem. 2.

Francis. Sarmientus lib. 2. select. cap. 9. Dolum autem malus, quomodo hic accipitur, declara ut per gloss. hic.

§. si reus. 3.

Non videtur interesse eius qui aduersus obligationem turus est exceptione.

Non

Non steterit. Steterit legit Gell. lib. 2. noc. atricar. cap. 14. & infra hoc titulo sæpe stetit pro stetit, vide quæ notavi in l. qui duos. 4. D. de in ius vocan.

§. si plures. 4.

Si plures teneantur ad interesse, vnus solutio liberat alium.

Omnes tenentur. Sanè ex edicto omnes tenentur in solidum, quia omnes deliquerunt. *l. si uia vulneratus. D. ad leg. Aquil.* actor tamè vna exactione contentus esse debet, quando quanti sua interest agit, non in pœnam, vt hic contra si pœnale sit vtrunque iudicium non aduersus singulos in solidum experietur, *l. si quis id quod, D. de iurisd. & l. item mela. infra ad l. Aquil.* vide hic Equinarium Baronè.

l. si actoris. 2.

Dominus tenetur sciens in solidum ex factio serui alias noxaliter.

l. ex hoc edicto. 3.

¶ An per solam citationem perpetuentur actiones, vide hic Bart.

§. si & stipulator. 2.

Actio quæ ex hoc edicto datur competere potest simul contra diuersos actori, scilicet & etiam reo. Concordat cum hoc textu. *l. viro atque uxore l. cum mulier, D. sol. matr. & ca. intelleximus. ex. de adul. facit gl. in capite cupientes. in vrb. Malignantium. de elect. in 6. per Doct. in c. i. sicut, de iure iur.*

§. si & stipulator. 3.

Dolus cum dolo compensatur, compensatio etiam cum doli, delicti, negligentia, pœnæ. Vide D. in ca. 1. de reg. iur. in 6.

¶ An possit vnus opponere alteri exceptionem non solum utraque gæbellæ, vide hic Bald. & Petrum de Arch. conf. 412.

§. si a fideiussore. 4.

Ex hoc §. notandum est, quod solutio vnus liberat alium, quando plures tenentur ad vnum interesse ex diuersis causis.

¶ An reus soluendo liberet delinquentem An fideiussor soluendo habeat regressum contra delinquentem, declar. vt per Bal. hic.

Tit. II. si quis cautionibus in iudicio sistendi causa factis non obtemperauit.

Multa de cautionibus Menochius de iur. iud. lib. 2. cap. 140. cum seq.

l. Vicena Millia. i.

In hanc legem. Menochius lib. 2. de arb. iud. sent. 1. ca. 2. n. 12. Corraf. epist. quæst. c. 15. Fran. Hotom. lib. 8. obs. cap. 9.

Dies termini non computatur in termino, not. Spec. in tit. de appel. §. restat. ver. nunquid. Bald. ad l. eos §. fin. autem. C. de appel. Soc. Regul. 91. dios. Aliquid per Felinum ad cap. 1. de præcip. 1. col. vers. & cum iste textus, & ad cap. quoad consultationem, coll. penul. de re iud. Corn. conf. 219. in hac col. 2. volum. 4.

¶ An dies dati termini computetur in termino. Quantum spatium faciat vnum milia re, declarat Bar hic. An vltima dies sit de termino: An habens dilationem octo dierum possit in qualibet parte termini comparere, vel facere, quod sibi incumbit. An & quæ dicitur prima dies dilationis, vide hic Bald.

l. Non exigimus. 2.

Pro intellectu huius legis, vide Petr. Fabr. infra semest. 14. Hoc autem vult: lex quod scilicet liberatio de iudicio sisti, contingat per transactionem à cautione.

¶ An transactio facta in principali, videatur facta in accessorio, vide Bald. hic. Hoto. lib. 4. obs. ap. 18. ¶ Hæc autem lex desumpta est ex tract. de exceptio. & coniungenda cum l. 2. D. de transact. vide Duarenum hic.

§. si quis. 1.

Impeditus impedimento publico, ac necessario non incidit in pœnam.

¶ An citatus in vno tribunali, teneatur comparere in alio.

¶ An & cui citatio coram duobus iudicibus qui æquales sint, comparere debeat.

§. Simili modo. 2.

In hunc §. Ioannes Politianus Miscell. c. 41. Corta in voce annona. Ræuardus ad leg. 12. tab. pag. 14. Cuiac. lib. 3. obs. cap. 40. & lib. 12. ap. 18. Corraf. epist. quæst. cap. 34.

¶ Similiter in pœnam non incidit, si quis ad testimonium desideratus non occurrerit ad iudicium, vt puta impedimento publico ac necessario impeditus.

§. Si quis. 3.

Si quis non venerit ad iudicium propter tempestatem, vel vim fluminis, vel propter infirmitatem, excusabitur.

Morbo fontico. ¶ Quid sit Morbus fonticus, satis constat. est enim morbus nocens cuiuslibet rei, quæ quis agere vult, qui dicitur interuallatus, & furor interuallatus est, morbus fonticus. Plinius vocat morbum fonticum, dum ait, Agathem lapidè deprehendere morbum fonticum. l. quæstium D. de re iud. l. 113. D. de verb. sig. l. ult. D. de adl. edit. differt etiam Cæcilius I. C. apud Gell. lib. 20. ca. 1. not. aut. præterea hic morbus eius est ingenij, vt non sinat eum quem corripuit rebus suis præesse. De morbo fontico, vide Fest pag. 180.

¶ Diffusum. ¶ Diffusum, id est prolatum, & vti in l. 27. & l. 33. D. de recept. arb. tr. D. ij.

Budæus tamen mauult legere diffusum, vt ita dicatur dies diffusus vnū diffusum, quod ex dolio in aliud vas transfunditur, cui etiā si astipuletur doctissimus Horomanus, ego tamen nihil immutandum censeo, ita enim Iurisconsultorum more dixit Horatius.

Nihil hinc diffindere possum.

Hac autem de re consule Politianum *mi-
scellan. cap. 41. Gell. lib. 20. capite 1. lib. 14. cap. 2.
Cuiac. 3. obs. vlt. lib. 12. cap. 18.*

§. Si non. 4.

Si mulier in iudicium non steterit, vt puta quia grauida erat, excusatur.

§. idem est. 5.

Furiosus si citatus in iudicium non comparuerit, excusatur, & habet exceptionem: ratio autem est, quoniam qui furore impeditur, valetudine impeditur.

§. Quod diximus. 6.

Quoniam superiori §. dixerat, succurri ei qui tempestate aut vi fluminis prohibitus in ius vocatus non venit, ideo nunc delarat quam tempestatem intelligere debeamus, impedimentum enim non dicitur nisi efficax.

§. Vis fluminis. 7.

Quomodo vis fluminis accipienda sit, hic declarat Iurisconsultus.

§. si quis tamen. 8.

¶ Proponitur nunc alia facti species, an scilicet excusetur is qui vim fluminis & tempestatem allegat si potuerit opportuno tempore navigare, & tempestatem effugere, dic vt in *textu & iuncta glossa l. 7. §. qui necessaria. D. qui satisf. cog. l. 21. in fi. quod met. cau. l. 3. 6. subuenit. D. ad Syllan. quo loco obiter notandū est, quod non succurritur ei, qui se in necessitatem posuit: præterea impedimentum voluntarium aut culpa propria susceptum, non excusat impeditum, hoc facit *glos. in l. 9. in prin. in verbo Angustias. D. de dam. inf.**

¶ An impedimentum probari possit per iuramentum, vide hic Bald.

§. simili modo. 9.

Excusatur is qui comparere non potuit propter fluminis inundationē, vide alias causas super allegatas, cui adiungitur hæc, si scilicet à magistratu principaliter fuerit detentus.

Repet. 6. folio 192. num. 102.

l. sed & si quis. 4.

In hanc legem scripsit August. *lib. 3. emend. cap. 6.* Hoc autem vult initium, hoc quod scilicet iusta causa in iudicio non sistendi sit capitalis condemnatio, vel relegatio.

§. illud sciendum. 1.

Iusta causa in iudicio nō sistendi, non si

quis citatus sit, vel accusat⁹ ex causa capitali.

§. Præterea. 2.

Si quis funere domestico impeditus ita fuerit, vt in iudicio comparere non potuerit: dari ei exceptionem, notat hic I. C. Vlpianus.

§. item si quis. 3.

Exceptione adiuuari debet, si quis in scrui tute fuerit, ac per hoc in iudicio nō steterit.

§. Quæsitum. 4.

Ad faciliorem intellectum huius §. vide Alciat. *lib. 2. parerg. cap. 27.* quem reprehendit Corraf. *lib. 1. Miscell. cap. 19.* vide Molin. *de eo quod interest. nu. 190.* & Cuiac. *lib. 14. obser. cap. 7. Guterium resolut. par. 1. cap. 24.* Menoch. *di. arbit. iud. cas. 30. lib. 2.* Innuit autem hic locus, quod renūtiatio generalis omnium casuum fortuitorum non valet in iudiciis, nisi specia liter exprimantur.

An possit conueniri. ¶ Ex hoc loco nota, quod confessio facta in iudicio præsumitur facta sponte, non per vim, ideo renuntiationes quæ faciunt malefactores in iudicio vulturæ, ac declarat Dynus in *reg. quoc. se mel. D. de reg. sur. in 6.* ¶ An & qui casus censeantur comprehensi in generalitate late Felin. in *cap. sedes. de rescript. Alex. cons. 8.* An in extraiudicialib. valeat renuntiatio generalis: An renūtians exceptioni, videatur renuntiare actioni: An possit renuntiari exceptioni præscriptionis: vt & plures alia: quæstiones, tractat hic Bald. quem consule.

§. item quæritur. 5.

Promissio erronea implenda non est, secus si sit facta ex certa scientia.

¶ In dubio vtum præsumatur error, antea scientia, vide hic Bald.

Plures quam statutum est. Statutum est, vt fideiussor in veram quantitatem teneatur, nisi pro certa quantitate acceperit. *l. 2. §. vlt. D. qui satisf. cog. l. 1. C. de sen. m. qua pro eo quod inter. id est supra duplur in casu certo.*

l. si duo rō. 5.

In hanc legem Menoch. *de recap. possess. rem. l. nu. 380.* Culpa nius ex reis credendi in adquirendo, nocet alteri, quod intelligendum est, si sint socii.

§. item si duo. 1.

Duo promittendi. Vt puta pater & filius alioquin, res ab alio interesse peti non potest. ater enim & filius, quasi rei sunt.

l. si is qui. 6.

Exceptio superueniens reo prodest fideiussori, hoc est quod reo prodest eius fideiussori est vtile. *l. 2. D. de liber. legat.*

l. si quis seruum. 7.

Quicumque

Quicumque pro seruo fideiussit, eas exceptiones habet, quas haberet, si pro libero fideiussisset, excepto quod seruus Reipub causa abesse non potest, l. omnes D. de exceptio l. ex persona D. de fideiussor. & rursus quibus exceptionibus fideiussores uti possunt, si pro libero homine, vel patrefamilias iudicio fisti adpromiserit, iisdem etiam uti licet si pro seruo, aut filiofamilias, iisdem adpromiserint seruū iudicio fisti, filiofamilias iudicio fisti.

I. Et si post tres. 8.

In hanc legem vide Ioan. Robert. lib. 2. recept. sentent. cap. 18. Mora rei in iudiciis purgari potest, Reper. 6 fol. 405. num. 13. & 25. Reper. 6. folio. 450. num. 54. & 68.

An ante diem certum, tacita conditio, & nascatur: An tacita conditio impediat natiuitatem obligationis & actionis: An tacita, vel expressa conditio interpellat sicut dies: An dies incerta interpellat: An & ad quid committatur stipulatio ratione moræ: An mora purgari possit, vide hic Bal.

Reperit. 6. fol. 424. num. 52. & 9. & 91. & 93. & 114. & 158.

I. Si seruus. 9.

Si rei principalis obligatio nulla sit, similiter fideiussoris obligatio nulla erit. regula etenim est in iure frequens, quod ubi non tenet principale nec accessorium.

§. Si plurium. 1.

Pro intellectu huius legis facit Cæpola ad l. Labco scriptis. §. idem ait n. 2. D. 2. de adl. edict. Alciat. ad l. 4. §. Cato. D. de verbor. obligat. n. 195 & seq. n. 140. usque 147. Crot. n. 99. & seq. in 2. repet. nu. 53. Lancell. Gallia. nu. 78. Ruin. nu. 72 Soc. lun. nu. 202. & seq. Bolong. n. 167 Hoc in summa vult quod si quis duos seruos in iudicio sistere promittat copulatiue, & hoc sub pœna, si vnum sistat aut alterum, non de rigore iuris tenetur insolidum, at de æquitate pro parte tantum. fol. 284. n. 71. & nu. sequent. & 74. Repetitionum 6. & fol. 260. nu. 53. fol. 252. nu. 99. fol. 240. n. 140. & 144. 145. & 147. Reper. 6. fol. 361. nu. 167. fol. 221. nu. 165. & num. sequent. usque ad num. 168. Repetitionum 6.

I. si cum 10.

Permittitur aliquid ratione dubitationis, quod alias non permetteretur.

§. Homo. 1.

Pœna ante diem, numquam peti potest, hoc est, ubi dies est, & conditio, expectatur dies, licet conditio euenerit.

§. Qui iniuriarum. 2.

Actio accessoria eiusdem est naturæ cuius principalis, vide Alex. in l. 2. §. item si in facto. in pen. coll. in fin. cum seq. de verb. oblig. & Doct. in

locis ibi per eos allegatis.

¶ An actio iniuriarum tempore finiatur ipso iure sicut morte, vel pacto, declarat hic Bal.

I. si quis. 11.

Hominem promissum, quis sistere debet in eadem causa, quoad forum non quoad facultatem.

I. Qui autem. 12.

Loriot. de eo quod interest axiom. 48.

¶ An valeat sententia lata, contra priuilegium, vide hic Bald.

§. Illud tenendum est. 1.

Sufficit ab initio interesse, licet desinat ex post facto.

I. Quotiens seruus. 13.

Non tenetur qui promissit eum sistere, qui non potest esse in iudicio.

I. si tutor. 15.

Stipulatio euanescat, si promittens iudicio fisti desit posse conueniri.

Tit. 12. De feriis, & dilationibus, & diuersis temporibus earum, & ex quibus causis feriæ non impediuntur.

Sunt quæ huc pertinent, non pauca in calendario Romano, quod Manutius edidit in orthographia Aldi.

¶ Feriæ autem sunt, quæ ad hoc deputantur ut homines quiescant, & diuinis vel aliis rebus necessariis intenti sint: dictæ à feriendis, id est, à mactandis victimis, quæ diebus festiuis offerebantur vel à feriendis hostiis, quod his dieb citari solet. Vnde ipsæ hostiæ feriæ dicantur Gell. lib. 4. c. 6. not. attic. li. 20. cap. 1. nisi malimus per Antiphrasim dicere, quod tunc nullæ res inde ferantur.

I. Ne quis. 1.

Pileus quest. 123. Briffon. lib. 1. select. cap. 16. In ius venire compellitur, nemo tempore vindemiarum, vel messium, ratio est quoniam occupati in rem rusticam in forum compellendi non sunt: limita ut per Sox Reg. 92.

§. sed si prætor. 1.

Si quis vindemiarum aut messium tempore in ius vocatus fuerit, & sponte venerit, & litigauerit, lata sententia tenet, lata vero contra non comparentem nulla erit.

¶ An per partes possit renunciari iuramento testis: An sententia nulla possit consensu partium confirmari: declarat hic Glossa iuncta ibi Bart An feriis renunciari possit Alex. conf. 36. lib. 2.

Neque enim prætoris factum iuri derogare.

D. iij.

re oportet. ¶ Hic obiter nota, quod prætor iudicando nihil iuri derogare potuit: sed eū oportuit ex iure statuere: proposuit tamē edicta, quibus interpretatus est, ac suppleuit quæ desiderabantur in iure civili, & quibusdam articulis ei derogauit. *I. ius autem, & seq. D. de iust. 7. iur. §. 1. Inst. de bon. poss.* deinde ea edicta à populo in honorē prætoris sunt recepta, itaq. magis auctoritate populi, quam prætoris valuerunt. *l. 2. supra de orig. iur.* vide autem Ioan. Rober. *lib. 4. recept. sent. capit. 23.*

§. sed excipiuntur. 2.

Ioan. Rober. *lib. 4. recept. sent. cap. 23.* Enumerantur in hoc §. multi casus in quibus nō obstant feriæ, vbi notandum obiter est, quod quādo conceditur aliquid ratione necessitatis, eatenus conceditur, quatenus necessitas est, & non vltra, vide Decium in *l. non alias. §. sed si possulerit D. de iudic.*

l. Eadem. 2.

De istis casibus enumeratis hic, vide Bart. in *l. quod ad statutu. §. de pōn* & quando iudex profert sententiā contra ius cōmune, nō expressa causa sufficit, quod possit hoc verificari in vno tantū casu, & sententia erit valida.

l. Solet. 3.

Enumerantur adhuc hic casus quidam, in quibus non obstant feriæ, nota autem hic, quod feriæ non habent locum in criminali causa, vt notat hic Bart.

§. Liberalia. 1.

Iudicia liberalia omni tempore finiuntur.

l. Præsides prouinciarū. 4.

Hoc innuit hæc lex, quod scilicet præsides prouinciarum ex consuetudine cuiusque loci tempus vindemiarum, & messium constituere debeant, & præterea in feriis indicendis consuetudo loci seruanda est.

l. Pridie calendas. 5.

Magistratum dies extremus quis fuerit, declarat hic Glossa.

l. Si feriatis. 6.

Sententia diebus feriatis lata nō valet, nec ei obtemperare cogitur, quod tamen verum est, nisi aliter partes statuunt, secundum *l. pa & conuenta. D. de pactis.*

Iudicatum facere cogat. Id est sententię satisfacere, non solum si in faciendo sit, vt vult Accursius hic, verum etiam si in dando sic accipietur *l. elsi. D. de noxal. action.*

l. Oratione. 7.

In hanc legem Nicolaus Vigelius *paradox. 6.* Aulus Gellius *lib. 3. cap. 2.* Macrobius *lib. 1. Saturn. cap. 3.* Hoc vult hæc lex quod in causa civili, vna tantum datur dilatio, gratia, scilicet

instrumentorum exhibendorum, coniunge autem cum *h. t. l. notionem.* D. de verb. signifi. & alteram ex altera interpretare: Agell. dictis locis. Hinc notandum est, quod dilationis secundæ concessio fieri debet cum causæ cognitione, qua de re vide Alex. in *l. si. h. iur. ad.* de quod dicit Bal. in *l. 1. supra si quis caution. in suis interpretation. Co.*

l. More Romano. 8.

Pro intellectu huius legis, consule Cortā in voce *Diem.* Ferran. *lib. 1. explicat. cap. 13.* Augustin. *lib. 2. emend. cap. 13.* Ioan. Rober. *lib. 1. recept. sent. cap. 1.* Cuiac. *lib. 15. obs. ca. 3.* Gellium *2. cap. 3.* Plutarch. *problem. Rom. 82.* Quando incipiat, ac finiatur dies, explicat hoc loco Paulus, de die naturali & artificiali, Macrobius *1. Saturn. Gellius lib. 3. cap. 2.*

¶ An sententia de die an de nocte ferri possit, Glossa. *Nou. de iudicib. 82. cap. 3.* vide quæ ibi notauit D. Gotho. glo. in *l. non minorem 20. C. de transi.* adde Socin. *reg. 359.* Balbum *decis. 412.* Oldendorp. *tract. de Senten. cap. si noctu indicatum sit.*

l. Diuus Traianus. 9.

Huius legis quæstio est, an diebus feriatis quis militare possit, & respondetur posse, causæ vero iis diebus agitari non debent, hac de re vide Bald. in *3. C. de episcop. audiend.*

l. In pecuniariis. 10.

Pro intellectu legis, vide Petrum de Bella pertica hic.

Vide quæ refert Alex. in *l. die. num. 1. qui satisfidare cogan.* vbi limitat hanc legem ex mente Bald. & Odofredi.

An simpliciter verum sit, quod quælibet dilatio probatoria, sit peremptoria. An valeat dilatio data non petenti, an valeat probatio sine termino, an dilatio data ad probandum, mutari ac reuocari possit, vide quæ notat hic Bald. an & quare dentur plures dilationes in causa criminali, quam in civili, tradit hic Bart. *numero 15.*

Tit. 13. De edendo.

De hoc edicto Cuiacius *lib. 10. obser. cap. 14.* Ræuard. *protrib. capite 4.*

¶ Quantum ad hanc edendi vocem. Edere est actionem vel causam in iudicio publico demonstrare, æquissimum enim est, eum qui acturus est edere actionem, vt inde scire possit, reus an cōtēdere, an verò cedere debeat, quod si contendendum putat, veniat ad agendum paratus & instructus, præterea edere est etiam copiam describendi facere.

¶ Libellus quæ continere debeat an & quo modo sententia libelli formanda. Zasius hic. ¶ Quæret

Quæret autem fortasse aliquis, cur de edendo potius quam de editione hic titulus inscriptus sit: verum huius rei ratio est: ut facilius constet necessitatem esse impositam edere debenti, hoc est iurisconsultum, hic non tractare de editione, sed de actu edendi.

Glossa in cap. 6. ext. de iudic.

l. Qua quisque. 1.

Petrus de Bella pertica, Vldaricus Zasius. hoc autem vult textus, quod scilicet actor actionem edere debeat, ut possit reus deliberare, an contendere, an verò cedere debeat. Huius editi interpretationem pete ex l. 1. D. de exceptio. & l. actionis. D. de oblig. & action. & de vera eius lectione, vide Duaren. disp. lib. 1. cap. 13. Ioan. Robert. lib. 3. sent. iur. c. 13. Forcat. in Cupidine iurisperit. cap. 17. Cuiac. lib. 8. c. 15. Politianum denique in miscellaneis.

¶ An, causa & actio sint idem: an quis habeat necesse exprimere nomen actionis. Bar. hic.

¶ An & qualiter libellus sit concipiendus, & quæ sint de substantia tabelliorum, quæq. continere debeant, vide gloss. in Nouel. de exhib. reus 55. ca. 3. in verbo libellum ubi plura notatu digna scripsit. D. Gothof. adde gloss. in l. 5. §. qui nuntiat. D. de oper. noui nunt. an & qualiter res debeat in libello deduci.

Nam æquissimum: Super hoc verbo deficit vna glossa, de qua meminit Bolog. hic in suis interpretationibus, quem vide.

§. Edere. 1.

Alciati interpretationem in hunc §. refellit Duaren. lib. 2. disput. cap. 13. sed eam defendit Ioan. Robert. lib. 1. recept. sent. cap. 15. Forcatulus autem in Cupidine iurisperit. cap. 17. legit perducatur, sed id contra Alciatum exponit in l. si quid. §. eo. vide Cuiac. lib. 8. obs. cap. 15. Polinum in miscel. cap. 82. Cotta in voce Edere.

Ad album Quid esset album, nesciuit omnino Accursius, ita ut merito tota hæc glossa delenda sit, perperam etiam putauit in l. 1. C. de taterd. librum prætoris, perperam quoque in l. si quid in quod D. de iurisdic. aliquid in muro dealbatum scriptumve, cum id tolli posse dicatur d. l. 7. & apud Paulum 1. sent. 13. album videtur fuisse quid muro appensum, quo ea quæ incidebant scribebantur d. l. 7. id est ut interpretor interdicta d. l. 1. non ea quæ iurisdictionis erant perpetuæ d. l. 7. d. §. 3.

§. Editiones. 2.

Pro intellectu huius §. vide Cuiac. lib. 3. obs. cap. 7. Hoc autem vult hic §. quod instrumenta sine die & consule edi possint, non autem rationes. Ratio est, quoniam, accepta & data non alias possunt apparere, nisi dies & consul fuerit additus.

¶ Ut instrumentum dicatur publicum, quot

& quæ requirantur, vide hic Bald.

¶ An & quo iure quis compellatur edere, Bart. hic.

¶ An & quomodo instrumenta edenda: tempus in dispositionibus additum, quomodo intelligendum: acta iudiciaria & instrumenta, quare & quomodo edantur, Zasius hic.

¶ Ne quid excogitetur die. Quasi diceret ne ex editione diei & consulis nascatur occasio fraudis alicuius excogitandæ, ut fortè diei repetendæ l. repetita. D. de fide iuss. ubi quod Repetita die, hic prælatio diem dicitur, pro quo alij malè perlaro, alij etiā prolato legūt.

§. Edenda sunt. 3.

Quænam edenda sint, discere ex hoc §. omnia enim edenda sunt, quæ quis apud iudicem editurus est, non tamē, ut & instrumenta, quibus quis vsurus non est, compellatur edere.

¶ An & quando instrumenta edenda sint, an publicatis attestationibus produci possint instrumenta, declara ut per Bald. hic, præterea an & quando fieri debeat editio, vide Bar. hic.

§. Edere. 4.

Edere is non videtur, qui stipulationem totam non edit, perfecta etenim editio & integra esse debet, vide Ang. cons. 150. in ap. reus ciuitatis.

§. Eis qui ob ætatem 5.

Subuenitur eis qui ob ætatem, ob rusticitatem, vel ob sexum lapsi non ediderunt, hoc est, minor, rusticus, miles, & mulier excusantur, à pœna præcepti spectri.

l. si legatum. 2.

Quicumque petit legatum ex testamento, non tenetur edere testamentum hæredi.

¶ An inuestitura domini per vassallum necessario sit edenda, declarat Zasius hic.

l. Senatus. 3.

Alias incipit hæc lex, Nec quisquam innuit hæc lex, quod fisco eduntur instrumenta, ad intentionem fundandam ad causam, nempe faciendā, & non ad impertinendā. De materia autem huius legis, vide Alex. cons. 122. l. prætor ait. §. etiam. §. h. t. vide Ias. in l. 1. vers. §. C. eod. præterea an hæc lex procedat in dote, vide Rom. in l. 1. §. solu. matrim. & ibi per Alex.

l. Prætor ait. 4.

Argentarius rationes edere tenetur cum die & consule, his ad quæ pertinet, ita ut initio huius legis contineatur prætoris edictum.

Ad id quod dicit gloss. de argentario. l. prætor in prin. de eden. vide Alciat. lib. 1. dispunct. ult. & penult.

¶ Argentarij qui & quomodo rationes edant: an & quomodo notarius instrumenta publica faciat: an filiusfamilias ex suis
D. iijj.

contractibus obligetur, explicat hic Zasius.

§. Huius edicti. 1.

Commendatur hoc §. prætoris edictum.

¶ An notarius qui conficit instrumentum rogatus esse debeat ab ambabus partibus, vide Bald. *conf. 52.* vbi ponit an si creditor confiteatur absente debitore sibi satisfactum, & presente fideiussore possit rogare notarium, ut de illa confessione conficiat instrumentum.

Sed & filiusfamilias.

Filiusfamilias edere etiam cogitur, sed an etiam pater, quaeritur hic.

Cum patris quaestum refert. Collige ex hoc loco, ut etiam notat Bal. quod pater tenetur ex facto filij, quando ex eius commodo sentit commodum aliquod, vel lucrum.

§. Sed si feruus. 2.

Si feruus argentaria faciat, dominum compellere potest, ut edat.

§. Etiam is. 4.

Ad editionem etiam compellitur is qui argentarium facere desit hoc argumento, quod scilicet ille qui desit exercere vsuras, ita compellitur ad restitutionem sicut exercēs. De vsurariis vide Bald. *conf. 113.* præterea obligatio, vel quasi obligatio contracta ratione cuiusdam officij, non finitur functo officio.

§. Sed ibi quis. 5.

Vbi & quo loco quis edere cogatur, collige ex hoc §. dicit enim quod facit etiam quamlibet rationem tenetur quis edere, vbi eam administravit, quo loco obiter notabis rationibus reddendis omnes administratores obnoxios esse, qua de re vide Rol. a Valle. *l. conf. 49.*

1. Spatiumque. 5.

Spatium aliquod ad perferendas rationes, omnibus tribuendum esse, ait hac lege Paulus.

1. Si quis ex. 6.

Perducere, Donatus in Terentium interpretatur initium ducere. vide Forcatul. *dicto sup. 17.*

¶ Vel in horreo. Hoc ideo dixit Iurifconsultus, quoniam in eo non pretiosissima quæque reponebantur. *l. pen. §. effractura. D. de off. pref. in gloss.*

¶ Adde *fol. 281. num. 43. & sequent. repetitio. num. 6. folio 127. numero 17. & numer. sequent. repetitionum 7.*

§. Cogentur. 1.

Hæredes siue successores argentarij rationes edere coguntur, siue sint duo, siue plures.

Pro intellectu huius §. vide Bartol. *in l. 4. §.*

Cato. ff. de verb. oblig.

An & quomodo testis levis opinionis saluetur: an & quomodo infamis a testimonio repellatur: an notarius male versatus in officio, illo amplius fungi possit, Zasius hic.

§. Bugitur autem. 2.

Editionem qui petit, iurare debet de calumnia.

§. Rationem autem. 3.

Ratio quomodo accipienda, declaratur hoc loco, est enim scriptura dati & accepti.

¶ Ratio quid: an generalitas ad materiam subiectam restringatur, declarat hic Zasius.

§. Ex hoc edicto. 4.

Contra non edentem datur actio in factum, hoc vult hic §.

¶ An & hoc iure petatur editio, vide hic Bartol.

§. Vnde apparet. 5.

Rationes ad aliquem pertinere dicuntur, quando eo mandante, vel eius procuratore confectæ sunt, & ideo tam ei quam procuratori suo edenda sunt.

¶ An scriptura facta me absente, nemine pro me mandante, vel recipiente probet, vide hic Bald.

§. Si initium. 6.

Ad intellectum huius §. vide Menoch. *de arbit. ind. lib. 2. cas. 64.* Notabilis sanè est textus hic, licet videatur communis & vulgaris, quod scilicet dies in principio posita, in sequentibus repetita tacite intelligatur, hunc etiam §. elegantissime reperit Bar.

§. Ediautem. 7.

Edere rationes est, vel dictare, vel tradere libellum, vel codicem proferre, coniunge *l. 1. §. edere, sup. hoc tit.*

§. Prætor ait. 8.

Continentur hoc §. alia prætorij edicti verba.

§. Prohibent. 9.

Apud argentarium non fit rationum editio, nisi probet quod rationes quæ apud ipsum remanserunt, perdidit casu fortuito, vel nisi subsit alia iusta causa.

§. An nec hæredi. 10.

¶ Res perditæ esse quomodo probetur, & quibus probationibus vtendum sit, an & quæ dicantur manifesta in probanda amissione rei, declarat hic Bar.

§. Nec iterum. 11.

Postulanti iterum edi prætor iubet, nisi ex causa. ¶ Hoc autem loco nota quod qui semel instrumentum habuit & amisit, non potest

potest petere à notario, vt iterum sibi edat nisi cam licentia & autoritate iudicis.

§. Hæc vox. 1.

Vox iterum posita in edicto. l. 6. & 7. §. b. t. quas & quot significationes habeat, discere ex hoc §.

l. Vbi exigitur. 8.

Argentarius tenetur de dolo vel lata culpa, si non edat rationes.

Dolo malo. Dolo malo nõ edit, & qui malitiose edidit, & qui in totum non edidit.

§. Is autem qui 1.

Loriottus de eo quod interest. axiom. 47. Nota autem hoc §. quod interesse non venit ex mora, sed ex sententia.

l. Quædam sunt. 9.

Vbi competit actio, non comperit iudicis officium, vel si malis, vbi competit ordinarium remedium, cessat extraordinarium.

Vide Dec. diuersimodè loquentem circa illam l. in c. 1. 350. coll. vers. utraque opinio. & 36. vers. Adde tamen exir. de probationibus. Et ad dicta ibi per Bart. circa quæst. de usurario, vide Abb. in d. cap. in 3. coll. Et Dec. in l. 1. col. fin. C. de edendo declarantem. circa med.

Repet. 7. fol. 16. num. 14.

§. Nihil interest. i.

Bellonus lib. 4. suppur. c. 18. Hoc vult hic §. quod scilicet successor argentarii cogitur ad edendum, licet non sit eiusdem professionis, quis autem successoris nomine intelligatur, declara, vt per Bald. hic, vide quid per istum textum dicat Felinus in cap. fin. in 1. not. D. de probat.

Successoris appellatione, an & quis contineatur, & an hæredis appellatione contineatur, is qui propriè hæres vel successor est, Bald. hic.

¶ Vers. is autem cui. Notarius protocolam, sine abbreviationem suam vendere potest, vt not. hic Bald.

§. Nummularios. 2.

Nummularij & argentarij pari passu ambulant, vtrique enim tenentur rationes edere.

¶ An valeat statutum vt libris mercatorum derur fides, Bald. in decisione reliquit, conf. 475. 4. volum.

l. Argentarius. 10.

Pro intellectu huius legis vide Cuiac. lib. 10. os fer. cap. 14. Nannium li. 1. miscel. cap. 9. hic autem obiter notandum est, quod argentarij, & omnes qui gerunt officium publicum, tenentur rationes suas edere.

¶ Querit præterea hic glossa, vtrum tabelliones cogantur edere, qua de re vide Felin.

in cap. quoniam contra. de probat. in princip. 2. colum.

¶ An tabellio pro confectioe instrumenti, possit pecuniam accipere.

¶ An iudex in salarij taxatione committere possit, vicem alteri tabellioni. fo. 31. n. 307. repet. 3. Hotom lib. 8. obs. cap. 12.

§. Ideo autem. 1.

Redditur hic ratio, quare scilicet argentarij, & omnes qui gerunt officium publicum, teneantur rationes suas edere.

§. Edi autem. 2.

Quod ratio edi debeat à capite, cõcordat gloss. in cap. sedes. de rescript. & vide quod notat Alexand. in rub. D. solut. matrim. Abb. conf. 25. volum. 1.

§. Cum autem. 3.

Ad hunc §. scripsit Duarenus de in litem iurando. num. 55. vbi hunc §. conciliat cum l. semper. §. in hoc interdicto. infra vnde vi. l. qui tabul. infra de furiis.

Pro intellectu huius §. vide quod not. Pau. de Leaza in ca. constitutus. de electio. in clemen. Petrum de Bellapertica hic.

Ad illum textum iuncta ibi not. per Bar. in 4. not. vide textum in l. si quando. Co. vnde vi. quomodo illum intelligit glossa in §. si in verbo probare, Inst. de verb. oblig.

Quo iure succurratur contra iudicem, qui probationes non curauit, vide hic Bar.

l. Exempla. 11.

¶ An subscriptio siue præsentia partis sit de substantia instrumenti, tractat hic Iuris. Modestinus.

l. Fœminæ. 12.

Fœminæ remotæ sunt ab omnibus officiis publicis, vt ait l. fœmina 2. D. de reg. iur. & consequenter ab officio argentarij, vt vult hoc loco Callistratus.

Tit. 14. De pactis.

Scripsit in hunc titulum plurima præclara Duarenus, & nonnulla etiam lib. 2. disput. c. 8.

Scripsere præterea, Æmilius Fernetus qui desinit in l. 7. Sed postea addidit, §. pactus ne peteret l. si vnus. & optime Cuiacius, qui præter ea quid iste titulus, cum præcedentibus commune habeat, docet lib. 10. obs. cap. 30.

l. Huius edicti. 1.

Ad faciliorem huius legis intellectum cõsule Charondam lib. 1. verissim. cap. 4. Ioan. Robert. lib. 2. sent. iuris. cap. 1. Hotom. vol. 1. vuar. disput. cap. 7. Fortunium Garfiam.

Quod hic non ponatur definitio pacti, sed quædam descriptio, vide Iacob. de Nigr. ad

Rub. de verb. oblig. num. 34. Horom. lib. i. Inst. tit. i.

Appellatione pacti non venit tacitum pactum post alios, de quib. ibi tenet Decius ad Rub. C. de pact. num. 3. & 4. ubi etiam dicit se consuluisse. & est in consilio 245. tamen communis est contra eum, ut per Moder. ad l. rogasti. §. si tibi. D. si cer. pet. Ripa. ad Rub. de verb. oblig. num. 21.

Cicero li. 2. de inuentione pactum, inquit, est quod inter aliquos conuenit, quod iam ita iustum putatur, ut iuri præstare dicatur, Bal. in l. i. hoc tit. & in tract. de pact. num. 1. adde ad hanc legem & de iis verbis in idem quare in accusatio & non in ablatiuo. Cacialup. in tract. de pact. l. q. ad fin. tu declara hoc procedere prout in simili. Bart. ad l. i. D. de tutor. ad de Corn. conf. 25. num. 10. vol. 4. An iste textus habeat locum in pacto tacito, quod non facit, quia non habet consensum cum acquiratur ignorantibus. l. cert. C. locat. l. in eo. §. deinde, de rit. nup. item per text. not. in l. si. C. in quib. cau. pig. ubi est præsumptio legis ergo non proprie pactum, de quo hic.

§. Pactum autem. 1.

Hic continetur etimologia pacti, de qua vide hic Accursium, vide etiam Bap. de S. Seuerin. dicentem, quod pactum dicitur à percussione palmarum, ut notat etiam hic gloss. fa. & male sanè, sed potius à verbo antiquo paco.

De definitione pacti vide Bald. in tract. de pact. numero 1. & in toto tit. de pac.

§. Et est pactio. 2.

Quod ad definitionem pacti hic, ab Vlpia no tradit, duplex est lectio. Quidam enim duorum plurumve in idem placitum consensu. Alij duorum plurumve in idem placitum & consensus legunt, & hæc est vulgata lectio, quam retinendam esse censeo.

§. Conuentionis verbum. 3.

Conuentionis verbum ita generale est, ut ad omnia pacta contractus & distractus, referri possit.

§. Sed conuentionum. 4.

Proposita superiori §. conuentionis generali significatione merito, nunc eius diuisionem subiicit, quod scilicet quædam sint nominatæ, quædam innominatæ. Adde tractatum 12. folio 170. numero 2.

l. Labeo ait. 2.

Vide in hanc legem Fortunium Garfiam. Explicat autem hic I. C. aliam conuentionum diuisionem, quod scilicet quædam sint tacitæ, quædam expressæ. Repetitionum i. folio 384. numero 2.

Pactum & donatio causa mortis, quomodo inter absentes fieri possit.

¶ An & quomodo pactum exceptionem doli pariat, Bald. hic.

¶ Vide de hoc text. & similibus loquentibus, de instrum. restit. pro ipso debito. Bart. in l. si is qui pro empto num. 65. de usucap.

§. Et ideo si. 1.

Pro intellectu huius §. adde textum in cap. ecclesia 2. in fin. ut litem pendens. & ibi gloss.

¶ Hoc innuit hic §. quod redditio instrumenti, vim pacti obtrineat, quamuis pignoris remissio non inducat præsumptam remissionem debiti principalis.

Differentiam pignoris & instrumenti, vide hic apud Bartolum.

l. Postquam. 3.

¶ An accessorium tollat principale, an instrumenti redactio inducat debiti remissionem: an solutio debiti vim habeat cancellationis, vide hic Bald.

A. l. illum text. cum vno, quod ibi dicit Bald. in fin. vers. vide Socin. reg. 193.

l. Item quia. 4.

Vide in hanc legem, Fortunium Garfiam. Iurisconsultus materiam eadem persequens, hoc est de tacita conuentione, ait quod inuecta in domum conductam, sunt tacite obligata pro pensione, quæritur autem hic, an hoc locum habeat in pupillo, cum res ipsius non possint obligari sine decreto, qua de re vide Bart. hic.

§. Secundum 1.

Mutus pacisci potest, quoniam etiam si non possit loqui, signis tamen demonstrare potest, & expressum dicitur, quod ex signis colligi potest, vide gloss. in l. 20. §. 1. in verbo expressum. D. de oper. nou. nunt. gl. in l. i. §. si quis ita. D. de verb. oblig.

§. Huius rei argumentum. 1.

In stipulatione tacita conditio inest, si scilicet matrimonium sequatur, coniunge l. 21. D. de iure dotium. vide Alexand. conf. 4. vol. 4. conf. 3. eod. vol.

§. Ex facto etiam. 3.

Quæ in præfationibus dicuntur, in sequentibus repetita intelliguntur, hoc innuit hic §. Ang. conf. 62. Rom. conf. 233. & 202.

l. Conuentionum. 5.

Hanc legem explicuit Ræuard. lib. 4. variior. cap. 1. Cuiac. libro 15. obs. cap. 5. & 33. persequitur autem hic Iurisconsultus conuentionis alias species, quod scilicet conuentio, aut sit publica, aut priuata, aut legitima, aut iuris gentium.

An

¶ An præfectus militiæ possit facere pacem Bart. hic.

§. Publica. 1.

Conuentio publica est, quæ fit per pacem, quotiens inter se duces belli quædam pacificantur.

1. Legitima. 6.

Ad intellectum huius legis faciunt, quæ scribit Besson. lib. 3. *suppur. cap. 7.* Gouean. lib. 2. *variar. lect. ca. 26.* Fortunius Garzia. Cū autem superiori lege dixerit, quæ dicatur publica conuentio, iusto rectoque ordine tradit nunc quæ dicatur legitima.

¶ Vide Ioan. Fabr. *inst. de oblig. in 4. col. vers. ego credo.* Alexand. *in cons. 7. col. 7. in fin. 1. voc.* cuius verba retuli, in rubric. incip. legitimam.

Ad eius intelligentiam, quare ibi fiat differentia inter conuentiones nudas & vestitas, vide Socin *in Rub. de verb. oblig. coll. 2. vers. 4. concludo.*

Ad intelligentiā etiam gloss. in §. sed cum nulla. in verb. igitur. vide Ruin. *in l. 1. §. si quis in chart. 2. de verb. oblig.*

Et ad intellectum §. quod fere. vide eund. *in eo loco.* & vide omnino, quomodo inducat illum §. Petr. de Bella Pert. *inst. de action. & responde.*

Et ad §. igitur. vide Socin. *in d. Rub. colum 5. in princ.*

Ad regul. §. sed cum nulla. cum seq. §. vide Bart. *in l. Aristot. §. fin. in vers. Aristot. & quod ibi per eum. de donat.* Et ad glossam magn. ibi circa med. vide Iaso. *inst. de actio. §. actionum. in glo. in verb. ex permut. in prima conclus. & quod ibi per Gomef. in antepen. col. & ad §. quini- mo vide Alciat. lib. 5. paradox. cap. 1.*

Quod actio detur ex nudo pacto, si iuue- tur autoritate legis vel principis notat Gl. *in c. cum accessissent. ext. de const. 20.*

1. Iurifgentium. 7.

In hanc legem scripsere Connan. lib. 6. *co- ment. cap. 2. & fere toto libro.* Forcat. *dial. 97. n. 5.* Gilbertus Constantus lib. 1. *quæst. cur. cap. 8.* Charond. lib. 2. *veriss. cap. 8.* Corraf. lib. 1. *miscell. cap. 1.* Alciat. lib. 3. *prætermiff. Forcatul. dial. 69. numer. 1.* Cuiacius lib. 2. *cap. 15.* Ant. Cont. lib. 1. *disput. cap. 13.* Hoc autem initium vult quod iurifgentium conuentiones aliæ pariant actionem, aliæ exceptionem, fol. 227. *num. 29. repet. 7.*

An & quare permutatio non dicatur contractus nominatus, si do rem, ut aliam mihi des, declarat Barto. hic. an donatio sit contractus nominatus, vel innominatus, vide Bald. hic.

¶ Quæ pariunt. 1.

Conuentiones quæ pariunt actiones, in suo nomine non stant, sed transcunt in proprium nomen contractus, ut emptio, venditio, &c.

§. Sed et si. 2.

Connan. *in l. naturalis. D. de præscript. verbis. § 1. per tot. 4. deinceps.*

§. Si ob maleficium. 3.

Turpis inepta, vel iniusta causa non vestit pactum.

¶ An & quotuplex turpitudine. An & quæ donationes insinuatione requirant. an quælibet causa, ut puta iuramentum vestiat pactum. Nudum pactum quid, & quomodo intelligatur, quod pariat actionem.

§. si cum nulla. 4.

Vbi non subest causa civilis, neque obligatio, neque actio nascuntur, hic autem notabis in fine regulam, quod nuda pactio actionem non pariat, sed exceptionem.

Actio ex pacto nudo non oritur, ut hic & §. quini- mo. & §. Marcellus. ead. l. & l. legem C. de pact. not. gloss. & ibi latissime Iason. *ad §. in personam. inst. de actio. post Iasonem hic latè,* vide per Socin. *in reg. 9. actio. Doct. ad Rub. D. de verb. obl. Forcat. dial. 69. num. 1.*

¶ Pactum nudum quid: an ex pacto nudo oriatur actio, tam de iure civili, quam canonico, vide Bar. hic.

¶ An pactum nudum sine aliqua causa valeat, Bald. hic.

Latissime & melius quæ alibi Felin. *in c. 1. extr. de pact.*

§. Quini- mo. 5.

Pro intellectu huius §. consule Corraf. lib. 3. *miscel. cap. 10.* Charondas, *dist. lib. 2. c. 9.* Forcatul. *dialog. 89. numer. 1.* & §. Vacon. lib. 1. *de- clar. 23.* Merce, *opin. lib. 1. cap. 16.* Bulg. *ad l. pe- tens, Cod. de pact. num. 20.* Berreng. Ferna. *ad l. pacta conuentia. D. de contrah. empt. cap. 2. num. 19.* Cuiacius 3 *obs. 15.*

Quæ in ingressu contractus. Non signifi- cat ab initio: sed dum contractus ingreditur, & ambulat, id est dum contrahitur, dicitur enim contractus ambulare. l. sed ubi. D. de min. qua dere vide Alciatum 2. *parerg. cap. 19.*

An & quot modis vestiat pactum: an & quomodo contractus innominati dicantur vestiti: an ratione pacti non seruati compe- tat rei vindicatio, vide hic Bald. An & quis contractus dicatur Feudum, & quæ actio oriatur, vide Iason. *in l. prima, D. de condict. ex lege.*

§. Adeo autem. 6.

Loriotus *de hered. inst. axiom. 4* Cuiac. *lib. 2. obs. c. 15.* quem reprehendit Ræuardus *lib. 2. varior. cap. 13.*

§. Ait prætor. 7.

Hoc §. continetur prætoris edictum, quæ de re Forcat. *lib. 69. num. 2. & 4.* Vacon. *lib. 5. declar. cap. 67.* prætor itaque ait quod pacta seruabit, modo dans exceptionem, modo actionem, modo formans actionem, modo negans actionem, tot enim sunt vires & effectus pacti, & significationes verbi seruare, vt *l. 10. C. h. t. l. 44. §. 1. fam. ercisc. l. 41. D. de acquir. rer. dom.*

Pacta, an & quando seruari debeant, declarata vt per Bald. hic.

§. Pactorum. 8.

Charondas *d. cap. 8.* Mercerus *dict. cap. 16.* Hoc autem vult hic §. quod pactum in dubio præsumitur reale, & transitorium ad hæredes.

Non minus ex verbis quàm ex mente. Duarenus ait huiusmodi *ystiologias* vtitissimas esse iurisperitis, aliisque Latinis authoribus, Vlpianus *l. 3. §. Labeo. D. de incend. ruin. nauis. l. 3. §. si emancipatus. D. de bonor. posses. contr. tab.* Seneca *de tranquillitate vite, lib. 1. c. 8.* vide & Charondam *dicto proximo loco,* & Mercerium *ibidem.*

§. Dolo malo. 9.

Cum superioribus duobus §§. posuerit I. C. edicti prætoris vitia, nunc ad eorum explicationem accedit, & primo ait quid sit doli malus, & quid sit pacisci dolo malo, nempe alterius circumueniendi causa, cum nempe aliud agitur, aliud simulatur, de dolo malo, vide *l. 1. §. dolum, D. de dolo.*

§. sed si fraudandi. 10.

Huius §. quæstio est, vtrum de fraude pacisci liceat, quoniam edicti verba nullam de fraude mentionem faciunt, verum optimè Labeo ait pactum, ita conceptum iniquum esse, præterea fraus est species doli, & inest dolo, sicut species inest generi, & eo remoto, remouentur etiam eius species.

Inest enim dolus & fraus. Vide Alciat. *in l. aliud est fraus. D. de verb. sig.*

¶ An & in quo differat dolus à fraude, Bar. hic.

§. siue autem ab. 11.

Exceptionem doli parit, siue dolus committatur ab initio contractus, siue ex post facto.

§. Quod ferè. 12.

Stipulatio esse præsumitur, si præcedat interrogatio, & sequatur responsio, nisi in con-

trarium probetur, id est factum, contra ius commune, non est igitur hic locus contrarius *l. 27. §. in summa infra eod.*

§. si paciscar ne. 13.

Pactum valet si paciscar ne pro iudicari, vel incensarum ædium agatur, ex culpa scilicet ad duplum, nam consulto factum incendium morte puniebatur. *Pau. §. sen. 3. l. capitulum. §. incendiary. D. de pœn. l. qui ades. l. pen. D. de incend. ruin. nauis. l. si quis dolo. D. ad l. cor. de sic. & hæc est quæ incensarum ædium actio dicitur in l. 1. §. de leg. Aquil.*

§. si paciscar ne. 14.

Cuiac. *lib. 10. obs. cap. 10.* ¶ An pactum valeat si paciscar, ne operis noui nuntiationem exequar, magna hic dubitatio est, quæ de re optime hic Labeo.

¶ An nuntiatio noui operis, pacto remitti possit: an pactum factum contra rem publicam, vel priuatam utilitatem valeat, necne, declarat hic Bald.

Nam & de furto pacisci licere constat ex hoc loco, quamuis in contrarium multæ extent leges, & præcipuè *l. transigere, C. de transact. verum hoc intelligendum est de furto facto. l. 17. §. 1. hoc t. secus de futuro. l. 27. §. 4. D. eod. tit.*

§. Sed & si quis. 15.

Pactum valet, si quis paciscatur, ne depositi agat.

§. Et generaliter. 16.

Ad intellectum huius §. vide Cuiac. *libro 1. obs. c. 24.* à quo reprehenditur lectio Duareni, qui in hoc §. definit. De huius §. lectione nonnulla etiam Petrus Marthres. *in l. veteribus. infra eod. tit. fol. 21.* Quod pactum à iure communi remotum feruari, minime debeat declarat hic iurisperit. præterea nec iuramento nec stipulatione firmari potest, & multo minus legari.

§. Si ante. 17.

Pactum valiturum est, si ante hæreditatem aditam paciscatur quis, cum creditoribus, vt minus soluatur.

¶ Repetitionum *7. fol. 215. num. 30.*

§. sed si seruus. 18.

In vulgata editione hæc erat lex octaua, & suum: hoc autè vult lex, quod in his quæ sunt communia, & singulis quod sit à maiori parte, præiudicat aliis fauore liberationis.

¶ Hinc etiam collige, quod maior pars creditorum præiudicare potest minori, quod tamen limita, vt per Roman. *singul. 101. C. re. sing. 22.*

§. Hodie tamen. 19.

¶ Pactum per maiorem partem factum cum

cum herede futuro, de parte debiti remittenda, omnibus creditoribus legem imponit, & est ab omnibus obseruandum.

¶ An factum à maiore parte dicatur factum communiter. vide *Rom. conf. 512.*

Maiores partis voluntatem. Ex his verbis colligere possumus, numerum personarum præualeat dignitati, quod facit *l. fin. C. de bon. auth. iud. poss.* quod intelligendum est, quando de commodo pecuniario tractatur, secus si de fide vel probatione veritatis, secundum Iasonem hic, quem vide.

¶ Vide Bar. & post eum ceteros. in *l. 4. §. Ca. ro. vlt. q. de verb. oblig.*

I. Maiorem. 8.

Vide Gloss. in *can. placuit. 4. distinct. 16.*

I. Si plures. 9.

Innuir hæc lex, quod si duo sint argentarii, vel res stipulandi, habentur tantum loco vnius.

¶ Plures an & quo casu loco vnius habeantur: an vnus duas voces habere possit, an voluntatis maioris partis standum sit, declara, vt per Bald. hic.

§. Cumulum. i.

Cumulum debiti, hic non tantum ad fortem, sed etiam ad vsuras eius refertur, at non fit cumulatio summarum in casu *l. 11. sup. de iuri. dist.*

I. Rescriptum. 10.

Absentes tenentur stare pacto, per maiorem partem præsentem, etiam si absentes personalia privilegia habeant, dum non habeant hypothecam. *fol. 353. nu. 49. Repet. 6. & fol. 47. nu. 209. eadem repet.*

§. Si pacto. i.

Petrus Aluarottus, Petrus Salernus, in hunc §. scripserunt.

Si tamen ex causa pacti. Coniunge cum hoc §. *l. 17. C. de transact. l. pen. infra eod. l. 12. ff. de verb. oblig.*

§. Plerumque. 2.

Doli exceptio subsidium est exceptionis pacti.

I. Nam & nocere. 12.

In hanc *l. Bellon. q. 5.*

¶ An, quot, & quibus casibus procuratoris pactum noceat domino. declarat hic Bald.

I. Sed si tantum. 13.

Sic mutauit Taurellius, in editione Florentina, cum in archetypo Florent. esset Vlpianus, teste Anton. August. *libro 3. emend. cap. 1.*

§. Sed si in rem. 1.

Procurator in rem suam paciscendo domino obesse potest, vt ait hic Glossa finalis.

I. Item magistri. 14.

¶ Quæstio huius legis: an pacta facta ab iis qui præsunt corporib⁹, vel collegiis profint, vel noceant collegio, quæ utilis est, & de hac vide *Roman. conf. 63.*

Magistri societatum. Magistri hi appellantur, cui præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quam cæteri diligentiam, & sollicitudinem in rebus, quibus præsunt, adhibere debent, ita appellati à monendo, siue à monstrando, sic etiam dicuntur magistri vniuersitatis, & venditionis bonorum præpositi. *l. 9. D. rem rat. hab. nauium l. 1. §. 1. D. de exercit. act. equitum l. 2. §. 19. D. de orig. iu. Officiorum vt toto tit. C. de magist. officior. sunt & plures alij quos recenset D. Gothof. hic.*

I. Tutoris quoque. 15.

Pactum tutoris pupillo prodest, & non nocet.

¶ Pactum tutoris, vtrum noceat pupillo, declarat hic Barr.

I. Si cum emptore. 16.

Pactum factum cum habente vtiles actiones, præiudicat habenti ductas. & hoc est quod innuit hic textus.

¶ An pactum cedentis noceat cessionario. *Pau. de Castr. conf. 47. & seq. per Ang. conf. 250.* An exceptio compensationis quæ obijci potest cedenti, possit etiam obijci cessionario, vide *Bald. conf. 487. & 201.*

§. Sed si inter. i.

Pactum eius cui sunt cedendæ actiones, nocet ei qui eas habet, & cedere debet.

I. si tibi decem. 17.

Ad intellectum huius legis faciunt quæ notauit Duaren. *de pactis. fol. 38.* ¶ Hoc autem vult hæc lex, quod obligatio quæ re contrahitur, trahi non potest ultra quam peruenit, quæ quidem lex optimè commendatur à Bartolo.

§. Quædam actiones. i.

Pactum tollit actiones descendentes ex maleficiis, coniunge autem *l. si vnus, §. pactum ne peteret. D. de pactis.*

¶ An iniuriam remittens, videatur damnum remittere. An vniuersitatis syndicus damna singulorum ciuium remittere possit: an in testamento pax fieri possit, & an penitentiam recipiens, videatur remittere iniurias, declara vt per Bald. hic.

§. De pignore. 2.

Pignus de iure prætorio solo cōsensu com-

trahitur: sed tamen solo consensu non tollitur.

¶ An hypothecaria sit actio merè realis, vide hic Bald.

§. Si quis paciscatur. 3.

Ad hunc §. Ioh. Robert. *li. 4. recept. sent. c. 15.* quod pactum personale personam non egrediatur, declarat hic §. hoc est personalia pacta hæredibus non prosunt, vt pluribus declarat hic Accur. & quæ sit ratio huius rei, vide *l. idem in duobus. 25. §. I. personale. 17. de pactis.*

§. Si pactus sim. 4.

¶ Pacisci quis non potest extraneo filio, nec confirmatur pactum, licet postea ille extraneus succedat paciscenti.

An pactum patris profit filio: an doli exceptio quæzatur extraneo, vide hic Bald.

Vide Ruin. *in l. Gallus. §. 1. in 28. char. de lib. & posth.* & ad ibi dicta per Bar. *in vers. ex hoc edito.* vide Abb. *in c. in presentia, coll. 10. nu. 27. de probat.*

Et ad illum tex. vide Aret. *Inst. de inutilibus stipulationibus, §. ceteri, l. not.*

§. Pactum conuentum. 5.

Personale pactum ad successorem in rem etiam porrigitur, viuo paciscente, & quæ sit ratio huius §. vide tres rationes quas adfert hic Accur. *in glo.*

Et in emptorem. In emptore potius legendum esse puto latinitatis ratione.

§. Cum possessor. 6.

Concordat textus in *l. si actionem, C. h. i. in* nunt hic §. quod pactum possessoris non prodest, neque nocet vero hæredi.

Neque nocere, neque prodesse. Quidam tamen aiunt prodesse, iuxta *l. 22. de constit. person.* ita vt antinomiali quandam hic esse quidam existimauerint, verum tamen eam sic solue, vt dicas in *l. 22. I. C.* ex sua persona loqui hic aliorum sententiam referre.

¶ Repetitionum *7. fol. 194. num. 4.*

§. Filius. 7.

Filius paciscitur, quandoque directo patri, quandoque directo sibi.

§. item si filiusfam. 1.

Personale pactum filij transit ad patrem & ad hæredes eius, viuo filio, quo loco obiter notandum est, pactum quod prodest patri, prodest etiam filio.

l. Vel de in rem verso. 20.

Ex hac lege inferunt quidam quod pater non cogitur præcisè filium defendere.

l. Et hæredi. 21.

Si filius paciscatur, ne à se petatur, ipsi filio

& patri proderit pactum, si pater conueniatur de peculio.

§. Quod si seruus. 1.

Huius §. sententia hæc est. Si seruus paciscatur, ne à se seruo petatur, non valet pactum. Sed si seruus realiter paciscatur acquiritur, tunc exceptio præscriptis verbis, si in personam pactum conferatur.

§. Nos autem his. 2.

Si pater paciscatur, ne à filio suo petatur, istud pactum filio suo non prodest, quo ad pacti exceptionem, sed exceptio doli datur filio.

¶ Quando dicatur pater stipulari filio vt filio, & quando filio vt hæredi, vide quod dicit Bald. *in cap. 1. in princ. an agnat. vel fil. res hære. poss.*

¶ Ne à Titio. A filio potius legendum esse, doctè sanè emendat Cuiacius.

§. Filiafamil. 3.

Pactum factum à filiofamilias tempore patriæ potestatis, nocet ei tempore existentiæ sui iuris.

§. Item filiusfam. 4.

Filiusfamilias rectè paciscitur, de eo quod sub conditione legatum est, paria enim sunt fieri tempore congruo, vel in illud tempus conferri, concord. *ext. in arg. l. in tempus, D. de hæ. ed. nst. text. in l. quod sponsa, C. de donat. ante nupt.*

§. in his. 5.

Pactum rei prodest fideiussori, nisi sit personale pactum. Nam personale personam non egreditur.

l. Nisi hoc actum. 22.

In hac lege obiter notandum est, quod pactum simpliciter factum, reo porrigitur ad fideiussorem, quod tamen secus est, si mentio facta fuerit propriæ personæ.

l. Fideiussoris. 23.

Pactum fideiussoris non prodesse reo, negat hæc lex. Verum in cōtrarium facit. *l. d. 40. bus. §. à fideiussore. D. de iureiur.* quam antinomiali solue, vt per Bar. hic.

l. Sed si fideiussor. 24.

Ex hac lege colligi potest materia, quæ in vsu & foro est vtitissima, nempe quod licet quis, vt fideiussor accipiatur, tamen in veritate est principalis, & vt de principali est iudicandū, quod vt in praxi vtitur sit, nemini dubiū esse puto, hodie enim non conuenitur principalis, sed fideiussor: vnde manauit prouerbum hoc, qui fideiubet, soluit.

l. idem in. 25.

Ad intellectum huius legis, vide Cuiac. 22. *obs. cap. 6.* Ratio dubitandi huius legis est, an pactum

pactum factum, vni ex duobus reis debendi, profit aliis, quam quaestionem optime examinat hic glossa, Bar. & Bald.

§. Personale. 1.

Pactum personale ad alios non pertinere, immo etiam nec ad heredem satis superque declarauit superioribus. §.

§. sed quamuis. 2.

Regulariter fideiussoris pactum, reo non prodest.

1. Videlicet. 26.

Dictio videlicet non solum declarat: sed etiam aliquando restringit, qua de re vide *l. cum quidam. §. 1. de usur. notat. Bar. in l. 1. D. ad leg. Aquiliam.*

1. Si vnus. 27.

Hec lex est subtilis & difficilis. ideo ad eius intellectum, vide Ioan. Robert. *lib. 1. sent. recep. c. 25. Pileum quest. 10. Charond. li. 1. verissim. cap. 21. Cuiac. 12. obs. cap. 6. Rom. cons. suo 209.*

§. si cum reo. 1.

Pactum factum ad tempus, non prodest post tempus, & potest principalis acisci fideiussori, licet non pacificatur sibi.

§. Pactus ne peteret. 2.

Scribit in hunc §. Ferretus, Vide Zas. *lib. 1. sing. respons. ap. 5. Charond. lib. 1. veriss. cap. 4. Reuad. lib. 2. vario. cap. 6. Corras. lib. 2. miscell. cap. 16. Bello. lib. 1. supput. cap. 1. & 9. Alciat. lib. 1. parat. cap. 17. Molinæum in labyrinth. de diu. ius & indiuiduis, in princip. num. 10. Hotom. vol. 1. variar. disput. cap. 7. post tract. de pactis, & obiter Duaren. ad tit. de in lit. iur. an. nu. 16. & de pactis, fol. 38. Vaconium lib. 1. declar. c. 20. Prat. sentent. cap. 3. Rep. 6. fol. 118. num. 40.*

¶ Quod pactum nudum, non tollat actus, ipso iure, nota hoc non procedere quando fit ante contractum perfectum, qua de re vide Cremenf. *fin. 49.*

¶ De intellectu huius textus doctores hic late. Adde Fortunium Gasiam hic *col. 7. Moder. Sabin. lib. 1. declar. iur. ciu. cap. 16. & seq. no uissimè nostri ad principium Inst. de oblig. nu. 17. Crott. in rep. ad l. si is qui pro emptore. n. 110. D. de usuc. ¶ De virilibus pactorū vide Bald. in l. cum quis, C. de iuris & fact. ign. & in l. pacta qua contra leges C. eod.*

¶ Tu considera pro intellectu huius textus, quod secunda stipulatio formatur super verbis, quæ continent omnem & totam obligationem. Sed in pacto verba non percutiunt totum contractum, & totam obligationem, vnde non tollit vniuersaliter præcedentem obligationem, & hoc colligitur in textu *hic.*

¶ Mulier contrahens cum viro, qualiter obligari possit, vide Barto. in l. Mania, §. 1. D.

solut. matrim.

¶ Quod in pactis factum versetur, est contrarius textus in *l. si ibi, aliquid fieri vel pacisci. C. de pact. vide ibi Dec. num. 12. & vide Doct. ad dict. Rub. de verb. oblig. ¶ An vna acceptilatio tolli possit per aliam. An ex pollicitatione oriatur obligatio naturalis: an pactum temporale tollat obligationem naturalem: an renuntiatio tollat obligationem naturalem & civilem, vide hic Bald.*

§. Illud nulla. 3.

¶ Loquitur hic §. de dolo, an autem de culpa intelligi possit, dubitant doctores, an scilicet culpa futura remitti possit, vide de hac materia Alex. *conf. 67. vol. 2. ad si. Ias. in l. actio ne, C. de translat. ¶ Item an regula huius §. procedat in dolo præsumpto, vide Paulum de Castro hic.*

Dolus futurus potest remitti: secus in præterito, de quo vide Cagnol. *ad l. contractus, n. 80. de regul. iur. vide Lud. à Sard. in tract. de na. lib. 2. par. prin. §. de legit. per rescrip. nu. 24. in 6. vol. tract. Dec. conf. 178. in causa, num. 3. & conf. 192. & conf. 16. vñ ad finem, & ad l. contractus, D. de reg. iur. Alex. 5. conf. 152. quod adeo verum est, vt nec à testatore remitti possit Menoch. 2. de arbit. cap. 337. multa specialia quæ permittuntur propter delictum futurum euitandum ponit Bar. *conf. 94. vol. 1. vide Rom. conf. 94. & conf. 90. alias 60. tract. 6. fol. 357. num. 34. Cagnolus de reg.**

§. Pacta quæ turpem. 4.

Cuiac. *lib. 1. obs. cap. 24. & Menoch. de recup. poss. rem. 1. num. 82.*

A re priuata, Cuiacius emendat publica, qua tamen ratione nescio, nam Florentinam, vulgaratamque lectionem ita sustinere possumus, vt dicamus à re priuata, id est si non spectet priuatorum vtilitatem.

Verf. Ante omnia.

¶ Pactum factum in vna re, non porrigitur ad aliam, adde Dec. *conf. 360. præseruat. & conf. 625. visum ad finem.*

¶ Pactum plurimū respectu tertij nō nocet, quo ad ipsos plures. Dec. *conf. 374. in casu propo.*

¶ In materia, vide trad. per docto. ad *l. si o-nus. §. Crisogoni. D. de verb. oblig. & ad l. 1. C. de transac. Socin. Jun. conf. 6. viso punct. col. 7.*

§. si cum decem. 5.

Repetitionum 6. fol. 189. nu. 11. & seq.

Minor summa inest maiori.

§. item si pactus. 8.

Qui promittit non petere totum, remouetur à petitione cuiuslibet partis eius.

§. Si acceptilatio. 9.

Inutilis acceptilatio valet vt pactū simplex

hoc est, paria sunt inutilis acceptilatio & pactum simplex, in contrarium facit l. 8. D. de acceptilati. vbi dicam.

§. Seruus hæredi. 10.

Vide Forcat. dial. 5. num. 3. Molineum ad l. 1. §. si quis num. 40. D. de verb. oblig.

l. Contra. 28.

Pupillus paciscendo cōditionem suam de reriorem facere non potest, sed meliorē: pupillus enim non potest, sibi præiudicare, sine tutoris auctoritate.

Tractatum 9. fol. 151. nu. 18.

§. Si curator furiosi. 1.

Curator pacisci potest pro domino, nō autem contra dominum.

§. Si filius. 2.

Pacisci non potest filius in præiudicium patris, super iure acquisito, nisi ex iusta causa. in acquirendis autem pacisci potest.

l. In persona. 30.

Pro intellectu huius legis, vide Duare. lib. 2. disput. cap. 11.

¶ Nota autem ex hac lege, quod filius concordiam facere non potest, de iniuria sibi facta in præiudicium patris, imò vero pater remissionē facere potest de iniuria facta filio, qua de re vide Bald. in l. sed si unus §. filio. D. de iniur.

§. Qui pecuniam. 1.

Cuiac. lib. 3. obs. cap. 11.

l. Pacisci. 31.

Per pactum potest quis legis beneficio de rogare: sed nō ipsi legi, hoc est, derogare potest sui utilitati: sed non legis auctoritati.

¶ Quomodo autem intelligatur, quod pacta contra legem non valeant, vide Bart. in l. pacta qua contra. C. de pactis.

l. Quod dictum. 32.

Hoc vult hæc lex quod cessante ratione legis, cesset & ipsa lex: vide quod notat Decius in l. lex hoc iure. D. de iust. & iur. & Angel hic.

l. Auis neptis. 33.

Cuiac. 10. obs. 29. Exceptio pacti conferri possit, & acquiri, ita tantum vni ex pluribus heredibus, declarat hic iurisconsultus, quod repetitur in l. aui. 7. de pactis dotalibus, quæ ex hac lege emendanda est.

l. Ius agnationis. 34.

Cotta in voce liberum.

¶ Vult autem hæc lex, quod agnationis ius pacto repudiari nō potest, hoc est ius naturalis, quod ex instinctu naturæ introductū est, per pactum tolli non potest.

l. Tres fratres. 35.

Generalis remissio restringitur, ne dolus alicui patrocinetur.

¶ Marc. Mant. sing. 642. fol. 942.

Vide Ias. in l. qui Romæ §. duo fratres. in 9. coll. post med. num. 32. D. de verb. oblig. vide Bald. in tract. de duob. fratribus. qui ponitur inter tractatus Bart. in 2. quæst. in 5. volum.

Vide Bart. in l. 5. §. stipul. de verb. obl. in fi. vi. de Alex. in loco vbi supr. Ias. in 1. coll.

¶ An & quis fratrum appellatione cōtineatur, vide Bald. hic, & Paul. de Castr. cons. 358. l. Lucius §. quasi. D. de leg. 3. l. Lucius §. Mania, vbi gloss. & Bart. & l. fi. vbi glossa. D. ad Trebel. & quod fratris appellatione soror contineatur, declarant supradicti textus. quod tamen verum est, in consuetudinibus, statutis, priui legiis, contractibus, & omnibus dispositioni bushumanis, idque propter arctissimum nexum, sanguinis & affinitatis, nisi materia subiecta, aut sermo aliud exigat, Bart. cons. 229.

l. Si cum fundum. 36.

In hanc legem Couarruias l. 1. variar. resolut. cap. 14.

¶ Huius autem legis quæstio est, an in pacto quod tendit ad liberandum locum habeat penitentiā, & ad hoc hæc lex singularis.

Repetitionum 1. fol. 409. num. 105.

l. Imperatores. 37.

Reipublicæ administratores, quem libera re pacto gratuito nō possunt, constitutione imperatorum Antonini & Veri.

l. Ius publicum. 38.

Vide Cuiac. lib. 21. obs. 29. continetur autem hac lege regula quæ fixa memoriæ nostræ inherere debet, quod scilicet publicum ius priuatorum pactis mutari non possit.

l. Veteribus. 39.

Ad intellectum huius legis Duaren. de pactis. fol. 36. & Forne. select. lib. 2. cap. 18. Ex professo scripsit ad hanc legem elegantem libellum Petrus Martresius edictum Parisiis, anno 1551. Cuiac. 1. obs. 10. Declara autē, vt per Alciat. in l. nepos proculo. in gloss. in verb. in id. D. de verb. signif. & ibi Bart. in l. 1. & 2. D. locati.

¶ Ambiguum conuenientem interpretationem contra proferentē, vide ad declarationem huius legis quando aliquid dicatur esse obscurum, Alexand. cons. 11. V. i. o. del. fin. vol. 2. Dec. ad reg. semper in obscu. ad fin. D. de reg. iur. & ibi Cagno. num. 16. vbi exornat. Idē Decius ad l. in contrahendo n. 2. de reg. iur. & in cons. 101. & 41. Iason. ad l. stipulatio ista. §. in stipulatio. n. 3. D. de verb. oblig.

¶ Limita hoc non procedere in mandatis, quia tunc secundum mentē mandātis fit interpretatio, vt not. gloss. ad c. periur. de procur. Secundo limita quando vititur aliquo termino

mino certo frequentioris vult, Gerard. *sing.* 97. *limit.* ubi ratione colligitur cōtraria mēs Dec. *dicto conf.* 1. *aliās limitat.* vide per Ias. *ubi sup.* & in *conf.* 39. *101a. lib. 1.* Corn. *conf.* 116. *col. 1. vers. facit* & *quinto. lib. 1.* Bellon. *conf.* 80. *nu. 10.* Rimi. *ad prin Insti.* de *donation. nu. 450.* & 675. Alciat *ad l. nepos proculo. D. de verb. oblig.* Cæp. *ad Rub. D. de verb. oblig. nu. 152.*

Limita hanc legem procedere in cōtracrib. Bar. *ad l. librorū. coll. 5. de verb. sign.* Niger in *reper. ad Rub. D. de leg. 1. nu. 43* limit. vt non procedat quando qualitas aut natura actus, aliud suaderet. Crau. in *rep. ad Rub. de leg. 1. n. 1, 2.*

¶ An & quæ sit differentia inter obscuritatem & ambiguitatem, declarat hic Bart.

Placet pactionem obscuram, ¶ Coniunge *l. si quis inentione. D. de iudic. l. si emptione. D. de contrah. empt. l. eum qui. D. de verb. oblig. Cuiac. 1. *ol. cap. 10.**

l. tale pactum. 40.

In hanc legem Cuiac. 18. *obf. 2.* hoc autem vult hæc lex, quod cōfessio sine causa, etiam extra iudiciū ad liberandū, dispositionē inducit: proponit autem Papinianus, exemplum pacti in rem, quod vocat generale pactum, quod non coarctatur persona paciscentium.

¶ An confessio causa donationis exigit in finuationem, declarat hic Bald.

Profiteor. ¶ Profiteor, plus est quàm confiteor, Cicero pro M. Marcello, hic ego, inquit, non solum confiteor, sed etiam profiteor. idem in oratione pro Cecinna. Ita cōfiteor vt non solum fateri, sed etiam profiteri videatur: de confessione igitur frustra hic disputant interpretes, quoniam confessio plus est, quàm confessio.

§. Qui prouocauit. 1.

Vide in hunc locum Cuiacium 20. *obf. 36.* Hieron. Ver. *ad Rub. de ver. oblig. n. 184.* Iacob. Nig. *ad l. 1. nu. 94. eo. iur. de verb. oblig. est & reper. Ang. de perusio, super hoc §. f. 48. nu. 18.* & 187. *reper. vli. fol. 166. num. 44. reperit.*

Ad Glossam magnam hic in verbo sequitur vbicumque fuerit, vide Iason. *ad l. si conuenerit, in fin. D. de re iud.* optime hanc legem repetiit Bald. hic.

§. Post diuisionem. 2.

Pro intellectu huius §. vide Commen. in *conf. 8. incip. duo erant socij, ante finem.*

§. Pater qui. 3.

Molineus de donationibus factis, videlicet confirmatis in cōtract. *marim. num. 6.*

Ad hunc textum, & ad glossam finalem. in fin. vide Tiraq. *ad l. si vnquam. C. de reuoc. don. in prafat. nu. 56.* Claud. de Seifel. *ad l. Gallus, §. quid si tantum. D. de lib. & posth. col. 1. in fin.*

Soc. Iun. *conf. 128. n. 87. lib. 1.* Natra Aften. *ad l. hac consulti. §. ex imperfecto. C. de testam. n. nu. 209.* Fab. Acoramb. *ad l. heredes mei. §. c. m. ita. ff. ad Trebell. num. 39.* faciunt quæ a do infra *ad l. quidam cum testamenti. C. de posth. hered. insti.*

¶ Circa regulam huius §. quod scilicet statutum in vno casu, intelligatur statutum in alio, in quo verisimiliter statuētes, idem statuisent, si fuissent interrogati, vide Ang. in *conf. 24. in 4. vol. & conf. 54.* vide etiam Iason. in *l. Bart. arius. ff. de offic. prator.*

l. Intra illum diem. 41.

Alias hæc lex incipit si intra diem.

Pactū de liberādo in futurū producit exceptionē in præsentī, vt hic not. Bart. & Ang.

l. Inter debitorem. 42.

Vide illam legem allegatam per Felinum, in *c. cum ex officio, extr. de præscrip.*

l. In emptionibus. 43.

Ad faciliorem huius legis intellectum, Vide Cuiac. *lib. 2. obf. cap. 24.* In hac autem lege Florētini ita scriptum habent & perperam. In emptionibus scimus, quid præstare debitor debeat, vulgo rectius quid præstare venditor debeat, quasi diceret hic Iuriconsultus, scimus quid debeat præstare venditor quidq. emptor vicissim: sed si quid in contrahendo exceptū fuerit pacto conuento ex his quæ iure venditi, & empti cōtinentur, id inquit seruari debet, Vlpian. in *l. contractus. 23. ff. de reg. iur.* id seruatur, inquit, quod ab initio conuenit, legē enim contractus dedit, si quid exceptum fuerit. qua ratione forte etiā hæc pacta dicuntur exceptiones in *l. iurispergentium. §. adeo. ff. h. t.* vt autem in Florentinis perperam hoc loco scriptum est, Debitor pro venditor, ita contraria ratione in *l. si quis dolosi. §. 1. ff. de re iud.* venditor pro debitore similiter male in Florentinis in *l. 18. de furtis.* cum debitore, & vulgo rectius cum emptore.

l. Cum in eo. 44.

Corrafius *lib. 4. miscell. c. 4.* Ad hoc allegatur quotidie hæc lex quod scilicet in eo quod quis æquum putat in persona aliorū, in persona propria, id etiam obseruare debeat.

¶ An creditor, vel debitor possit esse testamentarius tutor: An filius creditor patris possit esse curator, vide Bald. hic, & Roman. *sing. 585.*

l. Diuisionis. 45.

Hæc lex vult, quod ex nudo pacto diuisionis non oritur actio, & in hoc est singularis.

l. Pactum inter. 46.

Contrahentes omnes renuntiare possunt iuribus pro se introductis, vnde notatur re-
E. j.

nuntiare restitutioni in integrum minorem non posse, & post Bal. tradit Menoch. 2. de arbit. iud. cas. 268.

l. Emptor prædij. 47.

Molineus ad Rub. de verb. oblig. num. 86.

Emptor prædij. Contractus qui solo consensu perficitur, etiam solo consensu dissolvitur re integra, l. sicut. C. de action. & oblig. l. nihil tam naturale. D. de reg. iur. facit ext. ca. 2. de sponsal. Repetitionum 6. ff. 70. nu. 149.

§. Lucius Titius. 1.

Clausula generalis per præcedentia restringitur ad ea ad quæ præcedentia adaptantur, vide Franc. Are. in l. qui Roma. ff. de verb. oblig.

l. In traditionibus. 48.

In hanc legem scripsit Ioan. Robert. libro 3. recept. sent. cap. 24.

¶ Pactum in rei traditione appositum, valet & vestitur coheretia traditionis, concordat textus in l. legem Cod. eo. & in l. rebus. ff. de rer. permut. per Bar. & alios in l. si infra sup. eo.

Ad gloss. ibi, vide quæ dicit Dec. post Soc. in l. singularia in 2. not. si cer. per.

l. Si quis crediderit. 49.

Pactum ne quis conveniatur, ultra quam facere possit, etiam si alias teneretur in solidum valet, coniunge, l. 2. D. solut. matrim. & l. 8. D. de reg. iur.

l. Non impossibile. 50.

Coniunge, l. si ita quis 31 ff. de euict. quæ est eiusdem inscriptionis, l. 15. D. de præd. verba. l. 26. D. de verb. oblig. l. 174. D. de ver. sig. l. 32 ff. de reg. iur. hoc autem innuit hæc lex, quod quæ fiunt per legem, per pactum fieri possunt, adde l. domini. C. de agric. & censit. contra etiã lege fieri potest quod pacto potest, l. vlt. C. de fideiuss. do. l. nam satis. §. & si ff. quemad. seruit. amitt.

l. Si eum te. 51.

Pactum per errorem factum, causæ actionem in effectu non perimit.

Debeo pacisci. Verbum hoc Debere superuacuum esse quidam putant.

l. Epistola. 52.

Menoch. de arbit. iud. lib. 2. cas. 94. An autem per epistolam quærat alicui ius succedendi huius legis quæstio est, & de intellectu huius legis vide Innoc. in l. ex hac scriptura, circa fin. ff. de donation.

§. si inter debitorem. 1.

Hoc innuit hic §. quod pactum simplex seruari debeat etiam ab hærede.

§. De inofficioso. 3.

Quod pactum personale, non etiam extendatur ad hæredem nota ex hoc §.

l. Sumptus. 53.

Hanc legem optime emendat Anton. August. lib. 4. emend. ca. 12. & ad eius intellectum hic vide D. Gothof. hic.

l. si pactus. 54.

Non est in mora qui potest legitima exceptione se tueri.

l. si debitor. 55.

Fructuarius seruus acquirit fructuario exceptionem, & replicationem, & ad hoc allegatur quotidie hæc lex.

l. Ab emptione. 58.

Tractat hæc lex de resolutione contractuum.

Contractus qui solo consensu celebratur, solo consensu dissolvuntur re integra, non nisi actus retro similis intercesserit: circa hæc materiam vide Crauet. conf. 83. num. 1.

An consensus eius, qui requiritur in contractu, requiratur & in distractu, vide Afflict. decis. 244.

¶ An per constitutum creditor liberetur à traditione possessionis, latè per Guid. Pap. decis. 101. & 109. Ias. ad §. actionum num. 148. Inst. de action. & latè per Tiraquell. in tract. de iure const. poss. num. 7. & seq. 1. parti.

l. Per quos. 59.

Qui ius ac potestatem habet acquirendi alteri per stipulationem: ita etiam potestatem habet acquirendi alteri per pactum: ita & colligere hanc regulam possumus, quod qui stipulari nobis potest idem possit, & pacisci.

l. Nemo paciscendo. 61.

In hanc legem Ioan. Robert. d. ca. 24. Forcat. in Cupid. iuris per. cap. 13. nota autem hic, quod pactum de non alienando rem propriam non valet.

l. Si reus. 62.

Pactum non valet, si paciscar tecum ne vendam fundum meum, vel ne faciam locum meum religiosum, vel quocumque alio modo paciscar, adde Roman. sing. 183.

Extorqueri non posse. Immo posse, aiunt alij, iuxta l. 27. §. pactus, sup. eod. sed huius argumenti solutio facilis est, dicemus etenim cum reus solus pactus est, ut petere liceat utilitatem prioris pacti semel quæsitâ fideiussori non auferri: ut hic quod si ipsi quoque fideiussor factus sit eius exceptio explicatione docti eliditur, quo in casu loquitur, d. l. 27.

¶ Quod pactum ex negligentia principalis non noceat fideiussori, cui iam erat quæsitâ defensio, vide hic Bart. in l. item queritur. §. qui impleto. D. loc.

¶ Circa regulam huius legis, vide Iason. in l. 3 §. si is pro quo ff. quod quisq. iur. Dec. conf. 92.

Tit. 15. De transactio.

Ferreus

Ferretus scripsit in hunc titulum, vsque ad l. 9. Cuiacius ad totum, multa tradit Loriott. in tract. de pact. & Prateius lib. 2. catapodism.

¶ De significatione verbi transactionis, vi de repetitionem Dom. Del Rio, in l. transige re C. de trans.

I. Qui transit. 1.

Lite incerta neque finita. Ideo hæc addidit Iuriscōsultus, quoniam lis quandiu pendet, facit rem dubiam, atque incertā, & præterea euētus litis & iudiciorū incertus est, l. quod de betur. D. de proc. vnde super eo quod in quæstione vertitur, fieri potest transactio, & ideo dicitur lite nondum finita, nam si iudicatum esset, nec appellari posset, nec aliquo remedio sententia retractari: ita quod de sententia nō dubitaretur, certē transactio non valeret. Verū quod transactio de consensu partium, possit fieri de re certa, vide Bar. in l. quid tamē D. de arbit. & an transactio fieri possit super re certa. Rom. conf. 462. & an si transactio non voleat, vt transactio valeat, vt pactum, vide Ang. conf. 94.

I. Transactum. 2.

Ad intellectum huius legis faciūt, quæ notat Petrus Fab. l. 1. Semeft. 14. nota autem hic, quod duobus modis fit transactio, per Aquilianam stipulationem, vel sine Aquiliana stipulatione, & limita hanc legem, vt per Iasonem in l. 1 C. eod.

I. Imperatores. 3.

¶ Huius legis quæstio est, an transactio facta inter hæredem scriptum, & legitimum, præiudicat legatariis, qui in agēdo scriptum hæredem conuenerunt, & recte dicit l. C. nō nocere, nec præiudicare.

¶ An transactio & compromissum æquiparentur, vide hic Bald.

§. Cum transactio. 1.

Ad §. hunc scripsit Cuiac. lib. 10. observation. cap. 30. & Labithus in usu indicis sui fol. 6. hoc autem vult, quod transactio nō porrigatur, ad codicillos postea repertos.

¶ Codicilli reperti sūt. Nota hic quod transactio, licet generalis, non porrigit ad codicillos postea repertos.

§. Debitor. 2.

¶ Transactio facta cum putatio hærede, non porrigitur ad hæredem.

I. Aquiliana stipulatio. 4.

Obligationes omnes per Aquilianam stipulationē tolli, si hic actum sit, declarat hic Iuriscōsultus: sed in dubio non tolluntur, nisi illæ, de quibus cogitatum est.

I. Cum Aquiliana. 5.

An iuramētum extendatur ad incognita,

vid. cap. veniens. & ibi gloss. ext. de iureiur. Hæc autem lex in hoc notanda est, quod vult verba restringi ad cogitatum: hoc est generalis transactio non extenditur ad ea de quibus non est cogitatum, expresse vel tacite, vt hic & l. qui cum tutoris in fi. j. eo. c. dilecti. D. de maior. & obed. cap. ex multiplici, ex. de deci. c. audita, ex. de restit. spoliat. cap. veniens. ca. clericus, vbi glossa, ex. de iureiur. ca. super eo. D. de offi. deleg.

Liberalitatem enim captiosam.

¶ Nam si lites de quibus nō est cogitatum, remitteretur, nullo accepto, liberalitas esset eaque captiosa, quia verba voluntati antepōnimus. arg. l. contra legem cum seq. D. de legib. non est autem æquū id auferri, de quo cogitatum non est, vide hic Ferretum & Præcium lib. 2. Catapod.

I. De his. 6.

Ad hanc legem faciunt. Labith. d. lib. fol. 7. Menoch. de adpisc. poss. rem. 4. num. 109. Gutierrez 3. parte. resolut. ca. 2. Cuiac. lib. 3. obseruat. cap. 7.

Super dependētibus ex vltima voluntate non potest transigi, nisi veritate reperta per inspectionē vel cognitionē vltimæ voluntatis Socin. Iun. conf. 116. n. 66. & 74. lib. 1. & conf. 129. nu. 33. 35. 52. & 63. eod. lib. 1. & vltra dicta hic per Bar. adde quod habet locum in omnibus conventionibus, Alex. conf. 114. n. 10. lib. 7. & procedit etiam si eius beneficio cum iuramento renūciatum sit, Paris. conf. 12. transactio. num. 81. lib. 2. Nota conf. 245. nu. 6. & nouiss. per Cachera. deci. 112. nu. 2. 68. 10. & 13. vbi non habeat locum in testamento nunciatio, fallit in hæredibus transigentibus super contentis in testamento, Iaso. ad l. si cum te. num. 2. D. de pact. Iuramento autem renūtiari potest, Dec. conf. 345. visis. coll. 3. & conf. 630. in causa circa finem.

¶ Ad huc textum quomodo procedat, Soc. Iun. conf. 98. num. 11. & 13. lib. 2. Paris. conf. 15. n. 77. li. 2. Gerad. Mazzol. inter cōf. Soc. Iun. conf. 144. num. 35. volum. 3.

I. Et post rem. 7.

Transigi potest, si de viribus sententiæ dubitetur, & ad hoc allegatur semper hæc lex.

§. Si fideiussor. 1.

Colligitur regula ex hoc §. quod destructo fundamēto, destruitur etiam quidquid ex eo dependet.

§. Vsque adeo. 2.

Solutum ex causa transactionis inualidæ in debiti solutionem conuertitur.

I. Cum hi. 8.

In hanc legem Forcat. in penu. iur. ca. 28. Menoch. de arbit. iud. lib. 2. cas. 170. Briffon. lib. 1. se lect. cap. 16. Ponitur autem hic constitutio

E ij.

imperatoris, qua cauetur, ne possit transigi super alimentis futuris, sine licentia, & auctoritate imperatoris.

§. Eiusdem. 1.

Ioan. Robert. lib. 4. recept. §. cap. 19.

§. Hæc oratio. 2.

Dicitur hic, quod quocumque modo, alimenta alicui relinquantur, transigi non potest sine prætoris.

Vel codicillis fuerit relicta. Ut voluntas testatorum seruetur, quem verissimile est legatario consultum voluisse, quæ ratio cessat in his, quæ ex contractu debentur. nam obligatio ex consensu contrahentium orta eorundem consensu rectissime dissoluitur, l. *prout. D. de solut. l. nihil tam naturale. D. de reg. iur.*

§. Siue igitur in. 3.

In quocumque tempore relinquantur alimenta, transigi non poterit sine auctoritate & iussu prætoris.

§. Sed & si. 5.

Quoniam superioribus. §. §. dictum fuit, quod alimentarius transigere non possit sine prætoris, illud verum non ait esse, quando specramus alimentarium deteriores suam conditionem facturum. Si autem meliorem faciat alimentarius transigere poterit, qualiter autem conditionem suam meliorem facere possit, declara ut in textu.

§. Eam transactionem. 6.

Idem repetit hic §. quod superiori loco dixit.

¶ An tutor relictis filiis infantibus possit se immiscere hereditati paternæ, an datus in testamento imperfecto, & confirmatus dicatur testamentarius. Bald. hic.

¶ Quia meliorem. Quod alimentarius sine prætoris possit meliorem suam conditionem facere, limita singulariter, ut per Bart. in §. si prætor. j. ead. l.

§. Nihil autem. 7.

Alimentarius transigere potest, siue sit libertinus, siue ingenuus, siue sit pauper, siue diues.

§. Vult igitur oratio. 8.

¶ Prætor inquirere debet causam, propter quam quis transigere velit, qua de re ponuntur hic exempla plura.

¶ Quando alimenta relinquuntur, utrum debeat fieri solutio, semel pro toto anno, an in singulis mensibus, vel qualiter, quærit hic Bart.

§. In causa. 9.

Prætor in primis inquirere debet, quæ causa sit transigendi, nemo enim sine causa transigere potest.

§. Modus. 10.

Præterea prætor inquiret, quantum velit dare hæres ipsi alimentario, plus enim iuueni quam seni dandum est, quo loco obiter notabis, quod in alimentis attribuitur ætas alimentarii.

§. Sed & personarum. 11.

In hunc §. vide Cuiacium obs. 1. cap. 3. Duaren. 2. disp. 31. Forner. 2. select. cap. 5.

¶ An autem hic sequioris, an segnioris legendum sit, non satis constat. Verum Muretus in annot. in Terentium. Sequius (ait) idem valere quod minus bene. Liuius lib. 2. Inuit⁹ quod sequius sit de meis ciuib⁹ loquor. Afranius p. 1. Carisum. Si id quod non spero ratio talis sequius ceciderit, unde sequior pro deterior, quæ vox apud Apuleium Ammianum, & alios inuenitur, unde fit ut assetiar Budæo, Alciato, & Cuiacio, lib. 1. obser. cap. 3. sequioris retinentibus licet Duare. lib. 2. disp. cap. 31. Segnioris &c. secundum Alciatum in lib. 4. de ver. sign. in pen. coll. in prin. qui per l. C. debet intelligi de his qui sibi ipsis alimenta suppeditare nequeunt. sed de alienis laboribus pendunt. Illud quod solet dici per §. si prætor. Limitta ut per Alex. in Auth. ex causa in §. coll. ciz. ca. med. C. de lib. præterit.

§. Qui transigit. 12.

Transactio alimentorum facta simpliciter non porrigitur ad habitationem & vestiarium.

§. Sed & si quis. 13.

Is qui de alimentis transigit, non cogetur de habitatione, vel cæteris inuitus transigere.

§. De calciario. 12.

De calciario, idem arbitrio prætoris transigendum est.

§. Si vni. 15.

Quod Prætoris auctoritas requiratur in alienatione, vel diuisione fundi ob alimenta relictis, declarat hic §. qua de re vide Bar. in l. qui Roma §. duo fratres. in 1. q. D. de verb. oblig.

§. Arbitratu. 16.

Transigere licet arbitratu prætoris, vel de vniuersis alimentis, vel de parte eorum, totius etenim, & partis ratio eadem est.

§. Si prætor. 17.

Decretum sine causæ cognitione interpositum est ipso iure nullum, & habetur pro omisso.

§. Transactiones. 19.

Alimentorum transactiones fieri possunt à procuratore Cæsaris, si à fisco, scilicet petantur alimenta.

§. Si

§. Si cum his. 20.

Transigi non potest inconsulto prætore de lite mora, super alimentis.

§. Si in annos. 23.

Transigere sine prætore licet super annuo legato dummodo relictum non fuerit contemplatione alimentorum.

I. Qui cum tutoribus. 9.

Transactio quantumcumque generalissima, non obstat agenti ex alia re, vel causa, quam illa super qua est transactum.

Vide in hanc legem Petrum de Bella per tica.

Transactio non porrigitur ad ius, de nouo ab intestato proueniens ad gloss. 2. ibi, actiue & passiuè, adde Bald. *conf. 79. collat. 1. lib. 1. late Doct. ad l. qui Rom. §. du. fra res. D. de verb. oblig. ubi Iason. nu. 45. ad fin. Alexand. nu. 35. ante fin. Crott. num. 30. & sequen.*

§. Transactio. 1.

Transactio non porrigitur ad ea de quibus cogitatum non fuit, facit ad gloss. in cap. 1. ext. eo. tit.

§. Qui per fallaciam. 2.

Quidam libri habent Fallaciam, hoc autem vult quod transactio non porrigitur ad ea quæ dolo alterius partis celantur.

§. Ei qui nondum. 3.

Transactio generalis porrigitur ad ea de quibus actum esse per excipiemem probatur.

I. De re filiorum. 10.

Nota in hac lege regulam, quod scilicet transactio patris non nocet filio, & hac de re, vide Alex. *conf. 314. ante finem.*

I. Non est ferendus 12.

Transactio facta super testamento refertur ad quamlibet partem testamenti, non autem ad codicillos postea repertos.

I. Nulli procuratorum. 13.

Transigere nulli licet procuratorum principis inconsulto principe.

I. Controuersia. 14.

In hanc legem Math. *sing. 4. fol. 183.*

I. Pacto conuento. 15.

Quoniam solo pacto actio non tollitur, ideo pacto subici potest Aquiliana stipulatio, & acceptilatio, sic enim tollitur actio, l. 3. & l. 4. C. de transac. consultius est etiam his omnibus addere pœnalem stipulationem, & si forte quomodo pacti rûpatur fides supersit petitio pœnæ, l. ubi pactum. l. si quis maior. Cod. de transac. l. quis fide supra eod.

I. Qui fidem. 16.

In hanc legem Guterius parte 1. velolus. cap. 60. à num. 2. facit ad hanc legem glossa super verbo, Biennium in cap. vlt. ex. de emp. & vend.

I. Venditor. 17.

Vide ad hanc legem quod notat Innoc. in cap. cum in iur. R. seniore de elect.

LIBER III.

Tit. 1. De postulando.

I. 1.

N restitutio famæ peti possit per procuratorem, Bald. hic.

§. 2.

An aduocatus literas scire debeat, vid Bart. in l. statutus. post gloss. de sentent. ex breuit. rectit. & Bart. in l. 1. §. aduocatus. D. de vniuers. & extraor. cogn. ubi annotabis quod aduocatus illiteratus esse potest, dummodo consuetudinem, & peritiam aduocandi nouerit.

§. Initium. 3.

Doctor quis esse potest. 17. anno. de quo vid de Bart. & Alexan. hic hoc autem innuit hic §. quod minor 17. annis, vel surdus, non potest pro se, vel pro alio postulare.

An annus cœptus, hic habeatur pro completo, vide hic D. Gothofre. minor 15. annis non est idoneus deffensor.

§. Ait prætor. 4.

Prætor dat non inuenienti aduocatum, & ad hoc est notandus hic §.

§. Secundo loco. 5.

De Carfania, vide Alciat lib. 2. parerg. cap. 37. Alij Afriana: idem tradit Tiraquellus de legibus connubialibus ex Valer. Maxim. lib. 8. c. 3 & P. Faber. ad l. femina. 2. D. de reg. iur. pag. 14. Coruius lib. 4. miscell. ca. 11. Ioan Rober. lib. 3. recept. sentent. cap. 23. Curfius Bursen. li. 3. ad fratrem ca. 40. Declarantur autem hoc §. hi qui per se postulare possunt licet, non pro aliis.

In hunc §. Vers. casum. Duar. lib. 1. disp. cap. 23. Brisson. lib. 3. select. ca. 14. & 15.

§. Remouet autem. 6.

Tractat. 4. folio 191. num. 9.

§. De qua autem 10.

An populus per statutum possit quem restituere famæ, vide hic Bart. & in l. §. si. C. de sentent. pass.

I. Cui eorum. 3.

An infamis possit esse tutor, querit hic Bart. B. iij.

tutelarum genera, quot & quæ, Bald. hic.

§. Affinitates. 1.

Affinitates quomodo accipere debeamus, declarat hoc §. Vlpianus, nō enim intelligitur ex, quæ quondam fuerunt, sed presentes. §. *affinitatis. Inst. de nuptiis.* Affinitas enim non intelligitur, nisi donec durat matrimonium. Bald. in fin. in prin. D. de verb. signif.

§. item Pomponius. 2.

Mutum accipe eum qui intellectu prorsus caret, mutus enim intelligens, non omnia agere potest.

An mutus & surdus semper egeant curatore, vide hic apud Bart. Quid in mente capto & fatuo, vide Bartol. in l. Furiosi. C. de nuptiis.

l. Puto autem. 6.

Ratione officij necessarij, licet aliquid, quod alias non liceret, vide Innocent. in cap. cum bona. ex. de ata. & qualis.

§. Si quis aduocationem. 1.

Ex quibus causis aduocationibus interdicedum, vide Socratem apud Aristot. libro 7. Hecatonomiarum.

¶ An prohibitio, in dubio censeatur perpetua, vide hic Bald.

l. Quos prohibet. 7.

Eos patiatur postulare. Si confirmanda electio à superiore est, superior potest ex officio inquirere de modo, & forma electionis, & de moribus electi, & sententia: licet electo nihil obiciatur. Gloss. sup. verbo ex officio, in cap. cum nobis. ex. de electio.

l. Imperator Titius. 8.

Ad hoc allegatur hæc lex, quod prohibitum ad tempus, post tempus videtur esse permixtum.

l. Ex ea causa. 9.

¶ Alciatus lib. 8. parerg. cap. 20. Inter genera poenarum hoc quoque receptum est, & ex causa calumnie aduocationibus, & postulationibus interdici, id est vt prohibeatur calumniator pro aliis postulare, & adesse litigatoribus l. moris. D. de poen. quod est silentiū irrogare aduocato, in l. 8 hoc tit. poena silentij.

¶ De prouincijs eiusdem nominis, vide Alciat. d. loco.

Titul. 2. De his qui notantur infamia.

Ad hunc Titulum scripsit Christophorus Hegendorphinus.

¶ Continetur hoc titulo infamiarum enumeratio, quo obiter notabis, quod infamis

generaliter dicitur is, quem vel S. C. vel decretum principis, vel edictum prætoris ex causa aliqua turpi notauit, vt ignominiosum.

¶ Hoc autem vocabulo promiscuè Iuriconsulti vtuntur pro ignominia, l. pen. §. pen. D. de var. & ex. cog. hocque vocabulo Cicero sæpissimè vsus est, vt in lib. 2. de finib. De infamia facti, & iuris, passim in hoc titu. dicem⁹.

¶ An iure canonico crimen omne infamet, vide Bart. in tract. differentiarum inter ius civile & canonicum: An & quando actio iniuriarum infamet, vide Fel. in cap. cum te. ex. de re iud. An & quando periurus sit infamis, Felin. late in cap. testimonium. ex. de testib.

l. Prætoris verba. 1.

Ad intellectum huius legis, vide Loriotum de existimario. axiom. 4. Mercerium lib. 2. opinio. cap. 20. Corraf. lib. 1. miscell. cap. 19. Aristot. problem. 29. parte. problem. 2. Vide Alciat. lib. 2. parerg. cap. 30. Molin. ad princip. leg. 2. de verb. obligationibus, numero 70.

¶ An condemnatus conditione furtiua sit infamis: An infames dicantur capite minui, vide hic Bart.

l. Quod ait prætor. 2.

In hanc legem Briffonius lib. 2. select. cap. 5.

§. Exercitum. 1.

Hotom. lib. 7. obser. capit. 16.

§. Ignominie. 2.

Pet. Faber. infra Semest. 17.

¶ Ad hunc locum vide Ant. Aug. libro fing. ad Modestinum cap. 8.

¶ Paria sunt aliquem grauari facto, & per misericordiam, concordat text. in l. si quis pro uocatio. D. de appellat.

¶ Auctorare idem est quod obligare, & auctorati milites dicuntur sacramento adstricti, & quasi obærat: hoc est ære stipendiario obstricti, ac iam non sui arbitrij cuius exemplum multa apud Liuium & alios Cicero primo officio. Tranquillus in Tyber. ca. 7. Inde exauctorare, quod est auctoratum, & adstrictum dimittere, & abire sinere, & suo arbitrio redere. Liuius li. 8. li. 6. de bello Macedonico. Lampridius in Alex. Herodianus lib. 2. Tranquillus in Augusto: hinc exauctoratæ legiones qua de re Lampridius in Alexand.

§. Miles qui. 3.

¶ An condemnatus de adulterio puniatur capite, vide hic Bart.

l. Qui autem. 3.

In hanc legem Marcus Vertranius. De iure liberorum. cap. 11.

l. Athletas. 4.

De vocabulis in hac lege occurrentibus Alciat.

lib. 2. praterm. & 6. parerg. c. 5. & melius Budeus hic, peius autem Alex. ab Alex. libro Genialium dierum. Optimè de nonnullis, Cotta in voce xystici, & in voce designatores. Corra, libro 4. Miscel. ca. 24. Brisson. lib. 1. select. c. 10. Ruard. lib. 5. varior. cap. 10.

Agitatores & pantomimi quæ personæ sunt, vide Pet. Fab. 7. semestr. 10.

Xystici erant Athletæ qui in ampla porticu, per hyberna tempora sub tecto exercebantur, teste Vitruuio, & Cælio Rodigino *lib. 11. cap. 52.*

§. Designatores. 1.

Brabeutæ erant qui Gymnicis agonibus præerant qui distribuebant symbola, & præamia victoriæ.

§. Pomponius. 3.

An leno puniatur grauius, quam meretrix, vide hic D. Gothof.

§. Calumniator. 4.

Loriottus de exijtima. axiom. 4.

An & quis dicatur calumniator, siue præuicator: An & quæ sit poena calumniæ: An eo ipso. quod quis non probat præsumatur calumniator, vide hic Bars. *conf. 1. quæ m. §. notandum 2. 3.* An & quomodo infamia probetur, vide hic Bald.

§. Item si quis. 5.

Si quis condemnatus sit de furto, quod in veritate non fecit, an sit infamis. Bartolus hic.

An sit licitum dare pecuniam pro pace, vide hic Ang. & Bald. in *l. non interest. Co. quod met. cau. & in l. si. C. de condict. ob turp. cau.*

1. Quoniam confiteri. 5.

Crimen confiteri intelligitur, qui paciscitur, vide Rom. *singulari 30.*

Confessio ficta, an infamet, vide hic Dom. Alexand. & Imo. in *l. iustus fastium, & ibi Bar. inf. eod.*

1. Furti. 6.

Loriottus in dicto tractatu axiom. 5. Hoto. lib. 7. obser. cap. 16.

§. Sed si fures. 1.

Quando appellatio tollat, vel suspendat effectum sententiæ, vide Alex. in *l. si causa cognita. C. de transact. vide Socin. in reg. 202.*

§. Si quis alieno. 2.

Non infamatur damnatus alieno nomine, nec etiam is quem defendit.

Et quando quis dicatur cōueniri nomine alieno, addè Bart. in *l. alia. in princ. D. solut. matrim. & in l. si. C. de obseq. patr. præst.*

§. Pactusve. 3.

In grauioribus delictis, an ius superioris excuset, declarat hic D. Gothof.

An iussus delegati iudicis, & arbitri excuset, vide hic Bart.

§. Mandati. 5.

Bellonus lib. 2. supputat. cap. 19. Nota autem hic casum in quo actio mandati contraria infamat.

§. Illud planè. 6.

An societatis damnatus, fiat infamis, vide hic D. Gothof.

§. Contrario iudicio. 7.

Infamis non efficitur contrario iudicio damnatus.

1. Genero. 8.

Legitimum tempus.

Quotidum quidem decem mensium, Cicero pro *Lucretio. Ouid. 1. Fastor. hodiè vero duodecim mensium, l. 2. C. de secund. nupt.*

1. Vxores viri. 9.

Ad hanc legem vide ex parte vna Emauelem Zoar. *lib. 1. obs. cap. 3.* & contra eum Cuiacium *lib. 9. obs. c. 17.*

Dicitur autem hic quod viri vxores lugere non coguntur, sic etiam sponsa sponsum lugere non tenetur.

1. Solet. 10.

Vide Cuiac. *lib. 6. obser. cap. 32.*

1. Liberorum. 11.

Ruard. lib. 1. varior. cap. 20.

An statim post partum mulier possit nubere, vide Bar. hic, & Felinum in *proæmio Decretati & gloss. in Auth. de nupt. §. si. & Bald. in l. 1. C. de secund. nupt.*

An vidua quæ peperit primo mense, possit postea legitime nubere intra annum, vide hic Bart.

§. Et si talis. 1.

Ad hoc allegatur hic §. quotidie, quod quando aliquid prohibetur, propter plures rationes, sufficit quod vna ratio prohibens urgeat. licet aliæ cessent. Ratio est, quoniam illa sola referuat prohibitionis effectum.

§. Pomponius eam. 2.

Mulier nubere poterit, si intra annum pariat: unde obiter notabis mulierem nubere posse iure canonico statim mortuo marito, nulla consideratione habita anni luctus, *can. pen. ext. de secund. nupt.*

§. Non solet autem. 3.

De transfugis, vide Cuiacium *lib. 6. obs. cap. 16. & lib. 15. cap. 34.*

1. Qui iussu. 12.

E. iiii.

Non notatur infamia, qui iussu patris mulierem duxit, quamvis liberatus patria potestate eam retinuit.

I. Quid ergo si. 13.

Nota in hac lege, quod rati habitio nō trahitur retro, qua de re Felin. in c. sicut, de simo.

§. Si quid alieno. 1.

Molinæus ad principium legis 2. de verb. obli. num. 70 & 71.

§. Quod ait prætor. 2.

Vide Molinæum dicto superiori loco.

Eodem tempore. Tempus si est de substantia pænæ, vel delicti, alio tempore factum vel ratum habitum, non punitur, concord. quod not. C. de petit. heredi. l. si post mortem, l. cum actum. D. de neg. gest.

§. Ex compromisso. 5.

Sententia arbitri non infamat, qua de re Felin. in c. si. ext. de re iud.

§. Pœna grauior. 7.

Iudici ex causa licet leges transgredi, Grāmaticus decis. 36. à nu. 3. Hunc autem §. optime repetière, Bar. & Bald.

¶ Qua pœna puniatur iudex, qui sine causa auget, vel minuit pœnam, vide Rom. sing. 28. & sing. 697. & circa deminutionem pœnæ, vide Cæp. cau. 131. Rom. cons. 419.

§. Crimen stellionatus. 8.

Ioan. Robert. lib. 4. recept. senten. cap. 17. Cuiac. lib. 10. obs. c. 26. Duaren. lib. 1. disput. cap. 22. Gilbertus lib. 1. enantiophanon. c. 3.

I. Seruus. 14.

Mutatione personæ: licet procuratoris annulletur satisfactio, ut l. si au em. D. iudica. sol. cum ibi notatis, aliud tamen est quando interuenit, & est actio famosa.

I. Non alia autem. 19.

Patri suam interdum patientiam nocere, notat hic D. Goth. quem consule.

I. Ob hæc. 20.

Iudices plerumque non esse: sed videri pronuntiabat Brissón. lib. 2. select. cap. 1. Requardus pro tribun. ca. 21. Vide Glossam finalem, in can. denique. 6. dist.

Non enim qui exhortatur mandatoris opera fungitur.

¶ Huic legi, videtur contraria l. 1. §. persuadere. D. de seru. corru. sed non est ita. Exhortare enim, & persuadere diuersa prorsus sunt, & maxime eo sensu, quo persuadere accipitur, d. §. persuadere, Anton. Fab. lib. 6. consuet. c. 6. pag. 231.

Quod qui exhortatur mandatoris opera non fungatur, vide cap. firmiter 1. ext. de sum. trin. in gloss.

I. Lucius Titius. 21.

Ad Glossam magnam in principio, vide quæ dixit Iason eam declarantem in l. 1. in ult. col. post princ. Cod. de bonorum possess. secundum tabul.

I. Idus fustium. 42.

Corrasius lib. 1. miscell. ca. 16. Menoch. libro 1. de arbit. iud. quaest. 7. num. 65. Ioann. Igno. in repet. §. non alias. l. necessarias, D. ad syllaniam. num. 291.

Tit. 3. De procuratoribus & defensoribus.

Cum defensores à procuratoribus ipsa inscriptione secernantur, par nobis est idē discrimen retinere: etenim latius patet appellatio procuratoris quam defensoris: quoniam procurator tam est actoris, quam rei, & tam in iudicio, quam extra iudicium interuenire dicitur: verum defensor, in iudicio tantummodo appellatur is qui citra expressum mandatum ad defendendum venit.

De procuratoribus. Procurare est pro alio 2. liquid curare: & procurator eodem modo dicitur, quod & proconsul, & protutor, & si qua sint similia: in quibus propositio significat aliquid, pro alio, seu alieno nomine administrare: procurator igitur est, qui mandato domini aliena negotia administrat. Diuisiones, siue procuratorum genera passim notantur hoc tit.

Defensoribus. Defendere est iudicium rei nomine accipere, & eandem vicem obtinere quam reus subiturus esset, l. sed & hac 35. §. defendere, l. filiusfamilias 8. in prin. l. minor. 51. h. t. l. recte 63. D. de iudic.

I. Procurator est. 1.

Hic procuratoris definitio continetur, de qua dixi in Rubrica: verum hic notabis procuratorem in rem suam propriè non dici procuratorem.

§. Procurator autem. 1.

Declarat hic Vlpianus ad quæ procurator constitui possit.

An cedens réstis esse possit pro cessionario, & an minor possit esse procurator, declara hoc ut per Bald. hic.

§. Vfus autem. 2.

Ad quid utilis sit procurator, discere ex hoc §. est enim perquam necessarius, ut qui rebus aut causis suis ipsi superesse, vel nolunt, vel non possunt, per alios possint, vel agere, vel conueniri, hoc loco notabimus regulam nempe procuratorem nostrum, ea omnia facere posse, quæ ipsi faceremus.

§. Darius

§. Dari autem. 3.

Procurator & absens dari potest: aliud tamen est in curatore ad litem, *h. qui habet l. pen. D. de tutel. l. 1.*

l. Dummodo. 2.

Idem ait hæc lex quod §. superior, quod scilicet procurator fieri possit inter absentes: sed hoc addit dummodo ille absens qui procurator constituitur, certus sit & ratum habeat l. 124. D. d. reg. iur.

Sicut iudices quos eligere vult Imperator incerti esse non debent ita procurator incertus esse non debet, sic etiam tutor incertus dari non debet, l. tutor incertus, D. de testamen. tut. §. tutor. Inst. de leg. Arbitr. similiter incertus esse non debet, cap. innotuit, exi. de arbit.

§. Furiosus. 1.

Furiosus habendus non est, neque loco absentis, neque loco præsentis: sed loco mortui, quoniam discretionem non habet.

Quod furiosus locus absentis habendus sit, notat hic D. Gothof.

l. Item & ad. 3.

Quod procurator dari possit ad litem futuram, & in diem, & sub conditione, declarat hic Iuriconsultus.

An procurator simpliciter constitutus videatur, constitutus ad futura, notat hic Bald.

l. Et in perpetuum. 4.

Procurator dari potest in perpetuum.

l. Præfens. 5.

In hanc legem Brissoni lib. 3. selett. cap. 13. Prateius lib. 1. cap. 10. Præfens quis dicatur, notat hæc lex, & de multiplici genere absentis, vide in l. absentem, D. de verbor. sig. An quis præsumatur absens, Spec. de act. §. postquam.

l. Et in foro. 6.

Præfens etiam dicitur, qui in foro, & qui in urbe, & in continentibus ædificiis est.

l. Filiusfamilias. 8.

Dicitur hic quod filius familias ordinare potest procuratorem, qui filij nomine agat, siue in castrensi vel quasi, vel actione iniuriarum, vel si pater est absens, & procurator patris defendit filium, vide Innocent. in cap. 3. & 4. de re iudic. & cap. indecorum, de atate & qualis.

§. Veterani. 2.

An veteranus & miles possint esse procuratores, dubitatur hic.

Quis autem dicatur veteranus, declara, ut per Accur. hic.

§. Procuratorem. 3.

Item si dignus. Hunc textum allegat Rom.

in suis singu. folio 4. singu. 100. in cuius decisione concordat. & facit textus in l. licet, in fine, supra de arbit.

l. Aut si. 9.

Pro intellectu huius legis, vide Cuiacium lib. 23. obser. cap. 26.

l. Vel hæreditas. 10.

Nota hic, quod quis facta sua pro factis alienis non teneretur dimittere, qua de re Bald. hic.

l. sed hæc. 13.

Qui agit pro alio ut coniuncta persona, tenetur in causa reconventionis defendere, vide de Marf. sing. 133. Rom. sing. 227. & 619. Mantua in pract. iud. cas. 81. Amanuel. de claris aqu. sing. 20. Cott. in verbo coniuncta persona. Berc. q. 132. contra quem Ferretus consilio 64. & 66. Crot. ad l. si constante. 2. repet. num. 123. & seq. D. de soluto matrimo. Straphil. in tract. de literis, Grat. in 4. parte de vi & effect. claus. vers. successus, numero 29. & seq. & vide quæ notaui ad legem Exigen. Cod. eod. adde Pet. Duen. reg. 123. Coniunctus.

l. si post datum. 14.

Concordat cum hac lege gloss. in cap. ex parte decani, super verb. propter suspicionem, in prin. de rescrip.

l. Si defunctus. 15.

Hanc legem optimè repetit Bart. & Bald. hic ad hanc autem legem adde l. si pecuniam, & quod ibi notat Bart. circa princip. C. de condic. cau. dat. & Bald. in l. si ante acceptum, D. iud. sol. & in l. mandatum, C. de mandat. vide Bart. in l. 2. §. sed si quis, D. de donat. folio 89. numero 99. repetitionum 5.

l. Ante litem. 16.

Hoc ait hæc lex cum octo sequentibus, quod procurator ante litem contestatam liberè à domino reuocari potest, postea verò non nisi in causa cognita, & facit cap. in causis, in ult. glo. sex. de electione.

l. post litem. 17.

Vel in ciuitate manente. Ex hoc loco innuit, l. C. quod procuratore bannito, reuocatum videretur mandatum. Sed an post litem contestatam reuocari possit, procurator rei defendens sine mandato, vide Bart. in l. si ante, D. iud. sol. An & quæ sint causæ reuocandi, & an in reuocatione requiratur solemnitas iudiciorum, vide Rom. sing. 321.

l. Aut religionis. 18.

In vulgaris editionibus incipit, lex & religionis.

An excommunicatio superueniens, reuocet mandatum procuratoris: vide Alex. de

Immola in l. cum qui. §. qui sibi. ff. de verb. oblig. & in l. rogasti. §. fin. D. si cert. per. & in l. si quis suo, de solut.

1. Item si. 19.

An suspicionis causa probari debeat, declarata ut per Bar. hic.

1. Aut affinitate. 22.

An affinis contra affinem cogatur esse procurator, vel aduocatus, vel testis, vide hic Bart. Alex. conf. 19. vol. 4. & conf. 13. eo. vol. 4. & conf. 13. eod. vol. & quod non sit idoneus testis, adde Alex. conf. 132. in §. volum.

1. Mutari. 24.

Nota hic quod post litem contestatam, procurator cogitur præcisè peragere iudicium quod apparet, quia non potest mutari, nisi causa cognita, & ipso postulante. quid autem si dominus compareret, an acta sint nulla, vide Cæpol. caus. 132. Paul. de Cast. la. è in hac lege. An & qualiter fiat mutatio, & litis translatio vide aliquid per Felin. in cap. presentata, ext. de testib. Alex. in l. 1. in princ. D. ad Treb. f. 63. nu. 109. Tract. 3. vide Bart. in repet. l. bartarum. in 2. cell. vers. oppo. ad 1. not. de off. præt.

1. Quæ omnia. 25.

Ioan. Aurpachus, lib. 1. singul. allegat. cap. 24.

§. Sed si aduersarius. 1.

Vide ad istum textum Alexan. in l. Turpia. in 2. notab. de leg. 1. Felin. in cap. dilecta, extra de exception.

1. In causâ. 27.

Hanc legem optimè repetiit hic Bald.

§. si ex parte. 1.

Actio utilis ut directa an & quomodo transferatur in dominum, vide Bar. qui plenè declarat in l. 1. Cod. de sententiis.

1. si procurator. 28.

Repetitionum 6. fol. 527. num. 10.

An actio utilis in iudiciis sine cessione acquiratur, an præferatur directæ, vide hic Bal.

1. si actor. 29.

Nota ex hac lege licere vnicuique conuenire quem velit, quam optimè declarat hic Bart. quæ licet paucis verbis comprehendatur, habet tamen materiam utilem, & difficillimam.

Contra istam l. valet argumentum de auctore ad reum, & cōsequenter etiam de procuratore auctoris ad procuratorem rei, ad quod l. non debet, de reg. iur. Sed cur non item dixit l. c. in procuratore rei, qui pro se sententiam obtinuerit, ut repeat expensas ab adversariis, domino litis existente non soluendo, co-

gitabis, quia fortè debet suppleri.

Secundo, contra tex. facit. Nam procuratoris officium est gratiofum, ut Azo definit. Cum igitur ita sit, non videtur, quod quis procurator teneatur expendere de suo etiam cum animo repetendi. Nam satis est vel in paucis amici labore & opera frui, ut dicit tex. in l. tu tori. C. e. neg. gest. Melius est enim non soluere, quam solutum repetere. iuxta tex. in simili in i. fin. C. in quib. caus. in in reg. vesti. non est neces. Si igitur non tenetur de suo expendere, sequitur quod si expendit, consulto videtur donare, iuxta l. cuius per errorem. D. de reg. iur. Igitur non potest repetere, l. post perfectam, de re uo. donat. Solutio facilis, illa enim contrariâ loquitur, quando alia coniectura capi non potest, quam donationis: sed hic capi potest alia coniectura, quod illas fecerit gratia producendi litem ad exitum animo tamen repetendi, quia nemo præsumitur velle donare de suo. nec. iur.

Tertio, contra tex. facit, quia dicit, quod cōpetat actio iudicati. Contra imò videtur, quod ex sententia actio oritur in factum, l. actore, C. de iurem. ubi vocat actionem in factum, & l. cum antea, C. de arbit. ubi ex arbitrali sententia oritur actio in factum, & est cōmunis opinio Glo. vbique. Solutio imò ista magis est vera & cōmunis sententia, quæ appellatur iudicati per multos text. similes nostros, quos citat Barto. in l. nullus, §. iurati, D. de re iudic.

Quarto, facit contra text. quia dicit text. quod dominus litis non est soluendo, intelligitur de suo principali actore, cuius erat procurator is qui iudicati agere vult: sed certè non potest appellari dominus litis, imò ipse procurator est dominus litis, l. procurator, cum l. seq. Cod. de procurat. Solue, quod intelligitur hoc, cum improprie pro domino actionis & iuris, siue causæ: verè enim non est dominus litis. Ad idem l. licet, C. de procurat. & ibi Paul. Castr. vltimò si hic procurator vicit. Quare dominus, idemque actor non debet esse soluendo. Condemnatus etenim reus fuit addendum aliquid, potest solui, quod potuit condemnari ad factum vel ad aliquid aliud, quod sapiebat pecuniarium interesse.

1. Actoris procurator. 30.

Procurator, licet non possit agere iudicati, nisi sit ei mandatum, potest tamen petere ut sententia executioni mandetur, usque ad quantitatem per eum in causa expositam, si dominus non est soluendo.

1. si quis. 31.

Notandus est in hac lege, modus condemnandi procuratorem, scilicet, eodem modo re procuratorio nomine Titij. Fran. Cre. singul.

II 4. fol. 489.

§. Vnius litis. 1.

Quod vnus litis, plurium personarum, plures dari possint procuratores, ait hæc lex. Immo illis necessarium est vnum procuratorem dare. l. i. §. pen. iud. solu. has duas leges conciliat Arcur. hic in glos. quem vide.

§. Iulianus. 2.

Si duo procuratores dati sint, dato posteriori, prior reuocatur.

¶ An idem in tutela sit dubitatur. Verum optimè notat Glossa, idem non esse ratio est, quoniam tutore in codicillo dato, nō intelligitur reuocatus tutor testamēto datus, vt l. c. si à patre, C. de testam. tut.

1. Pluribus. 32.

Pro explicatione huius l. vide Lorioctum in tract. de iute. axiom. 33.

Hic præ cæteris notandum est, occupantis meliorem esse conditionem pluribus procuratoribus insolidum simul datis, idem ait l. si quis à multis. D. de nexal. act. quæ tamē clausula nullam habet vim aduersario contradicente vel absente.

1. Seruum quoque. 33.

De mente ac sententia huius legis. 10. Robert. lib. 2. recepr. sent. cap. 3.

An seruus procuratorem constituere possit, vt ait hæc lex dubitant quidam. Verum optimè ait Gothofredus, hoc intelligendum esse, de seruo ad negotia, non autem ad iudicia, vt ait l. 15. D. ex quib. cau. maior.

§. Publicè vtile est. 2.

Ad intellectum huius §. Vide Menoch. de arbit. iud. ca. 264. adde Marant. in tract. de ord. iud. 4. par. 1. distinct. nu. 42. vide etiam ea quæ dixi ad l. pe. §. ad crimen, D. de pub. iud. Thom. Docei. cons. 76. n. 1. inter cons. diuers. ad cau. crimin. vol. 1. vt optime explicatur à Baldo hic.

Repetitionum 6. fol. 5. 6. num. 38 Repetitionum 1. fol. 454. num. 7. c. 9. usque ad num. 13. c. 17.

Vide Socin in reg. 321. fol. 531. numero 23. Re per. 6.

§. Equum prætori visum est. 4.

Concordat cum hoc §. textus, cap. in iudiciis c. non licet, de reg. iur. 6. c. ca. dilecti, de iudic. ex. & pro intellectu huius §. vide Benedictum Capram in reg. concl. 62.

§. Si quis in rem. 5.

An appellatione procuratoris propriè veniat procurator in rem suam, vide glo. in l. 1. sup. eo. & pro hoc optimè facit textus in l. que omnia vers. planè de sup. et. ubi procurator quis factus non præsumitur. in rem suam, nisi

probetur. 1.

1. Sed & hæ. 35.

Non admittitur quis ad agendū sine mandato, nisi sit coniecta persona, tamen in Gl. cap. 9 cum ad. ex. de const. datur post litem contestatam cautio contra hunc textum ad cuius conciliationem, vide ibid.

¶ Coniunctæ personæ quæ dicantur, & quod hic dicit Vlpianus, de affinitate intelligendum est, causa affinitatis durante nō cessante: nam causa cessante, cessat ipsa affinitas, qua de re vide Bald. hic.

¶ Quot & quibus casibus procurator defendere teneatur, declarat hic pluribus glossa.

¶ Tract. 8. fol. 134. num. 18.

§. Patronus. 1.

Procurator quando admittatur necne hoc loco dubitatur, verum hac, Bartoli adhibita distinctione res fiet dilucidior, hoc pacto quando causa status agitur ciuilitè admittitur procurator: quando agitur criminaliter non admittitur.

§. Non solum. 2.

Quid sit defendere, optimè explicat hic Iurisconsultus.

1. Vel in operis. 36.

In hac legem Cuiac. lib. 22. obs. cap. 16.

1. Omnium autem. 37.

Rei procurator, vel in vnā rem defendere potest.

1. Non solum autem. 39.

An procurator ante litis contestationem, teneatur respondere interrogationibus.

¶ An possit petere dilationem, vt certificetur à domino quid respondeat, tradit hic Bar. vide Gloss. in c. pastoralis. 14. ex. de rescri.

§. Qui alieno nomine. 1.

Tacita hic videtur repetitio eius quod dictum est supra in l. seruum, §. ait prætor. in secundo responso, vide igitur ea quæ ibi dixi.

An & qualiter probetur mandatum, Barto. hic.

§. Quæritur. 2.

Hæc verba is ad quem ea res pertinet, ad quid referantur dubium, hic est, verum referuntur ad dominum & hæredem eius, non autem ad creditorem.

An pater dicatur legitimus administrator in actione de dote, declara vt per Barto. hic.

§. Si pater filij nomine. 4.

Causio de rato cessat, si pater filij nomine iniuriarum agat: cum duæ sint actiones, vna patris, altera filij.

An pater in criminalibus causis legitimus sit filij sui administrator, vide hic Bald.

§. Item ait. 7.

Ibi nominatim, vide Bart. in l. filiusfam. D. de donat.

Reperitum 6. fol. 543. num. 16.

l. Pomponius scribit. 40.

Enumerantur hic causæ quædam, quæ requirunt speciale mandatum, vide Rom. conf. 383. & 400.

§. Si stipuletur. 1.

Procurator si stipuletur damni infecti, vel legatorum, debet de rato cauere, & ratio huius rei petenda est ex l. 20. D. rem ratam hab.

§. Sed & is qui. 2.

De rato cauere debet, qui aliud defendit in actione reali.

¶ Nota autem ex hoc textu quod argumentum à contrario sensu, locum etiam habet in sententiis affirmatiuis, vt declarat Roma. conf. 115.

¶ Nam cum iudicatur rem meam esse simul iudicatur illius non esse. Et hoc fit per quandam consequentiam, concor. cap. 1. in gl. super verbo, prohibetur. 1. distin.

§. Rati habitationis. 3.

Quod procuratoris exceptiones opponi debeant ante litem contestatam, notat hoc loco Iurisconsultus, ratio autem est, quoniam exceptiones sunt dilatorię.

§. In his autem. 4.

An coniuncta persona agere possit contra mandatum, dubitatur hic quod tamen fallit, si proprium interesse agētis verteretur, l. 1. 2. & 3. D. de liber. cau. facit l. non tantum. D. de appel. & Bart. in l. si constante. in 10. q. 2. D. solui. matrimon.

l. Fœmninas. 41.

An mulier cum agit debeat renunciare Vel leiano, declarat hic, vt per Bar.

l. Licet in popularibus. 42.

Ex hac lege desumpta est, l. 5. & 1. D. de popular. actio. vt optime notat hic Duarenus.

§. Ad actionem. 1.

Pro intellectu huius §. vide Robertum li. 4. sent. cap. 10.

§. Ea obligatio. 2.

Loriottus de pactis axiom. 2. Vacinius. libr. declar. 90. Martresius in notis c. 4.

§. Reo latitante. 7.

Fideiussor rei esteius procurator, & potest eum defendere, etiam per procuratorem.

§. Cum quæretur. 1.

Concordat huic §. can. ad quæstiones, cum glo. super verbo inhibicum. ex de ver. permitt.

¶ Prohibitorium est. Bart. ait in exemplari ducis Biturigum, addi rationem, quia scilicet quod non est nominatim prohibicum, videtur esse permittum.

§. Poena non. 4.

Pœna non defendentis procuratoris hæc est, vt denegetur ei actio. vt l. 3. C. hoc titulo.

l. Cogendum. 45.

Pro intellectu huius legis, vide Benedict. Capr. dicto loco conclus. 63.

§. Quia ita. 1.

Ad hunc §. scripsit Cuiac. libro 2. obseruat. cap. 12.

§. Si procuratori. 2.

Vide Bened. Cap. supra dicto loco conclus. 60. concordat autem cum hoc §. textus in l. de pupillo. §. qui remissionem. D. de nou. oper. nuncia. & textus in l. si pupillus, §. defendere, inf. de pr. uileg. cret. vbi vide quæ dixi.

l. Qui proprio nomine. 46.

Vide Socin. in r. 83.

§. Ei qui defendit. 1.

Qui sponte defendit, potest vnam causam tantum defendere.

§. Qui alium. 2.

Regulam hanc quod nemo sit idoneus defensor alterius, sine satisfatione amplia & limita, vt per Iason. in l. filiusfamil. D. qui satisf. cog.

§. Item quæritur. 3.

Hic §. optime explicatur, à Bald.

l. Qui duos. 47.

In contrarium facit, l. si plures de testam. tut. solue vt per Bart. in d. l. qui duos, item oppositio de dictis omnium posita in textu, quæ est vniuers. l. 1. l. de leg. 3.

l. Itaque. 48.

Eadem inscriptio legis. 46. & huius ostendit vtramque esse coniungendam, & addendum ex Iuliano, l. 47. vt alter mandatariorum ab altero petere possit, ei oportere specialiter mandatum esse.

l. Ignorantis nomine. 49.

Quot & quibus casibus procurator, ignorantis domini conditionem deteriore facere possit, declarat hic Glossa. Hanc autem legem optime explicat Cuiacius lib. 24. obs. cap. 15.

l. Quacunque ratione. 50.

Reper. 6. fol. 153. num. 48.

l. Minor

I. Minor. 51.

Benedict. Capra. *in parerg. conclus. 61.*

¶ Duo autem nota in hac lege, primo quod non est idoneus defensor qui potest in integrum restitui, secundo quod restitutio principalis prodest fideiussori.

An minor possit esse procurator, vide Ioā. de Ana. *conf. 30.* declarat etiam optime hic glossa prima: an si minor non vult restitui, fideiussor restitui possit, vide Bald. *hic.*

Hinc constat procuratores quibus lites aut negotia nostra mandamus vice nostra fungi, vt hac lege & Marcus Tullius sic in quadam oratione ait, quibus in rebus ipsi interesse non possumus in iis procuratore opus est qui nostra causa fidem suam iuram interponat & vicem iuris nostri sumat.

§. Quoniam. 1.

Nota hic quod defensor repræsentat per omnia vicem eius quem defendit, quod sane quomodo intelligendum sit, notat hic Bartol.

I. neque fœmina. 54.

Enumerantur hic quidam, qui idonei defensores non sunt, hoc est, personæ quædam inhabiles ad defendendum, & quæ officium procuratoris & defensoris suscipere non possunt: vt primo fœmina, licet certis casibus procurator esse possit. Secundo, miles armatæ militiæ. Tertio, qui Reipublicæ causæ abfuturus est. Quarto, qui morbo perpetuo tenetur. Quinto qui magistratum initurus est. Sexto & vltimo qui inuitus iudicium pati non potest.

§. Tutores. 1.

Tutores eo loco defendi debent, quo administrauerunt.

I. Procuratore. 55.

Tota hæc lex ad hæc duo verba refertur, quod scilicet actio vtilis præferatur directa, vide de hoc per Bald. *in l. 2. §. fna. D. de lege commif.*

I. Ad rem. 56.

Qui vult consequens, tenetur velle omne necessarium antecedens, quod procedit in his solum quæ dependent à mera voluntate disponentis, secus in aliis, de quo vide Bartol. *in Authen. si quis in aliquo. C. de edend. Crat. conf. 134. numero 45. Ita ad l. centurio. numero 38. D. de vulga. & pup. Decius. ad Rub. Cod. qui admitti. numero 75. Bart. ad leg. ex aduerso. §. 1. ff. de rei vind. vide etiam Euerardum in loco à concessione antecedentis, ad concessionem consequentis. item in loco à concessione consequentis, ad concessionem antecedentis: & circa istam regulam, vide omnino quæ habes apud Barto. *in l. 2.**

D. de iurisd. omn. iud. quam limita, vt per Bald. in l. si. in 16. opp. Cod. de hered. inst. vt per Panor. in cap. ex parte 3. ext. de dec. & eam latè examinat Ias. in l. 2. supra de iurisd. omnium iud. Immo. conf. 33.

I. Qui procuratorem. 57.

In hanc legem vide Menoch. *de arbit. iudic. lib. 1. quest. 37.* Benedict. Capra dicto loco *conclus. 64.* ad intellectum autem, & limitationem huius legis, vide Rom. *conf. 466.*

¶ An si quis delegat causam iudici vt cognoscat, possit sententari, & an cui committitur executio, videatur committi cognitio, declara vt per Bar. *hic.*

§. Si quis. 1.

Nota hic quod ille qui renuntiat exceptioni, non potest postea ipsam opponere de nouo, nec persequi eam oppositam, quoniam semel sui iuri renuntiavit.

I. Procurator. 58.

Tantum operatur generale mandatum cum libera, quantum speciale, vide Iaso. *ad l. si quis iniquum. §. si procurator. nu. 13.* B. quod cum *ins. iur. Balb. decis. 52.* Cotta *in verbo procurator, cum libera.* vult autem hæc lex, quod procurator omnia facere possit, quæ ipse dominus faceret, si liberam administrationem haberet.

I. Mandato. 60.

Decidendi loco. Cuiacius legit *Deminuendi. in not. Inst. de rerum diuision. ad finem, Beroius quest. 33.*

Procurator cui rerum omnium administratio mandata est, transigere potest, *l. praeses, Cod. de transactio.* Sed sine libera non potest.

¶ An habens generale mandatum cum libera, fideiubere possit, collige ex *l. seruus in scio, D. de fideiussor. & Bald. in l. in personam, §. 1. supra de pactis.*

I. Plautius ait. 61.

In hanc legem Cuiac. *lib. 14. of. cap. 30.*

¶ Quid autem sibi velit inscriptio ad Plautium, vide Ant. Aug. *lib. 1. cap. 6.*

I. Ad legatum. 62.

Ad limitationem huius legis, vide Rom. *conf. 461.*

I. Is cuius. 64.

In hanc legem vide Cuiac. *libro 22. obseru. cap. 10.*

I. Si procuratorem. 65.

De materia istius legis, vide Bart. *in l. 1. C. de satisfactio. optime etiam explicauit hanc legem Bald.*

An & quando literis procuratorium continentibus credatur, vide Paul. de Leazar. in c. tercio loco. ex. de probat. An mandatum possit probari per testes, vide per Bar. in l. i. sup. eo.

l. Si is qui. 66.

Electio per procuratorem facta valet, Bal. vnum adde quod etiam voluit Bart. hic, & in l. si ita stipulatus fuero. D. de verb. obli. & Fulg. in l. i. ff. qui admit. ad bon. posses.

¶ An sigillum apponens scripturæ alienæ, præsumatur illi consentire, vide Antonium Gabrielium, commun. opin. titul. de præsumpt. conclus. 4.

l. Procurator. 67.

Pro intellectu huius legis, vide Robertum lib. 2. recept. sent. cap. 1. Molinæum ad Rubricam, D. de verb. oblig. num. 38.

¶ Nota autem hic quod finita negotiorum administratione, non soluitur obligatio procuratoris. Sed si quid eius nomine soluerit, contraria actione mandati recuperabit, l. feruum, D. mand. tutoris verò obligatio finito officio soluitur, quoniā finita tutela, si quid postea soluerit, experiri non possit, l. vlt. ff. si quis caus.

l. Pater filio. 70.

Nou. 72. cap. 1. vetitum est, ne creditores pupilli ad tutelam accedant.

l. Absens. 71.

Iustificata legitima absentia, ad hoc ut nō possit procedi, quod tamē verificatur in Ciuilibus, in quibus procedit contra absentes iure vulgato, l. properandum, §. 1. & Authen. qui semel, & l. consentaneum, C. quomodo & quando iudex. Sed non verificatur in Criminatibus, in quibus quælibet absentia impedit processum ad pœnas, Doct. l. absentem.

l. Si reus. 73.

Iudex ordinarius potest absolvere reum ab obseruantia iudicij, de quo vide Bald. in l. consentaneum, in 2. col. C. quomodo & quando vide, plenē interpretat hic Bolon. Ad hoc autem allegatur hæc lex, quod qui paratus est soluere, non cogitur iudicium suscipere, optimē hanc legem emendauit Bald. hic.

Repet. 6. fol. 456. num. 129.

l. Qui absentem. 75.

Repet. 5. fol. 10. num. 391.

l. Titius. 76.

Pileus Quæstione 31.

l. Et ideo. 78.

Cuiacius 6. ad African.

§. Ad duas res. 1.

Vide Cuiac. supra dicto loco. 6. ad African. cap. 3.

Tit. 4. Quod cuiuscunque vniuersitatis nomine, vel contra eam agatur.

Tractatur hoc titulo, de actoribus seu Syndicis vniuersitatum, qui vice procuratorum funguntur. ut dicemus in l. 6. inf. eo. De materia istius tit. vide c. 1. supra ne sede vacanti.

¶ Vniuersitas dicitur hominum in ciuili societate, viuientium societas qualis est in op pidis & pagis, & notant Ant. Faber, & alij in §. vniuersitatis, Inst. de rer. diuis. cuius tria genera facit Barto. cons. 189. incip. primo quæritur. in princ.

An statutum loquens de persona, verificetur in vniuersitate, vide quæ habet in Berdach. in verbo vniuersitas in prin.

l. Neque societas. 1.

Collegium, societatem, & huiusmodi corpus passim habere, omnibus non conceditur.

¶ An & quæ sit inter collegium, societatem, & vniuersitatem differentia, vide hic Bar. An & quæ collegia sint approbata de iure.

¶ Collegia dicta esse Varro scribit à simul legendo, quia plures in vnum corpus colliguntur, nec enim vnus constituit collegium quamuis retineat, l. sicut 7. h. t. sed plures & non pauciores quàm tres. l. Nerauius. 85. D. de verb. sign. distat autem ab vniuersitate, quo pars à toto, nam non totius vniuersitatis, sed partis est.

Vniuersitas per alium respondet, ut can. qui manumittitur. cap. 12. q. 1. & in l. item eorum, §. actori 6. h. t.

§. Quod si nemo. 2.

¶ An & quomodo collecta imponatur: An, quando, & quæ res acquirantur vniuersitatibus, & qualiter diuidantur inter singulos, vide hic Bald.

¶ An pro necessitatibus vniuersitatis collecta imponi possit, vide Felin. in c. cum omnes. ex. de const. Alex. cons. 124. in prin. in 4. vol. Abbas cons. 61. in 2. vol. Bart. cons. 175. An contra vniuersitatem procedatur ad secundum decretum, vide l. si finita, §. Iulia. D. de dam. inf.

l. Si municipales. 2.

In summa nota in hac lege, q. actor vniuersitatis nō dicitur actor singulorū, & is præcipuē cogitur ciuitatem solā defendere, sic etiam vassallus vniuersitatis, nō dicitur vassallus singulorū: quoniā vniuersitas vna persona censetur, ut notat hic Bald. nec habetur loco personarū singulariū, Bart. in l. aut facta. §. si in 1. col. D. de pœn. vnde notant, quod testis in causa vniuersitatis, is etiam esse possit, qui est ex ipsa vniuersitate, qua de re vide Lanfranc. in præxi. c. 8. de testib. num. 70. Socin. reg. 408.

l. Nulli.

I. Nulli.3.

Concordat cum hac lege Gloss. *super verbo non inuentur, in cap. 2. ex. de translat. episcop.*

Cum duæ partes, vt actus valeat, quot & quæ necessaria sint, vide Cæpo. *in caut. in 2. q. vide Felin. in cap. cum omni. ex. de const. in c. eam te, vers. actus, ex. de rescrip. & alia in materia, vide Bart. in l. quod maior. D. ad municip. Franciscus Marcus Pension. quæst. 367. folio 95. numero 3.*

¶ An agens contra communitatem, petere possit, vt ciuitati constituatur syndicus, & cogatur ad hoc, vt sententia valeat, vide Bar. *in l. 1. Cod. libr. 11. de iure Reip.* An, quando, & qualiter Syndicus dicatur rectè constitutus, vide glo. *in l. aliud, §. referitur, D. de reg. iur. an & cui æquiparetur vniuersitas, vide hic Bartolum.*

I. Planè vt. 4.

Collige ex hac lege, quòd electus numeratur in numero eligentium: atqui seipsum nemo eligere potest, vt optimè notat hic Gothof. Sed ad huius argementi solutionem, vide Bart. *in l. ab omnibus, §. 1. D. de leg. 1. Guil. de Cug. in l. fin. supra de off. præsid. Roma. sing. 44. hanc etiam quætionem optimè Albericus explicat hic.*

I. Illud notandum. 5.

Vocem interponere potest pater pro filio, & frater pro fratre. ratio est, quoniam patria potestas non attenditur.

¶ An etiam patronus possit seipsum præsentare, vel filium, vide Abbat. *cons. 96.*

¶ Huius autem legis ratio est, quoniam in priuatis negotiis, pater filium, vel filius patrem iudicem habere potest, & ait *l. in priuatis 79. D. de iudic. vbi dicemus.*

¶ Suffragium dicitur illa scriptura, quam quis facit cum de aliquo eligendo consentit, vt optimè notat hic Accursius, fiebat etiam voce suffragium, & hoc erat magnificentius. porro referatne suffragia, voce nuncupari, aut tabella occultari, disputat plurimis iisque elegantissimis verbis, Tull. *lib. 3. de legib. quæ res fuit olim seditionibus popularibus iactata vexatæque.*

¶ An præstet electionem fieri sorte, an suffragiis, disputatur pluribus altercationibus inter N. Eprum & Heluidium Priscum apud Cornelium Tacitum *lib. 20.*

¶ Et suffragiorum author quis fuerit, vide historiam fori Romani *lib. 5. cap. 8.*

I. Item eorum. 6.

¶ Municipij perpetua consuetudo appellatur, id est consuetudo specialis, quæ vincit

legem eo loci in quo recepta est, sic etiam generalis, generalem vincit legem.

§. Si decuriones. 1.

Ait hoc §. Paulus decuriones eligere posse, vel etiam alij electionem committere, vnde quod fit ab eo qui habet auctoritatem, videtur factum ab eo qui concessit auctoritatē, quod notat Ioan. Andr. *in cap. is cui. de praben. in 6. adde quod voluit Roman. cons. 116. an & qui sint, qui possint committere, vide hic Bart.*

¶ Perperam notat hic Accurs. Duum viros minorem gerere honorem quàm decuriones, hoc enim falsum est. Nam duum viri in municipiis id erant quod Romæ consules, Decuriones verò erant quasi Senatores.

¶ Præterea in fine huius §. notabilis paria esse per se facere, & alteri committere. & facit ad hoc *l. cum essent, §. fina. D. de seruit. rustic. præd.*

¶ An decretum iudicis cadere super certo debeat, & quare actor dari non possit ad lites futuras, vide hic Bald.

¶ Actor constitutus simpliciter ad lites, intelligitur ad præsentēs, non ad futuras.

§. Quid si actor. 2.

Decretum reuocari potest per contrarium decretum, siue per prohibitionem, vt notat hic Bald. ¶ Vnde notabis quod non sufficit factum nisi duret factum. ¶ An autem actor constitutus à tutore cum consensu pupilli, possit per solum tutorem reuocari, vide Iul. *in l. si quis mancipiis, §. si impubes, D. de inst. hac de re plenè notat Bar. in l. 1. D. rem rat. hab.*

¶ Comparatur autem decretum sententiæ, non per omnia: vt notat hic Albericus.

¶ Differt etiam decretum principis à decreto magistratus. nam principis decretum causam quocumque tempore exortam dirimit at magistratus decretum eam tantum de qua agitur, ac interdum ne eam quidem si intercesserit appellatio.

¶ Præterea decretum sic definitur, vi sit sententia principis inter duas partes, de quarum ipse causa cognoscit, & iudicat pronuntiata.

§. Actor vniuersitatis. 3.

¶ Dicitur autem hic, quod actor vniuersitatis defendere teneretur: sed non de rato caue re, nisi dubitetur de mandato: ratio est quoniam actor vniuersitatis experitur tantum pro eo qui mandat, id est pro ipsa vniuersitate: sed actor tutoris experitur nomine eius à quo non habet mandatum, hoc est à nomine pupilli. ¶ An & quis iuret de calumnia. An actor cauere debeat indicatum solui, præter hic dicta à Bartolo, vide Speculat.

in tit. de satisfact. §. expedito, vers. actor. & quod not. glossa in §. sin autem, in verbo quibusdam, Inst. de satisfact.

¶ Si contentio est inter vniuersitatem, & rectorem, an & qualiter constituatur hic Syndicus.

¶ Et an nomina constituentium inferi debeant in mandato, seu in instrumento Syndicatus, declarat hic Bart.

1. Sicut municipium. 7.

Quid negotium publicum. Publicum improprie dicitur, quod est alterius ciuitatis quam Romanæ. qua de re vide *l. eum qui vefigal. 6. c. seq. D. de verb. sig.*

¶ An singuli de vniuersitate conueniri possint, pro debito vniuersitatis. vide Inno. in *ca. humilis, ex. de maior. c. obed.*

¶ An iurisdicatio in singulos possit exerceri, vide Innoc. in *c. dilectus, x. de capel.*

¶ An ad mandata directa collegiis possint singuli compelli, vide *cap. eam te, ex. de rescri.*

¶ An vniuersitas teneatur ex delicto præfidei, vel administratori, not. Old. *conf. 66.*

§. Si quid. 1.

Si quid debeat vniuersitati, singulis non debetur, sic etiã quod debet vniuersitas, singuli non debent.

¶ An autem & quomodo vniuersitas teneatur ex delicto singulorum, adde præter glossam hic Albericum in *l. metum, §. administratione, infra quod met. cau. Bart. in l. aut facta, D. de pœnis.*

¶ Separata autem sunt ea quæ vniuersitatis sunt à publicis, quæ multis & hæc ipsa vniuersitatis sint, *l. 1. D. de rer. diuis.* nimirum, quia publica non sunt in patrimonio populi. *l. 14. D. de acquir. rer. domin.* vniuersitatis autem quæ sunt in patrimonio populi habentur, vtræque tamen sunt in vsu publico, & separanda sunt ab his quæ sunt in patrimonio fisci, quæ non sunt in vsu publico, *l. pacta, §. ult. D. de contrah. emp. ac præterea publica communia sunt, omnium hominum: vniuersitatis verò communia tantum ciuitatum, illa iure gentium vsibus omnium, hæc iure ciuili vsibus ciuitati deferuiunt, l. 2. §. 1. D. ne quid in loco publico, & de his optime Cuiac. in initio tit. Inst. de rer. diuis.*

§. In decurionibus. 2.

Vniuersitas semper remanet, licet persone mutentur, vt optime notat *l. 85. D. de ver. sig.* & quod magis est, si vnus solus ex vniuersitate remaneat ius & nomen vniuersitatis conseruari vniuersitatis nomen in vno retinetur, licet per vnum ab initio constitui non potuerit: sed per tres. Hinc constat vniuersitatem solui, si nullus ex ea vniuersitate remanserit, secus si vnus.

¶ Cum ius omnium in vnum reciderit. Facit ad hoc glossa in verbo pauciores, in *cap. 2. ext. de postul. pral.* quæ glossa ad hoc allegat hanc legem.

¶ Ex quot constituatur populus, vide Glossam in *cap. 1. ex. de elect.*

¶ Quot homines gentem faciant & an collegium remaneat in vno, vt vniuersitas: præter hic dicta à Bar. vide Innoc. in *cap. cum in iuncto, D. de oper. nou. nunt.* & adde Barto. in *l. si grege, D. de leg. 1.*

¶ An vnus solus qui remansit, constituere possit Syndicum, & quid si nullus remansit: declara vt per Bart. hic: facit *Inst. §. ad quæstiones, de quibus per doctores in l. si grege, D. de legat. 1.*

1. An ciuitates. 8.

¶ An quando quis vult citare vniuersitatem, cogatur citare Syndicum, & qui sint modi citandæ vniuersitatis, declarat Bart. in *l. non potest, D. de reg. iur.*

¶ An cogi possit vniuersitas ad restituendum Syndicum, vel procuratorem, vide hic Bald.

¶ Nota hic, quod si non reperiuntur res mobiles & immobiles, peruenitur ad nomina debitorum, hoc est, ad actiones debitorum, sic etiam nomina debitorum omnium rerum quæ vsu tolluntur, vel minuuntur appellatione veniunt, *l. 3. D. de vsu. ear. rer. quæ vsu consum.*

¶ Vniuersitas quemadmodum & quo ordine cogatur iudicatum facere, vt in eam fiat sententiæ executio, vide *l. à Dmo Pio, §. in vñ ditione, D. de re iudic.*

1. Si tibi. 9.

Hoc vult hæc lex, quod contra ciuitatem, vel municipium agi potest diuisorio iudicio, vt optime notat hic Bald.

¶ Vnde collige hic quod vniuersitas teneri potest iudicio familiæ erciscundæ, communi diuidendo, & aquæ pluuiæ arcendæ.

¶ Cum municipibus. Proprie municipes dicebantur, qui in ciuitatem Romanam recepti munerum participes fiebant. Municeps est, vt ait *Aelius Gallus* is qui in municipio liber natus est, item qui ex alieno genere hominū munus functus est, item qui in municipio à seruitute se liberauit à munice. Muncipes etiam erant, qui ex aliis ciuitatibus Romam venissent, quibus non licebat magistratum capere, sed tantum muneris partem, dicuntur autem municipes quod munera ciuilia capiant, vnde dicti quod vna munus fungi debeant, vt testatur Varro *lib. 5. de ling. Latm.* hinc abusue municipes dicimus, cuiuscunque ciuitatis ciues, vt testatur Vlpian. in *l. 1. D. ad*

D. ad municip. vbi plura dicemus.

Tit. 5. De negotiis gestis.

De materia istius textus & de forma libelli. vide Iaso. in §. actionum. Inst. de action.

¶ An si negotium sit commune plurium, & negotiorum gestor non gerat, nisi contemplatone aliquorum, an inquam, aliqua competat actio negotiorum gestorum, vide Angel. conf. 229. Rom. conf. 436.

¶ Quod negotiorum gestor repetat expensas, licet in gesta sortiat malum finem, modo fuerit bene coepta. vide Barb. late conf. 46. vol. 4. in l. dub. & conf. 71. in 4. vol. Harmo. lib. 5. tit. 11. Paul. 1. sentent. tit. 4.

l. Hoc edictum. 1.

In hanc legem Vitalis lib. 1. Variar. lect. c. 10.

l. Si quis absentis. 2.

¶ Vide Ioh. Fabr. affig. ration. ad illum textum. §. illud. Inst. de societ. Alex. conf. 8.

l. Ait. prator. 3.

¶ Actio negotiorum gestorum est pratoria, licet quidam contradicant, qua de re in §. sed ista. Inst. de action. Iohan. Andræas in arbo re actionum. Roffredus in libello, civilem esse ait, Iacob. de Rauen. Pet. Cynus. Ant. Fab. lib. 4. coniect. cap. 7.

§. Negotia. 2.

Negotia accipe, siue vnum sit negotium, siue sint plura, pluralis enim sermo reducit ad singularem, qua de re plenius, vide hic Albericum, cap. pluralis locutio. 40. ex. de reg. iur. l. qui concubinam §. si Stichus. D. de leg. 2. adde Ange. Aret. Inst. de iure person. in prin. coll. 1. Felin. late can. omnes leges. 1. distinct. in princip.

¶ Nota autem hic quod quando aliquid per statutum inducitur, propter legem, puta novum delictum vel poena, verificatur etiam in facto, ita eleganter ait Iohan. And. in ca. §. ex. de consuetud.

¶ Quod verba statutorum intelligantur large, & in propria significatione, quando statutum est fauorabile, licet sit stricti iuris, vide Ias. in l. qui se patris. C. unde liberi, vide eundem in l. venia. §. de in ius voc. verum quando statutum poenale est, extendi etiam potest, quoniam fauorabile est, ut in l. 2. §. parentes. D. de in ius voc.

¶ Quod statuta non trahantur ad casum fictum, & quomodo, vide Aret. in l. lege Cornelii. in 2. notab. infra de testam.

¶ Vide aliquas quaestiones circa hoc, in l. Gallus. §. quid si is. D. de lib. & posth.

¶ Denique quod statuta strictè interpretari oporteat, vide Cæpo. in conf. 24. ad finem. sunt & aliz plurimæ quaestiones quæ hic passim à doctoribus explicantur, quas breuitatis causa omitto.

§. Alterius. 3.

In hunc §. vide Cuiac. lib. 12. obs. cap. 7.

§. Pupillus. 4.

Ad intellectum huius §. vide Cuiac. 24. obs. 7.

¶ Obiter autem notabis hic, quod si pupillus negotia gesserit post rescriptum diui Pij, conueniri etiam posse in id quod factus est locupletior, & si quid dolo fecerit, in rescripto hoc Diui Pij continetur in l. 3. D. commo-dari.

¶ An autem locupletari cum aliena iactura, & dolum admittere paria sint, quaerit hoc loco glossa: sed de hac re vide l. 1. §. an in pupillum. D. de positi. l. rescriptum. 12. §. 1. si aliena res. D. de distract. pignor.

¶ De hac regula quod locupletari nemo debeat, videnda lex locupletari. 47. ex. de reg. iur. qua de re optimè Dynus in illa regula.

¶ Quod autem locupletari cum aliena iactura non videatur, qui causam lucrativam habet, optimè Dynus in l. Ratum. 9. D. de reg. iur. num. 12. & locupletiore quem factum fuisse ex aliena iactura probare quis debet, ut optimè notat Bald. in l. 1. C. si aduersus credit. & in l. pradiorum. Cod. de pradi. minor. sic etiam locupletari proprietarius cum damno fructuarij non debet, ut ait lex inutilium. 69. D. de usufructu.

§. Hæc verba. 6.

In hunc §. Vitalis lib. 1. variar. cap. 1.

¶ Statuta verè & propriè sumenda sunt, non autem fictè, seu improprie, aut ad casum fictum extendenda.

§. Hæc autem actio. 7.

Actio negotiorum gestorum, cum ex negotio gesto oriatur, datur hæredi & in hæredem, ut Cod. h. t. l. curatorem. 6.

§. Si executor. 8.

Vitalis d. loco c. 12. Executor tenetur in ratione doli in exequendo commissi.

¶ Executor an & quo casu teneatur, vtili negotiorum gestorum actione.

¶ An executores qui delinquant in officio, puniri possint à iudice ex eius officio.

¶ An & quo casu executor litem suam faciat, vide hic Bald.

§. Interdum. 9.

In negotiorum gestorum actione, dolum solummodo versari, optimè tractant Doctores nostri in l. Quod Nerua. D. de pos. Paulus lib. 1. sententiarum. Tit. 4. §. 1.

§. Hac actione. 10.

Actione negotiorum gestorum tenetur, non solum is qui sponte, & nulla necessitate cogente immiscuit se negotiis alienis, & ea gessit, verum etiam is qui aliqua necessitate urgete,

F. j.

vel necessitatis suspicione gessit. vnde queritur hic, virum hic qui putat se tutorem, & non est, gerendo tamen, teneatur actione negotiorum gestorum, qua de re vide *l. armata*, & ibi *Gloss. Cod. qui dari int. poss.*

§. Apud Marcellum. 11.

Huius §. questio est, an actio negotiorum gestorum, simul cum actione mandati concurrere possit, & respondet Marcellus nos vtraque actione vti posse, cui coniunge *l. si negotium. 16. C. h. t.* vbi eadem est questio.

1. Sed videamus. 4.

¶ Fideiussor negotiorum gestorum agere potest, nisi donandi animo fideiusscrit. nota tamen hic fideiubere sine mandato licere, quod debitoribus fraudi esse potest, quorum interest non vexari ab huiusmodi fideiussionibus.

1. Item si. 5.

Quia tam re quam voluntate geritur negotium, error non omnino infirmat quod geritur vtiliter, *tit. de leg. Instit. §. si rem.* cum alioqui quod ex solo animo penderet, falsa opinione vitietur, *l. is qui. D. de adquir. hered.*

§. Sed et si. 1.

Si cum putavi Titij negotia esse, cum essent Sempronij, gessi: solus Sempronius mihi actione negotiorum gestorum tenetur, vnde nota hic quod negotium alicuius dicitur cura & sollicitudine, vt optime notat hic *Gloss.* Vide Albericum hic.

1. Si pupilli. 6.

In hanc legem, vide *Repet. doctor. fol. 77. nu. 54* nota hic quod negotia gerens aliena mandatu alterius, mandantem sibi obligatum habet, non negotiorum gestorum actione, sed mandati.

§. Item si procuratori. 1.

An procurator qui per stipulatione promissit, teneatur actione negotiorum gestorum, an quando aliquis contrahit nomine alieno, vel ad alterius vtilitatem, obligetur ipse contrahens tantum, an dominus tantum, an vterque.

§. Sed & si quis. 3.

In hunc §. vide *Molineum in consuet. Parisien. §. 1. in gloss. nu. 89.*

§. Sed si ego. 6.

Ad intellectum huius §. videatur *Benedict. Capr. in reg. conclus. 54.*

§. Item queritur. 9.

Actio negotiorum gestorum vnde oriatur quado, & quot eorum genera, vide hic apud *Bart.*

§. Idem ait. 10.

Ioan. Robert. lib. 2. recept. senten. cap. 6. Nota autem hic quod secundum leges actio proponenda est, quia nemo sine actione experitur, vt *l. 1. D. de eden.*

1. Quia tantum. 7.

¶ Allegatur quotidie hæc lex, propterea quod ponitur ratio hic, quare veniant vsuræ ex mora.

1. Pomponius. 9.

Difficilis sanè existimatur hæc lex, ideo optime eam explicat *Bart. hic.* * *Ant. Fab. lib. 6. coniect. cap. 10.*

1. Sed an vltro. 10.

Cuiac. lib. 17. obs. cap. 29.

1. Si negotia. 11.

Gabriel Mudæus in l. qui admittitur. num. 9. D. pro socio.

Quando procedat hæc lex, *Cagnolus de reg. iuris. num. 2. fol. 117.*

1. Debitor. 13.

Curator datur hæreditati iacenti. concordat & facit textus in *l. si quis instituatur. D. de hæredit. instit.* Datur etiam curator bonis absentis.

1. Si filius familias. 14.

In hanc legem, *Cusa 13. obs. 7.* Contra istam legem oppo. *d. l. 3 §. seu si filius. de pecul.* vbi *Iuriconsult.* facit differentiam inter filium ex vna, & seruum ex altera, quando obligentur extra causam peculiarem: hic autem parificatur. Secundo oppo. *d. l. 1.* ponderando verba edicti *de peculio*, quæ non conueniunt legi nostræ, quoniam is, cuius negotia gesta sunt, non gessit aliquis cum filio vel seruo.

1. Pomponius. 15.

Explicatur hæc lex à *Bart. & Bald. hic.*

1. Sed & cum. 16.

Vide *l. 1. Instit. de act. §. omnium in 1. col. in fi. cum seq.*

1. Eum a cum. 17.

Vide similem textum ex. *de spur. cap. sacris*, vide etiam *Innocent. exi. de heret. cap. fraternalis.*

1. Atqui in natura. 19.

Natura seruus obligatur, etiam si nihil in peculio habeat.

§. Scauola. 1.

Coniunge *l. 1. §. 12. infra de variis & extra. ord. cognit.*

§. Si libero. 2.

Congruis

Congruit cum hoc §. l. 54. §. 3. D. de acquir. rer. dom.

§. Cum me absente. 3.

Ad hunc §. Cuiac. lib. 13. obser. cap. 16. singulare autem est, ut ad usufructuendum non sufficiat ab initio bona fides, nisi perseveret, dum compleatur longa possessio, l. unic. C. de usufructu transf. quia vtiliter gerere non videtur, qui usufructualem non impedit, ut qui à seipso non exigit, l. 5. in fi. supra e. d.

§. Non tantum. 4.

Harmenopolus. lib. 5. tit. 1. §. 64.

l. Sin autem. 20.

Vitalis lib. 1. variar. lect. o. cap. 13.

l. Nam & Seruius. 21.

De obfidibus, vide glo. not. extr. de iure iur. cip. ex rescripto. *Anton. Faber. lib. 11. Coniecturarum cap. 7.

¶ Quomodo intell. in. 120 fol. 127. Cagnol. de reg. iuris.

l. Nam & Seruius. 21.

Vide l. 5. Cod. de posthumis.

§. Qui negotia. 1.

Actio semel adquisita contra hereditatem non mutatur, postea ob conditionem hæredis.

l. Siue hæreditaria. 22.

Culpa dicitur esse vitium, & sic non solum dolus est vitium, sed & ipsa culpa: hoc addito, quod male facere est culpa, l. fin. C. de Bald. Cod. mand.

l. Si quis negotia 23.

*Hermenopolus. lib. 5. tit. 1. §. 63.

l. Si ego. 24.

Gilbertus Regius lib. 2. error. cap. 20. vide Castrensi. post groff. & Bart. in l. qui mihi donatum de donat.

l. Cum alicui. 26.

Loriottus de tutel. axiom. 35. & 39.

l. Ex duobus. 27.

Coniuge l. tres fratres. D. de pactis, quod autem sequitur sua ætatis, designat maiorem 25. annis, pro quo tamen reponunt alij iusta ætatis, vide Brisson. lib. 3. sect. antiqu. cap. 2. Cuiac. lib. 6. obser. cap. 3. vide Bart. in auth. b. a. u. a. in 6. quæst. in princ.

§. Titium. 1.

*Pictate erogata non repetuntur.

l. si quis mandata. 28.

*Inge l. ult. D. de contrariis tutelis.

l. Ex facto. 30.

Loriottus de tutel. axiom. 31. *Ant. Fab. lib. 11. Coniecturarum cap. 7.

l. Liberto 31.

¶ Pro intellectu huius legis, vide omnino quæ notat Innocent. ex de fideiussor. cap. quod quibusdam Congruit autem cum hoc responso, l. ult. Cod. de instit. actio. l. actori. C. de reb. cred. l. is cui. §. quar. D. de in poss. legat.

¶ Actio institutoria, vel quasi institutoria dicitur adiectio, siue appellatio, quæ cuilibet accommodatur actioni legitimæ & honorariæ, ut institutoria actio mandati, institutoria actio ex impro. & in hoc proposito actio, vel quasi institutoria negotiorum gestorum. l. pen. in prin. D. de inst. act.

§. Inter negotia. 1.

¶ Huius responsi ratio hæc est ingerendis negotiis, Sempronij etiam negotium Titij gelli ignorans, quod fortè permixtum erat rebus Sempronij. sed putavit tantum me gere negotia Sépronij, cum partim essent Titij, quæritur hic an Sépronio teneat actione negotiorum gestorum, non tantum sui: sed etiam Titiani negotij nomine? & sane Titio teneor, quamvis non eius contemplatione negotium gesserim, quoniam re ipsa negotium eius gessi: teneor, inquit, Titio vtili actione, ne scilicet in damno Titius versetur, & vice versa etiam mihi teneretur Titius actione vtili negotiorum gestorum, quia æquum est ne verser in damno, qui re ipsa negotium Titij gessi: quod si Titio teneor, consequens est & vicissim, ubi causa subest Titium mihi teneri eadem actione, idem etiam est in l. 6. si Titij servum. l. 1.

§. Litem. 1.

¶ Si reus litem contestatam deferat, neque edictis, aut iudicis litteris vocatus ad iudiciū adfit, peracto isto ordine edictorum, vel litterarum, vel denuntiationum, quibus denuntiatus & euocatus est, si non parcat, si non ad sit iudicio, contumax dicitur, quod contemnat auctoritatem iudicis, quem semel adierat, & apud quem litem inchoauerat, ut loquitur iurisconsultus in l. consummatio. §. 1. D. de re iud. qui frustrator hoc loco dicitur à Papiniano, id est contumax, quia frustrandi tantum actoris gratia iudicio abest, ne scilicet possit actor litem ad exitū perducere, l. ult. supra de procur. putat enim litē nō posse ad exitum perducere, nisi vtraque parte præsentem, ut cauetur lege duodecim tabularum. ne cui quam lis addicatur nisi vtraque parte præsentem. *Cuiacius lib. 9. obser. c. 12.

§. Qui aliena. 3.

¶ In hunc §. Cuiac. lib. 11. obs. cap. 9. Ex hoc autem, §. tantum intelligimus, negotiorum gestorum debere vsuras pecuniæ debitæ ob

causam administrationis, quas percepit, vel precipere potuit. Eam vero dumtaxat pecuniā deberi, ac proinde tantum eius pecuniā vsuras præstari, quæ deductis necessariis impensis superest, quos negotiorum gestor fecit in rem alienam, quod ait Papinianus hoc loco, *purgatis necessariis sumptibus*, id est purgatis rationibus, ut in l. pē. Cod. de bon. proscript. & apud Suetonium in *Caligula*, decimo quoque die se rationes purgare dicebat. verum addo purgari etiam debere sumptuum vsuras, quoniam hæc etiam veniunt in iudicium contrarium negotiorum gestorum, l. ob hoc negotium Cod. h. t. Harmenop. lib. 5. tit. 11. §. 65.

§. libertos. 4.

¶ Papinianus hoc §. ponit, libertos testatorem rogasse hæredem per fideicommissum dare ducenta libertis suis ad sumptum extruendum monumenti, libertos autem impedisse trecenta, quod fortè minori summa extrui non posset monumentum pro dignitate patroni. Queritur nūc, an id quod amplius expenderunt, recuperare ab hærede possint actione negotiorum gestorum, veluti hæreditati negotio gesto: ut l. hereditas in fi. D. de pet. hered. & ait libertos neque iudicio negotiorum gestorum petere posse, quod amplius erogarunt in extruendo monumento, neque iure fideicommissi.

¶ De iure fideicommissi. Omnes alij libri habent recte. Nec iure fideicommissi. Florétini male. De iure fideicommissi, cum dicat, si quid amplius fuerit erogatum, iudicio negotiorum gestorum ab herede non recte petetur, nec iure fideicommissi, rationemque addit quæ communis est, id est quæ vtramque actionem excludit, & negotiorum gestorum, & fideicommissi, quoniam scilicet voluntas testatoris finem erogationis fecit.

§. Tutoris. 5.

Huius §. quæstio est, tutor pupilli qui hæres extiterat patris qui quidem pater tutelam cuiusdam pupilli cum moreretur, administrabat, is inquam tutor non tantum negotia pupilli sui gessit: sed etiam eius negotia, cuius tutelam pater pupilli sui eum moreretur, administrabat. Queritur an ex hoc facto tutoris pupillus, paterno pupillo teneatur, quia in re respondet Papinianus eum non teneri, ratio est, quoniam pupillus paterno pupillo non tenetur sed solus tutor qui gessit suo nomine, tenetur iudicio negotiorum gestorum, non pupilli sui nomine, quia pupillus ipse nihil gessit in rebus pupilli paterni, nec gerere ruidquam potuit, aut debuit. atqui adeo nec explicare potuit, aut debuit, quæ pater inchoauerat in rebus pupilli sui, l. i. ff. de fidei. int. quod pupillus ipse explicare non debuit,

ergo nec tutor eius nomine debet, ut cum non se obligavit.

§. Quamquam. 6.

Fœmina nec sui filij impuberis tutor aut curator esse potest, nisi hoc specialiter à principe impetrauit, l. ult. ff. de tutel. vel nisi certis conditionibus: hodie ex constitutione Valentiniani, l. 2. Cod. quan. mul. tut. off. fun. poss. at regulariter mater nec filij sui tutor esse potest, negotia tamè eius administrare non prohibetur. negotia eius administrare potest, non tamè temerè aut passim, sed si fortè pater ea ex testamento commédauerit, aut commiserit matri, ut fit plerumque pietatis materne fiducia, at tutorem aut curatorem testamento dare pater non potest. negotia tamè filij communis eis committere, & iniungere potuit, alioqui mater non habet ius administrationis in reb⁹ filij sui impuberis, l. filia. in fi. D. de solut. sed ex suprema voluntate patris habet ius administrationis rerum filij, denique inter matrem & filium non potest esse iudicium tutelæ vel curationis.

§. Vno deffendente. 7.

Huius §. vltimi species hæc est, lis est de seruitute aquæ hauriendæ, vel ducendæ, quæ est communis mihi, & tibi quia debetur fundo communi mihi & tibi, tu eam litem deffendisti solus aduersus vicinum, & affinem qui negabat eam seruitutem deberi. & causam obtinuisti, tu igitur negotium commune gessisti, queritur an sumptus in litem factos, necessario & probabiliter à me repetere possit, pro parte negotiorum gestorum iudicio. nam in hac actione veniunt tantum sumptus necessarii & probabiles, ut vidimus supra in §. qui aliena, at videntur in hac specie non venire sumptus quos tu in eam litem fecisti, quia sententia dicta est tibi, qui cum litem fecisti, id est deffendisti, non mihi qui cessavi: ergo non videris gessisse rem communem: sed hoc Papinianus negat, quia non dicta est tibi sententia: sed fundo communi, cui debebatur seruitus aquæ, non tibi, vel mihi, & ratione fundi vicisti, non minus mihi quam tibi vicisti, l. eos §. si fund. D. si ser. vin. ergo equum est litis sumptus esse communes, quia victoria est eorum.

¶ Fideiussor. 32.

Libellus dicitur frustratorius, quando actio inepte est proposita, & ex tali libello non rite concepto debet sequi sententia absolutoria. adde l. 3. C. de interd.

§. Ignorante. 1.

Paulus lib. 1. sententiar. Tit. 4. §. 4.

¶ Nefennius. 34.

Is fuit Iurisconsulto Paulo familiaris, l. Nefennius. D. de rei iud. Bal. Non in tr. de dote. p. 6.

¶ Si liber

I. Si liber homo. 36.

Liber homo qui mihi bona fide seruiebat, cum rem meam ageret, mutuum pecuniam sumpsit suo nomine, eamque vertit in rem meam, quaeritur cognita conditione sua, statu suo, si vindicauerit se in libertatem, qua actione eam pecuniam ei reddere debeam quam ipse debet creditori: neque enim teneo eo nomine videor actione contraria negotiorum gestorum, quamuis eam verterit in negotia mea, quia non quasi amici, ut ait, ut procurator voluntarius, qui & amicus voluntarius dicitur à Cicerone *pro Cecinna*, cui proprie competit actio negotiorum gestorum, non inquam quasi amici: sed quasi domini negotium gessit, non sua sponte omnino: sed quasi ex necessitate serui, idèoque videbatur ei non esse danda actione negotiorum gestorum, at nihilominus Paulus censet dandam ei esse actionem negotiorum gestorum, si non directam, attamen vtilem, ut rectè Odofredus sentit hic, quia, scilicet eam pecuniā recipiat, cuius nomine obligatus est creditori, à quo mutuatus est non solui. Adde Bart. *in l. solutam vers. venio. §. de pignorat.*

Quasi amici. Amici nostri quidam plerumque sunt, qui ultro nobis absentibus, & ignorantibus ad negotia nostra accedunt, eaque vtiliter, & fideliter administrant, *l. liberio. 31. §. pen. h. t.*

I. Litis. 37.

Coniunge *l. 34. infra de minoribus.*

§. Si pecunias. 1.

Paulus *lib. 1. sententiarum Tit. 4. §. 3.*

§. Pater. 2.

Hic §. sumptus est ex Paulo *lib. 1. sentent. Tit. 4. §. 7.*

I. Qui sine. 38.

Maximis usuris. Usuræ maximæ secundum Theophilum appellantur centesimæ. *Inst. de action. §. plus.*

I. Soluendo. 39.

Inuitum & ignorantem soluendo eius creditori liberare possumus.

I. Si communes. 40.

Ad not. per Bar. ibi, vide eum *in l. 4. §. Cato. in 12. & 13. col. de verb. oblig. Ant. Fab. lib. 3. coniect. cap. 2.*

I. Qui seruum. 41.

Ratio huius legis est quia tale negotium tale versatur circa personam serui.

I. Si serui. 42.

De voce *Rogationis.* vide hic D. Godofredum.

I. Cum pecuniam. 43.

Tractat hic I. C. de eo qui pro alio soluit, cui adde *l. ult. in fin. infr. h. t.*

I. Is qui amicitia. 44.

Si quis extraneus amicitia paterna ductus, quam, scilicet exercuit cum patre pupillorum, aliquid impederit, in perendis tutoribus, vel curatoribus datis suspectis postulandis. nam & hæc lis non agitur sine sumptibus, & ad hanc litem admittuntur quilibet extranei, qui ducitur pietatis affectione, *l. 6. C. de susp. tuto. & amici parentum defunctorum: ut ait l. 2. D. qui per. tuto.* an igitur, si quid extraneus amicus parentum, ut pupillis de tutela prospiceret aliquid impederit, an id ab eis reperet, quasi negotio eorum gesto? minimè, quia id gessit non reperendi animo: sed amicitia, & pietatis causa, & ita hæc lex debet declarari constitutione Diui Seueri, id est *d. l. i. C. eod. ex quo apparet in d. l. affectionem domesticam, accipi etiam pro ea quam extranei habent erga familiam, vel domum aliquam.*

I. Quæ vtiliter. 45.

Pro intellectu huius legis, iunge *l. 41. infra de don. int. vir. & vxor.*

I. Mandasti. 46.

Cuiac. *lib. 7. ad Africanum.*

I. Actio. 47.

Ad ibi dicta per Glossam, vide aliam glossam similem, & vide Bart. qui eas reprobant *in l. curatoris. C. de neg. gest. vbi gloss. in l. ex legato nominis. C. de leg. & per Ias. Inst. de action. in §. praeiudiciales. in 12. col. num. 49. Cuiacius. 15. obser. cap. 11. Ant. Fab. lib. 5. coniect. cap. 19.*

§. Nec refert 1.

Cuiacius *lib. 15. obser. cap. 11.*

I. Si rem. 49.

In hac *l. Cuiac. lib. 8. ad Africanum.*

Tit. 6. De calumniatoribus.

In hunc titulum scripsit Turnebus *lib. 8. aduers. cap. 22.* de qua materia, vide Archidiaconum *l. 9. i. cap. 5. Paul. 1. sent. 5.*

I. In eum. 1.

Ant. Fab. *lib. 6. coniect. cap. 6.*

Pro his verbis CALUMNIAE CAUSA NEGOTIUM FACERET. Græci breuiter ita scripserunt calumniandi causa, nam sic Paulus *1. sententiarum* definit calumniosum, qui sciens prudens, negotium alicui comparat, hoc est, calumniator est, non tantum qui criminali: sed etiam civili iudicio negotium alteri sciens dolo malo comparat.

F iij

§. Hoc autem iudicium. 1.

Calumniator variis pœnis tenetur, hoc est, vel edicto de calumniatoribus, vel lege Iulia repetundarum, vel falsi, vel concussionis, vel lege Remmia.

§. Qui autem. 2.

Qui accepit pecuniam, siue ante iudicium, siue post iudicium acceptum, tenetur edicto de calumniatoribus.

§. Sed & constitutio. 3.

Huius meminit Vlpianus in l. 2. D. de condit. ob turp. cau. vult. autem hic §. quod qui corrumpit iudicem, vel aduersarium, litem perdere debeat, quod tamen fallit si bona fide transigat.

Imperatoris nostri. Antonini scilicet in l. 1. C. de pœna iudicis, qui male iudicauit, cuius inscriptio hinc emendanda est.

Pecuniam dare. Si quis pecuniam, vel quid aliud iudici offerat, perdit litē ex supradicta constitutione Iustiniani, qua de re, vide Immo. in l. 1. Diuus. D. de re iud. An autem liceat mihi aduersarium meum corrumpere, vide Barto. in l. 1. C. de pedaneis iudic. An quando quis dedit iudici pecuniam vtrum lis perdat ipso iure, vel sit necessaria sententia: An quādo procurator fuit corruptus, succurratur domino etiam cōtra ipsum procuratorem, & quid in corruptente aduocatum, dicendum sit, vide hic Bart. An in causis criminibus, liceat corrumpere aduersarium, & an pecuniæ possint repeti, pater hic dicta à Bar. vid. Bal. in l. 2. C. de abol. & in l. serui. C. de adul.

§. Pecuniam autem. 4.

De pecuniæ verbo, & an latissimum sit, præter hic ab Accursio dicta, adde Glossam in l. 1. in verbis TVTELAM OCCVPASSE. §. de offic. pref. urb. & in §. sed si quis. in verbo REMITTITVR. Inst. de suspēct. tutor. vide Bal. in l. 1. Cod. de pœn. iud. qui male iud.

l. Quinetiam. 2.

Nota hic quod ille qui liberat aliquem gratis, videtur donare, ita vt hæc donatio debeat insinuari, facit l. si quis obligatus. D. de reg. iur.

§. Si igitur. 1.

Vide Forcatulum dialog. 57. num. 4.

¶ Iudex qui recipit pecuniam, vt barataret, (ita enim loquuntur barbarè barbari interpretes) punitur, etiam si pœniteat, & vera barataria est, quādo aliquid datur iudici ne fiat iustitia, de quo vide Romanum sing. 328.

¶ Siue non fecit. Constat ex hoc loco puniri propositum, licet non sequatur effectus, hoc est voluntatem etiam sine effectu puniri, quod verum est quando lex solum affectum sine effectu cōsiderat, vide Bar. in l. si quis leg.

in inf. de fals. vnde & illud optimè quæritur, an qui occidendi animo hominem vulnerauit damnandus sit, lege Cornelia pro sicariis, dānandū sane scripsit Adrianus in l. 1. §. diuus* illo titulo. quod ratione quādā nititur, nimirū quia res est ad actū consummationi proximū deducta est, præterea qui vulnerauit, occidēdi animo id fecisse præsumitur, & delictū præsertim in atrocioribus pro completo haberi debet, vt notat Bald. in l. 1. num. 3. Cod. de adul. Quāuis autē Salicetus existimet, quod quādo lex aliquē conatū, punit sicut effectum, tunc posse iudicem ex potestate sibi à lege cōcessa mitigare pœnam: sed ad id non compelli, tamen in hac specie semper in ea fuit sententia, & secundum quā sapissime iudicatum scio, vt existimē non esse boni prouidique hominis, aut iudicis eum qui tantū vulnerauit pro homicida dānare.

§. Hoc edicto. 2.

Depectus is dicitur, qui turpiter pactus est, quasi diceret, tenetur edicto de calumniatoribus, is qui depectus est.

§. Illud erit notandum. 3.

Sed ei dabitur petitio. Alias repetitio, quod cōfirmatur libro Basil. vbi interpretatur Græc^o interpres actionem in factū, vt l. 7. infra eo.

l. In hæredem. 5.

Pro intellectu huius legis vide Ioannem Aupachum, lib. 2. epist. cap. 5. collige autē ex hac lege quod actio de calumniatoribus datur contra heredem quatenus ad eum peruenit, constitutum etenim est turpia lucra hæredibus extorqueri, licet crimina extinguantur: cōcordat cū hac lege, l. Gaius. D. ad S. C. Syllan. in summa vult hæc lex, quod ex turpitudine, defuncti heres lucrari non debet, & si cut hæres non obligatur ad pœnam ex delicto defuncti ita pariter ex delicto defuncti lucrari non debet, & ideo tenetur de eo quod ad eū peruenit: vob. tit. & l. heredē. infra. de do. lo. idē ait textus in l. quod diximus. §. fina. in l. quod aut. D. quod mor. caus. idē etiam in pupillo dicere possumus, qui sicut non obligatur absq. autoritate tutoris: ita pariter lucrari non debet, vnde etiā tenetur de eo, quod ad eū peruenit, l. 1. §. 1. D. de auctor. tut. l. si. C. de usucap. pro emp. §. sin autē. Insti. quib. alie. lic. idem est etiam in ecclesia & in bonæ fidei possessore, & quā plurimis aliis. * Ant. Fab. li. 1. Coniect. cap. 12. & lib. 4. cap. 1.

§. Sed etiam. 1.

In hunc §. vide Ioann. Aupachum lib. 2. epist. cap. 5. ad cuius §. intellectum, sciendū est actionem de calumniatoribus, quantum ad simplum concurrere, cum conditione ob turpem causam, & vnam per aliam tolli, vnde nota

de notabis, quod interdum cōdictio ob turpem causam competit cum actione in factū ex hoc edicto, & tūc quæritur vtrum ob cōditionē ob causam tollatur actio in factum, hoc est, an tollatur in totū, an in parte, an in smplo, an in nihilo, vt in furto.

I. Annus autem. 6.

In hanc legem Grammaticus *decison* 52.

¶ Discendū ex hac lege, quod annus in actione de calumniatoribus cōputatur à die scientiæ, actionis autem quod metus causa annus ab initio utilis est (vnde nō currit igneranti, qui experiundi potestatem nō habet,) in ædiliis vero actionibus sex mēses omnino & passim utiles, vt notāt hic Cynus & Raimundus, imnio & hic & illic annus in totū utilis, vt Iacobus de Rauēna existimat.

Quia qui nescit. Nota hic, quod donationes insinuandæ sunt intra certum tempus, facit etiam hæc lex ad statutum de Syndicis, vt inaleficia intra certum terminum denuntient, de quo per Bald. hic, quod si donatio facta fuerit præsentī, statim currit tempus: sed ab senti aliquo recipiente pro eo, currit à die scientiæ, idem etiam in insinuatione testamentorum dicemus: vt supra dixi, vide de hac materia *can. anteriorum. c. 2. q. 6.*

I. Si quis. 7.

Actio de calumniatoribus competit danti non turpiter, & ei etiam ob cuius negotium datum est, licet ipse non dederit.

¶ *Licet misericordia causa.* Notandum, hic est aliquādo repeti, quod pietatis causa datum est, si vel delictum, vel nulla beneficij ratio in accipiente fuit, l. 6. C. de nuptiis.

§. Si si vt filio familias. 1.

Huius §. species est. Dedi Seio decem, vt Sempronij filium familias accusaret, dicitur hic quod patri Sempronij datur actio in factum in Seium, dicit etiam quod si Titius filius familias accipiat pecuniam, vt alij negotium faciat, quod ipse filius familias tenetur.

§. Cum publicanus. 2.

Publicanus dicitur qui publico fruitur hoc est, qui tributa, vel pedagia publica colligit emptores gabellarum publicanos appellat hic Bal.

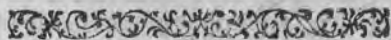
I. Si ab eo. 8.

Actione de calumniatoribus tenetur, qui pecuniā accipit, vt desistat ab accusatione calūni ofa crimine non probato, vnde notat hic Bart. quod iudex qui cognoscit de crimine, ciuilitè eo cōperto potest ex officio suo punire criminaliter, facit pro hoc, l. diuus. D. de re iud. & simil.

I. De seruo. 8. & vltima.

Ad hoc allegatur quotidie hæc lex, quod separatorum separata debeat esse ratio, quæ de re vide Euerardū in loco à separatis. Limita autem hanc legem non habere locum in separatis correlatiuis, ita Franc. Areti. in l. certi cōdictio. §. quoniam. in fi. D. si cer. per. sic in l. si maritus. C. de dona. inter vir.

Hactenus liber tertius.

LIBER III.

De restitutionibus in integrum tractat hic liber, quæ competūt vel iure actionis, vel officio iudicis, vel ex edicto iure actionis, vt titulo de eo quod metus causa gestū esse dicetur, & titulo de dolo malo: Officio iudicis, vt restitutio quæ datur ratione ætatis, qua de re datur titulus, de minoribus viginti quinque annis, & de capitis deminutione: Ex edicto, vt edicto de alienatione iudicij mutandi causa facta.

Tit. I. De in integrū restitutionib.

IN hunc titulum scripsit elegantissime Cuiaci⁹ in vulgata aurē editio ne legitur de restitutione in integrum: Restitutio aut in integrū est prioris stat⁹ mutatio, qua de re vide gl. in c. quia* ext. ve elect. restituere enim est aliquid reddere, & in pristinū statū reponere, l. 75. restituere. D. de verb. sig. l. præterea. 10. l. qui restituere. 68. D. de rei vindic. l. 2. §. 27. D. ne quid in loco pub. Paul. li. 1. sentent. cap. 7. Dinus in c. peccatum. ex. de reg. iur. An autem restitutio in integrū concedi possit motu proprio iudicis vide Rom. sing. 465. & vide etiā quæ notat Bar. in Rub. D. de minor.

¶ Restituere tamen aliquando sumitur pro exhibere: vt Inst. de off. iudic. §. si ad exhibendum. & est apud Paul. l. de eo. §. si iusta. D. ad exhib. re restitutionis autem & restituendi verbo quid contineatur, vide Marmenop. lib. 1. tit. 12. §. 78. l. non solū. 6. D. de rest. in integ. l. vlt. §. vlt. D. de verb. & rer. signif. l. restituere 30. §. 1. & inf. eod. tit. Emanuel. Costa. *hic.

F iij.

I. Vtilitas. 1.

¶ Commendatur hic vtilitas huius edicti, quæ multifaria est, prætor enim hoc edicto subuenit hominibus, vel lapsis, vel circūscriptis, siue metu, siue calliditate, siue ætate, siue absentia inciderunt in captionem.

Circūscriptis. Circūscriptio adolescentiū lege Latoria puniebatur, quæ de re Cic. 3. *offic.*

¶ Queritur autem hic, an ratione erroris cōpetat hæc in integrū restitutio, quæ in re distinguendum est, aut enim error est cōmunis aut singularis: si sit communis, sine dubio conceditur in integrū restitutio, *l. quæsitum, D. quando actio de pecul. est ann.* Sed si sit error singularis, tunc iterum distinguendum est. nā aut est error partis, aut iudicis. Si sit error partis, tunc non conceditur in integrum restitutio: sed si sit iudicis error, tūc refert, aut enim error est affectatus, & conceditur in integrum restitutio, aut non est affectatus error, & tunc non conceditur in integrum restitutio: sed læsus appellat si vult, alias stabitur sententiæ. Paulus *lib. 1. sent. tit. 7. §. 2.* Harmenopolus *lib. 1. tit. 12. §. 69.*

1. Siue per status. 2.

Restitutio quandoque fit per status mutationem, aut iustum errorem. restitutio autē ex iusto errore quando detur, vide exemplū in *l. 7. in fi. inf. eo. & in l. pen. inf. de confess.* quali diceret hoc loco Paulus. restitui eos qui per status mutationem, vel iustū errorem capti fraudiue sunt.

Status mutationem. ¶ Status mutatio est capitis minutio, *l. 1. D. de cap. min.* at per causam folius capitis minutionis, non is qui capite minutus est restituitur: sed creditori in debitorem capite deminutū actio restituitur, videlicet si minima fuerit capitis minutio, *h.* nec enim in eos qui maximam, aut mediam capitis deminutionē passi sunt, actiones restitui possunt: verum ob iustum errorem datæ restitutionis exemplum est in *§. si quis agens. Inst. de action.* ¶ An autem restitutio locum habeat aduersus liberratē, pluribus declarat hic Glossa dum tandem concludit non habere locum, ratio est, quoniam cū res mutat statum, nullus restitutioni locus est: *ut & in l. si ex causa. §. Papinianus. D. de minorib.*

1. Omnes in 3.

Restitutio in integrum conceditur cognita causa, an iusta sit & vera: hinc igitur colligere possumus, restitutionis causam iustam, ac veram esse debere.

Causa cognita. ¶ His verbis ostendit Iuriscōsultus, necessariam esse partis præsentia, vel

ut sit cōtumax: *ut in l. in causa. §. causa cognita. D. de minor.* dicitur autem hic, quod restitutionis concedendæ causa debet esse vera & iusta copulatiuē non disunctiuē, ut hic post Butrigarium scribit Albericus aduersus hanc Gloss.

¶ An causa vera possit esse non iusta, querit hic Gloss. & Bar. An qui restitutionem petit causam allegare & probare debeat, declarat hic Bal. sed de his plura vide apud Socin. *cons. 247.*

¶ An in possessorio lis contestari debeat, Bald. hic.

A prætor. ¶ Quoniam magistratibus municipalibus suo iure non competit sine ipso mandato prædis, *l. 26. §. 1. D. ad municipali.* Paulus *lib. 1. sent. tit. 7. §. 3. in fin.*

1. Scio. 4.

In hanc legem Forcatulus *anuarij cap. 21.* Dicitur autem hic restitutionem propter minimum non dari, *l. scio, D. de in integr. restitut. folio 193. numero 88 repetit. 5. & folio 253. numero 60. repet. 2.*

¶ *Pro modica lesione non datur restitutio.* De intellectu huius textus, late contra communem per Dec. *ad cap. de appellacionibus. col. pe. ex de appellat.* Gomefi. *Inst. de action. ad §. penales. 2. col. in fi.* Annibal. de Cano. *ad l. post contractum. num. 8.* D. de donation. Corrafi. *ad qui liberos. 1. parte. numero 60.* D. de ritu nup. Port. Immo *lib. 3. conclus. & reg. vtr. iur. conclus. 30.*

1. Nemo videtur. 5.

Hoc vult hæc lex, quod nemo videatur exclusus quem prætor in integrum restitutorum polliceatur, quæ in re conuenit. *l. Labes 14. §. 1. rem amisse, D. de verb. sig.* rem enim nō amisit qui actionem habet ad eam recuperandam, vel ut hic dicitur, cui actio a prætore restitui potest.

¶ An in integrum restitutio concedi possit motu proprio iudicis, vide Roman. *singul. 465.* quædam etiam notat Barto. in Rubr. *infra de minor.*

1. Non solum. 6.

Vide Bart. in *l. 1. de constit. princip.* ibi. Spes ad hanc solutionem *col. 2.* ex illo habes pulchram doctrinam in *vers. privilegia.* Nota hic quod beneficium restitutionis ad hæredes, & cæteros vniuersales successores transit, quod tamen declara ut per Bar. in *l. paterfamilias, inf. de privileg. cred.* Hæc tamen lex fallit in casu singulari legis primæ. *C. de sent. in vers. ff. lat.* & ad intellectum huius legis, vide Ang. in *§. si quis, vers. ff. Inst. de action.* Paulum de Castro in *l. Paninius, D. de acquir. hered. & in l. si in sent. C. de iur. deliber. vnde notat Dynus quod ubique*

vbiunque quis iuris successor efficitur, ibi beneficium restitutionis in integrum in eum transeat.

Verf. Iulianus lib. 3. Aliàs citatur. *l. 2. Iulianus.* vt Bart. hic, Obiter autem notabis hic minorem ætatem ingratiuitatis vitium non excusare.

¶ An consensus in principali ad accessorium porrigatur: An omnis terminus legalis officium suum operetur, An iura sint transmissibilia: Fiscus succedens ex delicto, an & quare non teneatur ultra vires bonorum. An ex privilegio oriatur actio, vide Bal. hic. *Roman. sing. 98.* Cuiacius hic.

I. Diuus Antoninus. 7.

Vide *Duarenus lib. 1. disput. cap. 7.* Ræuandum *pro tribunali cap. 1.* Hæc autem lex singularis sanè est, quæ interpretes nostros in varias partes traxit, circa quam vide quæ notat Angelus hic. *Masuer. in pract. for. iii. 3. de contum. num. 3.*

Comparens post sententiam latam, an & quomodo restituatur: An comparès per dolum aduersarij appellare possit, vide hic Bal. An solemnitas ommissio vitiet actum: An cū petitur restitutio in integrum necessarius sit libellus, litis contestatio, & similia: signanter notat Bar. hic. In fine tandem notabis (quoniam hic de contumace loquitur) duplicem esse contumacem, verum aut fictum, verus contumax dicitur, qui nuntio extra iudicium dixit se nolle venire, fictus vero qui non inuentus fuit, cui opponitur verissimus, qui inuentus negat se venturum. Quis autem contumax restitui possit, dubitatur. Ioannes enim putat verum, at Azo fictum & malè, vt optimè notat hic Bar. Ant. Fab. *lib. 2. coniect. cap. 12.*

§. Nec intra has. 1.

Deceptis sine culpa, maxime si fraus ab aduersario interuenerit, succurri oportet. nota præterea quod boni prætoris est, litem restituere potius, vt & ratio & æquitas postulat quam actionem famosam instituere, ad quā sanè tunc demum descendendum est, cum remedio locus esse non potest.

¶ *Actionem famosam constituere.* Vide Cicer. *pro Quintio*, verisimile est omnes alias actiones prius moturū fuisse quam ad actionem famosam peruenturum.

I. Inter minores. 8.

¶ Pro intellectu huius legis vide *Goueanum lib. 1. 2. variarum lect. cap. 43. & 44.* melius *Ruardus lib. 5. variarum cap. 8.* Ad ibi dicta per gloss. in fi. in verb. rerum contumacem. vide Aret. in *l. qui Roma*, in prin. in 1. no. ff. de verb. oblig.

¶ Notatur autem hic differentia inter mi-

nores viginti quinque annis, & eos qui Reipublicæ causa absunt quam vide.

¶ An & quot sint absentiarum genera, notatur hic à Bart. qua de re vide Felin. in c. cum *Bertholdus, ex. de re iud.* An & qualiter subueniatur absenti ex causa probabili ac necessaria, plenè vide Innoc. & Doct. in c. 1. extr. de probat.

Tit. 2. Quod metus causa gestum erit.

Vulgatæ editiones habent. *De eo quod metus causa.*

¶ In hunc titulum scripsit Cuiacius. vbi de metu nonnulla: Verum hoc titulo de ea specie tractatur, cum quis restitui in integrum petit, quia vi metus coactus sit aliquid facere.

Metus causa. ¶ Quod metus causa gestum est, prætor ratum non habet; metus autem est instantis periculi vel futuri causa mentis trepidatio, vt in l. 1. infra videbimus: nec est necessarium periculum esse præsens, dummodo metus sit præsens de futuro periculo, de vi alio loco dicemus.

¶ Quis dicatur iustus metus, & an sufficiat terror armorum, vide *Alexand. conf. 466.* An metus allegari possit per eum qui dedit causam metus, vide Felin. in c. cum inter priorem, extr. de excep. *Harmenopolus lib. 7. tit. 11. Paulus lib. 1. sent. iii. 7. §. 5.*

I. Ait prætor. 1.

Pro hac lege intelligenda, vide *Menochius de arbit. iud. lib. 2. cas. 135. cum seq.* Continetur autem hac lege prætoris edictum: hoc modo conceptum. Quod metus causa gestum erit ratum non habeo, cuius etiam edicti mentio fit in *l. interpositas 13. C. de transact.* Quamuis autem Rubrica hæc, de vi nullam mentionem faciat, hæc tamen lex 1. definitionem vis atque violentiæ ponit, eiusque species enumerantur hic à Glossa, est enim aut compulsiva, quæ imponit necessitatem contrariæ voluntati contrariæ: quia id facit quod non faceret, si esset liberi arbitrij: Aut expulsiua, quæ inducit interdictum vnde vi, aut ablariua, quæ inducit actionem vi bonorum raptorum: *vl. l. 1. §. 4. D. de vi & vi arm.* Aut turbatiua, quæ inducit interdictum vti possidetis, Aut inquietatiua, quæ inducit interdictum quod vi aut clam.

¶ Metus an & qualiter purgetur per ratum consensum, vide Innoc. ex. in tit. de regul.

I. Vis autem. 2.

Vis definitur hic maioris rei imperus qui repelli nō potest: aliter tamē legitur in *Pauli recept. sentent. lib. 2. tit. 7. §. 7. Aristot. 3. Ethic.*

Quomodo autem definiatur hic vis, vide Gl. cui consonum est quod initio legis. *Si ea res* 31 *D. de act. emp.* dicitur nempe aduersus vim partim custodiam proficere, vis enim non solum est torquere, & in carcerem detrudere: verum & præter animi sententiam quempiam cum maxime propter ætatis fragile, ac infirmum consilium voluntatis suæ dominus non est, ad contractum hortari & impellere, *l. qui in carcerem* 22. *D. h. t. & l. i. §. persuadere*, *D. de seruo cor.* De vi deq̃ eius diuisione, vide Cuiac. *lib. 1. §. obs. cap. 20.* quot modis committatur, vide Dec. *in l. quo iure. §. vi factum infra de reg. iur.* vnde dicta, vide Alciat. *lib. 1. ta reg. c. 28* & quot in iure accipiat, vide eundem *d. l. i. parerg. cap. 33.*

I. Continet. 3.

Dicit hoc loco Iuriconsultus, edicto prætoris, vim & metum contineri quamuis in eo nulla de vi mentio fiat, ita vt si quis vi compulsus fuerit hoc edicto restituatur.

¶ Queritur autem hic, an in maleficiis licita sit compositio, qua de re Guliel. hic.

§. Sed vim. 1.

Quotiescunque de vi loquimur, intelligimus de atroci, & de ea quæ aduersus bonos mores fit, non autem de ea quam magistratus rectè infert iure licito: in atroci autem vi inest dolo: vt *l. i. §. atroci*, *D. de vi & vi armat. iure licito.* Nota hic quod iniuriam quis non infert, qui iº exequitur, *l. iniuriarum. D. de iniur.*

I. Ego puto. 4.

In hæc & sequentia responsa, rectè Aristot. *libro 3. Et hic. c. 6. 7. & 8.* vbi copiose disserit, quarum rerum metus sit admittendus, vel non.

I. Metum. 5.

Ad intellectum huius legis Sarmientus *libro 2. select. cap. 2.* Zoannetus *rerum quotid. cap. 44.*

¶ Metus intelligitur, qui cadit in constantem virum, adde *cap. ad audientiam*, & *cap. cum dilectus*, & per totum *tit. ext. de his qua met. caus.* Ad cuius declarationem vide Marfil. *ad l. i. §. pratevea, col. 3. cū duabus sequent.* *D. de quæst. Tiracquel. ad leges connub. parte nona. num. 160.* Fortu. Garf. *in tractatu de ultimo sine utriusque iur. num. 472.*

¶ Verbo *Malitatis* vsus est Labeo loco calamitatis, peratiquo quidè & inusitato, apto tamen ad significandam energiam maioris mali.

I. Metum autem. 6.

Non de quolibet metum loquitur edictum hoc: sed de eo tantum qui in constantem virum cadere potest.

In hominem constantissimum. Florétinæ Pan deæt. In homine constantissimo de reliquo vide

Sarmiet. *lib. 2. select. c. 2.* Zoan. *rer. quotid. c. 44.*

I. Nec timorem. 7.

In hanc legem Forner. *lib. 2. select. cap. 11.*

§. Proinde. 1.

Pœnæ metus variaz sunt, interdum enim metus illatus punitur ex sententia, & verbis huius edicti, interdum ex sententia tantum, interdum ex constitutionibus, interdum ex responsis prudentum

Listi quidem. 8.

¶ Dolus cum dolo, an & quo casu compensetur, & quo casu non, vide Bald. hic.

¶ An stuprum maius delictum sit quàm homicidium, vide hic Bald.

¶ Ornatur hæc lex à Cagnolo *sub num. 5. folio 178. de reg. iur.*

§. Quod si dederit. 2.

Stupri matris viro bono maior est quàm mortis.

§. Hæc quæ dixi. 3.

Cum pro affectu, parentes magis in liberis terrentur, Nota hic patrem sollicitum esse de patre filij, & filium patrem potius diligere debere quàm pater filium.

I. Merum. 9.

Metus debet esse atrox, & talis qui cadat in constantem virum. concord. *tex. in l. interpositas. c. de trans. in l. item apud. §. quoniam*, *D. de iure iur. Cyn. in l. i. c. de rescin. vend. concord. tex. in cap. abbas. ex. eod. c. delictus.* facit Innoc. *in. c. nobis, ex. de elect.* Ad hoc autè vt locus sit huic edicto, oportet quod in veritate metus sit illatus & in præsentī, illatus inquam interueniēte actu alterius extrinseco, suspicio enim metus inferendi non inducit edictum hoc.

* Ant. Fab. *lib. 4. Coniect. cap. 7. pag. 160.*

§. Animaduertendum. 1.

Actio de eo quod vi mutue causa gestum fuerit, locum habet siue violentia inferatur à priuato, siue ab vniuersitate & collegio, in hac de re vide Ang. *conf. 158.* Paulus *lib. 1. sentent. Tit. 7. §. 5.*

Verf. Sed licet.

Hoc vult hic I. C. quod liceat mihi accipere pecuniam, vt te à violentia illata per alium liberem, hinc notandum est quod quando lex causam ponit in dubio de proxima, non autem de remota intelligendum est.

¶ An teneat aliquem iuuare, vide textum in *cap. dilecti, ex. de senten. excommun. in 6. legitur & notatur etiam hoc in capit. quanta, eodē titul. vide etiam quæ notat Bar. in l. præscriptio ne, in fin. Cod. si contra ius*, quod tamen fallit in familiari qui dominum adiuuare tenetur, l.

eum dominus, D. ad Syllan. hac de re vide Romanum *conf. 117. l. culpa, D. de reg. iur.* quæ ad hoc singularis est, an scilicet possim recipere precium pro aliquo iuuando.

§. Idem Pomponius. 2.

Huius §. quæstio est, an aduersus libertatē pupillus restitui possit, & certè ex *l. 10. D. de minor.* constat magna ex causa à principe pupillum aduersus libertatem posse restitui.

§. Sed quod prætor. 3.

Perfecta res dicitur, quando facta est executio, & sententia condemnatoria requirit executionem regulariter, sententia vero absolutoria trahit secum executionem.

¶ *Actio competere.* Exceptionem habēs, nihilominus agere potest, concordat textus in simili, in *l. si quis rem, D. de liberat. legat. & in l. Aurelius, §. 1. eod. tit. & in l. si contendat, D. de fideiuss.*

§. Volenti. 4.

Actio in rem, & in personam datur volenti, rescissa quidem acceptilatione, vel alia liberatione, quod quomodo intelligendū sit, non satis constat, alia enim opinio fuit Iacobi Rauennatis, Ioannis, & Alfonso, qua de re pluribus glossa hic quæ sanè difficilis est, & admodum intritica. *Paulus *li. 1. sent. tit. 7. §. 4.* & ibi Cuiacius.

§. Iulianus. 5.

Is cui res metus causa tradita est, non solum reddere, verum & de dolo repromittere debet, hoc est metū inferens restituere tenetur, & de dolo cauere.

§. Licet tamen. 6.

Quomodo tollatur actio in rem, satis ex hoc §. constat. tollitur enim per pœnalem, & è conuerso, quia in pœnali continetur rei persecutio.

§. Ex hoc edicto. 7.

Per actionem quod metus causa sit restitutio in pristinum statum, & ad restituendum inferens metum compellitur.

§. Cum autem. 8.

Quoniam actio quod metus causa in rem scripta est, ideo ea proponitur contra quemlibet, qui aliquod remedium ex metu illatū directè, vel per obliquū consequitur, quod autem dixi actionem, quod metus causa in rem scriptam esse, hoc non intelligendum est in rem simpliciter, quoniam hæc actio vi ipsa in personam, scriptura in rem est: quippe in edicto verba in id quod gestum est rescindendum concepta sunt, non in personam eius qui metum intulit.

I. Illud verum. 10.

Vide quæ notauit D. Gothofredus *ad l. 45. §. 2. ff. mandati.*

§. Si metu. 1.

Vel alios non minus idoneos. Nota hic quod fideiussoris certi dandi reus, si eum dare non possit, liberetur dando alium æque idoneum ac sufficientem.

I. Si quis. 11.

In summa vult hæc lex, quod non teneatur, quis ex metu illato per alium nisi quatenus commodum ad eum perueniat.

I. Sed & partus. 12.

In actione negotiorum gestorum, veniunt accessiones perceptæ, & quæ à petitore percipi potuerunt. *Paulus *lib. 1. sent. tit. 7. §. 6.*

§. Quæri poterit. 1.

Huius §. quæstio est, an actio quod metus causa competat, ei qui ex metu damnificatus non est, & sanè constat non cōpetere. Cuiac. hic.

§. Iulianus. 2.

Hic textus ad hoc quotidie allegatur, quod compulsus ad debitum consoluendū, nō habet actionem quod metus causa: sed cōpellens per vim cadit à iure suo.

I. extat. 13.

In hanc legem vide Pileum *quest. 86. & 87.* vide ad hunc textum Marcel. de Angel. *conf. 83. numer. 3. inter cons. diuer. ad cau. vlt. volunt. volum. 1.*

¶ Creditor accipiens rem sibi debitam propria auctoritate sine volūtate debitoris vel iudicis, perdit rē & omne ius quod habet in re. Rip. *ad. cap. sepe, nu. 90. ex. de restit. spol. las. ad l. non dubiū, Cod. de legib. Rip. ad l. 1. nu. 20. D. quor. lega. Cotta in memorabilibus in versere ditor facies, Dec. conf. 75. in princ. Socin. regu. 34. Picus ad leg. in quariam, D. ad l. Falc. nu. 198. fol. 341. numer. 179. Repetitorium 7. Hæc etiam legē optimè repetierūt Bar. & Bal. Alex. conf. 406. Pau. de Cast. conf. 35.*

¶ Si creditor priuetur iure suo vtrum per sententiā, an ipso iure priuetur: An auctoritas iudicis incompetēs, excuset à pœna huius legis: An promissio iudicis excuset: oēs hæc quæstiones fufissimè tractantur hic à Baldo.

I. item si cum. 14.

Hæc lex in vulgatis editionibus incipit *§. cum.* Vult autē actionem quod metus causa, non competere ei qui damnū passus non est: hinc notabis paria esse aliquē per exceptionem non teneri, vel ipso iure.

§. In hac actione. 3.

Pro intellectu huius §. vide Ferrandum
ib. l. explicat. cap. 14.

§. Hæc autem actio. 4.

Vsq̃ue dictio, accipitur exclusiue, quidquid
Glossa & Barto. hac distinguant, quandoque
etiam ponitur inclusiue: vt *l. patronus. 35. D. de*
egat. 3.

¶ An quando feruntur duæ sententiæ, vtra-
que sit definitiua, vide Bar. hic: definitiua au-
tem sententia dicitur ea quæ definit causam,
quæ tamen dupliciter sumitur, vt optimè no-
tat Bart. in *l. Titia, D. de accus.* An appellari
possit ab vtraque sententia, vide Bald. in *l. ab*
executore, in prin. D. de appellat. An in causa ap-
pellationis locum habeat pœnitentia, vide
Gloss. in *l. i. D. de act. emp.* facit etiam *l. credi-*
tor, §. iussus, D. de appel.

Vers. Pedius.

Vide Præteium, *cap. 18. Inuersionum. cōcor*
dat textus in l. & post rem. §. i. supra de transa.

§. Labeo ait. 6.

In hunc §. Augustinus *lib. 1. emendat. cap. 2.*
Ioan. Robert. *lib. 1. recept. lect. cap. 24.* Goucan.
variar. lect. lib. 1. cap. 11. vult autem hic, §. quod
rescisso principali, rescindatur etiam acces-
sorium.

¶ An & qualiter liberetur fideiussor, decla-
rat hic Bart.

Vers. Labeo autem.

In hunc versiculum Goucanus *lib. 1. lectio-*
num variarum cap. 11. Ioan. Robert. *lib. 1. sent.*
cap. 23.

§. Quatenus. 10.

Hic §. est vnus ex difficillimis, qui sint in
iure, ideo optimè explicatur hic a Bart.
& Bald. De huius §. sententia & emendatio-
ne vide Ant. Fab. *lib. 16. coniect. cap. 19.*

§. Quid si homo. 11.

Loriottus *de mora axiom. 16.* Bellonus *lib.*
3. supputat. cap. 12. Goucanus *lib. 1. lectio-*
num, c. 12. Henric. à Suer. *repet. iur. ciuil. lect. cap. 16.*
pag. 98.

§. Eum qui. 13.

Dicit hic §. actionem quod metus causa, &
actionem de dolo concurrere simul in ori-
gine, non in executione.

§. Iulianus ait. 14.

Concordat cum hoc §. *l. quidam existimauit*
vnus. D. si cert. per. secundum Bald. hic.

I. Aut in. 15.

Cuiacius optimè ia hæc legē in posthumis.

I. Quod diximus. 16.

Iunge *l. 3. in prin. C. b. i.*

§. Sed si serui. I.

Vide hic Accursium.

§. Hæc actio. 2. & vlt.

Ant. Fab. *lib. 4. coniect. cap. 1. & lib. 1. c. 12.*

I. Videamus. 17.

Hæc lex est singularis, & non est alibi se-
cundum Bar. & Bald post eum hic.

I. Si ipsa res. 18.

Debitor speciei licet liberetur per interi-
tum antequam sit in mora, vt in *l. si ex legati.*
cum ibi plenè notatis. *D. de verb. oblig.* tamen
non liberatur si loco illius perempta, subro-
gatur alia species factio debitoris, vt illa se-
cunda pereat Bald.

I. Quod autem. 19.

Quid sibi velit, quod Caius proconsulis
mentionem faciat, cum de edicto prætoris
agatur, pulchre Anton. August. *lib. 1. emendat.*
cap. 5. verum proconsul is erat qui in consu-
lari prouincia edicta proponebat, quæ prou-
incialia appellabantur. Antonius Auguti-
nus *lib. 1. Emend. c. 5.*

I. Si mulier. 21.

Concordat cum hoc textu, quod notatur
in *can. ad eius §. distict.* vide ad intellectum
huius legis Alex. *cōf. 47. in prin. 4. vol. Felin.*
in c. cum in er, extra de except.

§. Si dos. 3.

Ex dote metu promissa non nasci obliga-
tionem. ait hoc loco Paulus, verum ex stipu-
latione per vim extorta nascitur obligatio, *l.*
pen. C. de iur. stip.

§. Si metu. 4.

Pro intellectu huius §. vide Cuiacium *lib.*
16. obli. cap. 40.

¶ Ad regulam huius legis. vide Glossam in
c. 2. in verbo coactus, ex 1. eod. tit.

I. Qui carcere. 22.

In hanc legem Guterius *parte prima resolu-*
tionum, cap. 57. Vult autem hæc lex, quod qui
in carcerem quem detrusit, vt aliquid ei ex-
torqueret, quidquid ob hanc causam factum
est nullius esse momenti, ratio duplex, quon-
iam vel vltra quantitatem debitæ pecuniæ
extorsit, vt *l. sequent.* vel debitorem in priua-
tum carcerem idque iniuria, & dolo malo
per vim coniecit. *l. §. D. de vi publi.*

¶ An autē testamentum in carceribus fieri
possit, quærit hic Glossa, quam vide. secus au-
tē si iustè in carcerē coniectus promissit. Exi-
stimaunt tamē quidā transactionē, promissio-
nē, cōuentionē, & traditionē in carcere factā
nō valere, quoniā is qui in carcere detinetur,
omnia metu facere præsumitur, & carcer iu-
sus metus appellatur. Pau. *lib. 1. sent. tit. 7. §. 10.*

I. Non

1. Non est. 23.

Pro intellectu huius legis, vide quod notat Zoannetus rerum quotidianarum, cap. 47.

§. Si iusto metu. 1.

De lectione huius §. vide hic Cuiacium.

§. Si fenerator. 2.

Ad huius §. faciliorem intellectum, vide fol. 232. num. 28. Repetitionum. 7. Paulus lib. 1. sentent. Tit. 7. §. 8.

§. Si quis. 3.

Ad hunc §. Vide Romanum singulari 513. Guterium resolutio. 3. par. cap. 19. à num. 7. Brissonium lib. 4. selest. cap. 2.

Tit. 3. De dolo malo.

Cuiacius scripsit in hunc titulum. Dolus est ubi factum est, quod legi dolet Petronius apud Isidorum cap. cap. 26. lib. 3. vide etiam veteres grammaticos, pag. 1356. Paulus 1. sent. 8. Differt autē hic titulus à titulo, de doli mali, & metus exceptione, quoniā in actione doli mali, dolus actione in factū vindicatur, nō restitutione in integrū. Nota tamē hic dolum nūquā operari, nisi sit talis qui cadere possit in constantē virū, vt optimē declarat cum d. l. ex. quod metus cau. & ibi expressi. Innoc. & Abba. Dicit autem de dolo malo, ad differentiam doli boni. Paulus lib. 1. sent. Tit. 8.

1. Hoc edicto. 1.

Ant. Fab. lib. 4. coniect. cap. 7.

Edicti de dolo malo origo, Caio Aquilio tribuitur, vt testatur Cicero tertio officiorum. & 3. de natura deorum. & ante eum ad leges duodecim tabularum. Cuiacius hic.

§. Verba autem. 1.

In hoc §. edicti de dolo malo verba recitantur: videlicet, Quo dolo malo facta esse dicentur, si de his alia actio non erit, & iusta causa esse videbitur iudicium dabo.

§. Dolum malum. 2.

De doli mali definitione, vide Petrum Vel leium, Gueuarram qui scripsit librū integrū de doli mali definitione. Prateiū in uersion. cap. 20. Paul. 1. sentent. 8. & Cicero 3. Officiorū nō ob fiat autem l. 7. dolus. D. de pactis. quoniam definitur ibi pactum dolo malo factum, hic definitur dolus malus vniuersaliter acceptus. Cagnolus, de regul. iur. sub num. 42. fol. 307.

De doli definitione, vide Bal. in l. pignus, D. de pign. act. & quod notat Bar. in l. quod Nerua, De depositi. eadē etiā fuit definitio Aquilij, Seruij, Pedij. Hotoman. 1. obs. 19. & lib. 3. cap. 27.

§. Non fuit. 3.

Proposita doli mali definitione iam queritur, an aliquis sit dolus bonus, & qui capiatur in bonam partem: vt ait Ouidius epistol. 1. f. Flo-

bam successu posse cūtere dolos, id est stratagemata, de quo vide Bossium in examinihus reorum. num. 10. & seq. Marc. Mat. sing. 305. nu. 1. fol. 887.

¶ Quo casu fides hosti seruanda sit, vide Zafium in apolog. ad Iohan. Eckium. Barto. in l. conueniunt. De pactis, quæ notant Bar. & Bald. in l. 1. Cod. si à non compe. iudic. Vtrum iudex qui fraudulentē, & cum promissi onibus extrahit malefactorem de ecclesia, teneatur pacta seruare: an super hoc possit ab ecclesia conueniri, vide hic per Cy. in addit. Præterea dolo non facit, qui fraudē excludit. l. 77. §. antep. D. de leg. 2.

¶ Nota autem hic esse dolum bonum, quod scilicet committitur aduersus hostes publicos, vide §. præterea, Inst. de action.

§. Ait prætor. 4.

De actione famosa, vide Ciceronem libr. 3. de natura deorum. meritō et igo prætor hanc de dolo malo actionem pollicetur si alia non sit, ratio est quoniam famosa actio non temerē debuit à prætore decerni: si ciuilis vel honoraria sit, qua possit ex periri.

¶ Queritur autem hic, an actio de dolo concurrat cum interdicto vnde vi, quæ de re vide Gloss. & Bart. hic.

§. Idem Pomponius. 5.

Daturus sit ex ea actionem. Nota hic turpem stipulationem, nullius esse momenti, ideoque nullam parere actionem, qua de re vide l. 26. D. de verb. oblig.

§. Idem Pomponius. 6.

Actio de dolo malo, non competit ei qui tutus est ipso iure, vel per in integrum restitutionem. Ant. Fab. lib. 2. coniect. cap. 12.

§. Si quis cum. 7.

Repetitionum 7. fol. 124. num. 17.

1. Nam is nullam. 6.

Is nullam actionem habere videtur, cui propter inopiam aduersarij inanis actio est.

Inopiam aduersarij. De exceptione paupertatis, vide Sebastianū Medicem parie 2. q. 4. de fortitius casibus.

1. Et eleganter. 7.

Ad intellectum huius legis, vide Bart. in l. 1. §. sicut. in fin. vers. & ibi. Aretin. colum. penult. ff. de acquirend. posses. limita. per glo. in verb. non possumus. D. de præscrip. verb. & per gloss. in l. 1. de astim. action. in prin. Bald. in l. 1. C. ne ex delict. defunc. Vbi dicit huius legis principium habere locum, quando dolus oritur in ipso contractu.

Pro princip. istius l. not. etiam quæ dicit Bar. in Rub. si quis aliquem testamen. prohib. folio 581. num. 110. Reper. 6.

Optimē etiā hanc legē explicant Bart. & Bal.

§. Pomponius. 2.

Actionem de dolo malo cessare Pompo-

ni^o ait, si actio popularis sit: ut puta pecuniaria vel albi corrupti, l. 7. in prin. supra de iurij. doct. sepulchri violati, deiectione vel effusi, apertarum tabularum ante quætionem familiarum. l.

§. Non solum. 3.

Labeo ait si dubitetur, an alia actio sit de dolo dandam esse actionem.

¶ Doli actio an competat, si dubitetur alia competere: An & quæ sit differentia inter contractus bonæ fidei, & stricti iuris: An quis cogatur recipere rem deterioratam, vide Doctores hic.

§. Si seruum. 4.

Hic §. in summa vult, quod actio legis Aquiliæ & ad exhibendum, item ex testamento actionem de dolo excludit.

§. Si quadrupes. 6.

Actionem de dolo malo excludit actio de pauperie, licet non solutio: sed deditio subsequatur.

§. Idem Labeo. 7.

*Gaius lib. Inst. Tit. 1. §. 4. Sueto. de claris oratoribus.

§. Seruus pactionis. 8.

Hic §. est difficilis, pro cuius intellectu, vide de Bereng. Ferrand. ad l. pacta conuenta, D. de contrah. empr. in 3. cap. numer. 30. Præpos. Sen. in suis quaestio. 4. cas. 9. 6. princip. Moder. Hisp. ad §. in personam. ad fin. Inst. de action. Dec. ad cap. 1. sol. 2. ante si. ex. de probat. fol. 306. numer. 30. Repeitionum 2. Vult autem hic §. actionem de dolo teneri, eum qui pactum non obseruat, ad quod naturaliter non ciuilitur erat obligatus.

§. Idem Pomponius. 10.

Facit ad hunc §. gl. 2. in ca. recte de renunt. ex.

l. Quod si. 8.

Vide l. 20. infra hoc Titulo.

l. Si quis adfirmavit. 9.

Actio de dolo malo datur contra mentem de substantia hæreditatis.

§. Labeo. 3.

In vulgata editione est lex si oleum.

¶ Sequestrata re quæ seruando seruari non potest, res vendi debet eiusque pretium sequeltri causa teneri. adde l. ult. infra de requir. reis, l. is cui, infra ut in poss. legat. l. litibus, C. de agricol. & censitis.

§. Et si seruum. 4.

Pro intellectu huius §. vide Ruardum lib. 3. varior. cap. 7. *Cuiacium hic.

l. id est vsque ad. 10.

De auri æstimatione, vide Cuiac. li. 19. obs. cap. 21. Hanc etiam legem explicat idem Cuiacius in posthumis.

l. Non debet dari. 11.

Bar. ad l. infamem de pub. iud. num. 4. Capol. calt. 107. & 162. Rip. ad l. is cui bonis, num. 6. ante finem, D. de verb. oblig. Felin. ad cap. ceterum, num. 5. de iudic. Gomelius last. de action. in prin. in gloss. in verb. actio, num. 24. & ibi Iason. nu. 2. & moderni nostri nu. 171. & seq. ubi ampliat hunc textum multis modis.

§. Quibusdam. 1.

Vide Forcat. in cupid. iurisperit. ca. 19. *Ant. Fab. lib. 3. coniect. cap. 13.

l. Nec ex dolo. 12.

*Vide Cuiacium in posthumis.

l. Hæredibus. 13.

Actio de dolo hæredibus & aduersus hæredes dari potest.

§. Item si quid. 2.

Quod procurator eiusque dominus actione de dolo teneantur, ait hic §. & concordat quod ait Paul. l. 1. §. 8. §. ult. Hoc est si procurator dolo fecerit, ut res ad dominum perueniret, sanè uterque de dolo tenetur, dominus, scilicet in quantum ad eum peruenit, & procurator in solidum, l. 1. §. ult. & dolo, §. penult. D. de dolo.

l. Quid enim. 14.

*Pro explicatione huius legis, vide Cuiacium in lectionibus.

l. Sed ex dolo. 15.

*Vide l. 4. in principio D. quando ex factis tutor.

§. sed an. 1.

*Coniunge. l. 1. §. ult. D. de acquir. poss.

§. Item si quis. 2.

*Paulus l. 1. sentent. in 8. §. 2.

l. Item exigit. 16.

*Cuiacius in lectionibus.

l. Si plures. 17.

*Ant. Fab. cap. lib. 4. Coniect. cap. 1.

l. Arbitrio. 18.

Actio de dolo, an arbitraria sit, vide Menochiū l. 1. de arbit. iud. 9. 5. *Ant. Fab. l. 3. diect. 1. 13.

§. Nou tamen. 1.

Vide Menochium de arbit. iud. cas. 207.

§. Si dominus. 2.

Goueanus lib. 1. lection. variar. cap. 38.

§. De eo qui sciens. 3.

In eos qui falsis ponderibus merces appendunt, est comminatio. Amos cap. 8.

§. Dolo cuius. 4.

De dolo dandum iudicium. Nota hic teneri quem de fraudulento consilio. concor. tex. in c. recto. glo. 2. ex. de renunt.

l. Si

I. Si fideiussor. 19.

* Ant. Fab. lib. 2. coniect. cap. 8 pag. 63 & c. 11. cod. lib. pag. 70 & 72.

I. seruus tuus. 20.

Actio de dolo tenetur dominus, cuius horratu seruus accipit pecuniam, vt sibi soluat.

¶ Notanda hic differentia hortandi & iubendi, qua de re Glof. hic.

I. Nam sufficit. 22.

Ioan. Robert. lib. 2. recept. sent. cap. 20.

¶ Periusj pœna quæ sit, ait Cicero 2. de legib. est enim diuina exitium & humana dedecus. l. 1. C. de reb. cred. à Deo etiam expectanda, vt ait Auth. decernit, C. de recept. arb.

I. Cum à te. 25.

Vide Alex. in l. admonendi. in 2. not. de iureiur. & ibi Castr. & potest etiam esse ratio, quare ibi sententia retractatur ipso iure, licet secus sit in l. diuus. D. de re iud. & dicit prædicti doct. quia l. cum à te fuit, circumuentus iudex & pars. Sed in contrariis fuit circumuentus iudex, pro quo facit dictū Barto in l. si insulam, num. 1. de verb. oblig. & vide Iason. in l. Iulianus, verum debitorem, in antep. col. de cond. indeb.

I. In hæredem. 26.

Variè actio de dolo in hæredem datur ex dolo defuncti. nam ex dolo defuncti extra contractum habito, hæres conuenitur quatenus ad eum peruenit, ex dolo defuncti contractus adhibito etiam, de eo quod ad eum non peruenit, vid. l. 1. C. ne ex delict. defuncti. per Bar. & Bald. * Ant. Fab. lib. 4. coniect. cap. 1.

I. Dolove. 27.

In hac lege dicitur actionem, de dolo non dari in hæredem eius qui dolum commisit, nisi de eo quod ad eum peruenit ex dolo defuncti, id est, quatenus ex dolo defuncti hæreditas ad eum locupletior peruenit, vt b. l.

I. itaque. 28.

* Vide l. 38. D. de regul. iur.

I. Sabinus. 29.

* Ant. Fab. lib. 4. coniect. cap. 1.

I. Neque causæ. 30.

Causæ cognitio in hæredis persona non est necessaria.

I. Si duo. 36.

Compensatio doli fit cum dolo, saltem in re eadem admitta à pluribus, ita vt vnus aduersus alium agere non possit, verum in rebus diuersis admissi doli non fit compensatio, vt ait Glof. & Barto. in l. 4. supra ne quis eū qui in ius vocat. l. si duorum. 42. de action. emp.

¶ Limita, vt per Soc. in reg. 36.

I. Quod venditor. 37.

Agitur hic de commendatione, qua de re vide Bar. hic. * Harmenopolus. lib. 3. tit. 3. §. 25.

I. Quidam. 38.

¶ Actio de dolo, an teneatur qui prætextu falsarum literarum liberatus est, præter dicta hic ab Accursio, addè Romanum singul. 286. & an procurator de dolo actione teneatur, siue ciuilitèr, siue criminalitèr, ibi. * Ant. Fab. lib. 2. coniect. cap. 11.

I. Si te Titio. 39.

Hæc lex desumpta est ex tractatu de prætoris stipulationibus.

Tit. 4. De minoribus * viginti quinque annis.

Paul. r. sent. tit. 9. Harmenop. l. tit. 12. In hunc titulum scripsit Præteius libr. 1. cap. apodismato. Circa hanc materiam in integr. restituit. quid probandum sit, & quomodo principalitèr, vel incidenter, peti possit. vide quæ notat Bart. in l. nam & postea. §. si minor D. de iureiur. & in Rub. supra de in integr. rest. Prætoris autem edictum est eiusmodi. Quod cum minore quam viginti quinque annorum, natu gestum esse dicetur, vtique quæ ea res erit animaduertam: & si iusta causa mihi videbitur, etiam maiorem iam factum intra annum quo primum experiundi potestas erit in integrum restituam, hæredi aliique successori legitimæ ætatis, quod reliquum erit temporis constituti ad petendam restitutionem dabo.

I. Hoc edictum. 1.

Initio huius legis commendat Vlpianus edictum de restitutionibus in integrum. Ius gentium sapissimè pro iure naturali sumitur. Hotom. l. in st. tit. 2. §. 2. * Ant. Fab. lib. 4. coniect. cap. 7. pag. 160

§. Et ideo. 3.

Vide Capitolum in D. Marci vita. Sarmientum lib. 3. selest. cap. 12. * Cuiacius hic.

I. Nec per. 2.

Adultus licet habeat multos filios, non ideo desinit esse sub cura sui maioris concordat. l. fin. D. de legi. tutor. coniunge l. 6. D. de usucap. l. 8. D. de munerib. & honorib.

¶ Ad honores pertinere. Lege Papia & Iulia, qui quinque liberos habebat anno vicesimo, autem qui tres habebat, vicesimo secundo ad honores sane admitti poterant. * Vide hic Albericum.

I. Denique. 3.

Ambitiosa decreta rescindenda esse colligitur ex hoc loco cui iunge l. ambiosi, D. de

decret. ab ord. facien. & quæ à Fornerio dicuntur lib. 1. select. cap. 17. & à Reuardo lib. 3. uarior. cap. 16 Quis autem possit minori bonorū suorum administrationem concedere, cōstat ex hoc loco; hodie tamen ea potestas magistratui competit, quæ de re vide constitutionem Leonis 28. in fin.

¶ An testis depositio, trahatur ad diem iuramenti. An reconuentio locum habeat in summariis iudiciis. An beneficium absentiae commune sit, tam minoribus quàm maioribus: an executio nullitatis impediatur sequentium: an donatio in dote teneat inter patrē & filium. an & quomodo computatio propria temporis fieri debeat, notat hic Bal. Hotom. lib. 6. obs. cap. 5.

§. Si quis. 1.

Paul. 1. sent. 9. §. 3. Iudicium tutela distinetur. Dictare iudicium est, intendere actionē, ut l. si seruus, D. de noxal. action. idem est actionem edicare, quo utitur Paul. in l. non distinguemus. infra de recep. arbit. Goueanus libr. 1. section. var. cap. 12.

¶ Restitutionem cassare. Si quis maior factus facto vel silentio comprobauerit, quod minor gesserat restitutio cessat, ut hac lege constitutum est, quæ facti speciem quandam ponit.

§. Scio. 2.

Pro intellectu huius §. vide apud Azonem. sit. si maior factus raturum habuer. num. 2. & ad regulam huius textus, vide Alciat. lib. 2. presump. 3; Zuccar. ad Rub. Cod. qui admitti. num. 83. Iacob. Menoch. in tract. de arbit. iud. lib. 1. q. 37. num. 12. fol. 53. nu. 83. Repet. 8.

§. Minorem autem. 3.

Ætas minor quomodo inspiciatur, declarat hoc loco Vlpia. ad cuius intellectum vide Budæum hic: hallucinatur enim Accursius. Vbi optimè declarat quid sit intercalare, intercalarius mensis & intercalatio. Ioann. Robert. lib. 1. recept. sent. cap. 2. Sarmient. lib. 3. select. cap. 5.

¶ An à momento in momentum tempus spectetur. Quot & quibus casibus tempora de momento in momentum non consideremus, & è contra, vide hic Accur.

¶ An & quando dies captus habeatur pro completo: vide quæ notantur per DD. & maxime per Bald. in l. si cui. in prin. D. de leg. 1. An tempus in dubio de momento ad momentum computandum sit, vide Bald. in l. si eos, §. si autem, C. de appel. l. anniculus, D. de verb. signif. Bald. conf. 371.

§. Sed utrum. 4.

Difficilis est hic §. ideoque plures in eum

scripserunt sed præter eos adde Rimin. Instit. quib. alien. lic. vel non: num. 324. Vigli. ad princip. Inst. quib. non est permiss. face. testam. num. 23. ad vers. si ibi quoniam dos ipsius filie proprium patrimonium est, vide Corn. conf. 224. vol. 3. Soci. conf. 9. vol. 1. Rub. conf. 25. Cæpha. conf. 256. nu. 52. volum. 2. Graue. conf. 39. & 84.

¶ An filiusfamilias ex suo contractu conueniri possit: an iussus patris roboret contractum filij: an & quare dicatur dos proprium patrimonium filie: an pater restituatur propter dolum aduersarij, restituto etiam minore: an & quale dominium habeat mulier in bonis mariti: an & quod sit prætoris propositum in hoc edicto, vide Bald. hic.

§. Ergo etiam. 5.

¶ An mulier hæres institui possit in dote à patre, tractat hic Accur.

An minor restitui possit contra iuramentum suum, per quod consentit patri, si minor sit læsus: an, quando & propter quid restituatur, vide hic Bald.

§. Si quid minori. 7.

Filiusfamilias minor restituitur, aduersus liberationem legati condicionalis, vel coherætentis personæ.

§. Et si hæres. 8.

Minor restituitur aduersus negligentiam, in non denunciando adhibitam, vide Bald. in l. pupillorum, C. de repud. hæred.

§. Pomponius. 9.

Hic §. & eius materia explicatur plenissimè in l. pater qui castrense. in prin. D. de cast. pecul.

§. Si autem. 10.

Ant. Fab. lib. 4. coniect. cap. 5.

§. Seruus. 11.

Quod seruus minor vigintrique annis non restituatur, declarat Paul. 1. sent. 9. §. 2.

l. Etenim. 4.

Vide Cuiacium lib. 7. ad Affricanum.

l. Minoribus. 6.

Quid sufficiens sit ad concedendam minoribus in integrum restitutionem, declarat hic D. Gothof. Hæc autem lex elegans est, & notabilis, in eo quod restitutionem minori dat, non solum causa damni pecuniarij, sed etiam ratione vexationis.

¶ An & quo casu minor pacem de morte patris facere possit, vide hic Bald.

l. Ait prætor. 7.

Explicat iam Vlpianus quid sibi velint hæc verba in edicto adscripta, Gestum esse dicitur. Gestique varias significationes adfert, quæ de re vide

re vide l. Lab. 19. in fin. D. de verb. sign. & Soz. in reg. 202.

¶ An restituatur minor, si dolo inductus fuerit ad restituendum, vide Barto. & Docto. in l. 1. §. fuit quasi sum, D. ad Trebellian. & in l. si frater. Cod. qui testamen. facere poss. & Rom. cons. 9.

§. Proinde. 1.

Succurritur minori quando emit. l. 27. p. a. vi. §. si pecunia. inf. h. t. vedit. ut l. unica, C. si ad uerf. vend. societatem contrahit, l. in cau. 2. 16. §. item relatum, infra h. t. mutuum pecuniam accipit, l. unica, C. si aduers. credit. quando denique captus est.

¶ An & quare fideiussor quis dicatur, si minor petat restitutionem contra fideiussorem, an probare debeat se esse l. xum: an minor aduersus poene incurSIONEM restituatur, vide hic Bar. & Bal. *Soci. Reg. 202.

§. Sed in. 4.

Minoribus subuenitur in iudiciis, siue dum agunt, siue dum conueniuntur capti sint.

§. Hodie certo. 6.

Nota hic succurri minoribus deceptis in eo quod non sunt lucrati, quod tamen locum non habet in lucro in quo l. xiditur ius commune, ut optime notat Bancelot. post Ang. in l. 2. §. 1. D. de iudic.

¶ An restitutio detur aduersus fortunam, vide Bal. hic.

§. Pomponius quoque. 7.

In vulgatis editionibus est lex octava, & si sine.

¶ Legatum repudiauerit. Melius dixit legatum quam hereditatem, quoniam legatum non potest non esse lucrosus, at hereditas damnoſa esse potest, l. 32. D. mand.

§. Quæritum est. 8.

¶ An res minorum vendi possint sine subſtatione, notat hic Bald.

§. Restitutus. 9.

¶ An restitutione concessa iterum possit peti, vide Bald. in l. 2. Cod. si sap. in integrum restit.

§. Sed quod Papinianus. 10.

Hic §. fortis est & difficilis, ideoque pro eius intellectu, vide Goueanum lib. 2. election. variar. cap. 13. & lib. 2. cap. 25. vide Bart. in l. quam diu. in 3. oppos. de acquir. hered. Repetitionum. 8. fol. 136. num. 45. *Ant. Fab. lib. 3. Coniect. cap. 4. & li. 5. cap. 7. Faquineum controuerſiarum. in ris. lib. 4. cap. 73.

§. Idem si non. 11.

Si minor non appellauerit restitui potest, ut appeller.

¶ An minor videatur l. x. eo ipso q. nō appellauit. minor quādo petit se rest. tui ad appelladū corā quo iudice petat. vide hic Bart.

§. Item & in. 12.

Quid sit eremodiciū, vide Cottam in voce eremodiciū & Goueanum lib. 1. lect. variar. cap. 40. Verum eremodiciū litis desertio est, idque verbum ipsum sonat, nō autem desertum vadimonium (ut quidam existimant) desertum etenim vadimonium est deserta promissio sistendi, l. sed & si quis, §. quæsitum, D. si quis cautio. quodque Galli vocant perompion distance, verum quomodo contrahatur, declarat hic D. Gotof. vide Budæum id l. vi. D. de orig. iur. *Harmenopolus li. 1. h. t. 12. §. 71.

1. Minor. 8.

¶ An & quomodo minor condemnatus, ut cōtumax restituatur, declarat hic D. Gothof. an & qualiter minor aduersus dolum restituatur, & sic quando fuerit contumax, vide hic Bart.

1. Si ex causa. 9.

Quemadmodum restitui potest minor contra sententiam, ita etiam restitui potest contra executionem sententiæ, si l. xus sit enormiter.

§. In dotis. 1.

Subuenitur mulieri aduersus dotis restitutionem.

§. Non videndum. 2.

Minor quomodo restituatur aduersus pignoris venditionem, præter hic dicta ab Accursio, adde Glos. in l. 2. C. si aduers. vend. in verbo, versatus est.

¶ An possit minor transigere cum aduersario. An negans haberi possit pro confitente. An possit bannitus restitui contra bannum, vide hic Bald. *Paulus, lib. 1. sent. tit. 9. §. 3.

§. Si mulier. 3.

Minor non restituitur aduersus latam culpam.

§. Si in commissum. 5.

Minor restitui debet aduersus commissum vectigal, Bald. in l. in minoribus, in fi. C. in quib. cau. in in reg. rest.

§. Aduersus. 6.

Minori aduersus libertatem subuenire, in a possibile est a prætore, qua de re est tit. Cod. si aduers. liber.

1. Nisi ex. 10.

Nota hic solum principem dispensare contra libertatem. *Cuiacius hic.

§. Ex facto. 2.

In hunc §. vide Innoc. de off. deleg. in cap. cum contingat. in fin. magna Gloss. in c. constitutus. de in integ. restit. Menoch. de arbit. iud. q. 7. à v. 69.

¶ An sententia in præiudicium minoris non citari sit nulla. vide hic Bald.

§. Sciendum. 3.

Passim hoc edicto minoribus non subuenitur, sed causa cognita si capri esse proponantur.

§. Si locupletis. 5.

¶ Cotta in voce *Casus*. *Cuiacius ad Nouel. 7.

§. Item. 6.

¶ An & quando privilegiatus uti possit privilegio, contra privilegiatum. An ætatis privilegium sit potentius, quam privilegium, quod cõceditur filiofamilias. *declarat hic Doctores.

l. Si apud. 12.

¶ Vide Abb. in c. in praesentia, col. 1. num. 39. de probat. extr.

l. In causæ. 13.

¶ Non est æquum. Restitutio rei principalis, fideiussorem non liberat, videlicet si sciens reum minorem esse hoc consilio fideiussorit ut quãdoque restituto reo, & ipse liberetur, l. 7. §. ult. D. de excus. aliud tamen dicendū est, si ignorans cum esse minorem fideiussorit, arg. l. si Titius. §. Seda. D. de fideiuss. Item si non in re, sed dolo creditoris minor deceptus fuerit, l. 2. Cod. de fideiuss. minor. vide Gloss. in cap. exhibitæ. 19. extr. de iud. *Paulus lib. 1. sentent. Tit. 9. §. 6.

§. Interdum. 1.

¶ Goucanus lib. 1. lection. Variar. cap. 13. Gilbertus Regius lib. 21. enantiophanon cap. 20. Gouarr. Resolut. pag. 360.

¶ An quando petitur in integrum restitutio citandus sit tertius rei possessor, vide hic Bald.

l. In causæ. 16.

¶ Vualtherum lib. 1. Miscellaneo. cap. 31. Auxilium extraordinarium, in subsidium, introductum non concurret cum ordinario. Ias. ad l. 1. §. hoc autē. nume. 26. D. de nou. oper. nuncia. Doct. ad l. cum filiusfam. D. si cert. per. Bart. ad l. 3. §. 1. D. de nou. oper. nuntiat. Nicaf. institut. de bon. poss. §. 1. ad fin. moder. genuen. ad leg. diffamari. in lim. nu. 97. cum sequent. C. de ingen. manifest. vide ad istam regulam quatuor limitationes quas ponit Panorm. in cap. ex parte. in fin. extr. de scriptis. *Socin. Reg. 4.

§. Item. 1.

¶ In hunc §. Forcat. dialog. 99. num. 4.

§. Pomponius. 2.

¶ In integrum restitutionem non impedit

condictio indebiti, vel sine causa, Paul. de Cast. in l. Titia cū testamēto. §. Titia. D. de leg. 2.

§. Idem Pomponius. 4.

Couarruias lib. 2. Resolutio. cap. 3. Roscius lib. 2. memorabil. cap. 7. & 8. Padilla. in l. 2. Cod. de rescind. vendit. licitum est contrahentibus se inuicem decipere, dic non habere locum in foro conscientiae, & per Dec. in consil. 3. contrariatur sibi idē Dec. ad l. semper in contractibus. in fi. D. de reg. iur. ad l. 1. C. de eden. ad l. pen. C. de pact. ad c. 1. in prima lectur. num. 67. extr. de consil. Ias. ad l. Quoties C. de rei vind. nu. 19. Cēpol. caus. 4. facit Marf. sing. 441. idem Cēpol. in tract. de prima contract. Fel. ad cap. cum causa. in fin. extra de testib. Gerard. not. 22. Ias. ad l. si quis in c. inscribendo. nu. 5. C. de pact. Tiraq. de ll. connub. l. 9. num. 9. doct. ad l. 2. C. de rescind. vend. vbi Cagn. nu. 11. cum sequen. Ancon. in tract. de mora num. 6. & in tit. de spons. 4. p. nu. 3. vers. item quare. Tiraquel. post ll. connub. glo. 5. par. 9. n. 18. Pont. Cami. in tract. de ult. si iur. cano. & civil. num. 277. Ias. ad. §. sed ipse. nu. 104. inst. de actio. Pet. Duen. in reg. 148. contrahentibus. Didac. Couarr. lib. 2. variar. resolut. cap. 3. num. 2.

*§. Nunc videndum. 5.

¶ Pag. 396. Couarr. Resolut.

l. Præfati. 17.

¶ Vide ad quid eam alleget Bart. in l. 1. in 3. coll. vers. quarto. D. de iurisdict. omnium iudic.

l. Minor. 18.

¶ Minor magistratus restituere non potest contra sententiam maiorem, ratio est, quoniam inferior factū superioris non retractat.

¶ An possit restituere par cõtra sententiam paris. An inferior cognoscere possit de nullitate sententiæ, vide hic Bald.

§. Sin autem. 1.

¶ In hunc §. Forcat. dialog. 81. num. 3.

§. Sed. 2.

¶ Nota hic quod princeps indulget in integrum restitutionem, cõtra res bis iudicatas.

§. Non solum. 5.

*Paulus lib. 1. sentent. tit. 9. §. 4.

l. Interdum. 19.

¶ Briffonius lib. 3. select. cap. 2.

¶ An restitutio in integrum transeat ad hæredes: an & quando heres melioris sit conditionis, quàm defunctus, vide hic Bart.

l. Papinianus. 20.

¶ Non restituitur absens ex causa necessarii, tantum si potuit procuratorem mittere.

l. Destitisse. 21.

¶ Destitisse videtur, non qui distulit, sed qui liti renuntiavit in totum.

l. cum

I. Cum mandatu. 23.

¶ An restitutio opituletur maioribus, notat hic Bart. *Ant. Fab. lib. 4. coniect. ca. 18.

I. Quod si minor. 24.

¶ Vide Aret. in l. 1. de leg. 1. Ad quid citet hanc coll. 2. circa med. *Paul. l. 1. sen. Tit. 9. §. 1. in fi.

§. Scæuola. 2.

¶ Couarruias lib. 1. resolution. capit. 5. Valla tract. 6. *Harmonop. lib. 1. tit. 12. §. 60.

§. Restitutio. 4.

Gilbertus Regius lib. 2. enantioph. cap. 6. Pileus quest. 63.

I. Illud nullam. 25.

*Coniunge hic l. 2. Cod. si aduers. solut.

I. Patri. 27.

Couarruias lib. 1. resolution. cap. 6. *Ant. Fab. lib. 4. coniect. cap. 5.

§. Si pecuniam. 1.

*Harmonopulus lib. 1. tit. 12. §. 8. Paul. 1. sen. 9. §. 7.

I. Etiam si. 29.

Menochius de arbit. iudic. libro 2. cas. 95.

§. Si hereditate. 2.

Restitutio in integrum non officit non citato, unde nota paria esse aliquem esse præsentem aut citatum.

I. si filius. 30.

Cócordat cum hoc textu cap. gratia de rescrip. in clementin.

Liti renunciare videtur. Tacite qui restitutioni in integrum renunciare videtur actu contrario.

I. Si mulier. 31.

Factum recte reuocari non debet.

I. Minor. 25. annis. 32.

In hanc legem vide Menochium de arbit. iud. cas. 175.

¶ An & quomodo probetur ætas minoris, vide hic Bart. & de probatione ex aspectu. vide Bal. in l. Deo nobis. Cap. de episc. & cle. Bald. & Salic. in l. si minorem. Cod. de in integ. rest. An decretum iudicis tollat restitutionem in integrum, vide l. 2. Cod. de fideius. mil. probatur autem ætas ex natalibus, professionibus, l. 2. D. de excus. iure. ex censualib. libris, l. 3. D. de cens. testibus etiam ut puta obstetricibus & propinquis vicinis, ut optime notat Cuiacius hic.

I. si minor. 33.

Minor restituitur aduersus legatum onerosum, dummodo paratus sit restituere quod accepit, at è contra minor non restituitur cõtra compromissum.

I. Si minor. 34.

¶ Minor qualiter & quomodo restituatur aduersus arbitrium, vide Bald. in l. cū hi. §. sed cum lis. D. de transaction. Rom. cons. 90. Baldus cons. 33.

§. Minores. 1.

Ex ipso quod minor contrahit, læsus videtur. Panor. cons. 30.

¶ An autem quando, qualiter, & quomodo minor compromittere possit, vide hic Bar.

I. Si in emptione. 35.

Minor restituitur aduersus additionem alio factam, in ea quæ maiorum eius fuisset, adde late per Tiraquel. in præf. tract. de retract. num. 34. & seq. ratio huius textus est, quia minor fingitur enormiter læsus, propter interesse mirabile, ut per Bal. hic adde Igne. ad l. dudum. Cod. de cõ. emp. num. 31. Seb. Sap. ad l. unic. Cod. de sent. qua pro eo quod num. 36. & in l. 1. 4. col. de reb. dub. fol. 440. nu. 36. Repet. 8. & fol. 469. num. 31. repet. 7.

I. Minor. 36.

Restituitur minor quando ius suum probare, vel proponere omisit.

I. Auxilium. 37.

Minor non restituitur aduersus lucrum odiosum, adde Tiraquel in præf. tract. in utroque retract. num. 57. & ad §. 35. gloss. 2. num. 10. & seq. ubi subdit idem esse in ecclesia quæ non restituitur ad lucrũ cum iniuria alterius, vide Ruin. ad l. 1. §. nunciatio. num. 219. & 236. D. de nou. op. nunt.

¶ An mulier aduersus calumniam de furto restituatur. An & quæ tempora currant minoribus, sine ope restitutionis, notat hic Bald.

§. Sed & in. 1.

In hunc §. vide Corrasium lib. 2. miscell. cap. 14. num. 4. Mathesil. not. 164. Rom. singul. 816. Marfil. sing. 628. Hippol. in. cons. 135. nu. 10.

I. Æmilius. 38.

In hanc legem vide Anton. Rub. ad l. non so lū. §. morte. D. de oper. nou. num. 378. Annibal. de can. ad l. 1. §. si quis ita. num. 43. D. de verb. oblig. Ant. Rub. ad l. vinum. D. si cer. pet. nu. 181. & 183. Sarmient. lib. 1. select. cap. 12. fol. 354. nu. 354. & num. 150 Repetitionum § fol. 107. num. 378. Repetitionũ § fol. 392. num. 181. & 13. & seq. 56. Repetitionum 2. fol. 115. num. 43. *notā ter limitat Curt. Sen. in cons. 58. lib. 1.

I. intra. 39.

Appellari ab interlocutoria, quæ vim habet definitiuæ potest, qua de re vide Lanfrā. in præf. cap. 10. num. 67. Ioānes Robertus lib.

Gij.

1. *sent. cap. 12. Menochius de arbit. iudic. cas. 167.*

l. Minor annis. 40.

Cagnolus *de reg. iur. sub. num. 8. fol. 61. Marc. Mant. sing. 645. num. 1. fol. 934.*

l. Si iudex. 41.

* Vide Ias. in l. si arrogator. in 2. coll. D. de adop. ubi not. etiam adicta per Bartolum in hac l. si iudex. 538. & 539. num. 24. & multis sequent. Tiraquellus, *de retractu*. * Quod unicuique liceat pro se introducta contemnere vide l. pactum inter 5. de pact. licere sui iuris perfectionem aut spem futuræ perceptionis deterriorem constituere.

l. Preses. 42.

Orosius col. 41. Menoc. *de retinend. possessio ne remed. 3. à num. 854.*

l. De ætate. 43.

Vide quæ notantur in cap. literas. in gloss. pæna. de rescr. in clem. Hæc lex optimè explicatur à Bartolo hic. & circa materiam probationis ætatis, vide omnino Bart. conf. 110. Paulus de Castr. cor. 140. & 141.

* An & quis ætatem probare debeat, vide Feli. in c. in presentia. ext. de probat. Alex. conf. 21. Im. conf. 23. Socin. conf. 89. An & cui onus probandi ætatem incumbat, Bart. hic.

l. Non omnia. 44.

Minores non restituuntur nisi cum læduntur.

* Queritur autem hic, nunquid filius emancipatus à patre, restitui possit aduersus emancipationem, qua de re vide Bald. hic.

l. Etiam ei. 45.

Loriotus *de conceptio. axiom. 9.*

* An aduersus vsucapionem restituatur minor. Vide quæ notauit doctissimus Gothof. in l. unic. Cod. si aduers. vsucap.

§. Imperator. 1.

Minor potest prius agere cum tutore, quam cum contrahente.

l. Eum qui. 46.

Restitutio in integrum non transit ad defensorem, sine mandato.

l. Tutor. 47.

Tutoris bona fides, non priuat minorem beneficio restitutionis, & matris protestatio.

§. Curator. 1.

Molinæus *ad Labirintum de diuiduo & in diuiduo. parte c. num. 609.*

Tit. 5. De capite minutis.

Alias de capite deminutis, alias de capitis diminutione. vtraque lectio tolleratur: nam apud Ciceronem legitur in *Topicis*, de capite minutis, apud Liui. lib. 1. *Belli punico. 2. in fine*, de capite deminutis, apud Festum de capitis diminutione. Nonius lib. 1. m. cell. cap. fin. Hotoman. lib. 1. obser. in D. cap. 12. Guilielmus Fornerius *select. lib. 1. cap. 26.*

* Consistit autem caput, siue status in libertate, ciuitate & familia, & capite minuitur, qui in huiusmodi statu non manet, datur itaque hæc restitutio iis qui propter minimam capitis diminutionem debitoris actiones suas amiserunt, rescisa capitis diminutione.

l. Pertinet. 2.

Ad quos bona perueniunt eorum. Ita interpretatur edictum Iurisconsultus Vlpianus, quasi ad eos duntaxat pertineat, qui adoptio ne vel emancipatione statum mutarunt, non vt his subueniatur: sed aduersus hos. Paulus tamen & Caius ita produciunt, vt emancipatis etiam restituatur actio, vel adrogatis qui in re castrensi contraxerint *infra l. 7. 8. & 9.*

§. Ait prætor. 1.

* Ant. Fab. lib. 4. *coniect. cap. 7.*

§. Hi qui capite. 2.

Cuiacius lib. 7. *obs. cap. 11.*

§. Emancipatio. 1.

(*Nisi in imaginariam.*) Quamuis hæc hodie sit subblata, tamen adhuc hodie qui emancipantur, capite minuuntur, iuxta Salomonium in l. Gallus. §. quod si nepos. D. de lib. & post. Briffon. lib. 1. *select. cap. 11.*

§. Qui deficiunt. 1.

(*Vel lege lata.*) Hanc lectionem probat Cuiacius *ad tit. de excusat. pag. 29.*

l. Tutelas. 7.

In hanc legem vide Anton. August. lib. 1. *emendat. cap. 2.* Gouean. lib. 2. *variæ lect. cap. 12.* Emanuel Zoares lib. 1. *obs. cap. 36.* quem refellit Cuiac. lib. 9. *obs. cap. 17.* Hotom. lib. 3. *obs. cap. 9.*

§. Item cum. 3.

Ioannes Aurpachus lib. 2. *allegat. cap. 21.*

l. Eas. 8.

Loriotus *de iure axiom. 33 & 18.*

Tit. 6. Ex quibus causis maior viginti quinque annis in integrum restituantur.

Tractat hic titulus de actione rescissoria, quæ &

quæ & restitutoria dicitur, l. 3. *sup. de eo per quem fac. erit.*

1. Huius edicti. 1.

Ioannes Robertus *lib. 1. sent. cap. 1. Hotom. lib. 7. obs. cap. 12.*

1. Item hi. 4.

Renocatur ab isto privilegio. ¶ Privilegiū hic intellige extraordinariū auxilium, quod est causæ non personæ, nec omnibus iure communi competit, sed absentibus l. 157. *de reg. iur.* Sunt enim & alia privilegia, de singulis personis lata, quæ non nisi comitiis centuriatis ferre potuere olim, l. 8. §. *de leg.* & l. 1. *de const. prin.*

1. Et qui data. 5.

Couarruias *lib. 4. resolui. variar. c. 8.*

1. Legatis. 8.

Ex verbis edicti non succurritur his legatis, quod Reip. causa non absint, quæ per excellentiam Romana intelligitur, non etiam municipij, l. 27. §. *hac clausula. inf. arg. §. sed ius qui dem. iust. de iur. nat. gent.* & *cum.* vide Couarruiam *resolui. lib. 4. c. 8.*

1. succurritur autem ei. 9.

(*Latumiis.*) alij legunt, *Lautumiis*, verum Latumix inquit Asconius in *Verrem* lapidicinæ dicuntur, & loca cæsis lapidibus electa, ut carcer Syracusanus, de quibus vide Cottam in *memorabilibus in voce Lautumii*. Ferand. *lib. 1. explic. cap. 15.* De carceris effractoribus multa Menoch. *de arbit. iud. cas. c. 1. Seneca. 9. declam. & 5. controuers. & Cuiac. 6. obs. 7.*

1. Ab hostibus. 15.

Alciat. *lib. 1. parerg. c. 35.* August. 4. *emendat. 10.*

§. Eum quoque. 1.

¶ Emanuel à Costa. 2. *select. c. 18.* ¶ Pract. for. Masuer. t. 2. *de dilation. num. 4.*

§. Non minus. 1.

*Cuiac. *ad l. iuris gentium. 7. §. pactorum. 8. ff. de po.*

1. Denique. 19.

¶ Forcat. *dialog. 78. num. 2.* Vaconius *lib. 2. declar. cap. 33.* Gilber. Regius *lib. 2. in uinquoq. c. 20.* nouiter contra doctores *ad l. 1. D. de adquir. poss.*

¶ Vide Bart. in l. si. in 3. oppo. prima partis, D. *de usucap. Aret. in l. 1. gloss. 1. in prin. de acquir. poss. & ibi à Ruin. & per eum aliquid in d. l. si is qui. in 4. char. vide Gomel. in sit. de ad. in prin. super gloss. in verb. actio. in 2. par. nu. 23. iit. Instit. quib. mod. ius patr. pot. soluit. in §. si ab hostibus, in 3. col.*

1. Nec vtilem. 20.

*Vide hic Bartolum.

1. Ergo. 22.

¶ Ræuard. *pro trib. c. 3.*

1. sed & ad. 24.

Qui conuenti frustrantur. ¶ Pauli tempore conuentio iudiciaria non interrompebat silentium longi temporis, sic nec contestatio usucapionem, l. si post. *inf. de rei vind. cui rei medetur. l. 3. & 7. C. de prescrip. 30. vel 40. anno. & l. 2. C. de annal. excep.*

¶ Frustrantur, id est, morantur, l. si caluitur, D. *de verb. sign.*

1. Quod quidem. 25.

*Refer ad hunc locum l. 19. *infra de testib.*

*1. sed etsi. 26.

§. Ait prætor. 4.

¶ Ioannes Robertus *lib. 4. recep. sententia. cap. 21.*

§. si feriæ. 7.

¶ Ræuard. *lib. 5. varior. cap. 10.*

Caius Cassius nominatim edicebat. ¶ Alij dicebat, sed malè, quis enim nescit hoc prætoriam esse verbum, similis tamen error est in l. Barbarius Philippus. D. *de off. prætor. nec tamen soli prætores edicebant, sed omnes omnino magistratus: sic enim edicunt Piso, & Labinius cons. ut senatus qui vestem propter Ciceronem mutarat, ad vestitum rediret. Edicunt Cons. apud Gell. lib. 15. ca. 2. sibi Latino-rum Rhetorum scholas non placere, edicunt trib. pleb. apud Ciceron. *Verrin. 4.* ne quis Romæ esset, qui rei capitalis damnatus esset.*

§. Quotiens. 8.

Sive habuit procuratorem, siue non. ¶ Contra facere videtur, l. 39. *inf. c. 6.* Sed quidam reiecta Duareni opinione existimant restitui. cū qui procuratorem reliquit, si per eum non est deffensus, ubi has leges inter se conciliare videtur, Equinarius Baro.

§. Item inquit. 9.

Ioannes Robert. *lib. 3. recep. sent. c. 1.*

§. Quod eius. 2.

*Ant. Fab. *lib. 1. coniect. c. 9.*

§. si cum. 4.

*Ant. Fab. *lib. 4. coniect. cap. 3.*

1. Nec non. 28.

§. exemplo. 5.

¶ Ut actio rescissoria datur ei, cuius res usucapta est, cum abesset Reipublicæ causa, ita etiam si eius possessionem nactus fuerit, & ab eo vindicetur, datur ei exceptio, unde falli videtur Gomeanus, *variar. l. 1. lib. 1. cap. 46.*

§. in actione. 6.

¶ Goueanus lib. 1. lect. varia. cap. 45. Ruar.
lib. 4. vario. cap. 5. Cuiac. lib. 7. obs. cap. 31.

l. Videlicet. 29.

Cuiac. lib. 7. ad Africanum.

§. Si is qui. 1. & ult.

* Ant. Fab. lib. 2. coniect. cap. 12.

l. A besse. 32.

Ad hanc legem scripsit Leodega. à quercu.
item Cuiac. lib. 12. obs. cap. 33. Sigonius lib. 1. de
iur. cini. Briffonius lib. 4. select. c. 14.

l. inter eos. 33.

Cotta in voce commentarienses. Briff. lib. 4.
sel. c. 21.

l. Hi qui. 37.

Briffonius lib. 1. select. cap. 12.

l. Is qui. 39.

¶ Volens restitui non auditur. Hoc perti-
net ad posterius caput edicti, & hoc modo in
terpretabimur. Volens restitui contra eum
qui Reipub. cau. abfuit, & procuratorem re-
liquit non auditur, litem aut prator. §. hac au-
tem restitutus. sup. eod.

Ad gloss. ibi vide Ias. Inst. de actio. §. rursus.
in prin. in 1. not.

l. si quis. 41.

Repet. 7. fol. 152. nu. 179.

Tit. 7. De alienatione iudicij mutandi causa facta.

Ad hunc titulū scripsit Adrianus Puluus
multa, Cuiac. obs. lib. 10. ca. 3. vide l. 24. in fin.
inf. com. diuid. Ex qua dictio istius elicitur à
Cuiac. in paratit. pag. 28. Ludouicus Vitalis,
lib. 1. variar. lect. c. 17.

l. Omnibus. 1.

* Ant. Fab. lib. 4. coniect. c. 7.

litem si res. 4.

Ad hanc legem vide quæ notat Innocent.
in cap. episcop. ext. de reb. ecc. non alien. Curtius
Brugensis ad fratrem eius. lib. 1. cap. 46. de illa
phrasī tanti habuit.

§. Pedius libro nono. 2.

In vulgatis editionibus, est lex in n. solum.

§. Hæc actio 5. & ult.

* Ant. Fab. lib. 4. coniect. c. 11.

l. Et post annum. 6.

Cuiacius ad l. 14. sup. Quod merus causus.

l. ex hoc. 8.

* Vide hic Bartolum & Zafum.

§. Sed hæredem. 3.

* Consule hic Bartolum.

§. Si quis alienauerit. 4.

Alienandi verbum quomodo accipiendū.
Declarat hic Bart.

§. Qui venditori. 5.

* Iunge l. 67. infra de verb. sig.

Tit. 8. De receptis* qui arbi- trium receperat vt senten- tiam dicat.

In hunc titulum Corrasius lib. 4. miscell. cap.
18. & 5. cap. 11. vide Cuiac. lib. 10. obs. cap. 38. &
in paratit. pag. 29. Ludouicus Vital. lib. 1. var.
lect. cap. 4.

¶ Receptum hic appellat receptionem
arbitr., & consensum, & quasi pactum iudi-
candi.

l. Compromissum. 1.

¶ Compromissum est stipulatio inter liti-
gatores vltro citroque interposita. Huc lo-
cum etiam explicat Cicero in oratione pro Ro-
scio Comedo. dictum est etiam cōpromissum,
quod vltro citroq. litigantes promittūt po-
nam si non steterint sententiæ arbitri, quæ
promissio cum per stipulationem fieret Pau-
li seculo condici non potuit: sed pacti exce-
ptio cōpetit, l. 11. inf. 3. eo. l. vlt. C. eod. vocatur
autem receptū, quod à compromissario iudi-
ce compromissum, litigantium recipiatur, l.
rem non nouā. Cod. de iudic. vide Corras. miscel.
lib. 4. cap. 18. & lib. 5. cap. 11. Cuiac. obs. lib. 10. ca.
38. Ludouic. Vitale lib. 1. variar. lect. cap. 4.
Socinus Regul. 27.

Labeo ait. 3.

* Minor restituitur aduersus cōpromissum.

l. Nam magistratus. 4.

Huc pertinet quod de Nonio Questore
refert Suetonius in Iulio.

l. Pedius. 7.

¶ Vide Ruin. in. l. 1. §. si vir uxori. in 1. no. de
acq. poss. vbi limit. reg. quæ per illum tex. in fi.
traditur.

§. Vnde. 1.

¶ Fornerius lib. 1. select. cap. 7.

l. Sed si. 9.

¶ In vulgatis editionibus est, lex sed & si.

¶ Si quis iudex. 2.

¶ Concordat textus in ca. infames. 3. q. 7. vbi
sunt verba istius §. ex quo nota quod nullus
potest esse arbiter in ea causa, in qua est iu-
dex.

¶ In hunc

¶ In hunc §. vide Briffonius lib. 4. *sele. ff.*
cap. 7. fol. 478. num. 61. Repet. 1.

§. Idem Pomponius. 1.

¶ In vulgatis est lex, *idem Pomponius.*

§. Inde Pomponius. 3.

¶ Vitalis dicto lib. 4. cap. 9.

1. Qualem autem. 19.

¶ Ex hoc textu sumpta est, *l. si p. m. D. de oper. nou. nunt. vbi* Vlpianus hæc sic differuit de sententia verborum, quæ tamen verba interpretatur Balsamon.

1. Quid tamen. 21.

Cuiac. lib. 12. *observat. cap. 2.*

§. Si arbiter. 1.

Ræuardus *pro tribunal. cap. 21.*

§. Si cuius. 5.

Num. 6. coll. 3. fol. 4. Couarr. *cap. quamuis. fol. 43. num. 78. Repet. 6.*

§. Si quis ex. 9.

¶ Ioannes Robert. lib. 2. *recept. sentent. ca. 1.*

§. Intra quantum. 12.

¶ Agi ex stipulatu non poterit. Modo nihil interfuerit citius paritum esse, arbitrio. §. *ult. Inst. de societ.*

¶ Porro ad hunc §. vide Menoch. *de arbit. ind. lib. 2. cap. 3.* vide Bart. *in l. a stipulatus. in 5. col. de verb. oblig. & ibi Alex. in 13. & 14. coll. & ad hunc text. cum l. seq. & ad gloss. in verb. med. vide Ias. in l. si arrogato. in penult. col. de adopt. & gloss. 1. in l. Celsus. ibi autem. Igitur declarat Bart. *in l. amplius non per. in 2. col. vers. Item. de leg. 1. D. rem ratam haberi. de quo per Ias. in l. qui Rome. in princ. in primo not. de verb. oblig. per Ias. Inst. de act. §. penult. in 2. coll. per med.**

1. Vtique. 22.

* Ant. Fab. lib. 6. *coniect. cap. 7.*

1. Celsus. 23.

¶ Ioannes Robert. lib. 2. *sentent. iur. cap. 18.* ad reg. quam tradit ibi gloss. 1. per illum text. vi de Alciat. lib. 4. *parad. cap. 20.* & vide Ias. *Inst. de act. §. ite in 2. col. & ad §. fin. cum l. sequent. vide Bart. in l. si insula. in pen. col. vers. 9. q. 2. de ver. sing. vide etiam Alciat. lib. 5. cap. 3. *parad.* * Ant. Fab. lib. 6. *Coniect. cap. 7.**

1. Labeo ait. 25.

¶ Col. 4. fol. 5. Couarr. *cap. quamuis.* Exemplo iudicis dati, arbiter etiam & compromissor siue compromissarius plerumque eligitur, vt iudicet intra certum tempus quod sit hodie semper, sed nonnunquam additur hæc clau-

sula, vt possit proferre diem compromissi, id est possit producere, prorogare, prodere diem vt ex Lucilio notauit Nonius & Donatus in Andria, atque nuptiis filie prodat diem, id est differat, proroget, & arbitrium ita sumptum vt possit proferre diem compromissi, posse proferre sine nouo consensu partium, plura hac de re vide *l. arbit. 33. §. h. i.*

1. Idem proferre. 27.

¶ Numer. 6. col. 3. fol. 4. Couarr. *cap. quamuis.*

§. Si plures. 3.

¶ Alciat. lib. 9. *par. cap. 14.* Molinæus *in consuetudin. Parien. tit. 3. §. 12. gloss. 3. item ad l. 1. §. si stipulanti. D. de ver. obligat. num. 13.* Couarr. lib. 1. *resolution. variar. cap. 2.* & Cuiacius lib. 12. *observat. cap. 26. pag. 35. num. 6.* Couarr. *resol.*

1. Aduersus. 29.

Alciatus lib. 1. *dispanct.*

1. si quis. 30.

Molinæus *in Labirint. de diuid. & indiuid. parte 2. num. 574. & 576.* & de eo quod inter. ff. num. 183.

¶ Ad id quod ibi dicit gloss. si tu dic esse verum, vt declarat Bart. *in l. a stipulatus. in 5. col. D. de verb. oblig. fol. 438. num. 245. Repet. 6.*

1. Ita demum. 31.

Vide Ias. *in litem quaritur. in si. prin. 1. fol. 318. num. 28.* & *num. sequent. & 31. Repet. 1.*

1. Non distinguemus. 32.

Declaratur & ornatur *sub nu. 7. fol. 196. Cagnol. de reg. iur.*

§. Non cogetur. 1.

Si pœna commissæ sit. Nam semel commissæ pœna soluitur compromissum ait Paulus *in l. si duo rei. §. ult. 7. eo. vnde* fumenda est interpretatio huius loci. Fallitur ergo qui hicle gunt: si pœna compromissa sit Accursius interpolat, nisi pœna compromissa sit. Vide *l. 11. §. 1. s. eod. Guillielm. Forner. sele. lib. 2. cap. 23.* rursusque contra eum Cuiac. *obs. lib. 3. cap. 37.*

§. Item non. 5.

* Harmenopolus lib. 1. *tit. 4. §. 77.*

§. De liberali causa. 7.

Maiores indices. Guill. e. Forne lib. *sele. cap. 13.* quem reprehendit Cuiacius lib. 1. *observat. cap. 17.*

§. si is faciat. 10.

Ræuardus *de praiudiciis lib. 2. cap. 5.*

§. Dies. 11.

Potest non cum ex conventionem hæc vera le-

ctio est, aliàs legitur, *potest non ex conventionione*, aliàs *potest non ex conventionione*.

§. Cum quidam. 14.

Pro intellectu huius textus subtiliter Hieronym. Hipp. in additio. ad Deci. ad rub. extr. de appel. 4. q. princ. circa si. in litera D. Lamfion. in tract. de arbi. ult. Pau. 2.2. quest. 3. vol. tract. Anchara. inter conf. Calda. C. de arbitr.

§. De officio. 15.

Arbiter nihil potest, ultra illud, quod est sibi in compromisso concessum, Adde Boer. decis. 583. nu. 15. Corn. conf. 245. lib. 2. Fel. ad cap. sicut. num. 33. de re iud. Alex. ad Auth. si quis in aliquo. C. de eden. Rom. conf. 141. nu. 50. Alciat. reg. 3. presumpt. 12. nu. 5.

§. Quæsitum. 16.

Præteius in versio. cap. 29. et 30.

1. Arbiter. 33.

Cuiacius lib. 3. obseru. cap. 7. Proferre diem est producere, prorogare, prodere, referre autem est anteferre, antevertere diem iubendo, ut partes adsint in illam diem, & Festus ait referri diem prædictam id est præferri, etsi partes iusserint referri & non affuerint non committitur poena, ratio est quia nondum crescit dies compromissi, quia non potest cessum iri aut ipsum producere diem, & ut Græci *προτιθέναι*, Latini proferre diem, plura hæc de re notavi in l. Labeo. §. 2. autem h. i.

1. si duo. 35.

* Optime emendatur hæc lex ab Antonio Fabro lib. 11. coniecturarum lib. 18.

1. Si feriat. 36.

Vitalis lib. 1. variar. lectio. cap. 18.

1. Cum poena. 38.

Molinæus in labirynth. de diuid. et indiuid. parte 2. num. 577. Ludouicus Vitalis lib. 1. varia. test. cap. 7.

1. Non ex. 39.

Ioannes Robertus lib. 9. sent. iur. cap. 21 Menochius de arbi. iud. lib. 1. q. 74.

1. Arbiter. 40.

* Vide Sebastianum Medicum tractatum de morte. par. 2. conc. l. 2.

1. Cum lege. 41.

Brissionius lib. 4. selectar. cap. 7. Benedict. Cap. 2. in regul. conclus. 31. * Cuiacius ad l. 1. Ced. qui citate se excusa.

1. Inter. 44.

Molinæus in notis in l. de lib. fol. 2. num. 6. et in l. 1. num. 4.

1. De his. 46.

* Ferrariensis in forma compromissi in verbo tunc vertentur.

1. Si de re sua. 51.

Ad id, quod dicit Glossa ibi: item quid si promiserò in aliquem. vide Ruin. in l. si quis arbitratus. in 1. char. de verb. oblig. post Socin. & ibi Castrensis in l. centesimis. §. fin. vers. adde quarto. eod. tit.

Tit. 19. Nautæ Caupones stabularij, ut recepta restituant.

* Scribit Petrus Peckius in Titulos iuris ad rem nauticam pertinentes.

1. Ait prætor. 1.

Ludouicus Vitalis lib. 1. variar. resti. cap. 2 & Alciat. lib. 3. dispunct. cap. ult. lib. 1. parerg. ca. 43. vide quæ dicunt Doct. in Rub. D. de noui oper. nuntiat. quod verba illa edicti: quod nusquam saluum fore receperit, referuntur non ad rem, sed ad personam: & est sensus, id est, quodcumque etiam saluanda à quocumque receperit, & sic siue à Domino, siue ab alio: verificantur illa verba, fol. 3. num. 17. Repetitio. num. 5.

§. Maxima. 1.

Alciatus lib. 3. dispunct. cap. ult. lib. 1. parerg. cap. 43. item Coria.

§. Qui sunt. 2.

Alciatus lib. 1. parerg. cap. 44.

§. Ait prætor. 1.

Molinæus de eo quod interest num. 207.

§. Hæc autem. 4.

Gilbert. Regius lib. 2. enantiophanon cap. 7.

§. Possumus. 4.

Loriotus de tutel. axiom. 71.

1. Debet. 7.

Hic agitur de actione, quasi ex maleficio supra actum fuit de actione ex contractu. Cuiacius in paratit. fol. 30. Alciatus lib. 1. parerg. cap. 43.

§. Hæc iudicia. 6.

Gilbertus Regius lib. 2. enantiophanon cap. 7. Finis h. negotii.

LIB. V.

Tit. I. De iudiciis, & vbi quis
que agere, vel conueniri
debeat.

Agitur hoc titulo de Iudiciis, quibus sc. res nostras petimus, & quidem ciuilibus & realibus. In iis enim propter rem mouemus controuerſiam aduersus leū qui nullo nobis con tractu est obligatus, sic dicta quia à mero iudicis officio proueniunt.

¶ Agitur etiam hoc titulo, de foro competente & ordinario.

¶ Hunc autem titulum non esse generalē, docet Cuiac. lib. 7. obs. cap. 31.

¶ De hac inscriptione Præteius in uers. c. 31. Reinald. Corf. lib. 3. Indagat. cap. 1. Ræuard. pro trib. cap. 5. In hunc titulū scripsit Equinarius Baro.

I. si se. 1.

Præteius sentent. cap. 4.

I. Consensisse. 2.

Hecque dicuntur desumpta sunt ex statu de iurisdictione, vt notat Duarenus.

§. si & iudex. 2.

Hoc loco notandum est iudicem dari plerūque à magistratu, vt iudicent intra certum tempus, quo finito iam non potest iudicare nisi prorogauerint tempus partes, vt hoc §. videre est.

§. Legata. 3.

* Socinus regula. 102.

§. sed & si dubitetur. 6.

Gloss. in verbo, Accipere, vide quæ dicit Iason, & post eum alij in l. 2. s. coll. D. de iurisd. omn. iudic. numer. 51. Ant. August. lib. 3. emend. cap. 8.

§. His datur. 8.

Repet. fol. 308. num. 1. fol. 319. num. 163. Brifson. lib. 3. selet. cap. 4. Cuiac. lib. 11. obser. cap. 9. Menoch. de arbit. iudic. lib. 1. q. 74. * Delegatus multam inferre non potest, vide Socin. p. 15. 85. delegatis. Iuuen. ad l. Imperiū. ff. de iuris. com. iud. num. 21. & 161. & ibid. & Longueval num. 163.

I. Lis nulla. 4.

Cuiac. lib. 9. obs. ca. 13. Vacon. lib. 1. declar. 9. lib. 4. declar. 57. Vide Bart. in s. constāte D. solut. matrim. in 10. q. & ibi Iason. Limita vt per Socin. in reg. 244. * Socinus Regula. 244.

I. Si quis ex aliena. 5.

Antonius Corsetus in sing. in verbo iurisd. d. 101. num. 1. fol. 601.

I. Cæcus. 6.

Ioan. Robert. lib. 1. sent. iur. cap. 23. Duar. lib. 1. disput. cap. 23.

I. Si quis posteaquam. 7.

Franciscus Hotom. lib. 9. obs. ca. 7. * Harmenopulus lib. 1. tit. 2.

I. Si quis in legatione. 8.

Cuiacius lib. 13. obs. cap. 17.

I. Insulæ. 9.

Ferandus lib. 1. explic. cap. 16.

I. Si à me. 11.

Hoc desumptum est ex tit. de cap. minut.

I. Cum prætor. 12.

Ioan. Robert. lib. 3. sent. iur. cap. 23. Bellō. lib. 3. supput. ca. 10. Gillotus de iurisd. lib. 2. cap. 21. & 23. Quomodo intelligatur regula hæc lege vide Bart. in repet. l. 1. Cod. de sacros. eccles. in 1. oppos. * Ant. Fab. li. con. c. 7. Inclusio vnius est exclusio alterius, limita vt per Ias. ad l. 1. n. 32. Cod. de sacros. eccles. & ad l. 2. nu. 12. de vulg. & pup. act. l. 1. §. 1. num. 4. ff. de acquir. pos. Corset. sing. in verbo argumentum. Bello. cons. 51. n. 7. Declara vt per Dec. cons. 99. vers. 3. non obstar. Rip. lib. 3. cap. 3. respons. Rim. ad princ. Inst. de donat. num. 309. & seq. Ceph. cons. 257. nu. 45. lib. 1. & cons. 257. nu. 21. & 25. lib. 2. Iacob. Menoc. in tract. de arbit. iud. lib. 1. q. 37. num. 22.

§. Non autem. 2.

Moribus foemina. Aristot. 1. politic. cap. 8. hinc factum est vt vetuerit Iustinianus mulieres cuiusquam negotij arbitratu constitui, l. vlt. Cod. de arbit. contrarium tamen scripsit Innocentius in capite dilecti de arbit. * Harmenopulus lib. 1. Tit. 4. §. 4.

I. In tribus. 13.

Math. in not. 114. post Abb. in cap. ex literis. in gloss. magna. extr. de probat. * Mas. in pract. for. tit. 3. de contum. num. 1.

I. Filius familias. 15.

Cuiac. lib. 13. o. s. cap. 18. & li. 8. cap. 9. Zas. parie. 1. antinom. 22. Turneb. lib. 19. aduers. cap. 26. Gilbertus Regius Nosorenus lib. 1. enaph. troph. cap. 14.

I. Iulianus. 16.

Hæres iudicis qui litem suam fecit iure cā uili non tēnetur, nisi in quantum ad eum peruenit.

I. Si longius. 18.

Cuiac. lib. 5. obs. cap. 33.

§. Si filius familias. 1.

Ant. Guibertus lib. quest. iur. cap. 10.

l. Hæres absens. 19.

Præcius Gemination. cap. 130.

§. Si quis tutelam. 1.

*Vide Socinum. Regula 160.

§. Proinde. 2.

Cuiacius lib. 11. obs. cap. 13. *Socin. Reg. 159.

l. Omnem obligationem. 20.

Ant. August. lib. 2. emend. cap. 17.

l. Si debitori. 21.

* Pro intellectu huius legis, vide Petrum Rebuffum, qui hanc legem optime explicauit.

l. Non potest. 23.

Vaconius lib. 6. declaration. 89. Vide Socin. in reg. 206. & Ias. Inst. de act. in princ. in coll. pen. & in §. si minus. in antepen. col. ante fin. eod. tit. & ibi per Arct. qui etiam se remittit ad dicta ibi per eum in princ. Inst. de action. concordat quod notatur in ca. significantibus de lib. & cap. ablatum. de re iud. in 6.

l. Non alias. 24.

Sacræ euocationis formula extat apud Casiodorum lib. 7. var.

l. De eo. 26.

Legatus quasi contrahens in legatione aut delinquens vel quasi contrahens conueniri potest ut satisfidet.

l. Sed & si. 28.

Coniunge, l. 3. si pars hæred. per ar.

l. Qui appellat. 29.

Forcatu dialog. 58. nu. 6. Alij legunt qui prior. Sed rectius Florentini. * Duarenus hic.

l. Vbi acceptum. 30.

Iudicium vbi cœptum est, ibi terminandū. De hoc textu late Rot. Neap. decis. 354. in caus. coll. 1. 3. & seq. & vide Felin. pluribus modis in c. ex tenore. ex. de rescript. Diaz. ad reg. 382. Corser. in sing. in verb. iudicium. Abba. ad cap. ut debitus. de appel. adde per Philip. Port. lib. 3. conclus. & reg. conclus. 12.

¶ Limita hanc legem pluribus modis, ut per Corn. in addit. ad cap. postulat. de homicid. quæ addit in repet. Abb. in verb. iudicium.

¶ Adde quod hæc lex locum habet parte resistente, secus si consentiente. Abb. in cap. ut debitus. de appel. coll. fin. vide multas limitationes per Felin. in cap. ex tenore de rescript. vers. lex vbi acceptum.

l. Non videtur. 33.

In iudicem consentire non videtur, qui petit sibi edi copiam libelli: at è contra qui exceptione apud iudicem vtitur, is in iudicem consentit.

l. Non quemadmodum. 35.

Arius Pinel. Cod. de bon. mater. folio 507. & sequent.

l. Interdum. 36.

*Vide Bartolum in l. 2. §. confestim ff ad Trebellianum.

l. si de vi. 37.

Cuiac. lib. 5. obs. cap. 15. & lib. 2. cap. 35. Constantius Landus prætermis. cap. 5. Ad ibi not. per glos. vide Socin. reg. 124. Et ad not. per glos. in l. tu non dic. vide Ias. Inst. de actio §. à quo super gl. in verb. neget. * Faquineus Controversiarum iuris lib. 8. cap. 8.

l. Quod legatur. 38.

Limit. ut per Casir. per illum tex. l. cum seruis. de leg. 1. Hotoman. lit. 3. obs. cap. 7.

l. Non quidquid. 40.

Vide Dec. ad l. 1. nu. 14. D. de iuris. d. omni. iud. & ad cap. ad hac. 3. de appell. mod. ad l. i. ff. de iur. i. C. de ingen. & manu. in 99. nu. 103. & seq. Iacob. Menoch. in tract. de arbit. iud. lib. 1. qu. 41. num. 2. vide Dec. in l. 1. super gl. in ver. potest. de iurisdict. ome. iud. num. 12.

l. In omnibus. 41.

Qui teneatur ad diem, vel sub conditione, possunt conueniri ad præstandam cautionē, adde Rap. ad l. 2. num. 34. & seq. Dis. l. marit. Affli. & decis. 108. Bart. ad l. dedi tibi. D. de cond. cau. dar. sing. 646. l. 1. in omnibus. Anconi in trac. de mercat. 2. part. num. 32. Crot. ad l. 2. num. 55. & ibidem alij D. sol. mari. Cuiac. lib. 17. obs. cap. 37. vide Bar. in l. si constante in 6. quest. secunda partis. D. sol. mari. vbi dicit hanc l. habere locum in iudic. stricti iur. vide Bar. in l. vniuersa. Cod. de precib. Imperat. offer. pro qua ipse dicit in l. crediores. de privileg. cred. l. 136. num. 108. Repetitionum 3.

l. si vxor. 42.

Phanuccijs. de lucro dotis. nu. 15. fol. 390. * vide hic Asonem.

l. Eum qui. 43.

Vide Dec. in l. 2. 4. num. 4. ff. de reg. iur.

l. Non idcirco. 44.

Ad hanc legem sciendum est, regulariter non valere sententiam, quæ dicta est nō presente vtraque parte, non presentibus omnibus, quos causa contrigit: ut ait, lex de vnoquoque. C. de re iud. quod locum habet, non tantum in sententia iudicis, sed etiam in sententia arbitri compromissarij, l. inter. supra de recept. arb. quod tamen petitum est ex legibus duode-

duodecim tabularum, in quibus ita scriptum est, *presentib. ambobus licet ad iudicio.*

§. Cum postea. 1.

Certissimum est cum seruo, nullum confiteri iudicium, nullam litem, ac proinde seruum non posse habere procuratorem litis, *l. seruum quoque. de procur.* Vnde si eum qui agit per procuratorem de pecunia debita, tanquam de pecunia sibi debita, aut suo nomine celans se esse seruum: nam si palam sciisset in ingressu iudicij eum esse seruum repulsus ita tum fuisset a iudice, quam inquam qui per procuratorem egit de pecunia debita, si postea seruus appareat hoc casu debitor absolvitur, cum quo egerat, creditori autem suo obligatus manet qui absolvitur tantum ab obseruatione iudicij, & hæc est sententia huius §.

1. Argentarium. 45.

Sententia Romæ dicta interdum in provinciis executioni mandari poterat.

1. iudex. 46.

Iudex dictus si furere cœperit non desinit esse iudex, furor enim superueniens prætori, vel præfidi, ei non abrogat magistratû, quia mens ei redire potest, *l. nec mandante, §. 1. D. de iur. & curat. ad.* furor quoque superueniens iudici dato ei non abrogat iudicium, ratio est, quoniam recte ab initio iudex datus est.

¶ *Iudicandi necessitatem.* Quia regulariter inuitus iudicare iubetur: sed ei morbus fonticus hanc necessitatem remittit.

¶ *Morbus fonticus.* De morbo fontico dicitur alibi. fol. 477. num. 43. R. p. 1.

1. Obseruandum. 47.

Ræuard. *pro tribun. cap. 10.*

1. Pars litterarum. 48.

Alciat. lib. 4. *dispunct. cap. 6.* & melius Augustinus ad Modestinum vide Alcia. lib. 4. *dispunct. cap. 6.* * Praxim huius legis vide in l. 38. in fin. D. de adulter.

1. Venditor. 49.

Couarr. *practicar. quæst. cap. 8. numer. 3. col. 2. fol. 47.*

1. Si fideicommissum. 50.

Zoannetus *rerum quotidianar. cap. 5.*

1. Sed & si. 52.

Turneb. lib. 19. *aduer. 26.* Briffon lib. 4. *select. aniq. cap. 9.* vide hic Bartolum de exceptione doli, Socinus *Regul. 25.*

§. Si libertis. 1.

Briffon. *dis. lib. select. cap. 19.*

1. Vix certis. 53.

Augustin. lib. 2. *emend. cap. 9.* Ioann. Rober. lib. 3. *sent. iur. cap. 26.* Ræuardus lib. 3. *variar.*

cap. 7. vide Gl. in cap. *de deputati. 6. ex. de iud.*

1. Per minorem. 54.

Ioann. Robert. lib. 1. *sentent. 13.* Ræuard. lib. 2. *de præiudi. cap. 7.*

1. Edictum. 55.

Ludouicus Romanus *sing. 200.*

1. Licet. 56.

Idem Robert. lib. 2. *sent. iur. cap. 6.* Limi 2, vt per Socin. in *regu. 165.* & per Alex. in l. *cum fundus, §. seruum tuum imprudens. in 4. col. in fin. D. si cer. per.* vide per Salicet. in c. *sedes. vers. sunt & alij. 3. & 4. col. de rescript.*

1. Tam ex. 57.

Pet. Fab. 1. *semest. 12. & 13.* Hotom. lib. 7. *obs. cap. 20.* vide Socinum *Regula 4.*

1. Iudicium. 58.

Bello n. lib. 3. *supput. cap. 10.* Faber. 1. *semest. 12. & 13.* * Ant. Fab. lib. 4. *coniect. cap. 7.*

1. Si locus 59.

Coniunge l. *eum qui, ff. de iuris. l. iudex, de re iud. l. nemo 38. D. de reg. iur.*

1. Solemus. 61.

Ornatur post nu 7. fol. 73. à Cagnolo *de reg. iur. Limit.* per rex in l. *interdum, §. qui furem, de furr. & ibi per Barto.* qui dixit illum text. esse valde notabilem: de quo dic vt dicit Dec. in l. 2. *ante p. coll. de iuris. omn. iud.*

§. Latrunculator. 1.

Iudex malefactorum non potest cognoscere de causis pecuniariis civilibus, Felin. ad *cap. cum oporteat, de accusat. num. 7.* Dec. ad l. *non debet iur. D. de regul. iur. & ibi Cagnol. nu. 8. & seq.* adde quod hæc regula habet locum in feud. Caccialup. in *tract. de feud. cog. ar. 6. n. 10.*

1. Inter. 62.

Cuiac. 19. *obs. cap. 11.*

1. Exigere. 65.

Mulier debet dorem suam exigere vbi maritus domicilium habuit, non vbi dotale instrumentum conscriptum est: vide Dec. *cons. 284.* Iafon. ad l. 1. *num. 60. cum seq.* Cide sum. trin. Felin. ad Rub. & ad cap. 1. *num. 23. extra de spons. Bald. cons. 471. quaritur lib. 1. cons. 31. libro 3.* Cotta in *memoralib. in verb. Dors pe.* Tiraquel. in ll. *connubia. gloss. j. num. 28. & seq. & nu. 32. & 47. & post ll. connub. gloss. 5. nu. 8. & glo. 8. nu. 241. & 229.* Caccialup. ad l. *cunctos populos, nu. 114. & seq.* Ant. Rub. ad l. *vinum, D. si cert. per. num. 36.* Cremen *sing. 63.* Dec. *cons. 19. & 402.* Cagnol. ad l. *cum quadam puella, nu. 3. & seq. D. de iuris. om. iud.* Didac. *de test. 2. par. c. 7. nu. 6.* Phan. in *tract. de lucro doi. glo. 9. nu. 3. cum seq.* Rol. à Vall. in eo. *tra. q. 2. in. fi. nu. 15. & 16. num. 5. & q. 21. nu. 28.* Ioan. Rob. lib. 1. *sent. iur.*

cap. 4. August. Beroius q. 108. Zoannet. post al
legat. in l. 1. num. 41. * & Constant. Rogerius
de dote. q. 20.

¶ Si quis. 66.

Ambigua oratio interpretatur secundum
intentionem proferētis, declara vt per Dec.
conf. 77. & ad Rub. Cod. de eden. in fi. Alex. ad l. si
finita. §. Iulian. D. de dam. infect. ad l. naturaliter.
§. nihil commune. D. de acqui. poss. n. 15. vbi Fab.
Acoramb. num. 93. Rub. num. 256. Contra in
memorab. in verb. libellus dubius. Socin. reg. 237.
Alex. ad l. diuortio. in princ. D. solu. matr. And.
Barb. conf. 93. num. 37. vol. 1.

¶ Qui se. 67.

Repet. §. fol. 175. num. 198.

¶ Ad peremptorium. 68.

In hanc legem Duaren. 1. disp. cap. 7. Ioan.
Rober. libr. 3. sent. iur. cap. 17. Ræuard. pro tri-
bus. cap. 3. * Cuiacius 20. obs. 11.

¶ Loquitur autem iste textus ante definiti-
uam sententiam, ita Bar. in tract. suo de action.
iudic. cap. 130. Repet. §. fol. 164. num. 77.

¶ Per interuallum. 69.

Coniungel. §. 9. de re iud.

¶ In peremptorio 71.

Concordat cap. 6. usum que, in fin. extra de
rescrip. * Nas. in pract. for. iur. 3. de contum.

¶ Nonnunquam. 72.

Limita vt per Soz. in reg. §. 1. per Imol. in cap.
fi. in 3. not. extra de vir. & honest. cler. vbi limit.
non habere locum in pœnalib. vbi in his tri-
nam acquisitionem requireret, Alleg. gloss. in
elem. 1. in vers. 30. eod. iur. de vir. & honest. cleric.
& dicit hoc esse menti tenendum. * Masuer. in
pract. for. iur. 2. de decal. num. 12. Socinus. Reg. §. 1.

¶ Et post edictum. 73.

Duaren. 1. disp. 7. Ræuardus pro tribun. cap.
3. Contumax fictus appellans audietur, vt hic
& l. Labeo, C. quom. & quand. iud. vide Socin.
in reg. 74. contumax. Fel. ad cap. quo ad consulta-
tionem, de re iud. Marant. de ord. iud. 6. par. vers.
& appel. num. 275.

¶ Circumducto. 2.

* Circumducere edictum, c'est en françois
rabattre vn défaut.

¶ Sciendum. 3.

Limit. Socin. in reg. 73. 74.

¶ De qua re. 74.

Menoch. de arbit. iud. cap. 167. folio. 314. num.
ro 30. Repetitionum. §. * Socin. Reg. 195.

¶ Si prætor. 75.

Menoch. de arbit. iud. libro 1. cap. 38.

¶ Marcellus. 1.

Sententia ex falsis allegationibus contra
absentem lata. ipso iure nulla est. De intel-
lectu post scrib. hic latè per Alex. ad l. qui Ro-
ma. §. duo fratres. D. de ver. obl. nu. 41. & seq. Ma-
rthes. not. 15. quod sententia. Dec. ad cap. si duobus
extra de appell. Fel. ad cap. sicut. num. 23. de re
iud. Paris. ad cap. cum venerabilis. num. 74. extr.
de excep. Menoch. in tracta. de arbit. iud. libro
1. q. 38. numero 18. Ioann. Robert. libro 3. sent.
iur. cap. 2. Brisson. libro 4. select. cap. 12. in addit.
ad Math. sing. 18. numero 4. folio. 194.

¶ Proponebatur. 76.

Alciar. libro 6. parerg. cap. 17. Ferrand. libro
1. explic. cap. 1. Repetitionum. 7. folio 510. nu-
mer. 127. * Plato in Timeo. Aristoteles. 3. Politic.
2. Alex. ab Alexan. Gen. diet. lib. 3. cap. 10.

¶ In priuatis. 77.

Corra. libro 4. miscell. cap. 9. Duar. libro 1. di-
sp. cap. 5. Cuiac. 3. ad African. Repetitionum
1. folio 338. num. 3. Vide l. apud filiusam. 1. cap. 1.
D. de off. pra.

¶ Quippe. 78.

Vide l. apud filium, De manum. vind.

¶ Eum quem. 79.

Vide Glossam finalem cap. reprehensibilis 26.
extra de appell.

¶ Si in iudiciis. 80.

Prius conueniri debet principalis, & postea
fideiussor. Vide in materia Socin. reg. 134. ex-
cusio Ias. ad §. item si quis num. 67. & quæ ibi
ad eum inst. de acti. n. Limita vt per Bart. &
Ias. ad l. decem. num. 27. D. de ver. obl. Ias. ad
l. 2. num. 20. D. solu. matr. Rip. ad l. obligatione
num 26. D. de pignor. vbi dicit posse renuntia-
ri beneficio huius Aut Guid. Pap. decis. 520.
94. 26. & 432. Bart. Paul. de Cast. & Dec. ad l.
fin. coll. 1. & 2. l. lect. D. si cer. pet. Afflict. decis.
318. Vbi de fideiussore indemnitate. Marf.
sing. 230. Bart. ad l. non iusta Cod. de iure fisci lib.
10. Et quid de fideiussore qui promisit solue-
re liberè sine aliqua exceptione, an videatur
renuntiasse beneficio huius legis. Marf. sing.
132. & de fideiussore qui protestatur coram iu-
dice se nolle esse obligatum pro tali, etiam
quod fideiubeat, an valeat talis protestatio.
Gerard. sing. 52. Vide alias notabiles limita-
tiones quas ponit. Dec. conf. 27. ad fi. in ma-
teria. Tiraq. in prasat. ad si unquam num. 152.
C. de reuoc. don. Ferret. conf. 129. & seq. Rip. ad l.
ita stipulatus num. 51. de verbor. oblig. Ro. conf.
211. late Por. lib. 1. conclus. 4. vbi ponit 25 amplia-
tiones & 45. limitationes quid in patre pro-
mittente quouis modo pro filio quod non
possit gaudere beneficio huius legis de com-
muni Viu. lib. 1. comm. opin. in verbo. pater in-
terueniens.

¶ Si in iudiciis

I. Si in iudiciis. 80.

Error in nomine, vel cognomine iudicis non vitiat iudicium.

Tit. 2. De inofficioso testamento.

In hunc titulum scripsit Equinarius Baro. *tom. 3. & Præcius carapodis mar. lib. 2.* Ioan. Reguard. *de auctori. prud. cap. 13.* Hac petitione ex lege Glauca, rescinduntur testamēta, in quibus, vel pater à filio, vel filius à patre exhere datus est: in iis enim verique videntur sui officij esse oblii, eaque rescissio postulatut à iudice. *Paulus *lib. 4. sent. tit. 5. §. 9.*

I. Sciendum. I.

Connanus. *folio 708.* *Paulus *lib. 4. sent. tit. 5. §. 1.*

I. Hoc colore. 2.

Contra istam legem opponitur, quia videtur, quod prauus sit hic color, quoniam si agit querela inofficiosi testamenti, de se iudicat illud testamentum factum contra officium S. pietatis, ut verb. *inofficiosum* sonat, vel le adicere postea quasi à demente, &c. non videtur quod operetur, quando intelligatur factum contra pietatis officium, quod vitium videtur velle cooperire, illo colore quæ sit. Potes pro solutione dicere, q. l. non vult cooperire illud vitium, quod videlicet sit factum contra pietatem. Sed quomodo illud non videbatur legi sufficiens vitium ad impugnandum testamentum, quod aliter erat ritè confectum, quoniam nullus cogi videtur, uti pietatis officio. Ideo volens prætor, quod impugnaretur, adinuenit colorem, seu quandam causam imaginariam, seu vitium, quod quando verè interuenit, facit testamentum nullum, fuit itaque illud factum à quasi demente. Vel dic, quod fortè non debet fieri mentio in libello seu petitione de verb. hoc *inofficiosum*.

¶ Sed instatur secundo, Fictio idem operatur in casu ficto, quod veritas in casu vero, l. *filio quem pater. de liberis & posthum.* Si igitur est vera furiositas, testamentum est penitus nullum. Ergo, &c. Quare fingitur. Respond. quod placuit legi statuere, attento, quod alia iuris solemnia fuerunt obseruata, quæ ex aduerso inuenit esse mente sanum. In tali itaque casu media via intelligitur, ut valeat, sed ut rescindi possit.

¶ Tertiò, non debet defunctus iniuria affici, *Inst. quib. ex caus. s. manumiri. non licet, §. 1. ibi.* ne defunctus iniuria afficiatur, & multo magis contra id, quod est in veritate.

¶ Non est enim. 4.

Cuiac. *libro 2. obser. cap. 21. & lib. 14. cap. 14.*

I. Nam & his. 5.

Probatio incumbit ei qui dicit se esse exheredatum, ut l. *liberi. C. de inoff. testam.* quod tamen correctum est Nouel. 115.

I. Posthumus. 6.

Aug. *libro 4. emend. cap. 17.* Corsetus in *sing. in ver. senten. 15. numero 1. folio 635.* vide Socin. in l. *sed & quasitum, in si. verb. D. de lib. & posth.* & Ruin. in l. *placet, in prin. de liberis & posth.* & ibi Soc. in l. *not.*

§. Si quis instituta. 2.

*Paulus *lib. 1. sent. tit. 13. §. 1.*

I. Papinianus. 8.

Cuiac. *libro 9. obser. cap. 14.* Cont. *libro 1. le. 7. subsecut. cap. 3.* Gilber. Regius *libro 1. enantiophanon c. 27.* Briffon. *libro 4. cap. 19.* Repet. 3. folio 468. numero 25.

§. Papinianus lib. 2.

Corra. *libro 6. m. scel. c. 11.*

§. Sed nec. 5.

Repetitionum 8. folio 320. numero 173. & folio 283. numero 46.

§. Si quis mortis. 6.

Forcat. *dial. 3. num. 4.*

§. Quarta autem. 9.

De quarta legitima scripsit doctissimus Hotomanus *vol. 1. dispur. cap. 2.* & Martresius in *notis cap. 5.* Repetitionum 7. folio 388. numero 120. *Paulus *lib. 4. sent. tit. 5.* Tiraquellus in tractatu *piæ causæ.*

§. Meminisse. 14.

Menoch. *de ar. et iud. cap. 7.* Arius Pinellus. *Cod. de bon. mar. folio 13.* Glossa in *cap. quamuis 35. extra de sent. & re iud.* *Paulus *lib. 4. sent. tit. 5. §. 9.*

I. Si pars. 10.

Cuiac. *libro 10. obser. cap. 20. & libro 12. cap. 16.* Ræuard. *pro tribun. cap. 20.*

I. Etiam si. 11.

Curtius Brugensis *libro 3. circ. 5. ad fratrem cap. 34.* August. *libro 4. emend. c. 17.*

I. Nihil interest. 12.

Ræuardus *libro 1. de præiud. cap. 8.*

I. Titia. 13.

Valla *quæst. in iure controuer. tract. 2. Ræuar. pro tribun. cap. 17. & 10.*

I. Pater filium. 14.

Vvaltherus *libro 1. Miscell. c. 17.* hanc legem vtiliter repetit Ioannes Guterius Goz. *ad l. q. de patris, c. 1. de lib. num. 228. & 237. & 239.* & Viglius *Inst. de inoff. test. au prin. numero 5. no. uiss. vide Ferran. Valsq. de succel. creat. §. 30. nu.*

138. & seq. Vide Ruin. in l. si quis, pen. col. de lib. & posthu. Et ad gloss. ibi posit. vide Barto. eā reprobant. in l. in suis, de liberis & posthu. circa fi. & omnino vide, quia nouiter intelligit illam, Repet. 8. fol. 151. & 152. num. 228 237. & 239. * Harmenopulus lib. i. tit. 9. §. 17.

I. Nam & si. 15.

Cuiac. lib. 8. obs. c. 23. fol. 355. num. 270.

Repetitionum 5. vide Aret. in cons. 75. i. vol. 3. coll. vers. & respondetur, Et Ruin. in l. i. in 20. char. D. soluto matrim. post alios Docto. Repetitionum 8. fol. 390. num. 62 Mar. Mant. singul. 511. num. 1. fol. 919 & sing. 512 H. I. Connanus, fo. 891 & 706. * Gellius lib. 5. Valco. lib. 9.

I. Filio qui. 16.

Repetitionum 1. fol. 151. num. 231. Proponitur autem hic casus, quo per querelam inofficiosi testamenti quæ liberis aut parentibus exhæredatis datur, testamentum rescinditur pro parte tantum, id est testator sit intestatus pro parte tantum, & pro altera parte manet testatus quod videtur esse absolutum, nec ab initio fieri potest, ut quis sit partim testatus, partim intestatus, nisi sit testator miles, & post factum fieri potest, veluti per querelam inofficiosi testamenti, ut in casu huius responsi.

I. Qui repudiantis. 17.

Ad intellectum huius legis sciendum est, querelam inofficiosi testamenti dari liberis exhæredatis testamento patris, vel matris dicentibus se inameritò, & contra officium pietatis esse exhæredatos, & hac actione agi apud centumuiros, l. ult. Cod. de lib. prater ut & verba huius legis demonstrant, Plin. libro 5. epist. 1. vis autem & potestas huius querelæ est, ut testamentum rescindat, ut parentem intestatum faciat, ut hæreditatem quam adierant, euincat hæredibus scriptis, si liberi exhæredati rectè probauerint immeritò fuisse exhæredatos, l. 6. §. si quis, & l. nam & si, §. ult. supra hoc tit. l. ut liberis, C. de colla. Repetitionum 1. fol. 499. num. 69.

§. Cum contra. I.

Ex sententia iudicis fieri. ¶ Quotiescunq. cōrumax quis condēnatur de iure eius, non de iure testamenti pronuntiatur esse intelligitur: ut igitur sententia contra inofficiosum testamentum lata ius inter omnes faciat, necesse est hærede præsentē pronuntiari.

I. De qua re. 18.

Testamentum inofficiosum non rescinditur eo ipso quod sit inofficiosum, nisi præsentē aduersario pro inofficioso iudicetur. * vide hic Baronem.

I. Mater. 19.

Hæc lex est de matre, quæ cū duas haberet filias, vñā præterit, omisit, vel exhæredauit: quæ tria verba idē possunt in testamento matris, secus in testamento patris, longē enim aliud est præterire filium, aliud exhæredare.

I. Qui de. 20.

Carboniana cur non detur, impuberi exhæredato: An filius contradicens melioris conditionis esse debeat, quā qui certus est de filiatione, declarat Bart. hic. An intentata querela, videatur intentata hæreditatis petitio, vide l. i. C. h. r. & Bald. in l. i. C. de inoffi. donat. An querela inofficiosi testamenti & petitio hæreditatis simul in eodem libello proponi possint, notat hic Bar. quæ de re Bart. in l. non abs re, C. unde vi, & not. Bald. in l. si quis in suo. C. h. r. * vide quæ notat Zasius hic.

I. Eum qui. 21.

Destitisse non videtur, qui in fraudem hæredis scripti destitit, hinc notabis renuntiationem per fraudem extortam non valere: an autem legatæ debeantur non adita hæreditate, notat hic Bald.

§. Item quæsitum. 1.

Qui sciens indebitū soluit, is non repetit.

§. Item respondet. 2.

In hunc §. Cuiac. lib. 15. obs. cap. 2. Dicitur autem hic quod querela inofficiosi testamenti inducit rem ad causam intestati, & restituit iura hæredi scripto quæ non haberet, si non adisset, l. & non tantum, §. i. i. i. seq.

I. Filius non. 22.

Bellon. lib. 4. supput. ca. 4. Alciat. lib. 4. para. 10. c. 3. Iason, ad l. i. C. qui admitt. n. 5. & ibi Iac. Nig. nu. 44. & seq. & Sebastian. Sapia. num. 49. 52. 53. & 56. Zuccar. num. 76 & 78. Socin. Iun. ad l. cum filiosam de leg. 1. num. 2. latissimè Ari. Pinel. in repet. ad l. i. Cod. de bon. mater. in 1. par. fol. 120. n. 21. Politi. in tract. substit. in mater. vulg. nu. 12. vide Bart. in l. si quis hæres, §. fin. in 2. coll. cum seq. de acqui. hæred. & quod ibi dicit Doct. vide Doct. in l. i. super gloss. in verb. emolumentum, C. qui admitt. Et vide ibi D. Vnguin Bon. Cæpeg. qui dat verā intelligentiā istius text. vid. Nig. omnino in sua Repet. dist. l. i. C. qui admitt. Et D. Maria. Socin. in l. filiosam de leg. 1.

§. Et quærebatur. 1.

Repetitionum 8. fol. 72. nu. 44. & 45. cum seq.

§. Multo. 2.

Repetitionum 8. fol. 84. num. 44. 76. & 78.

§. Item si. 3.

Repetitionum 4. fol. 87. num. 1.

I. si ponas. 23.

Hinc nota sublatam esse suorum, & emancipatorum differentiam, emancipatus enim liberos suos excludit, ut in c. l. Non. 118.

¶ Emācipatus an hodie sit suus hæres: An fili^{us} in potestate sit necessarius hæres: An & cur successorii edictū locū habeat in suis: An hæ redisnomē nudū successorii caput impediāt, deniq; an successio sit i ipsa suitate, v. Bal. hic.

§. Si hæreditatem. 1.

Agnoscerent videntur. ¶ A querela inofficiosi testamenti excluditur is, qui aliquo medio defuncti voluntatem approbavit, l. 8. C. eod.

l. si duo. 2.

Nota hic quod renunciatio litis inducit ius accrescendi, quasi diceret in querela inofficiosi testamenti, locus est iuri accrescendi.

l. Circa. 24.

Quod quis ex parte testatus, & ex parte intestatus decedere possit, discite hac lege, quod evenit quādo in querela inofficiosi testamenti contrariæ iudicium sententiæ latę fuerūt.

l. si non. 25.

Inofficiosi testamenti querela cessat, quando mortis causa quarta datur.

Aui si minus habet. ¶ Hæc inclusa addita videtur per Tribonianū, vt testatur hic Accur.

§. si quis. 1.

Testamentum rumpitur eo quod non interest agenti.

l. si sub hac. 26.

Ad intellectum huius l. vide quod notat Archidia. in *can. talia. cau. 8. q. 3.*

l. si instituta. 27.

Transactio non seruata fide, non officit transigenti.

§. ei qui se. 1.

¶ An negoria testatoris filiationem tollat, querit hic Bal. quem consule.

§. De inofficioso. 2.

¶ An filius fratris de iure dicatur nepos, querit hic Bar. qua de re vide Fel. in *cap. per mas. in ult. no. ex. de prob.* Bal. in *l. vxor. C. qui accus. non poss.* contrarium vide in *c. tua nos, ex. de cen. ang. & affin.* Pau. de Cast. in *l. f. C. de suc. ces. ex. test.* & Alex. Imol. in *l. si dotali. l. sol. mar. v. Alex. conf. 31. 4. part.*

§. De inofficioso testamento nepos. 3.

In hunc §. Couar. *prac. q. c. 6. nu. 6. col. 3. f. 38.* Couarr. *Decis. 11. post n. 2.* Decisionū Aff. *f. 25.*

§. De testamento. 4.

Matris præteritio habetur p exheredatione.

l. Cum mater. 28.

Curtius Brugensis libro 1. *de 5. ad fratrem* 6. 35. Forner. *lib. 2. f. 167. cap. 16.*

l. si suspecta. 29.

In hac legem Couarruias *pract. quæst. c. 13. numero 3. col. 1.* Couarr. *quæst. folio 85.*

§. De inofficioso. 1.

De spuriis vide quæ no. Gothof. in *Non. 74.* & 89.

§. Quamuis. 2.

In summa vult hic textus, quod transactio super querela inofficiosi testamenti, facit testamentum in suis viribus remanere, & legata deberi, l. 3. *D. de transact.*

§. Quoniam. 3.

Fœmina non adoptare filiū, absq; licentia principis potest, vt traditur in *l. 5. C. de transac.*

§. In ea. 4.

Nota hic quo loco inofficiosi querela peti possit, nempe in ea prouincia agi posse, in qua scripti hæredes domicilium habent.

l. Aduersus. 30.

Pater naturalis de inofficioso testamento recte agere potest, aduersus testamentum filij in adoptionem dati.

§. Tutoribus. 1.

Qui nomine alterius agit de inofficioso testamento, non est indignus legato.

l. Si is qui. 31.

In querela inofficiosi testamenti locum esse successorio edicto, notat hic Bal. qua de re vide *l. 1. D. quis ordo in bon. poss. seruet.* vide quæ notat Bar. in *l. pater filium, supra h. 1.*

§. si hæres. 2.

¶ An & quæ sit ratio differentię inter hereditatē & legatū, querit hic Bar. quem vide.

l. si ex hæredatus. 32.

Nota hic quod aduocatus pro hærede videtur approbare testamentū, vnde queritur an executor testamenti exercere officiū, testamentum quoque probare videatur, vide Ioann. Andr. in *addit. ad Spec. in tit. de instrum. edit.*

§. si legatario. 1.

Qui legatum petit, heresque est testatoris, testamentum eius approbare videtur, vnde legatarij hæres legatum petens, querelę inofficiosi testamenti proponendę potestatem ac facultatem sibi eripit.

Tit. 3. De hæreditatis petitione.

Est generalis & assis vindicatio, qua petim^{us} nos hæredes declarari, & hæreditatē nobis restitui ab eo qui pro hærede vel pro possessore eam possidet. De materia petitionis hæreditatis multa Bald. hic, quem vide.

l. Hæreditas. 1.

¶ An autem hæredis appellatione simpliciter contineatur heres institutus in re certa, vide Bald. hic.

l. siue suo. 2.

Suo nomine & per se heredem fieri an & quę differentia sit, notat hic Glotia.

I. Veluti. 3.

Ad intellectum huius legis, vide tex. in l. qui in aliena, §. inter dum, D. de acq. hered. & ibi doctores præfert. Bart. in o. in l. ex filio, D. de vulgar. & pup. & in l. an eadem, D. actiones in fin. D. de excep. rei iud. * Cuiacius ad l. 6. §. de in integr. restitut.

I. Si hæreditatem. 4.

In hanc legem Couarru. præf. quæst. ca. 12. num. 6. col. 2. Couarr. quæst. fol. 82.

I. Diuus Pius. 5.

Eius restitutione satisfacere. Nota hic rei hæreditariæ alienationem permitti, data satisfactione & causa cognita.

§. Diuus Hadrianus. 1.

Falsi accusatio hæreditatis petitionem suspendit, & quodlibet iudicium singulare.

§. Eorum qui. 2.

In hunc §. Cuiac. lib. 10. obs. cap. 20.

I. Si testamentum. 6.

Non est dandum. Quod nemo audiat simul falsum dicens testamentum, & legatum ex eo petens collige ex hac lege.

I. Si quis libertatem. 7.

Marthresius in notis cap. 6. Hanc legem optimè explicant Bar. & Bald. hic.

§. Ita demum. 1.

In hunc §. Gilbertus Regius enantiophanon lib. 2. cap. 20.

I. Regulariter. 9.

Limita vt per Ias. l. si. in vlt. col. C. de edict. di. ni Adr. coll. vide quod notat Barto. in l. l. C. de inof. testam.

I. Licet. 10.

Hæreditatis petitio datur pro minima re, & hinc concludit de minimis, etiam quandoque curandum esse.

I. Pro hærede. 11.

Explicat nunc Iurisconsultus, quid sit pro hærede possidere, & sanè pro hærede possidet is qui se hæredem esse existimat. * Theophilus §. 13. Inst. de interdictis.

I. Qui interrogatus. 12.

Hæredem qui se falso esse contendit, quæ actione conueniatur. An & quomodo possidere pro hærede, vel pro possessore quis cognoscatur, vide Bar. hic.

I. Nec vllum. 13.

Vide Socin. in reg. 242.

§. Omnibus. 1.

Omnibus titulis. Nota hic titulum esse iustam causam possessionis.

§. Neratius. 3.

Alias incipit lex Neratius.

§. Quid si. 4.

Nota hic quod hæreditatis petitio datur quatuor modis aduersus titulo possidentem. Vtilem actionem Emptor vniuersitatis hæres quodammodo habetur, quoniam ei actiones utiles competunt.

§. Idem & in. 7.

Hæreditatis petitione tenetur is, qui solos fructus ex hæreditate retinet.

§. Si quis sciens. 8.

Nota hic sufficere bonam fidem, ad excludendam hæreditatis petitionem.

¶ Nemo enim prædo est qui pretium numerauit. Prædonem non facit mala fides sed inuasio, vt l. nemo prædo est. D. de reg. iur. prædo tamen est, si quis à furioso maximè sciens emerit, l. nec vllam, §. 1. supra de per. hered. Vel à pupillo, vel ab eo cui bonis interdictum est, qui autem ab eo emit, cuius rem non esse nouerat, prædo non est, & ideo petitione hæreditatis directa conueniri non potest, vtiliter conueniri nihil impedit. h. §.

§. Item si quis. 9.

Actio utilis datur aduersus eum, qui à fisco hæreditatem quasi vacantem emerit. Hæreditatis autem petitione conueniri potest actione utili, qui vniuersitatem bonorum emit à fisco, immò fortè conueniri non potest, vt hæc lex corrigatur per leg. bene à Zenone, C. de quadr. præscrip.

§. Apud Marcellum. 10.

Maritus utili hæreditatis petitione tenetur, si hæreditas in dotem data sit.

§. Hæredem. 11.

Vide in hunc §. Cuiac. lib. 9. obs. cap. 25. notabis autem hic titulum vniuersalem non excludere petitionem hæreditatis.

§. Si quis. 12.

Nomine proprio hæreditatis petitione conueniri non potest, qui alieno nomine possidet, vnde nota hic possessionem acquiri sine animo.

§. Non solum. 13.

Actione petitionis hæreditatis tenetur qui non possidet, sed vt possessor se obtulit. Qui autem rei voluntarij propriè dicantur, notat Bald. hic.

§. Item si quis. 14.

¶ An possessor liberare possit dolosum, & an è contra dolosus liberare possit possessorem. An futura veniant in vniuersalibus. An posses-